

MAGYARORSZÁG KRÓNIKÁJA
AZ 1848. ÉS 1849. ÉVI

FORRADALOM

IDEJÉRŐL.

ÍRTA

SZEREMLEI SAMU.

II. KÖTET

PEST,
EMICH GUSZTÁV TULAJDONA.

Vési, 186? Nyomaton Emich Gusztáv, m. akad. nyomdásznál.

1849.

Január 1. Hétfő

Buda P e s t ről a kormány, képviselőház, s magán menekülők megkezdik siettetett vándorlásukat Debreczen felé. Nagy sürgölődés, levertség, zavar, és 20/° R. hideg.

Szil. F. Tört. 275. 1. V. ö. Menekvés Debreczenbe. Irta —r—. Pest, 1850. (Az akkori közhangulatot érdekesen jellemző, egyébként adatok teljes hiányában szűkölködő, s történelmi becs nélküli munka). Az átköltöztetés, és a főváros nyugalmának fenntartása körül legtöbb érdemei vannak az óriás erélyű C s á n y nak, ki mint teljhatalmú biztos egész jan. 4. éjjeléig helyben maradt, s az általános rémületben roppant tevékenységet és lélekjelenlétet fejtett ki tisztének betöltése körül. (Lev. II. 51. 1). Kossuth jan. 6-án készít egy érzelmi hangon irt nyilatkozatot „Debreczen városa közönségé”-hez, tudatva ezzel, hogy „íme én a nemzet nevében Debreczen városát a magyar szabadság őrvárosának nyilatkoztatom, s az országgyűlést és kormányt a debreczeniek becsületességének rendíthetetlen sziklájára helyezem.”

A 3. honvéd zászlóalj N e u d o r f ból (a Németbánsági ezredben) kiveri a szerbeket.

V ah. 332.1. Klapka (Nat. II. 178. 1.)e Vahotpontosságu adat ellenében azt írja, hogy a Kiss Ernő hadserege (melyben a 3. zászlóalj is volt) azuj évet Petrovoszellában tölté s jan. 2-án érkezett Neudorf-ra és Francafeldre, anélkül, hogy útközben ellenségre akadt volna.

Jan. 2. Kedd.

Görgei tábornok Pesten a Mészáros tárczáját vivő Vetter tábornoknak kijelenti, hogy ő a kormány hadi tervét (I. decz.

31.) végre nem hajtja, s a sereg vezérletével Vettert kínálja meg. Midőn pedig az ajánlatot ez utóbbik is visszautasítja, C s á n y kormánybiztos elnöklete alatt haditanács ül össze, mely a további hadműködések elébe a következő jeles tervet szabja. Döntő harczra nincs szükség. Fődolog, hogy a mostani haderő a Duna bal partján elvonulván megmentessék, s az ellenséges főerő figyelmét magához csatolván, azt Debreczentől elvonja, s ott újabb csapatok szervezése lehetségessé váljék. A déli hadsereg (Vécsey és Damjanics) a Közép-Tiszához vonul fel, s ott Répásy tábornokkal együtt a kormány székhelyét védi, Szabadkát sa Maros vonalt Hadik ezredes alatt kisebb haderő tartja. P e r c z e l Szolnok felé a kormány menekülését fedezi, Görgői pedig Vácznak indul Simunich ellen, s onnan körülmények szerint vagy Komáromba, vagy a bányavárosokba veszi útját. Az egyes hadtestek további parancsaikat a hadügyminisztériumtól veendik.

Görg. I. 140. 1. (A haditanács napja jan. 2.) Klap. Nat. I. 122. 125—129. 1. (a haditanács napja: jan. 4.) Szem. II. 18. 1. Az előzményeket 1. decz. 31. jegyz. E haditerv részletes kidolgozása Klapkára bízott.

Beöthy Ödön kormánybiztos az unió daczára is még mindég tovább működni akaró főkormányzókat, mely Kemény Ferencz alatt Urbánnak is meghódolt, feloszlatta és megszünteti.

Köv. E. T. 152.1. E kormányzó erőtelen politikája folytán azon sajtóság helyzetbe jutott, hogy ellene a küzdő pártok mi n d e n i k e hadat indított. Ugyanis decz. 28. az oláhok, jan. 2. Beöthy tiltakoznak fennállása ellen, 1849. szept. 1-én pedig Wohlgemuth erdélyi kormányzó tesz közzé egy hirdetményt (1. e. Samml. Anh. 34. 1.), melyben a kormányzókat a fölség m. é. decz. 22. rendelete folytán szintén fölloszlatoznak nyilvánítja. Egyébiránt a májusi tart. gyűlés szükségnek látá a kormányzó további fennállását, tekintettel lévén az erdélyiek féltékenységére helyi, nemzetiségi, és vallásos érdekeik iránt, s az egykorú hírlapi tudósításokból is kétségtelenül kitűnik, hogy az erdélyi hatóságok nagy része ragaszkodott a főkormányzóhoz provinccialis érdekek, az ügyek gyorsabb és biztosabb elintézése, s mindazon közvetett és közvetlen hasznok szempontjából, melyek egy összpontosított főhatóság fennállásából származni szoktak. A júl. 2-re összehívott országgyűlésen a főkormányzó megszüntetését többen indítványba tették; de a képviselőház nem látta tanácsosnak a dolog részletes fejte-

getését sem, annyival kevésbbé, mert a minisztériumnál sokan legalább egy peremptorius főtörvényszék felállítását sürgetőleg követelték. (V. ö. Közl. 94. sz.). Szept. 10. és 14-ikén azonban az unió ügyében készített törvényjavaslat tárgyalatván, kimondaték, hogy a kir. tábla Erdélyben eddigi helyén meghagyatik, a kormányzék helyébe pedig Kolozsvárt egy feltörvényszék alakítatik, mely a kir. táblától és „a szász nemzet egyetemétől“ fellebbezendő porokét lássa el, Pesten pedig a hétszemélyes tábla mellé az erdélyi törvényekben jártas egyénekből külön osztály állítatik. (Közl. 99. sz.).

A Kisucza Ujhely felől támadó G ö t z tábournok (3 zászlóalj gyalog, $\frac{1}{4}$ lovasszázad, s 12 ágyú) Brodnónál Beniczky kormánybiztos csapatát (3 zászlóalj honvéd, számos nemzetőrség, és 8 ágyú) rövid harcz után Budatinre veri, innen pedig egy órai heves viadal után a Vágón keresztül hátálni kényszeríti.

Wint. 144.1.

Ballány százados népfölkelőkkel, zempléni nemzetőrökkel és Thworznicki lengyel hadfiaival M a t i s c h e k századost a Dargósorosból kiveri, s S z i n y é n keresztül Abaujba kergeti. Másnap

Jan. 3. Szerda.

Sch 1 ick cs. tábournok KassárólSternegg századost küldi segédcapatokkal a mieink ellen, kik Szinyén éjjel (3. és 4. óra közt) meglepetnek, s Dargón keresztül Gálszéc s felé kergettetnek.

Wint. 119. 1. v. ö. Klap. Nat. 182. 1.

Ottinger tábournok lovasdandára Görgői tábournokot (Z i c h y-d and ár) Hamzsabégés Téténynél megtámadja. Görgei a kezdetben győztes verteseket huszáraival nem sokára visszavereti ugyan, deVetternek azon híradására, hogy az ellenség már átkelt a Dunán, s a fővárost baloldalról fenyegeti, estére Promontórium felé visszavonul. Vilmos-huszárok.

Görg. I. 142. 143. 1. Wint. 85—88. 1. Klap. Nat. I. 123.

124. 1. Vettev jelentése hibás volt.

A magyar országgyűlés küldöttei Bicskén Windisch-Grätz fővezér s cs. helyettesétől fegyverszünetet, s az ország törvényeinek elismerését kívánják, abbéli szándékukat is kijelentvén, hogy ha az egyezkedésre a cs. fővezér nem érezné magát felhatalmazottnak, a Fölséghez Ollmützbe fognak menni. Windisch-Grätz a kérelmezőket nem mint az országgyűlés küldött-ségét, hanem csak mint magán embereket fogadja, s odanyilatkozik, hogy a további vérontásnak csak „föltétien hódolat”-tal lehet elejét venni, különben ő az országot meg fogja tudni hódítani, s akkor katonai kormány alá veti; a küldötteket az Ollmützbe meneteltől letiltja. V. ö. decz. 31. jan. 13.

Wint. 88. 1. Közl. 1849- 1. 3. BZ. Windisch-Grätz a küldött-ség egyik tagját Batthyány Lajost nem boesátá maga elibe.

Kiss Ernő tábornok Knicanin szerbjeit Pancsován Frantzfeld és Neudorf felől három osztályban megtámadja, azonban szerencsétlenül, mert támadása minden felől visszaveretik, s több órai véres harcz után, melyben 100 nál több holtat és sebesültet vészit, kénytelennek érzi magát Versecz és Nagy-Becskekerek irányában elrendelni a visszavonulást.

Klap. Nat. II. 78 1. Szil. F. Tört. 281. 1. és F. Féri. 119. 1. (jan. 2). V a h. III. 132. 1. (jan. 2). Utóbbi napokban Kiss sztratégiai hibát követett el azzal, hogy a decz. 15-én megzavart szerbeket nem üldöztette, hanem főerejét és idejét a temesvári portyázó őrség visszaverésére pazarolta, s végre, eredménytelen és fárasztó ögyelgés után, Pancsova megrohanását akkor határozta el, midőn e helynek megerősítésére az ellenség már önbizalmat és elég időt nyert vala. A visszavert hadsereg minden bizalmát elvesztő vezére iránt, s a főtisztek fölszóliták Vukovic s kormánybiztost, hogy Kisst lemondásra bírja, s helyébe Damjanics neveztessek ki. A vezércsere után Kiss Debreczenbe ment, hol később a kormány a nemzeti harcz ügyéért tett roppant anyagi áldozatai valamint személyes vitészsége méltánylásául a 2. osztályú érdemjellel s egy hangzatos üres cízzel tünteték ki.

Bem tábornok Besztercze felől előnyomulva, Urbán alezredes Thuczánál Dobokamegyében d. e. megtámadja, s véres szuroDytámadásaival estére tönkreveri. Urbán hadserege futásban feloszolva jobbra Bukovinába menekül. Bem serege

egy részével másnap felindulván V a t r a-D o r n á ig úzi ellenfelet, honnan Beszterczére visszatér, a Borgószoros védelmére Marosényban őrséget hagyván hátra.

Czetz B. 121. s köv. 1. K l a p. Nat. II. 283. 1. KSv. E. T. 152. 1. — (R. d. g. r. volt székely százados közvetlen szemlélet után állítja, hogy azon paszta csárda vidéke, melyet Tihuczának hinak, nagyobbseril harcz vívására teljességgel alkalmatlan, s ott olyan aligha vivatott). Bem ezután Beszterczén egy katonai hatóságot állított fel, mely polgári ügyekre is kiterjeszté működését, Naszód és Besztercze vidékéhez pedig rendeletet (kelt Beszterczén jan. 6.) intézett, melyben a szerte bolyongókat közbocsánat Ígérete mellett hazatérésre s a polgári életmód folytatására szólítja fel, a kát. kerület hatóságát megszüntnek nyilatkoztatja, a fegyverek beadását elrendeli, s a lakosságra 200 ezer pftből és 30 négy lovas főszerelt fogatból álló hadisarczot vet, melyet 18 nap alatt kellett kiállítani. (B. rend. H o n v. 10. sz).

Jan. 4. Csütörtök.

Görgei váczki kiáltványai. A tábornok a tiszttek silrli lemondásainak elejét venni s hadseregét összetartani Igyekez vén, két iratot készít s terjeszt haditanácsa elibe. Az elsőben (kelt jan. 6.) önvallomásai foglaltatnak, s vádolja önmagát egy néhány esetért, melyek folyamán a kormánynak engedelmeskedett, vádolja a honvédelmi bizottmányt, hogy Pestről „megfoghatatlan módra“ távozván, ez által, s még inkább az által, hogy az ellenséges fővezérhez a hadsereg tudta és beleegyezése nélkül követséget küldött, e hadsereget „gyámoltalan, tétlen, sőt sikamlós helyzetbe juttatá.“ A vezér tehát seregét „a legnyomorubb sorstól, a benső feloszlástól megmenteni“ akarván, felhívja harczosait, hogy a következő nyilatkozatot vagy egészen magukévá tegyék, s szolgálják tovább is a hazát, vagy jelentsék ki eltérő nézeteiket, s mint „gyávák és árulók“ azonnal hagyják el zászlóikat; a ki e határidőn túl kér elbocsáttatást vagy vonul vissza tisztségétől, azzal úgy fog bánni, mint szökevénynyel. A második kiáltványbeli nyilatkozat (kelt jan. 4.) „a feldunai hadsereg nevében“ közzé teszi, hogy e sereg „a márcziusi alkotmányt“ védi, s „ellenáll azoknak, kik kora reszpublikai mozgalmak által“ az alkotmányos királyság megbuktatásán törekednek. A hadsereg csupán a m. k. felelős hadügy-

miniszter rendeletéinek fog engedelmeskedni, s „az ellenséggel szőtt egyezmény eredményét csak akkor ismeri el,“ hogy ha az az 1848. törvényekben foglalt alkotmányt s a sereg hadi becsületét garantirozza. — A haditanács mindkét okmányt helybenhagyja és megerősíti.

Az okmányok Görg.-nél I. 149. I. Klap.-nál Mern. 146. I. Nat. I. 133. I. Szem.-nél II. 19—28. I. V. ö. Szil. F. Tört. 280. I. F. Férfi 15. I. Asb. I. 12. I. Rüst. 197—199. I. (A kiáltványok viszonylag legjobb bírálatát Klapka adja). Windisch-Gratz a menekülő magyar kormánytól oda hagyott fővárosig nyomulván, komolyabb harcz nélkül elérte dicsőségének tetőpontját. A nemzeti ügy híveit pedig a móori szerencsétlenség s a főváros elvesztése nagy rémületbe ejtette. A közszellemet az általános elcsüggedés bágyadtóága verte le. Különösen élénk aggodalom támadt a volt cs. katonáknál, kik azon esetben, ha Windisch-Gratznek csakugyan meghódolna az ország, egyáltalában nem ígérhettek magoknak valami kellemes jövődőt. Sokan tehát azzal igyekeztek megelőzői a bajt, hogy az elsüljedéshez közelgő ügyet oda hagyták. Görgeinek Buda-Pesten seregestül mondták fel a régibb tisztek további szolgálatukat. Csupán egy napon Lázár György, a Kipke törzstisztek, a két Zichy gróf, Yidesperg, Karger és többen léptek ki a szolgálatból, s különösen igen számosán a V i l m o s-, Miklós- és S á n d o r-ht; szártisztek közül, annyira, hogy midőn Gürgei Vaczra ért, a hadsereg régi megszokott tisztei nagy részétől meg volt fosztva. Mint tudjuk, a volt seregredek közül legtöbb maradt együtt Görgei keze alatt, s ezen hadfiak tisztei már Teleký vezérlete alatt felmondták egyszer a kormánynak a szolgálatot, micWn arról értesültek, hogy B.-Pesten állítólag nagyszerű republikánusi mozgalmak vannak kitörőieiben (1. szept. 15). E tisztek es. kir. osztrák katona szellemben növekedvén föl, nem csuda, ha a hadi fegyelemre visszagondoltak, a dynasztikus elvekhez féltékenyen ragaszkodtak, s oly politikai nézetnek nem akartak oszlopai lenni, melyet hibáztattak. Görgei, ki alárendeltjei aggodalmában hihetőleg maga is osztozék, biztosítókat akart nyújtani nekik fentebbi kiáltványaiban jövőjükre nézve, s mint maga mondja, célját tökéletesen elérte, mert a kilépések rögtön megszűntek, s a hadfiak meg voltak nyugtatva. Azonban e lépése által halálos ellenségévé tette Kossuthot, miután nyilatkozatában oly durva módon állította pellengérré az ország kormányát a hadfiak szemei előtt, hogy az e seregben soha többé helyre nem állíthatta tekintélyét. Görgei azon vélt sérelmek befolyása alatt készíté ez iratokat, melyeket a kormány részéről kapott, de e visszatorlás másikat vont maga után, mert Debreczenben rögtön azon elhatározásra vezette Kossuthot, hogy egy idegen eredetű fővezért keressen, ki a hadak élén ne bírálgassa a kormány lépkeit s politikáját, hanem csak az ellenség megvetése után lásson. E férfú Dembinski sze-

mélyében találtatott fel. Görgeit azonban a kormány, fentebbi kiáltványaiért melyeket Kossuth Debreczenben közzé tenni is félt, soha sem merte kérdőre vonni.

Kassai ütközet. Schlick cs. tábornok ellen Mészáros tábornok a magyar balszárnyal Perczel Miklós őrnagyot mozdítja elő, azonban Perczel litege, mely a Kérmés patak hídja ellen működék, csakhamar a lesbe álló Gábriénz őrnagy zsákmányául esik. E szerencsétlen kezdet után Bulharin és Dessewffy alezredes a miskolci ut felől nyomulnak elő a magyar középpel, de az ellenség 12 fontos lövegei által visszaüzetnek. E baleset megtörte a magyar hadfiak bátorságát, s midőn a miskolci úttól balra elhelyezett ellenséges röppentyűteg Dessewffy osztályát visszanyomja, Mészáros katonái rendetlen futásnak erednek, miközben a Mészáros patak medrének rohanván, az osztrákok tüzelésétől igen sokat szenvednek. A futók háta mögött azonban a miskolci úton Dessewffy a 26. zászlóaljjal s a lengyel légióval hősiiesen visszaveri az üldözőket. Veszteségünk 300 halott, 520 fogoly, 10 ágyú s egy zászló, — osztrákoké 3 halott, 13 sebesült, s 9 hiányzó.

Wint. 119 — 122.1. Klap. Nat. I. 183. 184. 1. Küst. I. 184. 1. (Ez utóbbiak a zsákmány közé azon 10 ezer darab aranyat is oda számítja, melynek elfogását az osztrákok Pesten falragaszokban hirdették, a Közlöny azonban az aranyak elfogását megczáfolta, s Windisch-Gratz sem említi i. munkájában).—Schlicknek e győzelem után nem lett volna nehéz elfoglalnia Debreczét, sőt tán Váradot sem, azonban ő a zemplénmegyei fölkelőktől, s a „lutheránus Szepesség“ mozgalmaitól tartván, Kassáról nem mert kimozdulni. Jan. 7-én Gallicziából segédesapatokat kapott, minek következtében hadereje 8 zászlóaljra, 6 lovasszázadra, s 35 ágyúra növekedett, mindamellett Klapka készülődéseinek hírére vevén, jan. 18-án megbízottját küldé Windisch-Gratzhoz, s ettől a „legsürgetősebben“ kért segélyt. Jan. 19-én tehát Gyöngyösön, Mező-Kövesdén és Miskolczon át Schulzig altábornagy indult el 2 dandárral, (összesen 4 zászlóalj, 8 lovasszázad, s 18 ágyú) támogatására.

Jan. 5. Péntek.

Windisch-Gratz altábornagy hadseregének (28 zászlóalj, 43 lovasszázad és 186 ágyú) élén a magyar csapatoktól

reggel oda hagyott Buda-P e s l e t d. u. 1. órakor megszállja, s a főváros kulcsait Windisch-Gratz őrnagy által azon tudósítással küldi el a Fölséghez 011 m U t z b e, hogy „az ellenség a B á b o l n á nál és M ó o r nál vallott kudarczok után minden támaszát és önbizalmát tökéletesen elveszíté, sajátképeni ereje még csak a rendes lovasságban és tüzérségben áll, miután a rendes gyalogságból igen kevés maradt meg nála, s ez is teljesen demoralizálva van; valószínűleg a honvédszázaljak és az önkéntesek a visszavonulás közben apránként legnagyobb részt fel fognak oszlanı.”

W i n t. 95 — 97.1. (bol a tud. is). K ö z l. 1849. 8. 37. sz. A ts. fővezér fentebbi hiedelmében, mely miután Debreczen feléjjelő nem nyomult, igen gyöngre alapon nyugvék, úgy látszik csak addig maradt meg rendületlenül, mígnem (jan. 8.) a Görgei üldözésére kiküldött Wrbna Váczról, hová két nap alatt ért, a fővárosba egy nap alatt seregestül vissza akart térni. (Wint. 159. 1). Ez időtől kezdve a herczeg védelmi intézkedésekhez látott. Budavár fölszereltetett s érlelmi szerekkel látatott el, a lán. zhidi hídfők elibe ágyúházak építettek, s a pesti hídfő és az új épület pallissáddal köttetett egymáshoz (i. m. 139. 140. 1). E harczias készülődések közben (sőt elött) azonban politikai, közigazgatási és rendőri ügyekkel is élénken foglalkodék a fővezér, mint alább tüzetesen is látni fogjuk, s itt csak melleleg s pár vonásban érintjük. A titkos feladások s elfogatások korszaka megkezdődött, minek folytán sokan elveszítették személyes szabadságukat, még olyanok is, kik forradalmi elveket teljességgel nem vallottak. Hrabovszky és Czuczor betegen feküdtek, Batthyány Lajos a Károlyiné termeiben volt, midőn elfogattak, Móga és Lázár György önként jelentkeztek, mindazáltal elzárattak. Egy pár kivékezés is történt. Ellenben Pázmándy Dénes, N á d o s y, s némelyek szerint Szentkirályi, kegyelemért esdekelvén bánatlanul maradtak. A Kossuth-utca Budán J e l l a c i é-utczának, a M é s s 4 r o s-gőzös „S c h l i c k”-nek béráltatott el. A hivatalok restauráltattak. Havas József a városonál, Babarczy Antal a megyénél működtek, mint cs. biztosok. (Közl.) Hegyesi és Kossalkó közvádlok voltak. (Honv. 36. sz). Atalában a herczegnek emberei nem hiányzottak. Csak egy volt szűkén, t. i. a pénz, mely miatt „kényszerülve érzé magát a kormányi pénztárakban lévő vagy a sóhivatalok által oda befolyt magyar pénzjegyeket a polgári hivatalnokok díjazására fordítani, bár mennyire belátta is e rendszabály kárthatosságát.” (Wint. 139. 1. V. ö. már ez. 8).

Beöthy kormánybiztos Erdélyben a hadi erő gyarapítása, s az oláhok féken tarthatása végett a magyarhoni

példa szerint mozgó vadász-csapatok toborzását rendeli el s teszi közzé. Szolgálati idő: legalább 4 hó, a hadi zsold ugyanaz a mi a rendes katonaságnál.

B. felhív. Köv.-nál O. 14 4. 1. '

P o p o v i c s oláh praefect egy román csapat élén Szász-Sebesre ront, a városon hadisarczot szedet és erőszakosságot követ el, mialatt azonban e tényrt roszaló nagyszebeni hadparancsnokságtól gyors futár érkezik, s Popovicstól a rablott pénz el vétetik.

Köv. E. T.. 156. 1.

Hermány feldúlását 1. decz. 28. j e g y z.

Jan. 6. Szombat.

Görgei tábornok V á c z r ó l, hol másfél napot időzött és seregét (15 ezer ember s 72 ágyú) újonnan osztá be, (jobbszárny: Aulich, közép: K m e t y, balszárny: Pillér, tartalék: G u y o n), két irányban elhúzódik, hadának $\frac{1}{4}$ -ét a Duna mentén Szob s innen egyenes irányban Nagy-Szombath felé, a többi részét pedig Rétsági), Nagy-Oroszi, Léva s Lipótvár irányában S i m u n i c h ellen rendelvén. Windisch-Gätz cs. fővezér különösen tartván attól, hogy Görgei Komáromba veszi magát, vagy épen a védetlen Bécs felé indul, másnap Buda-Pestről Wrbna altábornagyot (10 zászlóalj, és 48 ágyú) küldi nyomába, ki azonban csak jan. 8-án ér Vácra, hol, midőn innen katonáinak lábbeli-hiánya és a lovak vasalatlansága miatt Pestre visszafordulni szándékozzék, fővezérétől azon rendeletet kapja, hogy Csorich altábornagy hadosztályát Wyss és Jablon o w s k y dandárnokok alatt (összesen 9 zászlóalj, 8 lovasszázad, és 46 ágyú) utasítsa Görgei üldözésére. Csorich nem előbb mint jan. 10-én indul ki Vácra R é t s á g h felé.

Görg. I. 157.1. Wint. 135—135. 147.1. Klap. Nat. I.

119. 1. Görgei Vácra kiindultakor Simunich szétverésén kívül Lipótvár felszabadítását is czélul tűzé ki maga elibe, de miután értesült, hogy

Csorich egy erős sereggel nyomában van, új tábornoki főnöke Bayer tanácsára (ki Pusztelnik helyét foglalta el), „nyaktörő“ szándékáról lemondott, s csupán arra fordítá figyelmét, hogy hadseregét, mely azon feladatát, hogy az ellenséges főerőt vonja el a Tiszától, már betölté, a bányavárosokba leendő gyors vonulással veszélyes helyzetéből kimentse, a téli utazás sanyaraitól itt kipihentesse, s a hiányosan ruházott honvédeknek öltönyöket varrasson, úgy vélekedvén, hogy ekkép a nemzetnek is leendő ideje felocsúdni első rémületéből (v. ö. jan. 4. jegyz.), s még több haderőt állítani ki Windisch-Gratz ellen, ki, erejét is megoszlatván az alkalmas időt a Debreczen felé nyomulásra nem tudta felhasználni.

G ő r g e i váczki kiáltványait I. j a n. 4.

Jan. 7. Vasárnap.

W i n d i s c h-G r ä t z altábornagy cs. fővezér, Budáról hódolatra szólítja fel Magyarországot. A főváros elfoglalásával „a végső percz“ is elérkezett a törvényes királyi hatalom alá leendő visszatérésre, minek megtörténte felől a hatóságok önkéntes jelentéseket és nyilatkozatokat küldeni köteleztetnek. A fővezér feladata „a lázadók megsemmisítése, B a császár hü jobbágynak védelmezése.“ Egyidejűleg Wrbn a altábornagy s helyi kát. kormányzó a fővárost és a szomszédos megyéket katonai törvények és ostromállapot alá veti, s ehhez képest mindenféle csoportozásokat, gyülekezéseket, klubbokat, falragaszok kitűzését, a cs. hirdetmények leszakítását szigorúan eltiltja, mindenféle eddigi polgári hatóságot feloszlat, a nemzetőrséget megszünteti, a fegyvereket 56 óra alatt beadatni parancsolja, az országgyűléssel és a m. kormánnyal minden összekötötést kemény fenyegetések közt tilalmaz, s az idegeket és utazók összeírását elrendeli.

Az okmányok Samml. 38.1. és Klap.-nál Nat. I. 129.1. Wrbnának jan. 26-án a csoportosulást tilalmat ismételni kelle, mely alkalommal már a főváros összelövetésével fenyegetődött; jan. 31-én pedig azt hirdette ki, hogy miután a nemzetört ruhadarabok és vörös tollas vagy vörös és fekete-vörös pántlikás fővegek „harcias szellemre mutatnak, mindazok, kiknél efféle jelvények találtnak, tekintet nélkül a korra és rangra,... elfogatnak, s a legközelebbi katonaszállítmánnyal továbbitnek és a hadseregbe besoroztatnak.“ (W. kiáltványai Samml. 43, 1).

Jan. 8. Hétfő.

Nagy-Enyed elpusztíttatása. A magyar őrségtől oda hagyott virágzó várost, melyet Prodann alpraeftct előzőleg bántatlanság felől biztosított, Axente praefect tábora alkonyaikor Csombord felől megrohanja. Prodanu előőrsei fel akarják tartóztatni támadó véreiket, s sortlzet is adnak, — de hasztalan. Mire az éj beált (est. 10. óra) Axente vérszomju s rabolni vágyó fölkelői előzőnlük az utczákat, Prodann emberei hozzájuk csatlakoznak, s amazokkal kezét fogva gyűjtják fel egyenkint a házakat, s üldözik a szerencsétlen lakosokat. A legylkoltak nagy számára következtetni lehet onnan, hogy csupán az újkollégiommal átellenes mészgödörbe mintegy 400 magyar holtteste dobaték. A vadállati pusztítás következő napokon is folyvást tart, miközben a védtelen nép jobbára a határos erdőségbe vonul, hol nélkülözések, s a kemény hideg sanyarai miatt iszonyúan szenved. Végre jan. 11-én egy mentő csapat érkezik T o r d á ról, minek hírére a vértől és bortól részegült románok a város füstölgő omladékai közül szerte futnak. Ekkor Kemény István a.-fehérmegyei főispán a menekülteket (1200 ember) az erdőből s más búvóhelyekből fáklya és szalmavilágnál összeszedeti, s emberbaráti hajlékok alá hordatja

Kém. N.-Eny. 149 — 194.1. H o n v. 22. 25. 143. sz. Kő?.

4. 1. „Szil. N.-Eny. Alb. 35.1. Czetz 37. 127. s köv. 1. Közl. 13. sz. A szerencsétlen nagyenyediek, miután e napon minden vagyonukat éa élésüket elvesztették, hatósági intézkedés utján Tordára, majd Kolozsvárra szállítottak, s ott könyöradományokból és közöltségen tartattak. Júniusban pedig a pénzügyminisztérium Fosztó Károlyt küldte 100 ezer forinttal fölsegelésükre.

Jan. 9. Kedd.

Képviselőházi első ülés D e b r e c z e n b e n P a l ó c z y korelnöksége alatt. Kossuth az elcsüggedés ellen szónokol, s aztán engedélyt kér és nyer 15 meg 30 krajezáros kincstári utalványok kibocsátására, s végül jelenti, hogy intézkedett

magyar köriratú rézpénz, úgyszintén 6 és 12 pkrajczáros ezüst-pénzek veretése iránt. V. ö. f e b r. 23.

Közl. 1. vagyis jan. 14. BZ. A képviselőknek még ekkor fele sem volt Debreczenben együtt, miután a móóri s kassai vereségek a pesti futás, s az akkori általános rémület a legtöbbször annyira elvettek bátorságát, hogy tanácsosnak látta személyes sorsát egyidőre elválasztani a nemzet ügyétől. A rendes elnökök is távollétök által tűntek ki. Pázmány, mint láttuk, meghódolt Windisch-Gratznek, Pálffy másodelnök azon az okon, mivel a ház Pestet elhagyá, s mivel Madarász kormányon ülésével kibékülni nem tudott, lemondott az elnökségről, s a honvédelmi bizottmányból is kilépett. Almásy, a másik alelnök, Hevesmegyében működött mint kormánybiztos, s febr. 8-án foglalta el helyét, midőn Palóczy elnökösködésének vége szakad. „Kossuth kinos aggályok közt várta Debreczenben a lassan gyülekező képviselőket” annyivalinkább, mert tudva lehetett előtte Batthyány azon terve, hogy a békeküldöttség visszatértét Pesten több országgyűlési tagokkal be akarja várni, s a fővárosban Kossuth és a honvédelmi bizottmány ellen „demonstrálni.” Midőn tehát Debreczenben már annyian voltak együtt, hogy gyűlést tartani lehetett, a kormányelnök láthatólag s kellemesen meg völt lepetve. Ekkor, a környezetében lévők ragaszkodásából is erőt és bizalmat merítve, a gyöngék félénkségét eloszlatja, a debreczeni s hajdukerületi nép lelkesültségétől erkölcsileg és anyagiilag támogatva, kettőzött hévvel lát a honvédelmi intézkedések után, s szilárdsága és eltökélt kitartása által Debreczent a nemzeti harc ereinek góczává változtatja, melynek éltető lelke tagadhatatlanul magavala. (V. ö. Füg. II. 226. 1.)

Jan. 10. Szerda.

G á l Miklós ezredes A r a d v á r lövetését megkezdeti, s 48 óra hosszat folytatja.

K 1 ap. Nat. II. 156. 1.

A Körmend-Zala-E g e r s z e g felől érkező N u g e n t táborszernagy Nagy-Kanizsát minden ellenállás nélkül elfoglalja, Niczki és Festetics grófok csapataik Kaposvár felé húzódván el előle.

Wint. 142. 1.

Jan. 11. Csütörtök.

V e r e b é l y ről Barsmegyében G ő r g e i tábornok előhad (Aulich ezredes) S i m u n i c h előőrseit elkergeti, Ipoly-

s á g h o n azonban utóhadát (G u y o n ezredes) C s o r i c h tábornok megtámadván a városból kiszorítja. Guyon Szántó felé húzódik el, hol az Ipoly-Sághról ki sem mozdult ellenséget másnap hadállásban tétlenül várja.

Görg I. 157. 158.1. Wint. 149.1. Közl. 3. sz. Csorich Ipoly-Sághou egész jan. 10-ig pihent, midőn Windisch-G-ratz újra köteleességé teszi, hogy nyomuljon már gyorsabban előre.

Jan. 12. Péntek.

W i n d i s c h-G r a t z cs. fővezér kiáltványa „a magyar lázadó-vezérek parancsnoksága alatt álló cs. k. csapatokhoz.“ Meg lévén a fővezér győződve arról, hogy az okt. 3. 16. és nov. 12. kiáltványok tartalma „a lázadó-párt ravaszúsága“ folytán közhírré nem tétettek, s e miatt a cs. k. csapatok talán nem is tudták magokat tájékoztatni a tényállás és köteleességük felől, ehhez képest ezúttal felhívja azokat, hogy a forradalmi pártot azonnal hagyják oda, s a legközelebbi cs. k. kát. parancsnokságnál jelentsék magokat, előre is azon biztosítást adván, hogy a legénység őrmestertől lefelé közböcsánatot kap, a felsőbb tisztek pedig a Főlség kegyelmét, ha magukat az e végre felállított igazoló bizottság előtt jelentik, szintén remélhetik.

A kiáltv. Samml. 41.1. Azon állítás, melyet a fővezér „a lázadó-párt ravaszúságáról“ írt, helytelen volt, miután az általa említett okmányokat a magyar kormány teljességgel nem titkolta el, minek világra szóló bizonyossága, hogy azokat az egykorú nemzeti hírlapok által közzététetni megengedte.

Jan. 13. Szombat.

A képviselőházban jelentés tétetik a Windisch-G r ä t z hez küldött békekövetség eljárásáról (1. jan. 3). Azután Kossuth fejtegeti, hogy „a föltétien hódolat“-ra ráállani annyit tesz, mint hogy „a nemzet írja alá saját halálának Ítéletét.“ Békealkudozásról ily alapon tehát többé nem lehet szó, mert ha ajánlatunkra azt felelik: „,,Halj meg, ha békét akarsz nem tehetünk egyebet, mint hogy védelmezzük magunkat, mert ;hiszen halni lesz idő, erre még ráérünk akkor is, ha elveszhet-

tük a nemzeti lét harcát... A véletlenségek sorában megtörténhetik, hogy megmaradunk ha védjük magunkat, de ha megadjuk magunkat, úgy bizonyosan elvesztünk..." Azonban, így fűzi tovább gondolatait Kossuth, a magyar nemzet csak öngyávasága miatt veszhet el, „ha pedig védi magát“ úgymond „akkor eszkölszöm az örökkévaló Istenre, hogy akár én, akár más, ki a kormányon leend, megmenti a hazát.“ E beszéd után a képviselők esküre emelt kezekkel fogadják, hogy mindent elkövetnek a nemzet védelmi ereje kifejtésére, s hogy szétoszolni néni fognak, s ehhez képest határozatilag kinyilatkoztatják, hogy „a nemzet országos léteit, függetlenségét, alkotmányát és nemzetiségét utolsó emberig, utolsó csepp vérig tovább is védelmezni fogják, .. bármely helyen az utolsó perczig együtt maradandnak,“ s a megfutamlókat, főkép a tisztet, mint honarúlokat balállal fogják büntetni, egyszersmint elrendelik, hogy a háború alatt a nép lehetőleg kiméivé, természetménye s fuvara pontosan kifizetve legyen.

K ö z l. 1. sz. A beszédek s a határozat még Honv. 23. 26. sz. Szi I.-nál F. Tört. 279—294. 1. Klap.-nál Nat. I. 210—213.1. Rüstownál (I. 194. 1.) a nap hibás. Már e határozat hozatalánál észre lehetett venni, hogy némelyek a házban ellenéket képeztek Kossuth fentebbi nyilatkozatával, s azt óhajtották kimondatni, hogy a nemzet ugyan megtámadfátva lévén, védi magát, de legfőbb óhajtása kibékülni. E pártnak, mely Batthyány Lajosban fejét veszté el, legkitünőbb tagjai és szónokai voltak, Nyáry, Kazinczy, Kovács Lajos, és Hunfalvy. Legnagyobb baja volt a bátorsághiány, mélynélfogva a határozott föllépéstől félt, s ezzel az elvtársak csatlakozásának útját is megnehezítette. (V. ö. febr. 10.)

G ö r g e i tábornok főhadiszállása Selnice z-B á u y á m. Itt kapja Kossuth levelét, melyben szemrehányás van a váczki kiáltványokért (1. jan. 4.), s egyszersmint Mészáros hadügyminiszter abbeli rendetét, hogy a tábornok S c h l i c k háta mögé kerülni s rajta K l a p á v a l egyesülten erőt venni törekedjék.

Görg. I. 181.). Klap. Nat. I. Görgei, ki egy héttel előbb azt proklamálta, hogy ezután nem a honvédelmi bizottmányak, nem is a bécsi cs. miniszteriumnak, hanem Mészárosnak akar engedelmeskedni, Mészáros ezen rendeletét is félre tette, világosan elárulván ezzel, hogy ő tulajdonképen senkinek sem akart szót fogadni. Indoka az engedet-

lensége az volt, hogy „azon kárt, mely a hazára ezen engedetlenségből származhatnék, igen kevésre becsülte ahhoz ménre, a mely a feldunai hadsereg előre látható elpusztulását vonná maga után“, s ezért azon oknálfogva, melyet fentebb (jan. 0. jegyz.) láttunk, lépéseket tesz, hogy hadseregét az egész téli évszakra elszállásolja a bányavárosokban. Jan. 15-én hadai állása már ez volt: Aulich Kürmöczön, Kmety Besztercze-Bányáu, Pillér Zólyomban, G u y o n Selmecz-Bányán és Windschachton. Esetleg azonban az ellenség és az éhség aggodalmi Gürgeit kényszerítették a bányavárosok elhagyására, s ő hadvezér! bravourral mutatta meg, hogy ez elvonulást serege elpusztulása nélkül is végre tudta hajtani, s hogy ennél fogva az iménti engedetlenség alapjául fektett indok hamis volt.

Querlonde alezredes a komáromi őrség egy részével N y á r a 8 d nál a csallóközi zárlat (Neustadter tábornok) csapatai (8 század gyalog, 1 lovasszázad, és 6 ágyú) ellen harczol s azokat Szerdabelyen át Pozsony felé kergeti. Veszteségünk 5 halott s 2 sebesült, az osztrákoké 18 halott (ezek közt Geramb alezredes), és 11 sebesült.

W i n t. 153.1. K l a p. Nat. 1. 362. 1. Közl. 14. sz. (hibás nap).
V. ö. Sz j l. F. Tört. 298. 1.

Ottinger vezérőrnagy (12 lovasszázad és 12 ágyú) Búd a P estről jan. 9-én kiindulván, Szolnokot ellenállás nélkül megszállja, s a magyar kormány által ott hagyott tetemes mennyiségű készleteket (ezek közt 3 mázsa lőpor, 25 mázsa salétrom, 350 mázsa réz, 40 ezer mázsa só, 89,29(5 mérő gabna, 560 mérő kukorica, 100 kard és 5 ezer kasza-lándzsa) zsákmányul ejti.

Wint. 139. 1.

Jan. 14. Vasárnap.

A. J á r a falut Tordamegyében Bálinté praefect oláh táborora (mintegy 6 ezer ember) megrohanván kirabolja, felgyújtja, s lakosai nagy részét leöldösi.

Honv. 25. sz. (a r t a p jan. 14. és 15. közt ingadozik). K ö v. K. T. 189. 1. Jan. 15. este Tordáról egy mentő csapat (65 honvéd és egy zászlóalj nemzetőr) érkezik a füstölgő falu romjai közé, s az oláhok házait „ideiglenesen lakhatatlanná tévén“ hozzáfogott a legnagyobb

kínzások közt kivégzett magyarok holttesteinek, melyek az utczákon és a házak közt mezítláncul heverték, összehordásához, „Az unitáriusok temploma romjai előtt volt“ úgymond egy szemtanú, „kezén lábán megnyúzva, szemei kiégetve, az unitárius pap, mellette a fia, a református pap, s még egy negyedik holttest, mind meztelen.“ Az elkeseredett magyarok ekkor a némi küzdelem után elfogott oláhok közül bosszúból „mintegy 53-at“ kivégeznek. De alig voltak ezzel készen, midőn, az oláhok a hegyeken nagy számmal tünedezvén fel, elhagyni kényszerültek a falut. A szorongatott havasi magyar lakosoknak pár nap múlva Szentpáli parancsnok indul segítségükre, ki jan. 20-án Járóban is megjelenik, „s az utcán elszórt, ebek és sertések eledelül kitett holttesteket“ összehordatja és eltemeteti.

Jan. 15. Hétfő.

Aulich ezredes T u r c s e k nél Turóczmegyében a Mo-
sóc z ról clónyomult G ő t z tábornokot s a kíséretében lévő tót
főlkelő csapatot visszaveri. Másnap

Jan. 16. Kedd.

Aulich és ellenfelei közt megújul a harc, melyben Götz
véres küzdelem után visszaveretik. Vesztességünk a két napon
54 halott s 60 sebesült, osztrákoké 40 ember holtakban és sebe-
sültekben.

' W i u t. 191.1. (Götz maradt győztes). G ő r g. I. 165.1. (Aulich maradt előnyben, nap nélkül). K l a p. Nat. I. 158.1. (Aulich jan. 17-én visszaveri G ő t z ő t). Közl. 10. sz. (jan. 18-án K ő r m ő c z nél, jan. 19-éhStubnya és Háj mellett Görgei F r i s e h e i s e n t ésHurb a n t visszaveri). Mi a napra nézve Windisch-Gratz művének adatát fogadtuk el, mely az eseményeket hiv. adatok után teljes összefüggésben tárgyalja, s világosan előadja, hogy miután Götz a So ssay megígért közreműködésére Privigyenél számított, ez pedig azelámitottSimunich által Nyitóra visszarendeltetett,— Götz jan. 17 — 21. Mosóczon pihent, nem mervén egy maga újabb támadást tenni Kőrmöcz felé, honnan Görgei 63 ezer forintot aranyban s ezüstben vitetett magához.

A magyar hivatalos lap e napi jelentése szerint Klapka
György tábornoki ezredes „a meghűtés és hófény által okozott szemgyöngülés miatt“ visszalépett a Sch l i c k elleni vezérletet
átvette.

Közl. 8. sz. V. ö. K l a p. Nat. I. 186.-1.' Mem. 16. I. kine-

vezés napja nélkül). Klapkának mingyárt a kassai vereség (1. jan. 4.) hírére kellett kineveztetnie, mert jan. 11-én már Miskolczon látjuk, hol a szétszórt sereg romjait rendezí s új csapatokkal erősíti.

A bánási sereg Damjanics vezérlete alatt a kormány rendeletéből megkezdí felvonulását N a g y-Becskekerről Modos és Zomboly irányában Aradra, követtette a hozzá csatlakozott mintegy 40—50 ezernyi bánási lakostól, kik a szerbek bosszújától félve elhagyták rendes lakásukat, s az iszonyú hidegben jobbára gyalog ezer ínséggel küzdve bolyongtak oltalmazóik után.

Klap. Nat. II. 82. 83. 1. Füg. II. 112—114. 1. E felvonulás alatt halt meg Maders p a c h, Fehértemplom hős védője. A szerbek, kiknek vezérök a Bánóságban Thodorovic volt, a magyar csapatok elhúzódása után szabad tért nyertek, s egymásután szállották meg az elhagyott helyeket, miközben a magyar és német lakosokon korlátlanul töltötték bosszújokat. E vad rakoncátlanságokra (v. ö. jan. 20.) gondolva, valóban nem csuda, ha a művelt érzelmű osztrák tiszték idegenkedtek a szerbek szövetségétől, kiknek dúlásaitól csak úgy maradhattak menten némely községek, hogy Temesvárról cs. őrséggel láttattak el. Ez történt Fehértemplommal is. —Febr. 2 8-án Knisanin visszament Szerbiába, látván, hogy fegyverei forgatására többé netn nyílik alkalom. (Serb. 253. 1.)

Jan. 17. Szerda.

Gál falvai csata. Bem táornok ($5\frac{3}{6}$ zászlóalj, 5 lovasszázad és 30 ágyú) a K i s-K ü ü l l ő partján először találkozik P u c h n e r altábornagygyal, s ennek K a l l i a n y tábornok alatt álló hadtestével (8 zászlóalj, 10 lovasszázad s 30 ágyú) összetűz. A támadást a magyar középpel Mikes ezredes kezdi meg Gálfalva ellen, melyet a rettenthetetlen székelyek az ellenséges ágyúk elhallgattatása után elfoglalnak. A császáriak azonban Sz ő k e f a l v a előtt új állodást vesznek, s hatalmas gyalogsággal ismételt ízben rohanják meg a székelyeket s a K e m é n y-zászlóaljat, de mindannyiszor visszaveretnek. Végre Bethlen Gergely a magyar jobbszárnyal Pócsfálváról Dicső-Szent-Márton ellen nyomul előre, mire az osztrákok bekerlttetéstől tartva hátrálni kezdenek, hátrálásuk azonban, midőn utolsó lovas támadásuk is visszaverve lőn, M e d g y e s

irányában féktelen szaladásba fajul át. Vesztességünk mintegy 80 ember, osztrákoké 150 ember holtakban és sebesültekben, s 200 fogoly. Kitűnnek Messena és Lázár Albert őrnagyok. Bem másnap Medgyest ellenállás nélkül elfoglalja, s itt élelmi szereken kivíll 2 ágyút és 800 fegyvert zsákmányul ejt.

Czeta B. 150. s köv. 1. Klap.-nál II. 235—241.1. K»v. E. T. 101. 1. Közl. 8. sz. Puchner e harcvesztés után jan. 19-ről a zászokhoz és oláhokhoz lelkesítő szózatot intézett, hogy ne csüggedjenek, az osztrák csapatok „erősek, hősiések, és naponként szaporodnak, s ... ma vagy holnap számban föltűlműlják az ellenséget“, de segílyt is kért tőlük, hogy siessenek „a barátságos Nagy-Szeben megvédésére ... J ő j ő n mindenki, k i a fegyvert elbírja!“ (A. kiáltv. Köv.-nál. O. 14(5. 1).

Jan. 19. Péntek.

S a l i s őrnagy C s o r i c h tábornok előhadával, G u y o n ezredes előcsapatát Windschacht mellett Se l mecz-Bányánál megszalasztja, de majd Guyon osztályának túlnyomó ereje által Steinbachig visszaveretik, miközben 1 halottat és 4 sebesültet veszít.

W i n t. 1(54. 1.

A szerbek Verseczet elfoglalják, honnan a .8. honvéd zászlóalj a roppant túlnyomóságú ellenséges táboron keresztül vágja magát.

Serb. 254. 1. (harczról nem emlékeznek). V ah. III. 134. I. (a 3. z. a. harcát festi). — Klapka (Nat. II. 83. 1.) ellenben azt beszéli el, hogy a 28. z. a. Fehértemplomról felvonulása közben Versecznél elkészvén, körülfogatott egy sereg rácz által, s kénytelen volt szuronyal csinálni utat magának.

Jan. 20. Szombat.

A honvédelmi bizottmány kiáltványa a nemzethez. „A magyar nem lázadt fel sem a királyi hatalom, sem a törvény ellen, sőt inkább a szentesített törvényekért vív védelmi harczt.“ Mindazok, kik alkotmányos esküjüket teljesíteni vo-

nakodnak, avvagy hivatalt vállalnak el az ellenség kezéből, — honarulóknak nyilváníttatnak, s mint ilyenek fognak büntettetni.

Közl. 7. sz. Honv. 29. sz.

A magyar r. kath. püspöki kar pásztori levélben inti a papságot és a híveket, hogy a „törvényes király“ Ferencz-József Őfelségének hódoljanak meg, s W i n d i s c h - G r ä t z fő vezérnek engedelmeskedjenek steff.

Közl. 7. sz. Ezen okmányt Horváth Mihály ismertette a Közöny hasábjain, s azt, miután a püspökök okt. 25. körlevelével összeegyeztetlétőnek nem találta, koholtnak véleményező, hihetőleg, hogy tekintélyét és hatását megdöntse a pásztori oklevélnek, mely egyébként s r. kath. püspökök ekkori érületében tökéletes alapját találta. A főpapok fölhívásának átalában nem lett meg várt hatása az alpapságra, mindazáltal akadtak több lelkészek, kik Windisch-Gratz rendeletét a szószékből felolvasták a nép előtt, s ezt meghódolásra intették. E tekintetben a váci káptalan helynöke-különös buzgalmat fejtett ki, kötelezővén az egyházmegye papságát elszakadni a nemzeti párttól. A magyar kormány ekkor, hogy a r. kath. lelkészekre elrémítőleg hasson, közülök többeket elfogatott, kettőt pedig (u. m. a szócső i és kókai-plebánusokat) föbe lövettet. (Közl. 140. sz. Szeg. Hírl. 19. sz.) Jún.

21-én a szabadelvű plebánusok Bobory K. meglivására C z e g l é den összegyűltek, s emanczipálták magokat a káptalan alól. (A főpapok magokviseletéről l. 1848. okt. 25.)

D e m b i n s k i Henrik, „a szabadság harczaíró ismert lenyei tábornok“, ki a magyar kormánynak szolgálatát felajánlá, Debreczenbe megérkezik.

Közl. 7. sz. Honv. 24. sz. Dembinskit Párisban Teleky szólította fel s nyerte meg honunk ügyének (bővebben K l a p. Nat. I. 215.

216. l.), ki azon kikötéssel ajánlotta fel kardját, hogy fővezérnek ne tegyék, miután a magyar születésű vezérek az Ő idegen eredete miatt irányában féltékenységre fognának indulni. Mindazáltal Kossuth miugyárt megérkezésekor fővezérnek nevezte ki a lengyelt, mi azonban cgyideig titok maradt. (V. ö. jan. 29.)

V é c s e y tábornok a parancsnoksága alá jutott bácskai hadsereget 6-és kis-kéri, becskereki s verbászi táborhelyeiről kimozdítván, a kormány rendelete szerint Szeged felé útnak indítja, hová jan. 25-én érkezik meg.

Közl. 14. 17. 22. sz. — E d e r utá n (1. szept. 21.) november

közepén Bakonyi, s ez után decemberben Eszterházy Sándor állottak a bácsi sereg élére, melynek igen nagy baja volt, hogy vezéreit és a tisztek nagy részét, hazafiatlan érzelem s oly ingatagság jellemző, melyet okt. 3-ka s Windisch-Gratz fellépése után, midőn már mindenki tisztán tájékozhatta magát a pártok természete felől, árulásnál egyébnek nem mondhatunk. A honvédelmi bizottmány, hogy a habozásoknak végett vessen, s a bizonytalan jellemű tiszteket a hadseregből eltávolítsa, N á d o s y t küldi le a táborba, s azon rendeletét téteti közzé, hogy mindazon tisztek, kik a magyar kormány politikai irányát nem helyeslik, eltávozhának a seregből. Ennek következménye lett hogy, leginkább Eszterházy biztatására, mintegy 160 tiszt mondja fel a szolgálatot. A '3. huszárezredben a tisztek V₃-da kilép, hasonlót tön az összes táborkar, melynek még irodája is feloszlik, a tüzérség pedig tömegesen jelenti, hogy sem a ráczokra sem az osztrákokra nem fognak többé löni. Ily állapotban találja a sereget a kormány azon parancsa, hogy a K ő z é p Tiszához vonuljon fel. A vezér ellenszögezi magát a felvonulásnak azon ürügy alatt, hogy őt és seregét a Fölség csupán a bácsi táborba küldé, s ha Bácsot elhagyandná, a tövényes tért is el kellene hagynia. stb. E válságos helyzetben V é c s e y lépett föl. Helyes elszántsággal, önhatalmúlag kezéhez ragadja a vezéri botot, a lemondókat és ingadozókat eltávolítja a seregtől, s az indulást jan. 18-án elrendeli. Eszterházy és Nádosy titkon elhagyják a tábor. A sereg megkezdvén útját, a ráczok, mint a Bánságban, (1. jan. 16.) egymásután támadták és foglalták el a magyar községeket. Verbászt, (1. jan. 25.) Hegyest és Fekete hegyet (1. e. jan. 23.) kirabolták, fölégették, s magyar lakosait leöldösték. E rémesemények hírére a lakosság nagy része (főleg aggok, nők és gyermekek) becsesb vagyonukat kezűkhöz véve, elhagyják lakhelyüket s ezernyi kocsin útra kelnek Szeged felé, menet közben zaklattatva egyes szerb csapatok által. A harczképes férfiak nagy része pedig, proletárok kai és kalandorokkal szövetkezve, helységenként mozgó csapatokat alakít, egymásután rohanja meg a szerb falukat, hogy az elfogottakat kiszabadítsa, a meggyilkoltakért pedig bosszút álljon. Atalában a kegyetlenkedésben egyik fél sem maradt adósa a másiknak. Így péld. Moholyban „mezítelenre vetköztették őket“ (a fogoly szerbeket) „s négy kézlábra állítva hasuk alatt szalmával tüzelnek, átfürt füleiknél fogva akasztják őket“ stb. (Közl. Honv. 35. sz). „A vagyontalan adai magyarok az ottani ráczokat, kirablák, a ragadmánnyal elillantak; erre az ottani ráczok egyesülvén a m o h o l y i a k kai kirablák az adai magyarokat; másnap ismét az adai magyarok sok z e n t a i magyarral kezét fogva a ráczokat kipusztíták s odább mentek, s ekkép Adat a ráczoknak hagyák.“ (Közl. Honv. 39. sz). Bácsmegyében a közigazgatás általában megszűnt, a megye bizottsága, mintha nem is léteznék, e garázdaságok ellenében semmi erélyes védelmi lépéseket sem tön, sőt a szabad csapatok főparancsnokává is. a hadseregtől megvált Eszterházy

Sándort kérvén fel (ki új állásán szintén semmit sem tőn), szabad tért nyitott az iszonyatosságok előtt. Jan. 26-ika óta koronkint fegyveres nemzetőrök indultak ki Szegedről Bácsba véreik segítségére, de sokkal kisebb erővel, hogysen az ellenség uralmának és kegyetlenkedéseinek végét szakíthatták volna. Ez utóbbiak Zen tán majdnem hallatlan jeleneteket idéztek elő, hol a hóhér! iszonyatosságok netovábbjukat érték, Klapka szerint, nők nyilvános veretése, gyermekek herélése“, a feszületek akasztófa gyanánt használása voltak itt napirenden. A minden nap kivégezettek fejeit estéenként számon vette a rácz parancsnok, s e nyomorultak száma, kik elvérzettek, hat hét alatt 2 ezerre emelkedett! Egyedül Szabadka állott sértetlenül, hol a polgárok, bár a városbeli alnép a vagyonosabb osztály ellen forrongani kezdett (T i s z. Új s. 1819. 28. sz.), a szerbek támadását ismételt ízben visszaverék.

Jan. 21. Vasárnap.

Nagyszebeni első csata. Bem tábornok (6,58&, ember s 30 ágyú) N a g y-S z e b e n elfoglalása végett támad, balszárnyával (K i s Sándor őrnagy) és a középpel (Mikes és B e t l e n G.) reggeli 7. órakor a főúton Nagy-Csúr felől mozdulván Puchner altábornagy (11 ezer ember s 54 ágyú) ellen, kinek gyalogsága az elővárosi sánczokban, lovassága pedig aha mersdorfi síkon vala elhelyezve. Az ágyúzás négy óra hosszát tart szakadatlanul, miközben a székelyek, s a bécsi légió három sikertlen rohamot intéznek a sánczok ellen, a Mátyás-és Vilmos-huszárok pedig két ízben verik vissza az ellenséges lovasságot. D. e. 11. órakor Bem már 240 halottat számlál, 6 ágyúja leszerelve s lőszerkészlete elfogyva, — miért is a nagy-csúri hegyoldal felé elrendeli a hátrálást. Ekkor érkezik Vízakna felől a jobbszárnyal az elkésett C z e t z alezredes, s az ellenség üldözésének vége szakad. Czetz sikra szállván Puchner balszárnyát és középhadát á sánczok közé szorítja. Bem ekkor a magyar középet is rohamra küldi, de ez oly erővel veretik vissza, hogy a közép a balszárnyal egyidejűleg futásnak ered, a mikor (d. u. 1. óra) aztán Czetz is hátrálni kezd. Bem a folytonos üldözés közben menekülő sereg útját ágyúival maga fődözi, s üldözőit Szelindekről visszariasztja. A v. itéz Mikes Kelemen ezredes mingyárt a liarcz kezdetén bajnoki

halált hal. Veszteségünk 257 ember csupán holtakban s 5 ágyú, osztrákoké 94 halott s 121 sebesült.

Czetzl J. 157—163.1. K l a p. Nat. 11.241—2511. Köv. E. T. 163. 164.1. H o n v. 47. sz. Bem Szelindeken oly szándékkal állapodik meg, hogy ott bevárja, míg a székelyektől segítséget nyer.

C s o r i c h altábornagy Wyss dandárával (4 zászlóalj, 6 lovasszázad és 24 ágyú) Gr u y o n ezredes 3 ezer főnyi hadát d. u. 3. órakor Steinbaek felől Win d s e h a e h t n á l a War tha-hegyen megtámadja, melyet Siegelberg felől Pott ezredes is nemsokára megrohan. Guyon, miután észrevette, hogy seregét Simunich csapatai hátban is fenyegetik, Windschachtba vonul, melyet másfél órai kemény utzaharcz után, bekerítettéstől tartva szintén felad, s éjjél felé Selmezcze húzódik el. Másnap

Jan. 22. Hétfő.

Selmeicznél újul meg a harc, hol t. i. Guyon ezredest Csorich (Wyss dandár) a város felől szemben, Collery ezredes pedig A. Hámor felől oldalt támadják meg. Görgői tábornok ekkor a P u s z t e l n i k csapatja egy részével siet túlszárnyalt alvezére támogatására. Guyon azonban ezalatt már Bucsára hátrál, a magyar vezér lesbe jutott rohamcsapata pedig az időközben erősítéseket nyert Collery vadászai előtt Z s a r n ó c z és H o d r i c s közt gyáván megfutamodik. A tüzerek követik a szégyenteljes példát. Végre Görgői ágyúi mellett egyes-egyedül maradván, maga is szaladásnak ered. Collery azonban Csorich előnyomulásáról mit sem tudva, Rudnóra visszahúzódik. Veszteségünk 60 halott s 120 sebesült, sok fogoly és Selmecczen számos fegyver; az osztrákoké 5 halott s 16 sebesült. Pusztelnik alezredes sebesülten elfogatik, s fogságában később meghal.

Göi'g. 1.169.8 köv. I. W i n t. 184 —187.1. Klap. Nat. 1. 154, 156. 1. Görgői rendkívül zord időben, hóban és jégben, mint láttuk (jan. 6.) oly szándékkal vezette seregét a bányavárosba, hogy ott, megpihenjen, s elcsigázott és ruhátlan honvédéi számára a magával hozozott posztó-készletből ruhákat varrasson. Azonban alig érkeznek

szálláshelyükre csapatai, midőn as idő megengedés az előbb oly terhes út, az ellenségre nézve egyszerre könnyen járhatóvá válik. (v. ö. jan. 14.) Aulich ugyan Körmöcznél (1. jan. 16.) az északról mozdulni kezdő ellenséget derekasan visszaützte, de nemsokára jelentést vesz Görgei, hogy délről Báthés Szent Benedek felől is erős ellenséges csapatok közelitnek. Zsarnóczot ekkor, melyet valamelyik alárendeltje hibásan oda hagyott, hogy Sehcz fődözve legyen, haladék nélkül megkellett szállania. E ezélből némi időt rabló félreértések után jan. 20 és 21. közti éjen Görgei személyesen indul Zólyomról Könnöczre, hogy onnan egy csapatot (1 zászlóalj, 1 lovasszázad és 6 ágyú) Zsarnóczra vezessen, melyet, jan. 21. este száll meg, még pedig harcz nélkül, miután Collery onnan az nap reggel már kivonult, oly ezélből, hogy Hodricson keresztül Selmecczre törjön. Görgei ekkor (jan. 21. és 22. közti éjen) értesíti Guyont, ki Selmecczről északra helyezkedett el, hogy támadja meg Coileryt. ő majd hátulról ugyanazt teszi. Guyon azonban igen gyöngének érezvén magát, mint fentebb előadva van, a harcz elől egészen Bucsára hátrál, minek következtében Aulich hadosztályának a többi csapatokkal való egyesülése a Garam völgyön lehetetlenné vált. V. ö. jan. 24.— A fentebbi harczban lötték keresztül Görgei csákóját, midőn mondá: Miért nem leebb egy hüvelykkel?¹¹

A szent-tamási szerbek Fék etehegyét Bácsme-gyében megrohanják, de a magyar lakosság visszaveri az ellenséget. Másnap a falit felgyujtatván az ellenállás megtöretik, s lakosai, ezek közt a ref. lelkész, leöldösetnek.

K ö z l. 21. sz. II o n v. 89. sz. V. ö. j a n. 20. j e g y z.

Szolnoki első ütközet. Perezei Mór tábornok (15,310 ember s 34 ágyú) a Hertelendy osztályával a Tisza-hidat hajnalban elfoglaltatja, s 0 1 1 i n g e r vezérőrnagy ellen Szolnokon ágyúztatni kezd, mire ez a városból kivonulván attól csekély távolban helyezkedik el. De, miután a T i s z a-B önéi átkelt Kazinczy ezredes is megtámadja a magyar tartalékkal, itt sincs maradása, s annálfogva nemsokára Abonv felé intézi hátrálását Perczel a nagy köd miatt nem tldöztet.

Közl. 10. sz. W i n t. 172. szí Klap. Nat. [-219. 1. Vali. II, 57. I 51.1.

T a r c z a l i U t k ö z e t. S c h l i c k cs. tábor nők főhadosz-lopa Klapka ezredes (8 zászlóalj, 7 lovasszázad és 30 ágyú) hadközepét (Bulharin) Mád felől megtámadja, minek következ-

tében főleg a Tarczaltól északra eső magaslat birtokáért, melyet Thworznicki foglalt el, heves viadal fejlődik ki. Két szuronytámadást Vernek már vissza a honvédek, midőn harmadszor a Snttenau-vértesek rohannak rájuk, s a magaslatot elfoglalják.. Ezalatt Schlick a F i e d l e r dandarával a tokaji hegymagaslatok ellen is támadtat, de ismételt ízben siker nélkül. Végre á császáriak 3 órai küzdés után elhagyják a harczterét, s visszahúzódnak Mádra. Kevesebb szerencsével harczolt Kisfalud és Olasz-Liszka közt a magyar jobbszárnyon, Schulz őrnagy K i t H e r z m a n o w s k y c s. Őrnagy hátrálásra kényszerít. Azonban másnap.

Jan. 23. Kedd.

Schulz őrnagy H e r z m a n o w s k y t Kisfaludon megrohanja, s Klapkától támogatva Bo dr o g-K eresztur-nál az ellenséget 8 óra hosszat tartó erős ágyúzás után állodása elhagyására kényszeríti. Schlick ismét Mádra vonul vissza.- A két napi harcz összes vesztesége részünkön mintegy 100 ember, az osztrákoknál 27 halott, 68 sebesült és 53 hiányzó. Mindkét napon nagy köd.

Klap. Mát. I. 194—197. 1. W i u t. 209—213> 1. Közl. 9—12. sz. (Szemere hivatalos jelentését a harcz színjelyéről még jan. 23. esteli 7. órakor megírván, azt miután győzelmünket lefesté, ezen mondattal végzi: „Örvend az ember szive, ipidőn szemléli hadsereget, mely kötelességét teljesíti.“ E jel. megvan a H o n v. is. 28. sz). Szil. F. Tört. 310. 1. és F. Férf. 16. 1. (itt az mondatik, hogy Tokaj körül-Gr ő r g e i adott Sehlicknek „kemény vereséget“ ... 25 mérföldnyi távolból). — A tarczali ütközetben azon, kéztusában nemi ritka, eset fordult elő, hogy a küzdő felék egyike önmegadást jelzett, s aztán a hiszékeny ellenfelet gyilkos tüzrel fogadá. Klapka s a mi hivatalos jelentéseink szerint a császáriak viselték magokat álnokul, Windisch-Gratz munkája szerint a honvédek.

Jan. 24. Szerda.

G á l Miklós zárlatparancsnok A r a d v á r at reggeli 6. óratól késő estig löveti, siker nélkül. A lövetés f. h. 28-ig naponként megújul.

H o n v. 28. sz. V a h. III. 28. 1.

G ö r g e i tábornok Aulich ezredessel, annak a seregtől elszakadt hadosztályát járatlan sziklautakon s egy beomlott alagúton keresztül, (melyet a honvédek járhatóvá tesznek), jan. 23. és 24. közti éjen Körmöczről egyenesen B e s z z t e r c z e Bányára vezeteti, hol mainap egész seregét összpontosítja.

G ö r g. I. 179. s köv. 1. K l a p. Nat. 159.1. v. ö. S z i l. F. Tört. 215. 1. F. Férf. 16. 1. Görgei érdekesen írja le az Aulich és a Z ó l y o n o n fekvő G u y o n osztályát fenyegető veszélyt, melyet legvégső fokra emelt az, hogy az idő ismét meglágyulván a kiáradt Garam az” utakat elborítja, s a Bucsán és Zólyomban lévő csapatokat egymástól s Besztercze-Bányától tökéletesen elszigetelé. Hogy mint gázolták át Guyon felpálkázott csapatai az áradatot, s mint hatott buzdítólag e példa a zólyomi osztályra is, Görgei igen humorisztikus modorban festi le. A nagy rémület azonban felesleges volt, miután Csorich altábornagy jónak látta jan. 22-én győzelme babérjain megpihenni, s 23. és 24 -én is vesztetg maradni Selmecz en, tudósítván az utóbbik napról W i n d i s c h - G r ä t z et, hogy a nagy hóesés miatt ő nem tudja tovább vontatni ágyúit, különben is a sietésre már nincsen ok, mert Görgei a bányavárosokban akar időzni, s nem fog a Schlick háta mögé kerülni. Szerencséjére a cs. fővezér maga sem kívánta előnyomulását. Ugyanis miután Simunich hoz küldött egyik parancsa útközben fenakadt, ebből (Buda-Pesten 1) azt a következtetést voná, hogy Görgei 4—5 menettel jár előtte Simunichnak, s annál fogva többé utói nem érhető. Megírja tehát (jan. 19.) ennek, hogy térjen Nyitrára, Csorichnak pedig (jan. 22. és 23.) hogy forduljon vissza Pestre, melyet Perczel előnyomulása miatt nagy veszély fenyeget. Csorich a pesti rendelcteket vévén (jan. 24. este), másnap vis3za,fordul, s Görgei üldözését Jablonowsky dandárára (4 zászlóalj, 2 lovasszászad s 12 ágyú) -bízván, maga főerejével jan. 29-re Pestre érkezik; ily módon visszafelé a „nagy hóban“ 5 nap alatt megteszi azt az utat, melyet midőn Görgeit sima úton üldöznie kellett, 15 nap alatt (jan. 7—22.) tett meg! (V. ö. Wint. 166. 167. 174. 193. 1.) Jablonowsky jan. 28-ig Selmeczről meg sem mozdult. (Wint. 209. 1.) Windisch-Gratz ekkép jan. 22. óta egészen elvesztette szem elől ellenfelét, s ily módon a hadviselés legelső igényeinek sem tett eleget. Görgei haderejéről s hollétéről egyideig a legképtelenebb és zavarosabb fogalmai voltak, többek közt azt sem hitte, hogy neki még 10—12 ezer embere volna (W i n t. 1). Götzről pedig a herczeg egészen megfeledkezett, s egész febr. 4-ig egy állóhelyben várta Kötmöczön Simunichot. — Jablonowsky végre tan. 31-én Zólyomot batorodik megszállani. Febr. 4-én azonban a késlekedő tábornokoknak megparancsoltatik, hogy párhuzam-

217. bán a Görgei által követett úttal, Brezno-Bányán át menjenek Görgei e l i b e Kassára, Schlickkel egyesítendők. E helyett azonban alkalmatlan hegyi utakon Pólóm kán s Vernárdon keresztül febr. 10-re megjelennek Görgei háta mögött Lócsén (Win t. 246.1). V. ö. . j an. 26. jegy z.

Bem tábornok Szelindeken az öt d. u. 3—4. óraker három felől megtámadó osztrákokat kemény küzdelem után estére visszaveri, s előbbi állodásukba nyomja. E harcban maga Bem Nagy-Csúr felé, Czetz Balázsfalva felé, Zsurmay pedig Vízakna felé vezényelt.

H o n v. 48. sz. K ő v. E. T. 165. 1.

P uchnrc n.-szebeui hadparancsnok LUD er s orosz tábornagnak kereken megírja, hogy a kilátásban lévő segélyhad küldésével ne késedelmezzék, mert már égető szükség van reá V. ö. decz. 31. jan. 27. feb r. 2.

K ő v. E. T. 169. 1.

Jan. 25. Csütörtök.

A k u l a i nemzetőrök V e r b á s z ról elverik a szerbeket, másnap az ellenség kerekedik felül, s Verbászon kegyetlenkedik.

Közl. 21. sz. V. ö. jan. 20. jegyz.

P e r c z e l Mór tábornok az új segédcsoportokat nyert Ottinger vezérőrnagyot (3 zászlóalj, 12 lovasszázad és 24 ágyú) Czegléd és Abony közt megtámadja, s 2 órai erős ágyúzás után állodásából kiverve Irsáig kergeti. E harcban mint tanácsadó Dembinski is jelen. Az osztrákok vesztesége 6 halott, 15 sebesült s 22 hiányzó.

Közl. 14. sz. W i n t. 176. 1. Perczel jan. 22. és 25. győzelmei a budapesti főhadiszálláson, hol ekkor nem volt több együtt 12 zászlóaljnál, igen nagy rémületet okoztak, annyival inkább, mért azt vélték, hogy Perczelnek 20 ezer embere és 40 ágyúja van. Windisch-Gratz jan. 23-án tábornoki főnökét indítá Czeglédre 3 zászlóalj és 18 ágyú kíséretében Ottinger segítségére, Caorichoz pedig, mint láttuk, parancsot küldött, hogy („siettetett menetekben föltétlenül“) Pestre for-

duljon vissza, s hagyjon fel Görgei üldözésével. Ezenkívül Schullzignak utasításban adja, hogy Poroszlónál tétessen átkelési mozdulatokat, s terjeszse el azt a hírt, hogy ott egy nagy sereg a szolnokiak hátrálási vonalát fenyegeti, egyszersmint pedig igyekezzék „oly gyorsan a mint csak lehet“ Schlikkel egyesülni. A 25-ki vereség a herczeg aggodalmait a legkínosabb fokra csigázta, még azon éjjel minden rendelkezhető katonáját vasútra rakta, Pesten csak 2 zászlóaljat hagyván, Jan. 26-án maga is Albertibe sietett, s miután a pestiek „loyális .érzelmeiben“ legkevésbé sem bízott, hogy t. i. általuk visszanyomatása esetére barátságosan fogadtassék, a fővároson kívül a sóházzal szemben áthidalatja a Dunát, hogy szükség esetére Budára hátrálhasson, hová a Bakony vidéke megfékezésére kiküldött csapatok visszahívtak, s Nugent is segély adásra szólított, Neustadter nek pedig, ki Csallóközből a magyarok s a Duna áradása által koszorítottván Szempczen tétlenkedett, meghagyatott, hogy azonnal E r s e k-Új v á r r a siessen, s Nyitra és Esztergom közt az összeköttetést biztosított. Jan. 28-án azonban Perczel a Tiszán visszahúzódik, s még a hidat is fölégettetni hagyja, midőn Windisch-Grätz aggodalmait is lecsillapodtak.

Jan. 26. Péntek.

Görgei tábornok Besztercze-Bányáról két vonalban elvezetetti hadseregét. Guyonés Pillér ezredesek hadosztályait ugyanis a Garam felső völgyén Pohorellán, Vernárdon, Straczenáun és Hután keresztül Iglóra a rendeli, maga pedig az Aulich és Kmetty osztályait, az azokhoz csatlakozott számnélküli szekerekkel együtt, melyeken egy szétszedhető fegyvergyár, különféle érczek, czukor, kávé és szövetségzsetek, fegyverdarabok stb. voltak, a Sturecz hegy ésasztarehori szagatott és szoros utain s járatlan meredélyein 20° R. hidegben 16 órai szakadatlan utazás után Revü ez ár a teszi át, hogy innen a Vág völgyről a Poprád-felső völgyére, Csötörtökhelyre és Lőcsére érjen.

Görg. I. 182 s k ö v. I. Klap. Nat. I. 160, 161. I. Görgei semmit sem tudván azon multságos dolgokról, melyek az ellenséges főhadiszálláson előfordultak, (I. jan. 24. 26.) el volt készülve az üldöztesre, és sietett odahagyni a bányavárosokat, azon okból is, mert a ki-merült vidék élelmiszereket nem szolgáltatott néki többé.

Jau. 21. Szombat.

A hovédelmi bizottmány rendeli, hogy a nép a katonaság ingyen élelmezésétől a háború idején egészen fölmentve legyen. A szállásadó gazdának minden legény után jár a rendes hálás pénzen kívül főzésért, sóért és főzelékért naponként 3 pkr. stb.

Közl. 13. sz. Windisch-Grätz hadfiai, a mennyiben pénzüik volt, az élelmiszereket szintén készpénzzel fizették, azonban a fővezér a nemzeti párton lévők vagyonát katonai zsákmánynak jelölte ki. (A parancs Samml. 75., 1.) Weldennek ép oly kevés pénze volt, mint elődének, s az élelmi szereket nagy részben nyngtatvánnyal fizette ki. (A hird. Samml. 94. 1).

K u l á n a magokra hagyott nemzetőröket a szerbek megverik, s a várost elfoglalják. V. ö. ján 25.

Közl. 21. sz.'

L ü d e r s orosz tábornok válaszul írja P u c h n e r nek, hogy Brassó és Szeben kérésökre azért nem küldhetett segélyt, mivel a czár megparancsolta, hogy az „a legnyomasztóbb szükségben s az osztrák badparancsnok világos és formyszerű megkeresésére adassék.“ Puchner levelével azonban a kikötésnek elég lévén téve, a segélycsapat most már útnak indítatik. V. ö. j a n. 24. f e b r. 2.

L ü d. levele Köv.-nál O. 148. 1. v. ö. K ö v. E. T. 170.1. Midőn az orosz csapatok a Porta főnöksége alatti semleges területen keresztül törtek be hazánkba, igen kézzelfogható nemzetközi sérelmet, követtek el. F u a d-E f f e n d i oláhországi török parancsnok tehát értesülvén a muszkák szándékáról, kinyilatkoztató, hogy ez a benemavatkozás elvének s az 1841. szerződvénynek, mely Oroszországot is kötelezi, megszegése, melynek a legkomolyabb következményei lehetnek, egyszersmint tudósítást küldött ez esetről Koustánczinápolyba, hol e miatt az egész diplomáciai kar felindulásba jött, s az angol és francia követek összhangzólag kijelentették, hogy kormányaik a beavatkozást a Porta jogai megszegésének tekintik, s mélyen fájlalják. A pétervári udvar azonban ekkor jegyzéket küldött az illető hatalmasságok megnyugtására, előadván, hogy az orosz csapatok csupán emberiségi szempontból mentek Brassóba és Szeben be, melyekéi az osztrákok védelmezni nem képesek, s azonnal visszafognak húzódni, mihelyt.

a magyar hadak nem fenyegetik többé a két várost, hol az orosz csapatokat barátságosan fogadták. (Az angol kormány kiv. tudósításai nyomán M aj l. II. 199. '200. 1). S a dolog ennyiben maradt, Schwarzenberg miniszternek az egész beavatkozás nem volt ingyére, mindazáltal megírta Puchnernek, hogy ha már bevonulának a muszkák, ne küldje vissza. Á közönség előtt pedig a bécsi minisztérium oda nyilatkozott, hogy az orosz csapatokat maga Puchner hitta be önkényüleg a „hűséges szászok“ oltalmára, de a minisztérium rosszalta e lépést, s amint értesült felőle, azonnal egy tisztet küldött Erdélybe az oroszokat visszautasító rendelettel, azonban a rendelet szerencsétlenségből a „lázádok“ kezébe jutott! (Mi kár!)

Jan. 28. Vasárnap.

Görgei vezért Rózsahelyen egy cs. titkos táborkövet W i n d i s c h-G r ä t z nevében felszólítja, hogy fegyverletélel végett vezesse át az osztrákokhoz a magyar csapatokat, c szolgálatáért neki teljes bocsánatot s Ausztrián kívül gondnélküli ellátást ajánlván. Görgei az ajánlat megtétele után néhány tisztjét szólítja be szobájába, kikkel közölvén a követ kllldetését, ennek a váci kiáltványok (1. jan. 4.) egy könyomatu példányát nyújtja át, azon megbízással, hogy azt adja átann a k, a ki hozzá küldte.

Görg. 1. 185. 1. V. ö. W i n t. 209. 1. (hol W i irdisch-G r ä t z elismeri, hogy Jablonowskyt egy Görgöinek átadandó levéllel az alkudozásra felhatalmazta, de hozzá teszi, hogy ez át sem adatott Görgeinek, miután ez Jablonowskyt igen messzire elhagyta). — Asbóth kezébe Windisch-Grütznék egy febr. 5-én kelt s a magyaTok által elfogott levele jut, melyben az osztrák tábornokoknak megliagyatik, hogy Görgöivel, mint a ki megírásonlott a honvédelmi bizottmánynyal, s ennélfogva „csak eltévelyedettuek látszik“, igyekezzenek alkudozni s őt hódolatra bírni. Asbóth (Emi. I. 13—15. 1.) aztán ezen iratban „Görgei árulásának első bizonyítványát“ látja és mutatja fel a közönség előtt, azon okból, mivelhogy „ily téuyre az osztrák fővezér Görgei részéről történt fontos és ide irányuló lépés nélkül nem határozhatta v o l n a el magát.“ E jegyzetek szerzőjének távolról sem célja az igazság és valószínűség rovására bárkit is mentegetni, s Görgei számos tévedéseit és bűneit tisztára mosni, nrindazáltal Asbóth következtetésének helyességét kétségbe vonja, nrig az „Emlékirat“ készítő Görgeinek ama levél Írására netalán alkalmat szolgáltató „fontos és ideirányuló lépését“ tényleges adatokkal be nem bizonyítja, s míg az „árulás“-ra (mely igen nagy vád!) a pusztá véletlennél, s a „volna“-

nál kissé biztosabb alapot és erősebb indokot nem mutat fel. Addig, míg ez meg nem történik, az elfogulatlan vizsgálat előtt a vád meg nem állhat, mert Windisch-Gratz levele az „árulás“-ra semmi bizonyítékot sem foglal magában, sőt a „Görgei részéről történt fontos és ideirányuló lépéseket“ világosan kizárja, a mennyiben határozottan mondja, hogy a cs. fővezért a levélírára csupán az indította, hogy Görgei, kormányával meghasonlván, előtte csak eltévelyedettnek látszik. — Egyébiránt ha tett volna is Görgei lépéseket az ellenséggel való egyezkedésre, még ez nem lehet elegendő ok arra, hogy érette árulónak kiáltassék ki. Asbóth mint katona-író bizonyosan jobban tudja nálunk, hogy a háborúban vannak olyan körülmények, midőn a túlnyomó ellenségtől szorongatott hadvezér okosabbat nem tehet, mintha alkudozni kezd, s hogy ennél fogva Görgeit csupán egyezkedési lépéseiért, midőn minden felől ellenség vette körül, jogosan nem lehetne „árulás“-sál sújtani. Görgei azonban, a történeti nyomozódás eddigi eredményei szerint, még ekkor egyáltalában nem tett ilyen lépéseket. — Más körülmények voltak azok, melyek Windisch-Grätzet az alkudozási kísérletekre indíthatták. A herczeg, mint láttuk, már jan. 5-én oly fennhangú jelentést tett császári urának, melynek rövid értelme, hogy Magyarország meg van hódítva, de csak később látta be, hogy a főváros még nem Magyarország, s hogy a honvéd seregek oly ellenállást fejtenek ki, minő reá nézve egészen váratlan volt. Az Ottingeren ejtett vereségek (1. jan. 25.) már azon aggodalmat is felkölthették benne, hogy nemcsak a Felsőnek tett Ígérete nem fog valósulni, hanem a honvédek fegyverei még hadvezér! nevéen is csorbát üthetnek, s ily módon azon fővezér, ki jan. 3-án országgyűlésünk küldöttségével szóba sem állott, s oly fennen beszélt „hódítás“-ról és „megsemmisítés“-ről, néhány hét múlva arra szorult, hogy maga lépjen fel kezdeményezőkép az alkudozások terére. — Asbóth gyűlését Görgei irányában értjük (v. ö. 1840. jun. 20.), azonban sokat levon Asbóth Emlékiratai becséből, hogy midőn azokat készítő, tollát egészen áteresztő ingerültsége szolgálatába. Szerinte Görgei „tehetség és tanulmány hiányában“ hadsereget mozgatni, vezetni, szervezni és igazgatni egyaránt „képtelen“, — „fővezér korában sem volt inás, mint huszárhadnagy“ (Emlék. í. 130. I), „áruló“ már február elején (14. I), áruló, a dicsőségteljes áprilisi hadjáratban (I. 19. I), áruló Buda alatt (I. 91. I), áruló Perednél... és így tovább. A mi Görgei hadvezéri képességét nézi, erről mind a forradalom alatt, mind könyvében maga is több ízben kételkedőleg és kicsinylőleg szólt, mindazáltal elfogulatlan szakértők helylyel-közzel elismerőleg is nyilatkoznak hadműveleteiről és sztratégiai belátásáról. Hadszervező képessége pedig minden kétségen, felül áll. A mi a számnélküli „árulás“-okát illeti, ezektől valóban visszaborzadnánk, hogyha e végnélküli „árulások“ füzérbe kerekítését igen naivnak nem tartanók. Asbóth azon emberi gyarlóságba esett, hogy egy sorba állítja minden tettét Görgeinek, s az

utolsókat úgy világítja meg, hogy ennek következtében a mögötte állók is mind a legelsőig ugyanazon egy árnyékba esnek. De történet-hii-e az ily módon nyert ismeret? Igazságos és lovasias-e ezen eljárás-mód? Nem. Nincsen is arra semmi szükség. Fájdalom, a történelem úgyis nyer elég adatot Görgei szomorú kárhözhatásához, ha tetteit a cselekvési különféle igaz rugóktól üteg nem fosztja, s természetes összefüggésükből erőszakosan ki nem forgatja. Más részről azonban ki fogja mondani azt is, hogy Görgei Artliur, nagy tévedései daczára, a magyar vitézségnek egyik legkitűnőbb képviselője, mint a ki vezért állásán hazánk fegyveres hatalmát a dicsőségnek azon fokán mutatta be a világ előtt, melyen évszázadok óta senki, azon a magaslaton, melyre az egykoruak nemzeti önérzettel és tiszteletteljes hódolattal tekintettek fel. Hogy a hős bukása annál nagyobb lón, mentül magasabban állott: ki akarja tagadni? De nem tartom illő és észszerű eslekedetnek, bemocskolni azt is, a mi szennytelenül állhat, s mindnyájunk büszkeségére válik. Részemről, egy hazai jeles Íróval szólva, „nem találók semmi gyönyört, annak a mi nagy volt, legázolásában.“

Jan. 29. Hétfő.

A magyar kormány D e m b i n s k i altábornagyot „a szolnok-török-szentmiklósi, tiszafüredi, és tokajtáji seregek“ fővezérének nevezi ki, a „szolnoktáji osztály“ parancsnokságát pedig, mely eddig P e r c z e l Mór tábornok kezében volt, R é p á s y tábornokra bízva. V. ö. febr. 12.

Közl. 14. 19. sz. lvtlap. Nat. 1. 215. 21G. 1. Domb. kiáltványát a hadsereghez (kelt Polgár. 1849. jan. 3'0.) H o n v. 38. sz. Perezel hiúságát sértő, hogy seregének egy része tőle elvéstetvén, Dembinski közvetlen parancsnoksága alá bízott, s osztálya az ő ellenzése daczára Füred felé rendeltetett, minek következtében önként visszalépett, s Debreczenhe vonult. (Böven Wint 183.1. v. ö. Füg. II. 273. 1.1

Jan. 30. Kedd.

Mesterházy őrnagy Czibakházán a tiszai átkelesnél Ottinger lovasaival csatározik. Az apró karezők febr. 2-ig naponként ismétlődnek.

K ü z l. 22» HZ.

Trebersburg cs. vezérőrnagy éjjel (jan. 30 és 31. közt) Eszéket megrohanja, s élénk barcz titán, melyben az osztrá-

kok 15 halottat s 30 sebesültet veszítenek, a külvárosokat elfoglalja.

Wint. 233.1. Az őrség egy része ezen ostrom után tudtul :ulja a zárlóknak, hogy hajlandó magát megadni rendes katonaság előtt, azonban Trebersburg parasztruhában lévő határhozeivel nem fog egyezkedni. 15 a 1.1 h y á n y Kézínél- ekkor, tudván hogy a vár közeli segítségre nem számíthat, nejével együtt titkon elhagyja az erősséget, s febr. 4-én este B a tinó n át B i c s b a menekül. A in. kormány egy honvédekből és nemzetőrökből álló csapatot indított útnak N e m e g y e i őrnagy vezérlete alatt a „várbeliek hangulatának emelése végett“, a csapat azonban el sem juthatott rendeltetése helyére. (F ii g g. II. 325. 1). V. ö. f e b r. 14.

Szelindeki ütközet. P u c h n e r altábornagy háromszorta nagyobb erejével Bem tábornok (3,800 ember, 25 ágyú) elfogására indul, kinek szelindeki állodásait főerejével a vízaknai úton, jobbszárnyon a Ladamos völgyben, balszárnyon Kakasfalva felől, hátban pedig K ő s z ről támadtatja meg. Az ellenséges középpel szemben maga Bem áll a 4. zászlóaljjal, s a magaslatokon annyi elszántsággal védi magát, hogy Puchner két órai küzdés után sem bír tőle egy talpalatnyit is elfoglalni. Ezalatt C z e t z alezredes Kősz felé harczol, s elleneit ágyúlövésseivel és a 11. zászlóalj rohamával visszaüzi az erdőbe, mit a Kernény zászlóalj észrevénén a magyar balszárnyon, szuronyaival Kakasfaivá r a szintén visszauyomja támadóit. Esteli 6. órára a bárczikoczká Bem javára eldől, habár az ágyúk még 8. óráig folyvást tűzben állnak. Máo nap B e m az osztrákok nagy meglepetésére Szelindekről Vízaknára Szebenhez pár órányira teszi át főhadi szállását, mire Puchner Nagy-Csúrt veszi birtokába. V. ö. febr. 1.

Czetz Kin p.-nul Nat. II. 251—255.). Bem 109. s köv. 1. Honv. 36. sz. Közl. 65. sz. (Kővári a szelindeki ütközetről semmit sem szól). A Közlöny i. sz. szerint Bemet jan. 31-én Bécsből mint olyan „csavargót“ köröztetik, kinek holléte nem tudatik. (Kővári azonban — E. T. 173. 1. — a köröztetés napját jan. 30-ra teszi, mi annál különösebb, miután a Közl. egykorú tudósítása is tőle eredt).

Jan. 31. Szerda.

Tokaji ütközet. Schlick tábornok, ki jan. 26-án a segélyére érkező S c h u l z i g hadosztályával egyesült, Klapka ezredest d. u. 1. óraker a Tisza jegén át egész erejével (13 ezer ember és 36 ágyú) támadja meg. A magyar vezér, a Kossuthtól küldött segédcsoportokat Dembinski tökéletlen intézkedései folytán magához nem vehetvén, számra kisebb erővel arak a-inazi töltés és erdő mellett fogadja a támadást. D. u. 4. óraker a Tiszán át ellenséges gyalogság rohanja meg a magyar jobbszárnyat, de Klapka honvédéi (34. és 42. zászlóalj) szuro-nyaikkal visszaverik a rohamot, s a császáriakat Tokaj utcáin keresztül üldözik. E közben Bulharin ágyúi megérkeznek a balszárnyról, s a várost löni kezdik, mire Schlick az éj beáll-tával Tarczalon át B. Keresztárba hátrál. Zákó ör-nagy. Osztrákok vesztesége 3 halott s 11 sebesült.

K l a p. Nat. I. 204—207. 221. 1. K ö z l. 23. sz. W i n t. 223.1. Dembinski ezután, a helyett hogy maga is Schlick üldözésére sietne, Klapkát visszaparau -solja Miskolcra, (melyet S zeni ere jelenlétében febr. 6-án szállnak mega magyar csapatokj, hül ő „jelentékeny ellen-séges erő összpontosításáról“ álmodozik, ámbár ekkor Miskolez körül 30 órai távolságra sehol innagul sem lehetett volna kapni ellenséget. Szerencséjére az ellenséges vezéreknek is épen ilyen forma ismereteik vdtak a magyar hadak állásáról. így péld. Schlick febr. 1-én Bodrog-K eresz turbói azt írja Windisch-Grafcziiiek, hogy „ Görgői hadtestének (ez febr. 1-én Poprád körül állott) nagy része . . . szét van kergetve, és Eger en, Mez ő-K ő v e s d e u át He ve* felé fordult“ stb. (S. levele Wint. 224. 1). Windisch-Griitz ezt nem igen hitte el egészen, sJí.-Pestről febr. 3-án megjija Schlicknek, ki Munkácsot és Szigetket akarta elfoglalni, hogy azzal az iránynyal hagyjon lel, s igyekezzék felkeresni és Jablonowskyval kezét fogva megsemmisíteni Görgeit. (W. levele Wint. 216—219. 1). Windisch-Grätz természetesen nemtuda B.-Pesten, hogy Sehlicket Klapka folyvást szemmel tartja, s midőn ezt Görgei elibe rendeli, egyszersmint két tűz közé küldi! (V. ő. febr. 8. j e g y z).

Gedeon osztrák tábornok katonái Erzsébetváros on a z órséget megszalasztják, s a nemzetöröket lefegyverzik.

K ö v. E. TV 187. 1.

C z e t z ezredes a cs. előcsapatokat N a g y-C s ú r ő n megtámadja s a faluba kergeti, honnan azonban, miután néni zsákmányra tett szert,, egy egész dandár által nyomtatván, harcolva Vízaknára, Bem táborhelyére, húzódik vissza.

C z e t z. Klap.-nál Nat. II. 254.1. E mozdulat célja volt álcázni Kemény Farkas elvonulását, kit Bem egy csapattal küldött Déva felé, hogy a Marosvölgyön közelgető magyarhoni segédcsapatot hozzá elvezesse.

Febr. 2. Péntek

E n g e l h a r d t tábornok parancsnoksága alatt Brassóba ti ezer főnyi orosz segélyhad érkezik. V. ö. j a n. 27.

Köv. E. T. 170. 1. Frey II. 240. 1. V. ö. febr. 4.

Balászfálvánál a P u h l százados vezetése alatti helybeli őrséget (mintegy 2 század gyalog s néhány lovas) túlnyomó számú oláh főkelők támadják meg, kik azonban miután fide halottat veszítettek, a harczból megszabadnak. Veszteségünk 1 halott s 6 sebesült.

H o n v. 17. az.

Bezerédi Miklós alezredes a pétérváradai őrség egy részével a kulai és szenttamási szebket Kutzuránál Bács megyében Kula mellett megtámadja, s szétkergeti.

K I a p. Nat. II. 104. sz.

Ordódy őrnagy s várparancsnok Li pót vár kapuit S i m u n i e h cs. tábornok előtt egy órai bombáztatás után föltétlenül megnyitja. A várban volt 1,310 ember s 30 ágyú.

Wint. Görg. II. 133. 1. S z i l. F. Tört. 336. 1. F r e y. II. 23 3. 1. A foglyul esett őrség a császár iránti hűségre föleskettetvén Ausztriába bellebzetett. A földadás ellen Mednyánszky alparancsnok és Gruber tettek óvást, minek következményeit 1. j n n. 5.

Febr. 3. Szombat,

Ki c s e w e t t e r őrnagy (4 század gyalog, $\frac{1}{2}$ lovasszázad és 3 ágyú) a Schlick tábornok hadtestéből, a vigyázatlan Guy on ezredest éjjel (febr. 2. és 3. közt) I g l ó n L ö c s e felől meglepi es megrohanja. Az ébredő magyarok a kezdetben győztes ellenséget Szepes-Váraljára kergetik. M i k o v i n y i őrnagy. Igló felgyűjtatik. Veszteségünk holtakban és sebesültekben 30 ember, az osztrákoké 4 halott, 20 sebesült és 2 ágyú.

Görg. I. 188. I. Közl. 23. sz. W i n t 245.1. Klap. Nat. I. 163. 1. Vali. Ili. 99. I. Szil. F. Tört. 316. (Ezen utóbbi helyen Görgőiről mondatik: „Febr. 3. 4-én Korotnoknál első jelentékenyebb diadalt aratott“, s e tudósítás másutt — F. Fért. 17. 1. — azzal egészítették ki, hogy „tábornok Nugent sergein“; — azonban mindkét közlemény tévedésen alapul. Nugent ez időben Eszékot ostromzárta — Wint. 198. 232. 1. — Görgői főhadiszállása pedig febr. 3. és 4. Poprádon és Lőcsén volt. A zavarra talán az adott okot Szilágyinak, hogy az iglói és branyiszközi harcokban a császáriak közt Nugent-gyalogok is, vetek részt).

Febr. 4. Vasárnap.

Mesterházi őrnagy Ottinger tábornok lovasait Czibakházánál két órai kölcsönös ágyúzás után visszaveri, az osztrákok azonban a Tiszahidat szétrombolják és fölégetik.

Közl. 22. sz. Wint. 236. 1.

S k a r i a t i n ezredek egy orosz segédcsapat élén N.-S z e b e n b e a szászok védelmére bevonul.

Knv, E. T. 173. 1. Az oroszok társaságában Szebeibe ment G r a u t, angol kormányügynök is, oly szándékkal, .hogy Puclmertől, kivel jó viszonyba lenni igyekezett, pontos értesítéseket nyerhessen, azonban a hadakozó felek ügyébe nem ártó magát. (Majl. II. 201. 1. hol a brassói és szebeni oroszok összes száma 5 ezerre tétetik). Az oroszok megérkezéséről Erdélyben, és Magyadumban a közönség sokáig semmit sem tudott, miután az új vendégek Brassó és Szeben vidékéről nem mozdultak ki, ama két város pedig légzárólag el volt rekesztve a magyar és székely földtől. Márczius elején azonban már kezdett a dologról némi bizonytalan hír szállongani, de Bem lapja, a Honvéd, oly „képtelenségnek, s a németiség érdekeivel is oly összeférhetetlen esz-

mének tartá az egészset, hogy valóságát kereken megtagadta. (Honv. . 65. vagyis márcz. 15. sz).

Vízaknai ütközet. Puchner altábornagy (8,104 ember s 30 ágyú) a vízaknai állomásában segély után várakozó Bem tábornokot (2,305 ember s 24 ágyú) igen túlnyomó erővel támadja meg. Midőn ellenfelei lőtávolba érnek, Bem kezdi meg a tüzelést, melyet 4 óra hoszáig folytat sikeresen. Ekkor az ellenség kissé hátrahúzódva mozdulatot tesz a magyar balszárny (Z surmay őrnagy) megkerülésére, mit utóbbik azzal előz meg, hogy az ellenséges középet megrohanja s hátraveti. Bem látva ezt, középhadával is kimozdul előnyös fekvéséből, s maroknyi népét vakmerően üldözésre rendeli. Ennek azon következése lett, hogy míg a csekély számú gyalogság a kedvező állodást vett ellenség szuronyaitól visszaveretik, s egy órai gyilkos tűzben marad, az alatt Puchner jobbszárnya a magyar balt megszalasztja, s majd, a középtől elvágva, ezt is visszanyomja. Nemsokára Bem egész hada Szerdahely irányában rendetlen futásnak ered, azonban a nélkül, hogy az ellenségtől nyomban üldöztetnék. Veszteségünk mintegy 500 ember, i fi ágyú, 11 töl-tényszekér, s az egész podgyász, osztrákoké 92 halott és 132 sebesült.

Czetz Klap.-nál Nat. II. '254—259.1. Bem's 174—185.1. K 6 v. E. T. 174. 1. Honv. 48. sz. Szil. P. Férf. 69. 1. A százszebesiek ez éjjel a hozzájuk menekült, magyar sebesülteket a kísérő csapattal együtt gyalázatosán leöldösik .

Engelhardt orosz tábornok G á l Sándor ezredesnek Bem tábornok alá siető székelyeit S z e n t p é t er és Hermány közt, Brassó vidékén, véletlenül feltartóztatja, s öt óra hoszáig tartó harcban visszanyomja. Veszteségünk holtakban és sebesültekben 18 ember.

K ó v. E. T. 174.1. R. d. g. r.—Gál Sándor, Bemtől küldve, Csikból egy csapat élén, jan. 20-án ment át II á r o m s z é k b e, hol 3 nap múlva hirteté, hogy átvette a parancsnokságot. (V. ö. d e c z. 28).

Febr. 5. Hétfő.

Branyiszkói ütközet. Görgei tábornok Schlick csapatainak az eperjesi útról való elkergetése végett K o r r o t r i o k r o l Guyon ezredest küldi ki. Ez d. e. 9. órakor támadja meg Deym vezérőrnagyot, kinek hadereje mintán K i e s e w e t t e r ő r n a g y is hozzá csatlakozott, 2 zászlóaljából, $\frac{1}{2}$ lovasszázadból és 6 ágyúból állott. A viadal leghevesebb fokra hág a Branyiszkó hegyen kígyózó országút mellett, hol a thuróczi és zólyomi zászlóaljak vakmerő elszántsággal verik ki állodásaikból az ellenséget. Végre az éj beálltával a császáriak Eperjes felé elfutnak. Veszteségünk mintegy 150 ember holtakban és sebesültekben, osztrákoké 3 00 ember és 95 fogoly.

Wint. 247. 1. Görg. J. 188. s köv. 1. Klap. Nat. I. 164 — 168. 1. S z i l. F. Fért. 126. 1. F. Tört. 316. 1. Görgei e harc előzményeiről így ír: „A Branyiszkón átvezető út tisztességes nagytákos következtében hegyi átjáró (Fass) hírében állott, s azonfelül nyugotról bevehetetlennel tartaték. Branyiszkót. megrohanni, akkor annyit tett, mint a bikát szarván ragadni. De épen ez volt az, a mibe én kevés zászlóalj kivételével megbízhatatlan gyalogságomat végre valahára bele vezetni akartam. — Guyon osztályának gyalogságát képezek: a 33. honvédszászlóalj melyet jan. 21-én W i n d s e h a e h t nál tökéletesen szétverték; a 13. honvédszászlóalj, mely a következő napon, midőn a Selmeczről előnyomulni törekvő C o l l e r y ezredes bekerítő osztályát kellett volna megtámadnia, mihelyt az ellenséges vadászok löni kezdtek, rögtön megtagadta a szolgálatot; továbbá egy zászlóalj úgynevezett utász, egy szakasz önkéntes magyar vadász és két honvédszászlóalj, mely tizennégy nappal azelőtt egészen faragatlan újonczokból az ország által Zólyomban állítottatott ki. A 33. és 13. zászlóaljak a wndscbachi és selmezi napok óta természetesen gyávaság hírében állottak, és meg voltak érve a tizedelésre; az úgynevezett utászok és a mintegy 30 főből álló magyar vadászok harcban még ismeretlen inyenységek voltak, mivel nem állottak próbán; a két utóbbi csapat, tizen-négynapos katonáitól pedig mit lehetett volna várni. A többi három hadosztályban legalább volt egy-két már kipróbált zászlóalj. Azonban, ha Branyiszkót ezek fogták volna megrohanni, ez a hadseregben csekély sensatiót idézett volna elő; mert hiszen mindenki meg volt arról előre is győződve, hogy ezen egynéhány' zászlóalj az ellenséggel szemben mindig kitűnően elvégzi kötelességét. Sőt attól lehetett félni, hogy ha Branyiszkón a legjobb 'csapatok vívják ki a győzedelmet, azon rögeszme fog lábra, kapni, mintha ezen kedvező eredményt csakis ezen zászlóal-

jektől lehetne várni. Ez a kevésbé biztos osztályokban u rendkívül veszélyes önbizalom-hiányt annál inkább meggyökereztetette volna, minél elevebb volt, még az utólszor szenvedett kudarczok emlékezete. A megbízható csapatok ily módon számszerinti erejükből vesztek volna, a meg nem bízhatók pedig erkölcsi erejükben semmit sem nyertek volna: míg megfordítva ha ezen utóbbiak vívnak ki jelentékeny győzelmet, ennek az egész hadseregre nézve nagyobb önbizalom forrásává kell vala válnia, melyhez mérve a győzelem netalán számszerűt nagyobb áldozatait alig lehetett csak tekintetbe is venni. Ezért rendeltetett ki Guyon osztálya egyedül az ellenségnek Branyiszkón lévő állodásai megtámadására, miközben a támogatására kirendelt balszárnyai osztály Szepes-Váraljára, Kmety osztálya pedig a He mid mentén haladó útra volt kirendelve tüntetésekre. Aulich hadosztálya, mint a hátvéd tartaléka, a l'oprádvölgyben maradt, a főhadiszállás L ő csen volt" ... Itt a tisztek febr. 5. és 6. közötti éjen táncmulatságot rendeztek. Görgeinek azonban nem volt kedve a vigalomba menni, s otthon kínos várakozásban virasztá át az éjet, tépelődve saját és seregének sorsa felett. Mögötte két napi távolban G ő t z, Jablonowsky és a. tót fölkelő-csapat állottak, előtte pedig S c h l i c k egy megedzett és bátor hadsereg élén, mely, hogy Klapka által szorongattatik, előtte tudva nem volt. Seregére nézve a branyiszközi harczot „a lenni és nem lenni“ kérdésének tartá, nem is sejtván, hogy a háta mögött álló császáriaknak bátorságok, Schlicknek pedig ideje nincs ellene támadólag lépniök föl. Éjjél után megkapja a jelentést a győzelemről, melynek következtében előtte megnyílt az eperjes-kassai út, s ezzel együtt a Debreczenne! való összeköttetés lehetőségessé vált. — Deym serege romjait Eperjesen Schulzig szedi föl, a ki nem érezvén magában elég erőt Görgeivel szembe szállni, febr. 6-án *reggel* sietve oda hagyja a várost, melyet « magyar vezér d. u. megszáll.

Urbán alezredes, ki seregével Bukovinából a tibuczai havasokon 22° K. hidegben mászott át, Marosényban a vigyázatlan Koffler őrnagyot egész őrségével (3 század gyalog, 44 lovas és 2 ágyú) együtt bekeríti s foglyul ejti.

Honv. 40. sz. Köv. K. T. 107. 1. Klap. Nat. II. 284. i

B e m tábornok az útját elzárni akaró Bárt el s alezredest, a g y . - f e h á r v á r i őrségből, reggel S z á s z-Sebes előtt megtámadja, s a város ellen az éjjeli öldöklés miatt felingerült katonáit rohamnak ereszti. Aztán eltorlaszolja magát a városban, s fáradt hadseregét pihenteti. Pitchner altábornagy e közben megérkezvén, d. u. 2—7. óráig ágyúztatja a várost.

mely több helyen felgyűl. Bem csak gyöngén viszonozza a lövéseket, s csupán akkor tesz egy kirontást, midőn az ellenség Szerdahely és Szász-Pián felé visszavonul támadó helyzetéből. A nyugalomban eltöltött éj után másnap

Febr. 6. Kedd.

Puchner a Szász-Sebesen minden felől bekerített Bem-et fegyverletételre szólítja fel. De ez elutasítólag válaszol, s d. e. 10. óra tájon Czetz alezredest az; oláh tábor szétverése céljából a s z á s z v á r o s i útra küldi ki, maga pedig személyesen ágyúfödözetre áll, s a mindenütt sarkában lévő ellenséges nagy erőt ügyes elhelyezkedései és lövései által egész napon át úgy feltartóztatja, hogy serege alkonyaira nagy óbb baj nélkül megérkezik Szászvároshoz, melyet az oláhoktól szuronynyal elfoglaltat, s éjszakára megszáll.

Czetz Klap.-nál Nat. 262—265.1. K ö v. 176—173.1. K ö z l. 31. 33. sz. H o n v. 48. sz. (a megadási felszólítás: febr. 5-én). Czetz Bem 181 — 192. 1. Szil. F. Férf. 70. 1. L e v. T. 159. 160. 1.

Csány új kormánybiztos Erdélyben a fölkelők és gyűjtogatók megfenyítésére büntetőtörvény széket állít fel, a székekhez intézett kiáltványában pedig örömét fejezi ki, hogy 10 ezeren útban vannak, biztosítja őket, hogy a határőri szolgálat el fog töröltetni.

K ö v. E. T. 189. 1. Mikor neveztetett ki Csány Beöthy helyére, kívül Bein nem rokonszenvezett, adatok hiányában kimutatni nem tudom. Kővári szerint Csány febr. 1-én „lépett.fel mint kormánybiztos“, e szerint talán kinevezteisé s Beöthy visszahivatása is ekkor történt.

A T.-F ü r e d ről érkező A s b ó t h őrnagy Poroszló ról 300 főnyi cs. lovasságot elkerget.

Közl. 22. sz. A s b. 1. 12. 1.

Febr. 7. Szerda.

Bem tábornok Szászvároson Puchner altábornagy üldöző seregével korán reggel harcba bocsátkozik, miután

e helyt a magyarhoni segély csapatot, melyért Keményt elküldte volt (febr. 1.), bevárni szándékozzék. A bihari lovasok azonban mingyárt az ütközet elején megfutnak az ágyútűz elől, Bemnek löszere teljesen elfogy, s ágyúi védelmezése közben jobb kezén maga is sebet kap. Ekkor C z e t z alezredesnek adja át a vezérseget, s maga személyesen P i s k i felé siet, hol a Déváról kiindult, de a polgármenekülők töménytelen serekei által útjában feltartóztatott Kemény Farkas a magyarhoni segélyhaddal (4—3 ezer ember s 12 ágyú) előnyös állásban várakozók. Czetz a számban megfogyott fősereggel nemsokára szintén ide húzódik vissza, s az ellenség további feltartóztatását Keményre bízván, fáradt katonáit Dévára vezeti.

L. a febr. 6. Szászváros alá idézett kútföket. — A Közlöny hivatalos jelentése Bem középső ujjának ellövetését, s a segélyhaddal való egyesülést febr. 8-ra teszi. E segélyhadat a bácsbánsági seregből Hrabovszky alezredes vezeté Déváig, hol Bem B e k e parancsnoksága alá adja.

Febr. 8. Csütörtök

A képviselő házban a rögtönítélő hadi s polgári egyes bíróságok szervezése tárgyalatik. A t. javaslat szerint ezen, a honvédelmi bizottmány által bárhol felállítható, katonai és polgári egyének felett döntő, ötágú bíróságok csupán halálra ítélandnek, mely az ítélet kimondása után, föllebbezés nélkül 3 óra alatt végrehajtandó. Ezen bíróságok ítétele alá tartozik mindaz, a ki „a haza, annak alkotmánya, független állása s területi épsége ellen valósággal fegyvert fog, vagy másokat ily cselekvésre indít“, mindaz, ki az ellenséggel czimborál, azt céljaiban elősegíti, rendeleteit, bár ellenállhatlanul kényszerítve nincs, foganatosítja, kezéből hivatalt vállal el, túlnyomó erejéről s győzelmeiről nagyított híreket kohol, mindaz, ki „az országgyűlésnek nem engedelmeskedik“ stb. — E javaslat felett febr. 9. és 10-én folyik a vita, midőn csekély módosítással megcrósíttetik. A bíróságok később „vé Sz törvény székek“ neveit kapják.

Közl. 32. sz. A jav. még 11 o n v. 42. sz. és S z i l.-nál E. Tört. 302. s köv. I. V. ö. Füg. III. 98. s köv. I. — Máj. 3-án elhatározza

a ház, hogy a véstörvényszékek ítélete alá tartozik azoknak vétkök is, kik a törvényben megnevezett bűntényeket a t. czikk hozatalát megelőző időben követték el. Jún. 20-án azonban Vukovics előterjesztésére a kormány megszünteti mindezen törvényszékeket, a Pesten állít fel a honárulási bűnvádak ellátására egy rögtönítelő vegyes bíróságot. (R e s p. 4. sz. V. ö. G ö r g. II. 188. 1.).

Eszterházy Pál őrnagy a komáromi őrség egy részével É r s e k-Ujváron Neustädter tábornok túlnyomó erejű dandárát regg di 8. órakor véletlenül megrohanja, a kezdetben győztes honvédek azonban a város utcáiról heves viadal után kiveretvén, visszahúzódnak.

W i n t. 229. 1. Előző nap a várbeliek Gutta felől Eperjest rohanják meg, s az ottani meglepett őrséget mind egy szálig elfogják.

A Göncz- és Ruszkáról induló Klapka ezredes (Dessevffy-osztály) H i d a s-N é m e t h i nél Schlick tábornok utóhadát (Fiedler-dandár) a H e r n á d bal partjáról elszorítja. A honvédek az égő hídon keresztül rohanva Kassa felé kergetik elleneiket. A b a u j i önkéntesek.

KI a p. Nat. I. 225 — 229. 1. Közl. 26. sz. W int. 250. 1. Ezután történt a két tűz közé jutott Schlick menekülése következőképen. D e m b i í i s k i kezéhez vévén a fővezérséget (1. jan. 29.) intézkedéseivel mingyárt az első napokban elárulá, hogy nála kevés van abból, a mit vezéri belátás és tapintatnak neveznek. Klapka tehát, saját előadása szerint, febr. 6-án este Szerencsen felkereste, s kijelenté neki, hogy tervébe bele nem nyngodhatik, hogy nekik Görgei támogatására és Schlick üldözésére kell sietnek stb. Végre „meglehetős heves szóváltás“ után a fővezér megengedi Klapkának, hogy hadteste Vg-dával az ellenséget üldözhesse. Febr. 8-án Klapka előcsapatai H.-Némethiben, Görgei Eperjesen, Schlick pedig közbül Kassán és Buda m éren állott. Febr. 9-én Klapka elő csapatai Szina előtt vesznek állodást, (főereje a Hernádtól egy napi járásra volt), elhatározva lévén, akkor kezdeni meg a támadást, midőn Görgei ágyú Kassa felől megszólalnak. Görgei azonban Klapka terveiről előre nem volt értesítve. Míután Branyiszkótól gyorsan visszahúzódt az ellenség, innen azt következtető, hogy Schlick Götz és Jablonowskyval akar egyesülni a b e l l a-h á m o s-k l u k n ó i vonalon, ennélfogva febr. 7-én Kmety osztályát a Hernád mentén hagyta, Aulichot a szepesváralja-eperjesi út közepére küldte, főhadiszállását pedig a Pillér osztályával Eperjesre tette át. Azonban még azon este értesül kémei útján, hogy Kassáról Eperjes felé erős csapatok közelgetnek, éjszaka tehát

Aulichot szintén Eperjesre szólítja, Kmetynek pedig rendeletbe adja, hogy Hámoron és B e l l á n át nyomuljon előre Kassának, s a hol találja támadja meg komolyan az ellenséget. Viradat után új meglepetés éri a magyar vezért, azt a hírt vévén, hogy az ellenség T e m e s n é l a k a s s a - e p e r j e s i úton a hidat szétrombolta, egyszersmint, hogy Klapka közel jár Schlickhez. Görgei ekkor intézkedéseket tesz, hogy azonnal Kassára nyomuljon, 'de hidásainak kevés gyakorlottsága s hiányos készülétei folytán nem remélvén a l e i n e s i átjárást gyorsan helyreállíthatni, A u l c h nak azon utasítást adja, hogy a T a r e z a bal partján F e l s ő - O l c s á r i g haladjon előre, hol a vizen kész átjárás van, maga pedig Guyon és Pillér hadosztályaikkal a póstauton nyomul előre, s Pillérnek kötelességévé teszi Schlicket Aulich nélkül is megtámadnia, figyelmeztetve lévén B a y u r által, hogy az ellenség hihetőleg T o r n a felé W i n d i s c h - U r ä t z - e z e l egyesülni készül. Azonban ulem esi hid oly lassan készült, hogy Görgei előesapatai csak ang. 10-én reggel vonultak he Kassára, honnan az ellenség, Sepsi és Torna felé febr. 8. és 9. éjén csakugyan elhúzódott. Egyidejűleg Klapka csatárai is megszállják a várost, hol a két vezér Schlick üldözése tervét febr. 10-én este közösen megállapítja. E szerint febr. 11-én Klapka főereje oly közel nyomul az ellenséghez, hogy azt 12. vagy 13-án megtámadhassa s szétszórhassa, Görgei pedig Schlicknek Götz és Jab*lonowskyval való egyesülését fogja meggátolni, s aztán ez utóbbiakat megtámadni. Azonban febr. 11-én parancs érkezik Dumbinski től, hogy Klapka rögtön vonuljon vissza Miskolczra. Schlick üldözése ekként magára Gürgeire maradt, ki a Pillér-osztályt még azon nap a menekülő ellenség nyomába rendeli, a nélkül, hogy Götz és Jablonski ellen, szándékolt tervével fölhalgyna. (T. J. tov. febr. 13).

Aradi Ütközet. A Thodor ovié tábornoktól küldött szerb főkelők s az ezekkel egyesült temesvári osztrákok (Gläser altábornagy) reggeli 7. órakor U j - A r a d r ó l 0 - A r a d r a ágyúzást kezdenek. G á l Miklós ezredes derékhadával fogja fel, s viszonozza a támadást, azonban déltájón az ellenséges röppentyűk a Maros jegén áthozatván, s a magyar sereg háta mögött néhány lőszerkocsi fellobbanván, a város védelmezői rendetlen szaladásnak erednek, midőn Ó-Aradot megszállja és rabolni kezdi az ellenség. G á l tökéletesen lemondván minden reményről, serege mindkét szárnyához is visszavonulási parancsot küld. De a jobbszárnyon lévő Asztalos százados (29. zászlóalj) B o c z k ó Dániel kormánybiztostól buzdíttatván, a városból kimenekült lakosokkal kezdet fogva d. u. 2. órakor a vezér parancsa ellenére is visszaroohan az elhagyott városba, a

rablásban elfoglalt szerbeket és a meglepett osztrákokat elszántan megtámadja, s miután soraikban nagy öldöklést vitt véghez, a 10-szer nagyobb számú ellenséget a Maroson át szorítja. A lelki erejét veszített Gál csak ekkor (este) eszmél futásából. Veszteségünk 100, az ellenségnél mintegy ezer ember holtakban és sebesültekben.

Klap. Nat. 11. 150 —100. 1. Közl. 26. sz. Füg. II. 335. 336. 1. Szil. F. Tört. 306. I. Gliisei' másnap visszaindult Temesvárra, febr. 13-án azonban újra Aradon volt, mindkét Ízben élelmi és lőszerket hozván magával. Gált, ki febr. 3. és 4-én nyitotta meg az első zárvonalat, febr. 26-án Kiss Pál alezredes váltotta fel a zárlat parancsnokságban. (Honv. 60. sz). A tökéletes zárlat nem előbb mint április 7-én létesült, midőn Véesev veszi át a vezérseget Kiss től, s Új-Arád o t ismét őrséggel rakja meg. Támadás azonban a vár ellen nem történt, miután azt mindkét zárlatparancsnok éhséggel akarta hódolatra kényszeríteni. Berger hadereje volt ekkor 1,510 ember és 46 ló, 2 hónapi élelemmel. Április óta igen szorongatott helyzetben volt a vár, melynek leírása: Felüss. 248 s köv. 1.

H e y d t e cs. tábornok Szilágyi alezredest M e d g y e s-ről elveri. Estére kivilágítás a győzőnek. Másnap a császáriakat a V i z a k n á ról hátráló Zsurmay őrnagy veri ki a városból, s a polgármester előtt kijelenti, hogy neki kivilágításra nem lesz szüksége, hanem üzesse le a város azt a 2 ezer forintot, mibe a tegnapi ünnepély került. Ezen eset után később ismét be akart vonulni H e y d t e Medgyesre, azonban a Stadthahn elébe állva kinyilatkoztatta, hogy ha a várost elfoglalni akarják az osztrákok, hozzanak nagyobb erőt, hogy azt állandóan megvédhessék, mert annak nincs kedve minden nap 2 ezer forint kivilágítási díjt fizetni. S Heydtp kívül maradt a városon.

Közl. 30. sz. H o n v. 44. sz. K ö v. E. T. 187. 1.

Puchner altábornagy előhada Piskiné a híd ellen, nyomul, s Kemény Farkast megtámadja, ki a túlnyomó erő ellenében B e m től segélyt kér. Ekkor C z e t z alezredes indul a S z t r i g y felé, megérkeztek azonban a magyar ágyúk s a 11, zászlóalj már visszaverték az ellenséget. Czetz Szent-Andrásra és Dédács felé helyezi el csapatait. Másnap

Febr. 9. Péntek.

Piskii csata. Reggeli 8. órakor Puchner (11 ezer ember s 40 ágyú) a jobb partról ágyúztatni kezd a hídfő ellen, miközben főerejét Bem táborával (7,700 ember és 28 ágyú) szemben a piskii magaslatokon helyezi el, jobbszárnyával, hol lovassága állott, a Maros bal partjára támaszkodván. Egy órai ágyúzás után az ellenség rohamot intéz a híd ellen, de a mely visszaveretik. Ekkor a 11. zászlóalj keresztül hatol a Sztrigyen s két ellenséges ágyút hatalmába kerít, de meg visszaveretik. A honvédek s az ellenséges közép gyalogjai egyszerre érkeznek a folyóhoz. Ez utóbbiak fehér kendőt lobogtatva fegyveresen sietnek előre, a hiszékeny magyaroktól barátságosan fogadotva. A ravaszság azonban csakhamar kiderülvén, a mieink kézi tusában igyekeznek leverni ellenségeiket, s ekkóp a híd birtokában maradni. E válságos perczen (d. e. 11. óra) érkezik Déváról friss csapatokkal Czetz. Látva a 11. zászlóalj, a Mátyás-huszárok s a Bianchi-gyalogok csodálatosan bonyolult harcztát a Sztrigy felett, hogy a zavarnak véget vessen, az ágyúknak és a Máriássy-zászlóaljnak a híd ellen tüzelést parancsol. Mire Bem a harc színhelyére érkezik, már vissza vannak nyomva az osztrákok, kiknek nyomába Czetz a jobb partra ágyúkat, majd gyalog és lovas csapatokat rendel. Azonban a harci koczka fordul. D. u. 4. órakor a bihari lovas nemzetőrök példájára az egész honvéd lovasság megdől; erre a hídon keresztül minden vad futásnak ered. De' az előrelátó Czetz s a bajnok lelkű Bethlen Gerg ily megállítják a futó magyarokat ép úgy, mint az üldöző osztrák csapatot is. Alkonyaikor Bem már új rohamra vezetheti rendbe szedett katonáit, minek következése lön, hogy a meglepett s lőszerben hiányt látó császáriak teljesen visszaveretnek. Veszteségünk 700 ember sebesültekben és holtakban (ez utóbbiak közt Horváth Miklós huszár százados), az osztrákoké mintegy 2 ezer ember (ezek közt L o s e n a u ezredes), 3 ágyú s néhány száz fogoly.

Czetz Klap.-nál Nat. II. 268— 275. 1. Köv. 1. T. 179 s köv. 1. Honv. 44. 47. 48. sz. (két tudósítás Kiss Sándor őrnagy tollából, mely szerint veszteségünk 60 halott s 200 sebesült, az ellenségé 300

halott s 800 sebesült). Cüetz Bem's 199—210. I. Búst. I. 245—246. I. Szil, F. Tört. 307. 318. í. F. Férf. 70. I. Új. Ism. 100. 101.
 I. V a h. II. 137—139. I. (a csata térrajzával).

Febr. 10. Szombat.

Bem tábornok előhada S z á s z-S e b e s ről elveri a császáriakat, este 10. órakor pedig Alvinczen a Stutterheim dandárát lepi meg, mely a g y.-f e h é r v á r i várba kergettetik.

I. h. Köz I. 33. sz.

Madarász József aképviseelőház bán interpellálja a honvédelmi bizottmányt, hogy magáévá teszi-e a Közlönyben Jókai aláírással megjelent néhány béklilékeny czikk szellemét? N y á r y Pál erre kijelenti, hogy a hivatalos lapot a kormány egyik tagja, t. i. Jósika Miklós minden nap átnézi, s hogy ennélfogva a kérdéses czikk is a kormány átnézésével jelent meg. A ház többsége azonban e felelettel megelégedve nem lévén, a tárgy harmad nap is újra felvételik, mely alkalommal Kossuth előadja, hogy a kormány ugyan megbízta J ó s i k á t a hivatalos lap cikkei előleges átnézésével, de Jósika ezt gyakorlatiatlan dolognak nyilvánítá, s megbízatásának azzal tett eleget, hogy azok elébe, kik a Közlönyt dolgozataikkal ellátják, néhány, szem előtt tartandó, általános utasítást adott a kormány és az országgyűlési többség politikájának szellemében. Ez utasítások közt van, hogy a kormány célja az ellenséget legyőzni, a hont megmenteni, az 1848. törvényeket fenntartani s érvényesíteni, és kikerülni mindent, a mi szakadást okozhatna stb. Előre tehát Jósika nem nézte át a cikkeket, s azok a honvédelmi bizottmány előleges tudomása nélkül jelentek meg. Egyébiránt, ha a haza a kormány politikáját akarja tudni e részben, kijelenti Kossuth, hogy „nékünk, kik a haza védelmi terén állunk, csak kettő lehet feladatunk, t. i. óvakodni attól, hogy a jelen körülmények vontatókötelére akarjuk vonni a jövőt, melyet nem ismerünk, hanem védelmezni a hazát akképen, hogy Magyarország dolgai becsületes kiegyenlítésének semmiféle útja bevágva ne legyen, hogy a nemzet, bölcsesége és a körül-

mények szerint akként intézhesse el dolgait, mint legjobb és legtanácsosabb“ stb.

A beszédek S z i l.-nál- F. Tört. 308—314. 1. és Hon v. 44. sz.

Febr. 11. Vasárnap.

W i n d i s c h - G r ä t z cs. fővezér Budán kelt kiáltványa szerint „megelégedéssel“ látja mindenfelé „jó sikerét“ nov. 13. és decz. 13. csendre szólító iratainak. „Csupán egyes gyalázatos zavargók által elbolondított helységek kísérítetik még a szükséges csendet és rendet K o s s u t h-féle felhívások, parancsok és határozatok terjesztésével háborgatni.“ De ezennel tudtul adatik, hogy a ki a debreczeni „felforgató párt“-tal tart, vagy a kinél valami Kossuth-féle felhívás, levél, irás, újság stb. található, vagy a melyik postamester ilyeneket szállít, mint föl-ségsértő fog büntetteim a kát. parancsnokok által, kiknek a cs. fővezér „jus gladii“-t is adott. Végezetre intetnek a fővárosi s különösen az ó-buda i zsidók, mint a kik a „lázadók“ részére tudósításokat hordanak, élelmiszereket szállítanak, és azoknak állítólagos győzelmeiről híreket terjesztenek, hogy minden efféle működésekkel felhagyjanak, különben mindenik zsidóért, mely a fennemlített vétség miatt hadi- vagy rögtöntörvényszékileg elítéltetik, azon zsidóköztség, melyhez tartozik, 20 ezer pfirt-ot fog büntetésbe fizetni.

A kiáltv. S a m m l. 44. 1.

Thodorovic osztrák-szerb vezér Új-Szegedet elfoglalja, s a Tiszán át Szegedet ágyúztatja. Hadik ezredes nemzetőrei azonban nemsokára szuronyt ragadva nyomulnak át a Tisza jegén, s az ellenséget Szőregre visszanyomják. Semsei, Gombás és Fischer. Veszteségünk holtakban és sebesültekben 60 ember, az ellenségé több száz.

K l a p. Nat. IJ. 93. 1. K ö z l. 29. sz. H o n v. 50. sz.

A szerb felkelők tábora Z o m b o r t megszállja, miután onnan N e m e g y e i őrtiagy 3 ezer önkéntesből és 8 ágyúból álló csapatával az ütközetet kerülve elvonult.

Közl. 39. sz.

Febr. 12. Hétfő.

Mészáros hadügyminiszter a G ö r g e i tábornok vezérlete alatt lévő feldunai hadsereget „16. m. k. hadosztály“ vagyis 7. hadtest név alatt D e m b i n s k i tábornok főparancsnoksága alá rendeli, ki aztán az összes magyar haderőt újonnan osztja be. V. ö. j a n. 29.

G ö r g. I. 207. 209. I. K J a p. Nat. I. 234. I. V. ö. S z i I. Forr, Férf. 35. 1. A különböző seregek, mint megannyi hadtestek, ezután a következő számokat nyerték: Klapka 1., P erezél 2., Damjanics és V é c s e y 3., Hadik 4., Gál Miklós 5., Bem 6., G ö r g e i 7., Komárom 8., Péter-V árad, Bezerédi ezredes osztályával együtt 9-ik. Ezek közül az új fővezér kezében az 1. 2. 3. és 7-, hadtestek parancsnoksága egyesült. A kormány fentebbi rendelete egyébiránt a feldunai hadseregben igen rász vért csinált. Görgei annyira megtudta nyerni e hadsereg tisztjei bizodalját s ragaszkodását, s vázai kiáltványaiban a régibb hadfiak, kik e táborban legnagyobb számmal voltak, gondolkodásmódjához annyira alkalmazta magát, hogy ezek ő benne látták a kapcsolatot, mely őket a nemzeti párthoz fűzi, s a jelesebb tisztjek már előlegesen ismételve kinyilatkoztatták, hogy csupán addig vesznek részt harczunkban, míg Görgei köztük marad, s ismert elveit a honvédelmi bizo'tmánynyal szemben is érvényesíteni fogja. A vezér tekintélye és befolyása különösen nagygyá nőtt az utóbbi hó alatt, midőn Görgei a kormánytól egészen függetlenül, mint egy diktátor, parancsnokolt hadseregében, tiszteket nevezett ki és csapott el, vigalmakat rendezett, arany- és ezüsttel fizetett, s kénye-kedve szerint szabta meg hadműködési irányát, melyeknek nagy eredménye utoljára is az lett, hogy seregét megmentette, s az ellenséges főerőt Debreczentől távol tartotta. A tisztjek tehát egyáltalában nem vették közönyösen, hogy a vezér, ki nekik szemökiénye, ki három hónapon át már az ország főcrejének volt parancsnoka, egy idegennek alárendeltek, s hogy 15— 16 ezer főnyi hadseregük egyszerűen „16. hadosztály“ -nak nyilvánítatik, annyival kevésbé, mert azt, a kinek javára e megaláztatás célloztaték, t. i. az új fővezért legfeljebb csupán nevéről ismerték, de hadvezéri képességéről nem, sőt ezt első föllépése után (1. febr. 8.), melynélfogva Klapkát szerintük a legalkalmatlanabb időben s kézzelfogható ügyetlenséggel rendelte vissza Miskolczra, azonnal kétségbe is vonták. Tanácskozások és izgatások folytak tehát Görgei táborában a hadügyminiszter rendelete fölött, melyet hire néhány nappal megelőzött, s azoknak eredménye az lön, hogy három hadosztály a miniszteri parancs ellen s Görgei önálló parancsnoksága mellett nyilatkozott, sőt a Kmety hadosztálya föltétien engedelmisségét jelenté

a bálványozott vezér előtt még azon esetre is, ha **D e b r e c z e n** ellen vezetnék. Görgei azonban, bár az alárendelés őt is sértette, meglévén győződve arról, hogy lemondása a régiebb tisztek tömeges visszalépését, s ezzel a sereg felbomlását vonná maga után, elhatározta, hogy engedelmessé fogja a kormánynak, s tiszteitől is hasonlót követelt, mi czélből febr. 14-én Kassán egy ide vonatkozó napiparancsot (1. e. Görg. I. 209. 1.) adott ki, melyben megkívánja a hadseregtől, hogy „a látszólagos megalázást“ fogadja oly közönyösen, mint ő. Ekkép a további ellenszegülési kedvet egyszerre elfojtotta. Mészáros azonban, az előzményekről semmit sem tudva, a mint a napiparancs értésére esett, szemrehányásokat tett érte Görgeinek, mintha ő a kormány ellen lázongást akarna előidézni. — Dembinski pedig megparancsolja Görgeinek, hogy a Götz és Jablonowsky ellenvaló tervével felhagyván, seregével együtt azonnal induljon Miskolczra. (V. ö. j an. 22).

A **S z e p e s-V á r a l j á** ról érkező **P o l l** ezredes Margitfalunál Szepesmegyében a magyar csapatokat *több* órai harc után kiveri állodásaikból.

Wi nt. 264. 1. (A nap, 12. és 13. közt ingadozik).

A magyar kormány Batthyány Kázmért Bács-, Csongrád- és Pestmegyébe, Kis-Kunságba, Szeged és Zombor vidékére teljhatalmú kormánybiztosnak nevezi ki.

Közl. 28. sz.

Kossuth képviselőházi beszédét 1. febr. 10.

Febr. 13. Kedd.

Splényi magyar követ Túrín bán a szárdinai követkamrának a magyar nemzet Európa népéhez szóló nyilatkozmányát egy jegyzék kíséretében benyújtja, melyszerint ő „meg van győződve arról, hogy a nemes szárdinai nemzet tisztelt képviselői szintúgy mint kormánya, ezen okirat histériái és jogi adatainak nyomán pártolni fogják Magyarország elsajáttathatlan jogait, s ezen tettekkel oly szövetséget hoznak létre Magyar-és Olaszország közt, mely alapja leend hatalmuk és jövő nagyságuknak“ stb. A kamra a magyar követnek tudtára adja „legmelegebb rokonszenvét“, s azon óhaját, bár mi-

nél előbb szoros szövetség kötné egymáshoz a két nemzetet. V. 8. decz. 21.

A „La Constit. Italiana“ nyomán Közl. és Hon v. 84. sz. E szövetség érvényesítésére nem jutott idő, mert miután Károly-Albért legyőzetett (Novára 1849. márcz. 20.) Radeckzy békét kötött a szárd királyal, s ez hazánkkal minden összekötését félbeszakítá. Splényi ekkor elhagyta Turint, s hazája érdekei előmozdítása végett Konstanczinápolyba utazott.

Hadik ezredes s szeged vidéki hadparancsnok Thodorovié tábornok szerbjeit Szőregen megtámadja, mi közben a Vásáksa 8. zászlóalj honvédei Forget és Igmándy őrnagyok vezetése alatt rohanják meg az égő falut, honnan macacs védelem után Szént-Ivány és Deszk felé verik ki az ellenséget. Veszteségünk mintegy 100 ember holtakban és sebesültekben, a szerbeké több.

Klap, Nat II. 93.1. Közl. 29. 30. 33. (zavaros s részben egymásnak ellenmondó tudósítások, melyek egyike olv. Szizi-l-nál is F. Tört. 306. L).

Hrabovszky százados, a pétervárad-i őrségből, Palánkén a szerbek sánczait megtámadja és elfoglalja. Estegyalogok. Palánka a felgyujtatik.

Közl. 72. sz. Klap. Nat. II. 104. 1.

Pillér ezredes Görgei tábornok egyik hadosztályával Deym vezérőrnagyot (Schlick utóhada) Szénnél Tornamegyében utolérvén, hajnalban véletlenül megtámadja, s vad futásba bonyolítja. Deym vesztesége 160 ember holtakban és sebesültekben.

Görg. I. 204. 1. Klap. Nat. I. 232. 1. V. ö. febr. 8. jegyz.

Dembinski tábornok s fővezér a Beje felé húzódó Schlick és. tábornok zömét (Kriegern-dandár) Tornaijánál a Kazinczy osztályal du. megtámadja. Hosszas eredménytelen ágyúzás után a magyar balszárny hátranyomatik. Schlick ekkor üldözéshez lát, de a honvédektől visszavéretik,

mire azonban Deymot segítségül nyeri, akkorára Dembinski már visszarendeli Putnokra csapatait.

Rüst. I. 229. 1. Klap. Nat. I. 233. 1. Görg. I. 216. 217. W int. 232. 1. Dembinski helyesen gondolta azt, hogy Schlicket nem Kassán, hol meg állani nem fog, hanem Tornaiján lehet elfogni és megsemmisíteni, s e czélból rendelte vissza Klapkát Kassáról (1. febr. 8.). Azonban midőn Tornaijánál febr. 13-án mégis csak a Kazinczy gyöngye osztályával intéz támadást, mit ezelőtt pár nappal Klapka visszahívása nélkül is sokkal alkalmasabb időben megtehetett volna, s midőn Kazinczy visszahúzása után Klapkát, ki Putnoknál tétlenül állott, nem előre, hanem Miskolczra hátra rendeli: kétségbe vonhatatlanul elárulta, hogy terve kiviteléhez sem kellő elhatározottsága nem volt, sem a legjobb időt fel nem használta. Schlick ekkép annyi fölényt nyer, hogy végre Dembinskinek kellett félnie, hogy megtámadatik, minek következtében Guyon és Pölte nberg osztályát Sajó-Szent-P ésterre, Aulich ét Szikszóra rendeli, hogy Schlicket visszaverhesse, s mindezen utóbbi osztályoknak reggeltől estig harci rendben, éhen szomjan kellett várakozniok állodásaikban. Schlicknek azonban esre ágában sem volt a támadás, s kellemesen érezte magát, midőn febr. 15-én minden háborgatás nélkül megszállta Rimaszombathot, s ott magát W i n d i s c h-G r ä t z csapataival összeköttetésbe tehet.

Febr. 14. Szerda.

Eszék vára É d c r ezredes parancsnoksága alatt T r e-
bersburg vezérőrnagy s zárlatparancsnoknak a tegnapi
egyezmény értelmében, melyszerint az őrség (4,500 ember)
fegyvereit lerakván, kötelezi magát 4 hónapig nem harcolni a
császáriak ellen, megadja magát. V. ö. j a n. 30.

W i n t. 257. 1.. F ü g g. II. 325. 1. F r e y. II. 234. 1. U j. I s m.
III. 141. 1.

U r b á n alezredes R i c z k ó ezredest, aBukovina felé
rendelt figyelő-had vezérét Király-Némethiben d. e. 10.
órákor megtámadja, s harmadszori támadásra megveri. Maga
Riczkó golyótól találva elesik, serege pedig, mely a holtakon és
sebesülteken kívül 253 foglyot és 3 ágyút veszített, D é z s r e s
Kolozsvarra húzódik.

C z e t z Bem's 217. 1. K l a p-nál Nat. II. 285. 1. K ö v. E. T.
194. 1. (a nap, febr. 18., hibásnak látszik, a mennyiben Czetz szerint

Bern Medgyesen hírért vévén a veszteségnek, már 17-én útban volt Beszterczevidék felé). Füg. II. 365. 1. (nap nélkül: febr. 16. előtt).

Febr. 16. Péntek.

D e r r a őrnagy Horgosról Csongrád megyében a támadó szerb csapatokat visszaveri.

Közl. 39. sz. (hiv. jel.). K l a p. Nat. II. 93.1. (D e r r a helyett Bene alezredest s nemzetőrparancsnokot említi).

Febr. 18. Vasárnap.

Klapka ezredes s hadtestparancsnok Dessewffy ezredessel C o l l o r e d o cs. ezredes lovasait (2 század, C o u d e n - have őrnagy alatt) Komp öltön Hevesmegyében reggeli 5. órakor véletlenül megtámadtatja. A vértések rövid heves viadal után Bál-Püspökire veretnek. Veszteségünk 4 sebesült, az osztrákoké 45 halott s ugyanannyi fogoly.

K l a p. Nat. I. 240.1. K ö z l. s ennek hiv. jelentése még H o n v. 50. sz. G ő r g. I. 220. 1. W i n t. 260. 1.

Febr. 19. Hétfő.

Hrabovszky százados a péterváradi őrségből K i s z á c s nál Bácsmegyében a támadó szerbeket kemény túsában visszaveri, s tőlük egy ágyút elfoglal.

Közl. 72. sz. Klap. Nat. II. 104. 1.

Febr. 22. Csütörtök.

Dembinski és Görgei első találkozásuk Miskolczon. Dembinski ingerülten fogadja alvezérét, miután ez, előfordult esetből alkalmat véve, előző nap írásilag fejtegető Dembinski előtt, hogy minő hátrányok származhatnak fegyvereinkre onnét, ha a fővezér a hadtestparancsnokok kikerülésével egyenesen az egyes hadosztályokhoz küldi parancsait, holott a hadtestparancsnok kötelessége csapatait harczképes állapotban tartani. A fővezér Görgei sorait szemrehányásoknak tekintvén

hevesen utasítja vissza, s majd legnagyobb felindulások közt vádolja Görgeit, a miért rendeleteit nem teljesítette. Görgei szóhoz jutván, hideg vérell válaszolja, hogy a fővezér minden rendeleteit teljesíti. Dembinski ingerültsége azonban folyvást tart, párbajt emleget, s Görgeit tanácsai követésére inti. Görgei ekkor sértő gúnnyal válaszol, s a t a n á c s okat visszautasítja.

Görg. I. 213—215. I. Eüst. I. 255—258. I. V. ö. Szil. F. Férf. 17.1. Dembinski ezen első föllépése után, melyet még a szelíd lelkű Klapka is „brutal“-nak mond, Görgei harmadnapra Mező-Kövesden ismét fölkeresi előljáróját, ki ezúttal már sokkal több jóindulatot mutat irányában. Midazáltal Görgeiben erős gyökeret ver azon nyugtalanító gyanú, hogy a fővezér az egy ugyanazon hadtesthez tartozó hadosztályokat azért szakgatja és különíti el egymástól, hogy a hadtestparancsnokok befolyását és önállóságát megrontsa, miután pedig Dembinski az élelmezést tüzetesen nem vonta intézkedései körébe, ő sem sokat gondolt azzal, minek elmaradhatatlan következményei lőnek, hogy a csapatok a nélkülözések okát a megváltozott viszonyokban s az új fővezérben Dembinskiben keresték, kihez őket Görgei is utasítja panaszaiakkal.

Bem tábornok a székelyeket a beszterczevidéki gyarmatosításra hívja fel, s e végett a 24—40 éves egyéneket, kiknek a telepedéshez kedvök van, Marós-V₂sárhelyre gyülekezni szólítja.

Közl. 46. sz. (a felhívás). Köv. E. T. 194. I. A székelyeknek legkisebb kedvök sem volt ezen különben is békés időkre való vállalathoz.

Febr. 23. Péntek.

W i n d i s e b-G r ä t z altábornagy s cs. biztos „a D e b r e czenbe futott lázadók“ által kibocsátott 30 és 15 pkr-ros pénzjegyeket érvényteleneknek nyilvánítja, s azoknak elfogadását a közpénztáraknál és magán forgalomban eltiltja. V. ö. jan. 3. már ez. 2.

A kiáltv. Samml. 47. 1.

Febr. 24. Szombat.

Klapka ezredes M á r i á s s y hadosztályával S c h l i c k cs. tábornokot (Schulzig hadosztálya) reggeli 4. óratájon Pétervásárán Heves megyében megtámadja, azonban szerencsétlenül, mert, miután Máriássyi D e m b i n s k i fővezér ellenrendelete miatt új csapatokkal idejében kellőleg nem támogatatható, a kezdetben győztes honvédek Sirokra visszaveretnek.

K l a p. Nat. I. 244. 1. G ö r g. I. 220.1. R ü s t. I. 265. 1. Dembinski nem helyeslé Klapka támadását, mert saját támadótervét az ellenség előtt nem akarta ekkép idő előtt elárulni. Számítása ugyanis az volt, hogy a támadást S z o l n o k n á l a 3. hadtest kezdje meg, s a főerő Füred tájáról csak ekkor nyomuljon előre Pest felé. Ugyde Damjanics még ekkor Szentés körül volt, s e miatt Fürednél Dembinski is csendben akart maradni. A febr. 26. és 27. harcok ugyanezen oknálfogva estek kívül a fővezér tervein,, mely miatt oly kegyetlenül élcelődik rajta Görgei.

A C z i b a k h á z á r ó l kiindult V é c s e y tábornok Ott i n g e r cs. vezérőrnagy dandárét reggeli 8. órákor V a r s á n y nevű pusztán megtámadja. D. e. 10.. órákor két ellenséges zászlóalj a hidat ostromolja. Siker nélkül. L e i n i n g é n őrnagy foglyul esik, de ismét kiszabadul. Mesterházy őrnagy. A császáriak vesztesége 10 halott és 11 sebesült.

Közl. 39. sz. Szil. F. Tört. 319. 1. Wint. 258.1. Klap* Nat. I. 249. 1. (hibás nap: febr. 21.)

B o z ó őrnagy U j - Y i d é k ről előnyomulván, F u t a k o n a várost megszálló szerbek ellen harczol, kiket túlnyomó erejük daczára az utcákból véres öldöklés után kiver. P é t e r f i százados. Veszteség szerb részen több száz halott s 2 ágyú.

K ö z l. 72. sz. K l a p. Nat. II. 104. 1.

Febr. 25. Vasárnap.

Egy oláh küldöttség Ollmützben a Fölség „igazságszereteté“-től 8 pontban foglalt kérelem megadásáért ese-

dezik, a románok, mint „legrégebb s negyedfél millió lelket számláló nagy nemzet“, nevében, mint a mely nemzet a magyaroktól való különszakadását s a dynasztiához és bécsi kormányhoz való állhatatos ragaszkodását tettekkel bizonyította be, s azzal fizette meg, hogy máris több száz falvai felgyujtattak, s több mint 10 ezer vérei legyilkoltattak. A pontok ezek: 1) A birodalombeli minden románok egyetlen egy önálló nemzetté egyesíttessenek, s 2) politikai és egyházi ügyekben önálló külön kormányt kapjanak, 3) mi czélból, hogy magukat szervezhessék, minélelőbb egy nagy congressusra gyűjtsenek össze, 4) a románokat érdeklő ügyekben a nemzeti nyelv használtassák, 5) évenként nemzeti gyűlés tartassák, 6) az osztrák birodalmi gyűlésen a románok is képviselve legyenek népiségi számarányban, 7) az osztrák minisztériumban külön nemzeti „közegük“ legyen, 8) a Fölség vegye fel a „Románok nagy herceg“ czímét is. — A fejedelem e kérelmek átnyújtásakor „hálával ismeri el“ a románok által hozott nehéz áldozatokat, s a kérelem pontjait „szoros megfontolás“ alá venni ígéri.

Az okmány ily czímű könyvben: Die Románén der Oest. Monarchie. III. Wien 1851. 3. 1. úgyszintén a „Korunk“ szerk. Kövári 1865. évf. 5. sz. Az aláírást ezek követték el: „Schaguna András m. p. román megyés püspök Erdélyből, Macioni de Foen János földbirtokos Bánság ből, Stolica János pénzügyi tanácsos Erdélyből, Popássu János brassói esperes Erdély Ből, Lauriani Trebonius A Erdély ből, Poppe de Macedonfi János pénzügyi hivatalnok Erdélyből, dr. Dobrau János udvari ügynök Bánság ből, dr. Hormuczake Eudoxius földbirtokos Bukovinából, dr. Pomutiu Oonstantin Magyarországból, Ciupe Vazul cs. k. hivatalnok Erdélyből, Mociouide Foen Lucian földbirtokos Bánság ből, Bologa Jakab Erdélyből, Botnar Mihály ország-gyűlési tag Bukovina részére.“ E 13 egyén a birodalombeli összes románok küldöttei gyanánt vetette föl magát, hónapokon át az udvar székhelyén maradt, s az összbirodalom válságos napjait kizsákmányolandó, felhatalmazva érzé magát, mindent kérni és sürgetni azok nevében, kiktől tulajdonképen semmiféle helyes képviselői megbízásuk sem volt. A kérelemlevelet a vállalkozók márcz. 5-én hosszasabb emlékirat kíséretében ajánlják „a cs. k. összminisztérium“ figyelmébe, megvilágítván annak egyes pontjait, s erősen hangsúlyozván, hogy „azon roppant áldozatok“ után, melyeket a románok szen-

vedtek, a kérelem netaláni visszautasítása,» nemzetre nézve »igen leverő és kétségbeejtő« lenne, holott pedig annak, hogy „bátorsága ne csüggedjen, gyors felvidámításra van szüksége.“ (Az Emlékir. Die Rom. 8. 1). Eközben azonban megjelenik a kremsieri oktroyált alkotmány, 8 a vállalkozók márcz. 12-én már „a román nemzet“ aggodalmait tolmácsolják a Fölség előtt az új alkotmány miatt, mely a várt egyesítés helyett elszaggatta a nemzetet, sőt a régebben is kiváltságolt nemzeteknek újra alárendelte, különösen Erdélyben a Szászföld felállítása által (a nyilaik. 16. 1.), egyszersmint B é c s böi márcz. 23-án a cs; k. minisztériumot „felvilágosítják“, hogy a Királyföldön 297,783 román és csak 163,896 szász lakik, hogy tehát ez nem lehet a szászoké, kiket az uralkodó elődei is több ízben megróttak már. (A felvilágosítás 20. 1). Később eszükbe jut, hogy a Bánság is a szerbek számára van kijelölve, ekkor (ápril 15.) tehát „ezen a nemzetiségek egyenjogúsításával legszembeszökőbb módon ellenkező“ dolog ellen a „cs. öszminisztérium“ előtt feljajdulnak, tudatván, hogy a Bánságban a szerbek alig vannak 200 ezeren, míg a románok száma 800 ezerre hág. (Az óvás 22. 1). A Fejedelem azonban a felcsigázott igényeket sokáig nem vette tekintetbe, jún. 26-án tehát a vállalkozók ismét esedeznek, hogy febr. 25. kérelmük hallgattassák meg, s a románok számára biztosításék a nemzeti egyenjogúság, melyet az új alkotmány végveszéllyel fenyeget. A Fölségtől ekkor azon választ nyerik, hogy „a birodalmi alkotmány a románoknak ép úgy mint a többi népeknek egyenlő jogot és egyenlő érvényt biztosít“, s a kormány gondoskodni fog, hogy a román nép „valódi szükségei“-nek és a birodalmi egység kívánalmainak egyaránt elég tétessék. (A kérvény és a cs. válasz 24. 1). A vállalkozóknak azonban nem volt békétülésük bevárniok eddigi szorgalmazó lépéseik jó eredményét, s júl. 18-án új folyamodványt adnak át a Fölségnek, melyben a febr. 25. beadvány elintézését s különösen a románoknak egy és önálló nemzetté alakítását sürgetik. Ekkor Bach miniszter még azon napon kijelenti S i a g u n a nak á küldöttség vezérének, hogy a márcz. 4. alkotmány a románok ügyét is kielégítőleg oldotta meg, hogy az alkotmányon az ő kedvükért nem fognak változtatni, s a küldöttek jobban tennék, hogy ha befolyásukat ezen alkotmány foganatosítására használnák fel. (A miniszteri levél 35. 1). Természetes, hogy a dolog ilyenmü eldöntésébe a vállalkozók nem nyugodhattak bele, s júl. 30-ról már észrevételeket adtak át Bachnak, melyben kifejtették, hogy a Fölség decz. 2-án a nemzeti egyenjogúságot minden népeinek ünnepélyesen megígérte, de ezen egyenjogúságot a márcz. 4. alkotmány a román nemzetnek nem adta meg, daczára hogy iszonyú áldozatokat hozott az öszállam fenntartására, a mennyiben t. i. a jelen háború folytán már 400 faluja égettetett fel, s „mintegy 40 ezer embere“ gyilkoltatok le! (Az észrevételek 40. 1). De már választ sem kapták politikai tárgyú beadványaikra, melyet t. i. az előttünk lévő okmánygyűjteményben

közzé tenni jónak láttak, ekkor tehát ugyanazon egyének rögtön úgy mutatják be magokat, mint a román egyház képviselői, s először is egy államköltségen B a l á s f a Iván felállítandó „nemzeti jog-fakultás“-t kérnek, aztán a verseczi püspökség betöltését, majd a román hierarchiának a szerb egyház kormányzatától való elválasztását, s egy nemzeti metropolitáság felállítását kérelmezik. Hanem ennek sem lön kielégítő eredménye. Ezután új kérelmezők állnak elő. November 15-én az aradi püspökség, decemberben a bánági románok nevében sürgettetik a febr. 25. kérelemlevél eligazítása. Következő év első hónapjában pedig Erdélyi Vazul nagyváradi püspök újítja meg püspöki megyéje lakossága és papsága nevében a régi esdeklőket és panaszokat, nyomatékka hivatkozván ő is azon 40 ezer román vére, kiknek vérök a forradalom alatt kiontatott, s különösen esedezván, hogy legyen a románoknak is nemzeti fejük praefet vagy kormányzó czímen, kinek Balásfalván székelő hatósága az erdélyi, bánági, aradi, bihari, szathmári és máramarosi részekre terjedjen ki, melyeit „Románok országa“ név alatt egy tartományná egyesíttessenek. (A kérvény 63. 1). Ezután a türelmetlen, panaszok és vádaskodások korszaka következik. A régi vállalkozók, néhány újjal szaporodva, lefestették a románok szomorú helyzetét, hogy mily nagy igazságtalanságok követték el rajtuk az új kerületek határainak megállapítása által, melylyel a szászok, a „lázádo“ magyarok és székelyek vannak megjutalmazva, a románok pedig büntetve; hogy a derék román hazafiak mellőzésével mily érdemtelen egyének nevezettek ki hivatalnokoknak, péld. Grois, Kenyeressi, Nagy Sándor, Bálint Elek, kik „a pártütők szolgálatában tüntették ki magukat“, s ennek bizonyítására a Közlöny illető számainak kijelölésével forradalmi szerepléseik leiratnak. (Ezen felterjesztmény, s a többi számos későbbi okmányok 73 s köv. 1). A szebb napok csak a legifjabb öszszbirodalmi alkotmány napjai alatt derültek fel a román szószólókra, midön külön önálló nemzetiségök végre elismertett (1863.), a birodalmi gyűlésen régi óhajtásuk szerint megjelenhettek, egyházuk a szerbekétől különválasztatott (1864. decz. 24.), s élén egy N.-Szebenben székelő metropolitával diszítettett, mely méltóságra épen az üttetettett, kinek arra legtöbb érdemei voltak. — A mi már mindezen kérvények érdemét illeti, annak tárgyalása itt czélunkon kívül esik, nem mulaszthatjuk el azonban kiemelni mennyire jellemző vonás az a vállalkozókra nézve, hogy a-román nemzet felgyújtott falvai és legvilkolt egyénei szamat előtérbe állítják, holott mindezen veszteség a románok által magyarokon elkövetett pusztításokkal és gyilkolásokkal helyes arányba sem tehető. A mi különösen azt a 40 ezernyi számot illeti, mely ügylátszik, később is hagyományossá vált a román vezetőknél, azt mint költeményt is merésznek tartjuk. Hogy a magyar, rögtönbíróóságok és résztörvény-székek számos bujtogatót, egyes hadparancsnokok és végrehajtó csapatok

pedig az ellenszegülők közül hadi szokás szerint még több oláhot le-siettek és kivégeztek, azon nincs mit tagadni, de a cs. k. hivatalnokok által később eszközölt hivatalos kimutatás is a rendkívüli úton meg-halt oláhok számát az 184 $\frac{2}{3}$ forradalom idejéből nem többre, mint 5,405 főre teszi, (Bielz, HandbuchL. Landesk. v. Sieb. 144. 1.), ámbár egyáltalában nincs okunk feltenni, hogy azok is, a kik ezen ki-mutatáshoz az egyes adatokat szolgáltatták és összegyűjtötték, barátsá-gos érzelmeket és elfogulatlanságot ápoltak volna irányunkban. Hogy az 1849. cs. k. kormány mint ítélte a románokról 1. szept. 2.

Febr. 26. Hétfő.

Bem tábornok U r b á n alezredest B o r g ó-R u s z nál, 8 majd pár óra múlva kemény tusában B o r g ó-P r u n d nál meg-veri, s újolag Bukovinába űzi. Veszteségünk 3 halott s 16 sebesült, az osztrákoké mintegy 50 halott.

Hivat. jel. Szi l.-nál F. Tört. 327. 1. Köv. E. T. 195.1. — Czetz (Bem's 319. 1. és Klap.-nál Nat. II. 286. 1.) egy febr. 23, j á d i ütközetről emlékezik, melyet ő utána mások is (R ü s t. I. 247. 1. Füg. II. 365.1. Új. Ism. II. 103. 1.) körülményesen leírnak, mely azonban hiteles adatok nyomán valótlanságnak bizonyul be. Ugyanis a Honv. 74. sz. szemtanú tudósítója, ki a febr. 26. harcban részt vett, azt írja, hogy Bem serege febr. 20-án indult meg Medgyesről Ur-bán visszaűzésére, maga a tábornok pedig, mint a hiv. jelentésben tudatja, csak 23-án hagyta oda Megyést, hová Jád 15 —20 mérföldnyi távolra esik. Ugyanezen jelentésben írja Bem: „Csupán Rusznál“ (tehát Jádon nem) „találtam először gyenge, később azonban Borgó-Prundnál meg-lehetősen makacs ellenállásra.“ A Honvéd tudósításában ezzel egyezőleg olvassuk, hogy a székelyek és a 12. zászlóalj Rusznál érték,utói Urbánt. „Beérni és megverni“ így folytatja a szemtanú „egy óra műve volt. Másodszor B o r g ó-Z s o s z é n y mellett állította fel seregeit, harmad-szor Borgó-Prundon, s kivált ez utólsót keményen védelmezte. .. Más-nap (febr. 27.) seregünk egy része tovább a határszélig kergette a gaz rablót“ stb. — R. d. g. r. ki szintén személyesen vett részt ezen had-járatban, hasonlóképp tagadja a febr. 23. jádi ütközetet; szerinte a sereg febr. 23-án M.-V ásárhelyen, 24-én S z á s z-R égenben, s 25-én Budákon volt. — Urbán ezután nemsokára hagymázba esett, s csapa-tait Springinsfeld vette át, ki 4 hónapig nem érzett kedvet magá-ban, Erdély ellen támadni.

Az Arad várbeli őrség egy része este 10. óratájban ladikokra ülve a vártól a M a r o s on keresztül törni igyekszik, a magyar előőröktől azonban oly hatalmas puskatűzzel fogad-

tatik, hogy a vár ágyúinak védelme alatt nemsokára visszatérni kényszerül. Veszteségünk 16 halott s több sebesült.

H o n v. 60. az. (Miután Aradnál erdélyi katonaság is tanyázott, az erdélyi hivatalos lap az ottani dolgokról átalában folyvást igen bőven volt értesítve).

Kristóf Lajos gömörmezei nemzetőrei Murányalján megtámadják s szétverik H u r b á n felkelő főnök tót csapatát.

Közl. 51. sz. Hurbán az év végén néhányszor megveretvén, azután Götz hadtestéhez csatlakozott, e ennek kíséretében vonult Görgei után, a fentebbi vareség után pedig el sem is vált többé a császári csapatoktól, úgy hogy ezeknek a panszlávokat folyvást őrizniök kellett, nehogy a honvédek kárt tegyenek bennök.

Kápolnai csata. Windisch-Grätz cs. fővezér (24 ezer ember s 147 ágyú) reggel Gyöngyös ről indul, a magyar hadak (összesen 22 ezer ember) ellen, melyeket Dembinski fővezér a verpelét-káli vonalon állított fel. A támadást a cs. balszárnyal W r b n a parancsnoksága alatt O s o r i c h hadosztálya kezdi meg d. u. 2. órakor, Máriássytóladöbrői erdőt P ő 11 e n b e r g segélyadása daczára is elfoglalván, s egyszersmint Kápolnánál a magyar középet (Klapka) ágyúztatván, hol az eredménytelen kölcsönös tüzelés késő éjre nyúlik. Ezalatt az Arokszállásról érkező cs. jobbszárny (Schwarzenberg Ödön) Káltól északra a kompolti erdő mellétt vív ágyúh'arczot Sz'ekulics ésMáriássy csapataik ellen, kik az országuttól jobbra felállított W y s s dandára ellen is intéznek egy oldaltámadást, hasonlólag siker nélkül. Schlick tábornok Pétervására felől sötétben érkezik Sir okra, honnan Dessewffy osztályát kivonulni kényszeríti. Dembinski és Görgei tábornokok Egerben hallják meg az első ágyúszói kát s együtt érkeznek meg estére Kápolnára. Másnapra

Febr. 27. Kedd.

Dembinski vezér a Tar na patak mentén elhelyezett magyar sereg balszárnyára Görgeit, a jobbra Klapkát rendeli, a maga számára a közép vezényletét tartván fenn. Görgei azonban

futárok teljes hiányában a vezér rendeletét kezéhez veszi, s éjjel Mező-Kövesdre nyargal, hogy Guyon t a harc színhelyére hívja, s ekkép a balszárny vezényletét Aulicbra hagyja, kinek különben is több gyakorlata és tapintata volt a csatamezőn. A viadalt reggeli 7. órakor a honvéd erő jobbszárnya ellen Schlick tábornok újítja meg Verpelétnél, hol Dessewffy ellenállását túlnyomó ágyúival megtöri, s őt egy véres lovassági támadás után d. e. 10. órakor a faluból is kivervén, a Tárnán túl kergeti. Nemsokára azonban Pöltenberg érkezik Dessewffy megsegítésére, s Deym Uldözö vérteseit visszanyomja. Ezalatt Wyss dandára az osztrák középből Kápolna előtt fejt ki erejét s Mnriássyt hátraveti. Benn a faluban öldöklő utczai harc letkezik. D. u. 3. órakor Dembinski Kápolna visszafoglalására, melyet legalább is 5 ellenséges zászlóalj szállott meg, vakmerő módra a 47. és a Z a n i n i-zászlóaljat vezeti, s egy véres szuromharczban már-már eléri célját, midőn a Zaniniak (olaszok) az ellenséghez tömegesen átpártolnak; ennek következtében a másik zászlóalj szétveretik. Görgei a késedelmes Guyon hadosztályával déli 12% órakor érkezik a csata színhelyére, s a fővezértől a jobbszárny rendbehozására küldetik Verpelét felé, hol Pöltenberg és Dessewffy csapataik a kereesendi magaslatokon Schlick egész ereje, sőt a T ó t h f a l v á nál átkelt C o T-loredo által is megtámadtatva, vitéz ellenállást fejtenek ki. Azonban d. u. 2½ órakor Dessewffy gyalogjai a túlnyomó erő által visszaveretnek, s Per gén dandára által üldöztetnek, minek Görgei személyes hősiessége és Klapka vet véget, ki időközben Szalókról a Schulz-osztályával érkezik. Ekkor (d. u. 3. óra) a magyar hadak fővezére elrendeli a visszavonulást, mely Kerecsend, Füzes Abony és Makiár irányában végbemegy, a nélkül, hogy Windisch-Gratz Uldöztetne. Az ágyúzás azonban mindkét részről estig tart. K m e t y A b-rányban, a Tendeletet későn kapván, a harczból elkésik. Veszteségünk a két napi harczban mintegy 1,200 ember holtakban és sebesültekben, s 500 fogoly, a császáriaké 60 halott, 259 sebesült, és 32 hiányzó.

Rüst. I. 267—279. 1. (a csata terryzával). Görg. I. 222—254. 1. Wint 283 — 322. 1. K lap. Nat. I. 245 — 265. 1. (Wind. had-

ereje 39,200 ember, a miénk 36 ezer). Közl. 42. sz. Hivatalos jelentések magyar és osztrák részről S z i l.-nál F. Tört. 320 — 827. 1. L a p i n s k i, Feldzug der Ung. Hauptarmee im Jahre 1849. Hamburg. 1850. 16—26. 1. Windisch-Grätz, hihetőleg rögtön a harctérről, a Fölséghez tudósítást küldött, mely így kezdődik: „A lázadócsordákat Kápolnánál iszonyú mennyiségben találtam föl, szétszórtam' és legnagyobb részt megsemmisítettem, a maradék a Tiszán keresztül menekült. Remélem, hogy néhány nap alatt Debreczenben leszek, s a pártütés fészékét hatalmamba kerítem stb. Épen az a hang, melyet már Budapestről is hallottunk (jan. 5.). A dolog természete hozta magával, hogy a herczeg későbbi emlékirataiból e jelentés és e hang hiányozzék, hol szerényen beéri azzal, hogy „a szintén kétszeresen túlnyomó ellenséget Pest felé tervezett előnyomulásában feltartóztatta“, s hogy „ő (Windisch-Gätz) nem veretett meg.“ (Wint. 331. 1.). És ebben tökéletes igaza van. Nagy kár, hogy e higgadt belátás gyakorú hadijelentéseiből hiányzott; akkor legalább megkímélhette volna a birodalmat, s hazánkat oly meglepetésektől, melyek nemzetünket a végelkeseredésre juttatták, s a többi népek eddigi bizodalját is-megrendítették. (V. ö. m á r c z, 4).

Febr. 28. Szerda.

C s o r i c h tábornok D e y m lovas dandárával a hátráló magyar sereg üldözésére kelvén, K m e t y ezredest az utóhad vezérét d. u. S z i h a l o m és Mezőkövesd közt megtámadja és futásra kényszeríti. Gruyon és Aulich ezredek azonban huszáraikkal Kmety segítségére érkezvén, Deymot visszaverik, s tőle 3 ágyút elfoglalnak. Veszteség az osztrákoknál ezen kívül 9 halott, s 49 sebesült. Dembinski fővezér e győzelem által föllekeltlt hadseregét, miután támadást sürgető alvezérei tanácsát visszautassá, Négyes, Egér-Farmos, Szent-István és L ő v ő helységekbe szanaszét rendezi szállásra.

I. helyek. Windisch-Gätz reggeli 7. órára a magyar sereg üldözésére Schlicket is kirendelte, de ez, midőn indulnia kellett volna, visszaizeni a fővezérnek, hogy a kerecsendi halmokat még mindig tartják a honvédek, s „a támadás nagy nehézségekkel járna.“ A bosszús herczeg ekkor személyesen indul meg, utána nézni a dolognak, midőn nem csekély bámulatára, Schlick csapatait, előnyomulás helyett, főzésben találja. E szerint egyelőre csak Csorich indulhatott, de ez tanácsosnak látta Makiáron bevárni Schlicket, s ennek dandárát (Deym) magához venni.

A képviselőház Madarász József és Irányi Dániel febr. 13. indítványaik folytán elhatározza, hogy tetteleg lemondottaak tekintessék mindazon képviselő, ki 1) az 1849. márcz. 1-ig Debreczenben meg nem jelent, s távolléte igazolva nincs; 2) a ki engedelem nélkül távozott el; 3) a ki a nyert engedelmén túl távol maradt s elmaradását nem igazolta, — s hogy az ekkép lemondottnak tekintett képviselők választókerületi új választásra utasíttassanak.

A határozat Honv. 60. sz. E végzős következtében az igazoló bizottság márcz. 19-én beterjeszti azon Pestről elmaradt 107 képviselő névjegyzékét, kiknek helyöket újonnan betölteni szükség. Ezekon kívül estek azok (32-en), kik a háztól és a kormánytól kiküldve voltak, továbbá azok (3-an), kiknek lemondási folyamodványaik már előbb beadatva, külön tárgyalattak, végezetre azok (3-an), a kik időközben meghaltak. E szerint a távollévők összes száma: 145, a Debreczenben jelenlévőké pedig, ha az igazolt képviselők teljes számát 400-ra tesszük, 255. (V. ö. m á r c z 25. jegy z).

Márcz. 1. Csütörtök.

Egerfarmosi ütközet. Windisch-Grätz cs. fővezér Dembinski üldözése s hátrálási vonalának elmetzésére Sziha 1 omlói Wrba alvezérét (13 zászlóalj, 10 lovasszázad, s 63 ágyú) küldi, ki Eger-Farmoson Klapka elszállásolt seregét beérvén, azt a Wyszandarával megtámadja. Klapka az Eger jobb partján rendezi és állítja fel főerejét, s Máriaassy és Szekulics kitarató gyalogjaiknak földözése mellett hadát keresztülvezeti a hídon, esteli 8. óráig azonban folytonos ágyútűzben marad. Ezután pedig Poroszlóra indul, s éjjelre Szökét eléri, a nélkül, hogy Wrba üldözni merné. Veszteségünk mintegy 120 ember holtakban és sebesültekben.

Klap. Nat. I. 269—271.1. Wint. 325.-327. 1. Görg. I. 260—263. 1. (hol Dembinski elszállásolási intézkedéseire a legkeményebb bírálat vagyon). Görgei az ágyúszó hallattára, nehogy Klapka megverettetése esetén Aulich hadosztálya Lövön feláldoztassék, éjjel a feneketlen sárban Pöltenberg és Kmety osztaíyaikat Klapka támogatására: Szent-Istvánról Lövöre vezeti. Ez éjjeli ut a különben is elcsigázott és éhezett csapatokban a fővezér iránti bizalmatlanságot és ingerültséget nagy mértékben kifejleszté. (V. ö. márcz. 3).

P u c h n e r altábornagy előhada a magyar őrséget A s z - s z o n y f a l v a felől Kis Kapuson Medgyes-Székben megtámadja. Az őrség azonban Herkálóvics őrnagy vezérlete alatt vitéz ellenállást fejt ki, úgy hogy a császáriak négy órai viaskodás után előbbi állodásaikba kényszerülnek visszaterni.

Czetz. Klap.-nál Nat. II. 288. 1. (Herkálóvics † 1864. júl. 29. Nagy-Becskeveken. Pol. Ujd. 1864. évf. 32. sz.).

Márcz. 2. Péntek.

Mészáros hadügyminiszter a hivatalos lapban közhírré teszi, hogy addig is, míg a magyar katonai érdemdíszjelek elkészülnének, ideiglenesen egyszerű érdemjelek fognak kiosztatni, melyeknek leírásuk ez. Első-rend U: sugárok között ezüst csillag, melynek közepét arany babérkoszorú s a magyar kettős kereszt, szintén aranyból, ékesíti. M á s o d - r e n d ú: égő piros szalagon ezüst babérkoszorú, közepén a magyar kettős keresztrel szín aranyból. Harma d - r e n d ú: úgy ékítve mint az utóbbik, csakhogy a babérkoszorú, melyből az a any kereszt kimarad, kisebb, ez is piros szalagon függ. — Főtisztek tábornokok, miután nyugalmaztatnak az első rendű érdemjeltől 1,500, a másod rendűtől ezer pft évi díjt húznak éltök fogytáig, a harmad rendűtől pedig őrmestertől lefelé a vitézek 10 kr, napi díjt nyerneken szintén éltök fogytáig.

Közl. 42. sz. Honv. 59. sz. A hadügyminiszter már 1848. júl. 26-án jelenté a honfiaknak, hogy „a magokat kitüntetőket a haza egy magyar jellel fogja díszíteni“ stb. (P. H. 1848. 122. sz.) Deez. 20-án pedig Kossuth jelenté a ház előtt, hogy „érdemkeresztek“ készítése iránt intézkedett, s egyszersmint javasla azt is, hogy „késziitessék egy aranytábla, mely készen legyen befogadni azok nevét, kik érdemesek leendenek, hogy emléküik örök időkre terjesztessék“ stb., midőn a ház az aranytábla készíttetését helybenhagyja (P. H. 1848. 246. 250. sz.).

t r ő r g e i tábornok, a magyar főszereg T i s z a - F ü r e d r e vonulása útját fedezendő, P o r o s z l ó nál száll táborban; a keskeny tiszai gáton azonban, mely Poroszlótól Füredre vezet, nehogy „a legjobb magyar hadtest haszon nélkül lemészároltassék“

Dembinski fővezér parancsa ellenére sem vesz állodást. Wrba altábornagy, kit W i n d i s c b-G r ä t z üldözésünkre küldött, a magyar hátvéd állását és „sánczolatait“ (melyek nem léteztek) „megszemlélvén“, d. u. 2. órakor Zeisberg vezérőrnagynak rendeletet ad, hogy két dandárral támadja meg és gyűjtássá fel Poroszlót, minek végrehajtását azonban ez, a vállalat veszélyességét kiemelve, megtagadja. Wrba ekkor, nem mervén az éjét Poroszló előtt tölteni, üldözésre kirendelt seregét az éj csöndében Mez ő-T á r k á n y felé visszavezeti. Görgői ekkor éjfélt után 2. órakor (márcz. 1. és 2. közt) szintén csöndben elhagyja Poroszlót, sDembinski parancsa ellenére Tisza-Füredre húzódik.

Görg. I. 269. 1. W i n t. 322—330. 1. Viradat után (márcz. 2.) Wrba a fővezértől még két dandárt kap erősítésül, de ő ekkor is kijelenti, hogy, „a Poroszló ellen intézendő támadástól semmi eredmény sem várható“, sőt ezen a ponton még a tovább maradás is veszélyekkel van összekötve. Windiselt-Gi'átznck ekkor, miután már előbb Scilick és Zeisberg is rendelete ellen cselekedtek, nem maradt egyéb bátra, mint elhagyni c tájat, s a Poroszlón álló (?) rettegett ellenfél élői visszahúzódni. A veszélyes hely szemeltartását pedig egy figyelőhad élén Liechtenstein Ferencz altábornagra bízza, ki végre márcz 6-án megszállja az üres várost, s keresi a „sánczolatok“-at, melyektől Wrba megremült. Másnap, miután a t.-fiuredi töltés liidjait szétrombolta, ő is visszatért S c l i c k hez J á s z-B erén y b e.

C s u t a k őrnagy V a l e m árénál Arad megyében a Maroson átkelni törekvő oláh fölkelőket és osztrákokat S o b o r s i n felől ágyúztatja és visszanyomja.

Közl. 51. sz.

C s á n y kormánybiztos kiáltványt intéz Erdély népeire. Miután Bem Urbánta határból kikergette, s P i s k i nál már előbb Puchnertis megverte, felszólíttatnak az oláhok, hogy az ellenségeskedéssel hagyjanak fel, a rablástól, gyilkoságtól és égetésektől szűnjenek meg, mert ellenkező esetben vagyonuk elvesztése mellett testi büntetésben is fognak részesíttetni. Hasonlóképp felhivatnak a szászok is, hogy ne folytassák már tovább eddigi ármányaikat és árulásait, „elégüljeuek meg azon ezer meg ezer magyar és oláh véráldozatokkal, melyeket cselszövényök és pénzök ... idézett elő“, simuljanak

az egyesült hazához, melynek különben lesz hatalmas őket erőszakkal is kényszeríteni hódolatra. Végre tudtul adatik, hogy a magyar törvényhozás minden nemzetiség nyelvének és minden vallásfelekezetnek teljesen szabad gyakorlatot biztosít.

Az okmány Honv. 57. sz. Közl. 47. az. E felhívás (melynek czime: „Szózat Erdély orosz z á g népeihez“) oly keserű, szemrehányó hangon szólott, s oly durvaságokat foglalt magában, mintha csak W i n d i s c h - G r a t z vagy H a y n a u tollából folyt volna. E miatt a honvédelmi bizottmány a képviselőházban interpelláltott is.

A cs. k. főhadparancsnokság Budán azon elterjedt hír ellenében, mintha a magyar pénzjegyek A u s z t r i á b a n árfolyamon kivéd fognának helyzetetni, közhírré teszi, hogy „a magyar pénzjegyeknek a magán forgalomban árfolyamon kivéd tétele vagy elkobzása Magyarországra nem alkalmaztunk.“ V. ö. febr. 23. már ez. 8.

A cs. k. hirdetmény 8 a m m 1. 47. 1. W i n d i s c h - G r a t z, miután nemsokára ellenkezőképen rendelkezett, később azt állítja, hogy a fentebbi hirdetmény az ő távollétében és helybenhagyása nélkül jelt meg.

M e d g y e s i csata. A támadást Puchner cs. vezér (9 ezer ember) Van der Nii 11 ezredessel reggeli 8. órakor K i s - K a p u s n á l kezdeti meg, hol Herkalovics őrnagy vezény Jete alatt a magyar előhad egy óra múltán feladja állását, s folyvást harczolva Medgyesre hátrál, ott tartalék tisztét átveendő. Ezalatt C z e t z ezredes a főerővel M e d g y e s és Ekemező közt a Nagy-Küküllő jobb partján az első hegyi patak mögött kedvező állodást vesz, a császáriak pedig a Nagy-Küküllő másik partján az E k e m e z ő v e i szemben eső vendéglőt szálljak meg. D. e. 10. órakor Bem tábornok a színhelyre érkezvén, B á n f i alezredesnek a vendéglő elfoglalását parancsolja. Ekkor mindkét részről megkezdődik az ágyúzás. I n c z é d y őrnagy a 11. zászlóaljjal három ízben foglalja el az említett pontot, de mindannyiszor visszaveretik. Végre Zsurmay őrnagy és Bethlen alezredes huszáraik visszanyomják a honvéd gyalogságra rontott cs. lovasokat. Ennek következtében esteli 6. órára az ellenség fő állodása elfoglalva

lön. Van der Null megszalad, s Kis-Kapus utczáin vett utolsó fők
véséből is kiveretvén, Asszonyfalváig üzetik. A 11-ik
zászlóalj vesztesége 9 tiszt s 300 közember. Másnap

Márcz. 3. Szombat.

Medgyesnél megújul a harc, miután Puchner altá-
bornagy összpontosított erejével a segélycsapatokra várakozó
Be m et (7,420 ember és 30 ágyú) d. u. 3. óraker megtámadja.
Bem a fentebb említett vendéglő előtt egy hegyi patak jobb
partján vesz állodást, s ebben 3 óra hosszát tartó ágyúzással
törekszik fenntartani magát, de miután 5 ágyúja leszereltetik, s
egy lőszerkocsija légberöpl, gyalogjai hátrálni kezdenek. Majd
cs. lovasok törnek ágyúi ellen, midőn egész seregében felbomlik
a harci rend. Czetz ezredes azonban ismét rendbe tudja szedni
a honvédcapatokat. Az ágyúk újra szólnak, s az időközben
Maró s-V á s á r h e l y r ő l és M u s n á ról érkező segélyhad
gátat vet az ellenség előnyomulásának. Bem ekkor a fris csa-
patoknak rohamot parancsol, de a melyet a túlnyomó erejti
ellenség visszaver. E csapás végkép eldönti a harc kimenete-
lét. A kimerült s lőszerben hiányt látó magyar hadfiak rendet
len szaladásban hátrálnak. A futóhad útját D a u n 2 ezer főnyi
serege M e d g y e s előtt elállni igyekeznek, de Bem ágyúitól szem
ben, Zsurmay őrnagytól hátban szorongattatva nemsokára
szétszóratik. A győztes Puchner nem Uldöztet, Bem Seges-
vári- a teszi át főhadiszállását.

Czetz Klap.-tml Nat. II. 286 — 298. I. B e m's 226-234.1.
Rüst. II. 3. 4. I. Kő v. E. T. 197. 198.1. II o n v. 74'sz. Szil. F.
Tört. 337. I. F. Férf. 71. I. Som. XIII. 1.

Haditanács T i s z a-F t i r e d e n. Gr ő r g e i tábornok,
Klapka és Répásy hadtestparancsnokokkal egyetértve a
magyar főszereg hadiszállásán a tisztteket tauácskozományra gyűjti
össze, melyre Szem ere kormánybiztost is meghívja. Ebben
Gtörgei kezdeményezése folytán a főtisztek kinyilatkoztatják,
hogy a hadseregnek Dembinskihez nincs bizodalma. Sokan
azonnal új vezért akarnak választani, minek azonban Szemere

a kormány nevében ellenmond, s a tanácskozmány az ő ajánlatára megállapodik abban, hogy addig, míg Kossuth és a hadügyminiszter, kiknek Szemere már irt a baj felől, megérkezének, Dembinski tartsa meg a vezéri botot, mellé azonban tanácsadókul R é p á s y, Aulich, (fürgéi és Klapka rendeltessenek. Dembinski azonban a haditanácsadókat maga mellé fogadni vonakodik, midőn őt Szemere, hogy a további zavarásoknak elejét vegye, a fővezérségtől felfüggeszti, s ideiglenesen Görgeivel helyettesíti, ki midőn a táborig jegyzőkönyveket Dembinskitől kezébe nem kaphatá, ennek ajtaja elibe őrt állíttat.

Szem. II. 42—46. 1. Görg. 1. 271. s köv. 1. KUp. Nat. I. 274. 275. 1. Kossuth jelentése a vezérek viszályáról Közl. és S z i I. nál F. Tört. 328—331. 1. Asb. 1. 1. 2. 1. A szihalmi ütközet után, mint láttuk (febr. 2 8.) Dembinskit felszólították alvezérei, hogy rendeljen általános támadást. Dembinski azonban e helyett általános elszállásolást rendelt. Ennek következése lett, hogy a már különben is kiéheztetett és a nagy sárban kimerült csapatok még azon éjjel felriasztattak, s tovább hátrálni kényszerültek. Görgei az éjjeli mozdulat miatt felingerülve márcz. 2. reggel Dembiuskihez megy, s követeli tőle, hogy mondja meg, mi a terve; visszautasítatik. Dembinski azonban ezen észnélküli titkolódzással nem szüntetheti már meg a nagygyá nőtt bizalmatlanságot. Az 1. és 2. hadtest tisztikara a vezér elszállásolási intézkedéseit rosszalva, Görgeihez megy, s kijelenti előtte, hogy Dembinskinek esszél egy parancsát sem fogadja el, ha csak Gürgei vagy Klapka ellenjegyezni nem fogja. Görgei azonban „alkotmányos fővezérről“ hallani sem akart, s miután a 7. hadtest még különben sem nyilatkozott, s a visszavonulás nem is volt alkalmas ily ügy eligazítására. felszólította a tiszteket, hogy addig, míg az egész sereg a Tisza mögé nem húzódik, engedelmeskedjenek föltétlenül Dembiuskinck. Miután azonban a 7. hadtestre bizonyosan számított, az 1. és 2. hadtestek által szavazott „consilium abeundi“ (Görgei kifejezése) arra bátorítá, hogy maga a katonai fegyelmet megtörje, s a fővezérnek Poroszlón való maradási parancsát (1. márcz. 2.) félretegye. Dembinski magán kivid volt felindulásában, midőn megtudta, hogy Görgei is Tisza-Füreden van, de büntetni rögtön nem volt bátorsága. Görgei pedig sietett őt ártalmatlannál tenni. — Egyébiránt, mint láttuk, (márcz. 2. jegyz.) az ellentáborban is hasonló bajok uralkodtak. A tisztek hibáztatták Wiudisli-Gratzet, hogy a nagy erőfeszítéseknek semmi haszna sem lett, sőt Schlick (ki különösen nehezen felejtő eddigi önállóságát), és Wrba már febr. 28. este kijelentették előtte, hogy rendelete daczára nem fognak előnyomolni, mert lőszertük fogytán van, s katonáik ki vannak fárasztva.

Márcz. 4. Vasárnap.

Ö s s z b i r o d a l m i alkotmány. A F ő l s ő az örökös tartományok Kremsierbe áttett s itt nov. 15-én megnyílt országgyűlését, miután az a birodalom egyik felére sem tudott alkotmányt létesíteni, sőt „okoskodásai egy rendezett jogállapot megállapítását a státusban akadályozzák“, felosztatja, s azon alkalomból, hogy „fegyvereinek diadalmas előmenetelei Magyarországon az egységes Ausztria újjászületésének nagy munkáját, mit életfeladatává tön, megállapíttatásához közelebb vitték“, egész birodalma számára alkotmánylevelet ad ki. Ezen oktroyált alkotmány Lazánkat illető pontjai az ország önállását s törvényes függetlenségét megszüntetik, törvényhozásunk legfőbb jogait a bécsi birodalmi gyűlésre ruházzák, az uniót megsemmisítik, Erdélyt, Horvát-, Szlavón-, Dalmátországot, úgyszintén a Határőrvidéket, s Fiúmét az anyaországtól elszakítva külön-külön tartományokká alakítják. V. ö. márcz. 20.

A cs. nyilatkozmány és az alkotmány S a i n m I. 48— 72. 1. úgyszintén Közl. öl. sz. V. ö. K ö v. E. T. 220. Ezen alkotmányt, melynek kiadására, mint határozottan kimondatik, Windisch-Grätz kápolnai tudósítása (1. febr. 27.) adott alkalmat, Schwarzenberg, Stadion, Krauss, Baeb, Cordon, Bruck, Thinnfeld és Kulnier irták alá, s egy márcz. 6. nyilatkozmányban tették közzé, melyben a hatóságokat és hivatalnokokat felszólítják, hogy minden erejüket használják fel az új törvények foganatosítására. Az alkotmány főbb pontjai ezek. „Minden népfaj egyenjogú“. Az egész birodalom egy vám- és kereskedelmi terület. A császár mint osztrák császár koronázatok meg, s az alkotmányra esküt teend le. Ő a legfőbb hadvezér, a liarcz és béke ura, kinek nevében szolgálatnak mindenütt igazságot. Az egész birodalomra nézve egy közös osztrák polgári jog lép életbe. A polgárok egyik koronaországból szabadon költözökhetnek a másikba, s törvény előtt egyenlők. A községek képviselőiket szabadon választják, és saját ügyekben önkormányzattal bírnak. Tartományi ügyek: földmívelés, középítkezés, jótékonyági intézetek, az országos kiadás és bevétel megállapítása stb. Birodalmi ügyek: az uralkodóház, s a külországok viszonyai, egyházi, felsőbb oktatási, birodalmi háztartási, ipar, kereskedelmi és közlekedési stb. ügyek. A törvényhozási hatalom a császár és birodalmi gyűlés, s illetőleg a császár és a tartományi gyűlések kezében van. A birodalmi gyűlés felső- és alsóházból áll. A felsőház tagjait a tartományi gyűlések, az alsóházéit a nép választja. A leg-

kisebb cenzus 5 fnyi adó, (nagy városokban 10 fnyi adó). A követek a császár által bármikor haza küldhetők, utasítást nem fogadnak el, s esküt tesznek le a császár és az alkotmány iránti hűségre, a hazaküldés után 3 hóuap alatt ismét együvé hívandók, Magyarország alkotmánya, a mennyiben az új alkotmánynyal össze nem fér, hatályon kívül téte-
tik stb. A miniszteri felelősségi törvény még ezután hozatik. A végrehajtó hatalom egy és osztatlan, s kizárólag a császárt illeti. Az egyes tartományok helytartókat fognak kapni. Végrehajtási ügyekben a császár egy birodalmi tanács javaslatával élhet, melynek tagjait maga nevezi ki. Egy legfelsőbb birodalmi törvényszék állíttatik fel a birodalom és tartományok, a miniszterek és helytartók közti peres ügyek, s a főlégsértések megítélésére. Az adó törvény útján határozatok meg, valamint a katonai kötelezettség is. Az államadósságért a birodalom kezes. (Hogy minő fogadtatásra talált az alkotmány a különböző nemzeteknél 1. febr. 25. jegyz. ápr. 14. júl. 28).

Tóth őrnagy G á 1 László alezredes osztályának egy részével (2 ezer ember s 8 ágyú) Szabadka nál a várost meg támadó szerbeket (4 ezer ember s 13 ágyú) B a j m ó k ra visszaveri. Másnap

Márcz. 5. Hétfő.

B a j m ó k i ütközet. G á 1 alezredes a Szabadkát nyugtalanító szerb fölkelőket d. e. 10. órakor Bajmók és Pacsér közt megtámadja, azonbau az ellenség gyilkos ágyútüze által csakhamar visszanyomatik. A szerbek ekkor gyalogságukat és ágyúikat a völgynyíláson át merészen előre mozdítják. De Gál gyalogjai rohamot intéznek az ágyúk ellen, s a szerbek a patakon át visszaszaladni kényszerülnek. Földváry Sándor és Beke őrnagyok. Veszteségünk mintegy 30 ember holtakban és sebesültekben, az ellenségé 200 ember s 3 ágyú.

Klap. Nat. II. 96. 1. Közl. 48. I.

Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök, Mészáros hadügyminiszter, Kiss Ernő, és V e 11 e r tábornokok kíséretében a vezérek közt kifejlődött viszály elintézése végett Tisza F i i r e d e n haditanácsot tart. E tanácsban kimondatik, hogy a tisztikar viselete, melyszerint Dembinskinek bizalmatlan ságot szavazott, rosszaltatik, Dembinski pedig, miután az egész

tisztikar haditörvényszék elibe állítható nem volt, s oly tiszték felett, kik neki bizalmatlanságot szavaztak parancsnokoskodui nem kívánt, önként lemond, midőn a kormányelnök a fővezérséget ideiglenesen V e 11 e r tábornokra ruházza. V. ö. m á r c z. 8.

Görg. I. 278. 1. Szem. II. 48. 1. Rlap. Nat. I 275. 1. Mem. 51. 155. 1. Kossuth jelentése ezen ügyről a képviselőházban Közl. és Szil.-nál P. Tört. 331—337. 1. Kossuth és Mészáros Füredre érkezvén, Szemere eléjökbe ment, s előadása szerint mindent elmondott Kossuthnak, a mi történt, s hozzátette „hogy Dembinski leginkább abban hibázott, hogy az engedetlen (Görgőt) agyon nem lövette, s hogy előtte Görgei veszedelmesembernek látszik.“ „Nem csak veszedelmes“ “ viszonzá Kossuth, „hanem áruló, őt törvényszék elibe kell állítani.“ “ „Kossuth eleinte komoly és hideg, később ép oly nyájas lön Görgei irányában. Este pedig és a következő nap együvé bújtak és hosszú értekezleteket tartottak “ Görgei, ki Yáczou nyíltan pártot ütött a honvédelmi bizottmány s Kossuth ellen, s a ki „hadserege tisztjei iránt való tartozását“ vélte leróni azzal, hogy a váczú lópés után a kormányelnökkel minden összeköttetést megszakított, s még hozzá küldött leveleire sem válaszolt, most szintén egyszerre sima és megnyerő magaviseletét öltött Kossuth előtt. E választás okául azt mondja, hogy meggyőződött arról, hogy Mészáros, ki iránt Váczou engedelmesseget Ígért „egy részről azon bizalomra, melyet a tiszték az ő politikai érzelmeinek szilárdságába helyeztek, fájdalom, teljes tökéletesen érdemeden, más részről a rendezett honvédelmet alkalmasabb volt lassanként tökéletesen sülyedésbe juttatni mint fölemelni“, ennek következtében tehát, azon politikai alapnak, melyen Ausztria ellen harczolt, megtarthatása végett, ezélravezetőbbnek látta magával a kormány fejével kiegyezkedni. Az eddigi durczásság levetkezésére azonban különösen indíthatta Görgeit az is, hogy neki, a ki a katonai szubordinációt oly világosan megszegte, hogy o miatt méltán büntetésétől tarthatott, tanácsos volt a hatalom fejét barátsága által megnyerni, annyival inkább, mert ugyanazon egyén a fővezérség betöltése végett is utazott a táborba, mely tisztségre neki okvetlen voltak vágyai. A titkos értekezésekben Görgei azon kérdéssel lepte meg Kossuthot; „nem gondolná-e, liogy Magyarországot az 1848. alkotmányval még úgy is tökéletesen ki lehetne elégíteni, hogy ha a had- és pénzügyi tárczákat ismét átengednék a bécsi minisztérium számára?“ Kossuth kitérőleg válaszolt, s csak abbeli meggyőződését fejezte ki világosan, hogy „Magyarhon szabadsága folyvást kétséges lenud, míg csak Lengyelország is föl nem szabadíttatik; Magyarhon szabadságával pedig Európa szabadsága is bizonyosan el fog veszni.“ Egyébiránt pedig kijelentette Kossuth, hogy „mindenkinek; ki szívén hordja a hon ügyét, legszentebb kötelessége semmi olyan kérdést sem támasztani, melynek fejtegetése, semmi olyan lépést sem merészelní, melynek következei pártokra szakgatnák a

nemzetet, s csupán a mindnyájunkra nézve közös ellenség hatalmát növelnék. “Görgeit Kossuth politikai nézetei iránt ez utóbbi nyilatkozat tökéletesen megnyugtató, s eddigi ellenzéki állását a kormányzóval szemben tökéletesen feladta, s „még lengyel-kórságát is, melylyel politikai idegenkedésből egyáltalában nem barátkozhatott össze, csupán a magyar nemzeti becsület álláspontjáról ostromolta.“ Kossuth, hogy e nemvárt barátságot viszonzozza, egészen meghitt lábra helyezte magát Görgeivel, kikérte ennek véleményét Vetter haditervéről, mondá: hogy Vetter végleges kinevezése nem valószíDlí, s felszólítá Görgeit, hogy vigye tovább is a főparancsnokságot, a mire Vetter is fölkérte, miután az ő hadműködési irodaszemélyzete Debreczenben maradt. (L. tov. már ez. 8).’

Szolnoki második ütközet. D a i n j a n i e s tábornok éjjel Czibak házánál észrevétlenül átkel a Tiszán, s K a r g e r vezérőrnagyot (3³/₄ zászlóalj, tí lovasszázad, és 16 ágyú) ki az átjárás védelmére Szolnokon elkülönözve állott, d. e. 9. órakor a város előtt megtámadja, s csakhamar Szolnokban nyomja, honnan, miután ellenfelét a Tisza balpartján a szolnoki kid előtt tétlenül veszteglő Vécsey miatt, ki az ifjabb tábornok Damjanics hívására segílyt adni vonakodott, el nem foghatta, véres utzaharcban szintén kiveri. Karger a Z a g y v a hídon menekülvén, itt új állandást vesz, de a melyből iszonyú vérontás után szintén kiveretik, s lovasságunk által (Nagysándor) űzőbe fogatik. Déli 12. órakor a győzelmes sereg a Karger segílyére érkezett Ottinger lovas dandárával tűz össze az abonyi úton, hol szintén győzedelmet arat. Veszteségünk mintegy 200 ember holtakban és sebesültekben, a császáriaké ezer ember, 800 fogoly, 317 16, 11 ágyú, 10 lőszerkocsi, az egész pénztár (mintegy 7 ezer forint), és minden máha.

Rüst. I. 295—299.1. Klap. Nat. I. 280 — 285.1. YV í n t. 344 — 353. 1. (a császáriak vesztesége 170 halott és sebesült, s 381 hiányzó vagy fogoly). Közl. 46. sz. H o n v. 64. sz. Szil. F. Tört., 328. 1. Lev. I. 86. I. Damjanics méltán felingerlődvén Vécseynek a harc alatt nyegle magaviselete miatt, önérzete és népszerűsége tudatában „a hadtestparancsnokságot a kormány további rendeletéig, ifjabb tábornok létere is önhatálmilag s tényleg elfoglalta, Vécsey ennek következtében a seregből azonnal Debreczenbe távozott. Csaknem egy időben érkezett meg ott vele Damjanics jelentése a viszály okairól s tett intézkedéseiről, melyekből a kormány Vécsey hibájáról meggyőződ-
vén, őt a hadosztály vezérletétől elmozdítja. Mivel azonban őt, részint tapasztalt vezérek hiánya, részint a hadosztálynak Eszterházy Sándor

árulása elleni megmentésében szerzett érdemei miatt, egészen mellőzni még sem lehetett, az ügyetlen G á l tábornok helyébe Arad ostromának vezérletére küldötte.“ (P ü g g. II. 312). — E harcznak, mely a lég nagyobb győzelem volt, melyet fegyvereink ekkorig az osztrákok ellen vívtak, Dembinski terve szerint czélja volt tüntetni, mintha a magyar főerői Szolnoknál akarna mozdulni, mialatt Dembinski a valódi főidővel a gyöngyösi vonalon tört volna Pest felé. Az ősz lengyel a szeronestis sikert fenyes elégtétel gyanánt tekinté az utóbbi napokban ócsárolt, s az ő titkolódzásai miatt csakugyan érthetetlen tervei javára, s felszólítá Kossuthot, hogy ne akaszsa meg győzelmes működésében, s adja vissza neki a vezéri botot. De hasztalan. — Windisch-G r i i t / . re másnap egy megalázódás várt, a menyiben eddigi tudósításai feukült hangjával ellentétben, tudósítja a Felsőget, hogy „nincs elegendő rendelkezhető liarezi ereje“, s esdekelve kéri, hogy az olaszországi hadseregtől küldessen neki 2—8 könnyű lovasezredet, mivel a magyar huszárok ellenében a nehéz vétesekkel nem boldogul, különben is ő a honvéd foglyokból már 2 ezeret küldött az ottani gyalogezredekbe besoi-üzás végett. A lierczeg-vezérmél azonban még egyéb is hiányzott. Alvezéri bizalmát ugyanis annyira elveszíté' hogy márcz. 8-án S e h l i c k, V V r b n a és J e l l a é i c egy előterjesztésben felszólították, hogy miután a magyar haderő a Tisza baipartján összpontosítva van, sőt részben már át is kelt a folyamon, összpontosítsa ő is egész haderejét Czegléden és Albertiben. A fővezér a kissé szokatlan modorú figyelmeztetésre azt válaszolta, hogy a kérdéses mozdulat végett már előzőleg kiadta rendeleteit.

Márcz. 8. Csütörtök.

A magyar kormány a nemzeti Latiak főparancsnokságát, az Erdélyben lévő seregek kivételével véglegesen V e t t e r altábornagyra bízza. Görgei tábornok a Felső-, Damjanies tábornok a Közép-Magyarországban lévő hadsereg parancsnokságát nyeri. V. ö. márcz. 5.

Közl. 49. sz. Görg. I. 294—297. I. Rüst. I. 299. I. Mondók, hogy márcz. 5-én Vetter tényleg nem vette át a hadak vezérletét. Az I. 2. hadtestek Cz ;bakházára rendelését Görgei irta alá, az ő saját (7.) hadtestét pedig Mészáros rendelte Tokajhoz, hogy ott átkelvé a Tiszán a gyöngyösi vonalon tüntetéseket tegyen. Vetter fővezérnek tartá magát, de tisztét nem vitte; Görgei csak annyiban intézkedett, a mennyiben felszólították; a hadtestek közt az összhangzatos Kossuth és Mészáros tartották fel. Ezen interregnum Görgeinek sehogysem tetszett, s miután a tokaji vonulás őt hosszabb ideig feltartóztató a gyöngyösi illón leendő működéseiben, nehogy a fővezér

e miatt zavarba jöjőn, márcz. 9-ére Debreczenbe sietett, hogy megtudja, ki lesz már a valóságos fővezér, s kivel értekezéék hadteste rendeltetése felől. Kossuth, ekkor kérdé tőle, hogy micsoda követelményei vannak neki a leendő fővezér iránt? Görgői válaszóla: „Katoná legyen és magyar; hogy rangban idősb vagy ifjabb-e nála, rám nézve mindegy.“ Ekkor Kossuth egyszerűen kijelenté előtte, hogy Vetter kinevezését már aláírta. Azután kérte, hogy mondja ki véleményét Vetter felől, nem tartja-e őt árulónak? Görgci becsületes embernek mondó Vettert, habár, főkép Kossuth márcz. 5-ki biztatása folytán zokon esett saját mellőztetése. Ezentúl ismét a régi durczás és megsértődött fél szerepét öltötte fel. így történt, hogy Vetternek, mint ez maga panaszóla Kossuth előtt, márcz. 24-ig egyetlen egy sor tudósítást sem küldött hadtestéről, majd makranczoskodva írta Kossuthnak, hogy az ő serege szemei felnyitlak már, s nincs bizodalma Vetterhez, sem Mészároséhoz, sem az országyyii léshöz. Ekkor Kossuth fogadta védelmébe a fővezért, kit Görgői becsületében is igen kíméletlenül gyanúsított (miben neki Damjanics is segédkezet nyújtott), s kérte Görgéit, hogy személyes ellenszenvek miatt ne visszálkodjék, szabja magát a fővezér parancsaihoz, mit hogy megkönynyebbítsen, maga elutazott a táborba a két vezér közt kapcsul szolgálni, s a villongásoknak a hadműködésekre ártalmas visszahatását meggátolni. (Ezen egész tárgyra legjobb világosságot vetnek Kossuth levelei W i n t. 408—415.1). Görgéi azonban Kossuthot sem látta szívesen, miután benne, azon nem egészen alaptalan gyanú ébredt fel, hogy a kormányzó azért halogatta a fővezér végleges kinevezését, s most azért árta magát hadi ügyekbe, mert az egyes hadtestekre megakarja befolyását alapítani, hogy aztán maga lehessen a fővezér. (Görg. I. 287. 1). Ily torzsalkodások és bizalmatlanságok folytán erélyes és összhangzó működésről szó sem lehetett, s e miatt sok fáraszó és eredménytelen menetek történtek. Végre márcz. 18-án Damjanics és Klapka Czibakházánál átkelnek a Tiszán, s Nagy-Kőrösön két erő hadtesttel álló J e l l a c i c (kit Windisch-G r ä t z a tiszai átkelés őrzésére rendelt) őket észre venné. A szemesebb magyar vezérek azonban értesülvén, hogy elüttök miféle erő áll, főleg Damjanics sürgetésére, visszahúzódnak, s másnap estére ismét Czibakházát szállják meg. E mozdulat az esőtől feláztatott földéken történt. A császáriak valami homályos sejtellemmel bírván, hogy közelökben összpontosított magyar hadak mozognak, Czegléd, Jás z-B erén y és Hatvan közt, mindenütt egész hadtesteket utaztatva, keresték az ellenséget, nehogy Komárom felé előnyomuljon. Természetesen nem találták, mert ezalatt Vetter ismét új tervet készített, melynek folytán hadaink együvé vonattak, s márcz. 25-én Poroszlónál, 30-án és 31-én Dormánd, Tarna-Bód, Halmaj, Kápolna és Gyöngyös községekben voltak összpontosítva. — Idöközben a hadseregben fontos változások történtek. Guyonnak, ki a vezérek próbében Doni-

binski ellen nem nyilatkozott, a hadseregtől Görgei miatt távoznia kelle, s ő Komáromba neveztetett ki várparancsnoknak (1. márcz. 19.), hadosztályát Görgei a többi három között felosztatá. Aulich tábormoki rangot nyert, s Répásványtól a 2. hadtest parancsnokságát vette kezébe.

W i n d i s c h-G r ä t z osztrák fővezér s cs. biztos Budán kinyilatkoztatja, hogy ő, „lehető szelídséggel“ óhajtván eljárni Magyarországon a rend visszaállítása körül, „a törvénytelen magyar papírpénzt“ nem tétette azonnal árfolyamon kívül. De miután az „a lázadás fő segédeszközévé“ vált, ezennel véglegesen kimondja, hogy „mától kezdve a magyar 5 és 100 forintos jegyeket a nyilvános kincstári és országos pénztáraknál nem szabad elfogadni.“ Az 1 és 2 forintos jegyek, melyeknek ércz-alapjuk van, császári jegyekre beváltatnak, azok tehát egyelőre még árfolyamban maradnak. V. ö. márcz. 2. máj. 20.

A hird. Samml. 73. 1. A herczeg ekkor érkezett vissza 0 1 1-m üzből. Márcz. 12-én kihirdetted, hogy az 1 és 2 forintos Kossuth-bankók 4 millió forint erejéig az ország különböző védékein 6—8 nap alatt váltatnak be, azontúl értékük mind a köz- mind a magán forgalomban megsemmisül. Mindazáltal a magyar pénzjegyek a fővárosi forgalomban is egész július elejéig fennakadás nélkül keltek, a mit szígorubb rendszabályokkal meg nem akadályozni a cs. biztosnak is érdekében állott, s ehhez képest márcz. 21-én „több rendbeli tudakozásokra“ már csak annyit jelentett ki, hogy az 5 és 10 forintos magyar jegyek „elfogadására a fizetéseknel senkit sem lehet kényszeríteni.“ (A hird. Samml. 83. 1).

Márcz. 9. Péntek.

Érdemjelosztás Debreezen beu. Kossuth kormányelnök saját termeiben (a város házánál) másodrendű érdemjellel disziti Vettert, Görgeit és Perczel Mórt, kik helyben, — Damjanicsot, Bemet, Guyont és Kiss Ernőt, kik távol vannak.

Közl. 49. sz. Görg. I. 296. 1. Az ünnepélyt elbeszélésben leírta Jókai (Üstökös 1861. 2. sz.), élethűbben s történeti valóságban Vas Gereben (Népbarát 1861. 308 s köv. 1). Méltán feltűnhetett, hogy ez alkalommal Klapka érdemjelt nem kapott, ki a jeles Schlick ellenében újoncz honvédeinket először tanítá meg győzni és lelkesedni. Görgeinek azt mondá Kossuth, hogy: „Mészárosra való kímélő tekintet-

ből“ kellett Klapkának kimaradnia, de a pajzán Gtörgei magát Mészárost gyanúsítja, ki mint hadügyminiszter, a kitüntetendők névjegyzékét készíti.

Bem tábornok a cs. őrséget Medgyesen véletlenül meglepi és szétszórja. Aztán Perczy ezredest (1,500 ember s 4 ágyú) a városban őrségül hátrahagyván, maga a nagy-szebeni úton előre siet. Nagy eső. Harmadnap

Márcz. 11. Vasárnap.

Nagy-szebeni második csata. Bem tábornok Nagy-Csűr és Nagy-Szeben közt állítja fel a magaslatokon hadseregét (d. u. 4. órákor). Pfersman osztrák tábornok és Skariatín orosz ezredes pedig, kik P u c h n e r távollétében mintegy 4 ezer főnyi őrséggel védték a várost, a magaslatokkal szemben helyezkednek el. Bem, midőn egy kozák csapat a magyar jobbszárny megkerülésére indul, erős kartácsúzzal nyitja meg a harczot, mely elöl a meglepett kozákok riadtan visszaszaladnak. Egy órai kölcsönös ágyúzás után a székelyek szuronyaikkal az orosz balszárnyat hátranyomják, a midőn Bem az ellenséges jobbszárny megkerülésére is mozdulatot tétet, minek következtében először az ellenség középhada, aztán egész serege az elővárosi sánczokba húzódik vissza. Ezalatt a magyar ágyúk az orosz tüzérségben tetemes veszteséget okoznak, s Kiss Sándor alezredes a K ó b u r g- és V i l m o s-huszárokkal egy ellenséges üteget hátrálásra kényszerít. Esteli 7. órákor a székelyeknek többszöri roham után végre sikerül a sánczokba jutniok. Bem katonáinak kimerültsége miatt egyebet nem tehetvén, gránátlövéseket szarat a városra. E döntő perczben érkezik Be t h l c n Gergely alezredes a kolozsvári (Il ik) zászlóaljjal. Három szuronytámadást tesznek a honvédek, mig nera a negyedikben a székelyekkel, s a Mári ássy-zászlóaljjal egyesülten erőt vesznek az oroszokon, kik 9 1/2 órákor Vöröstorony felé menekülnek. Bem ekkor bevonul a városba hol 21 ágyút, 5 ezer apró fegyvert, 6 ezer ágyútöltényt, 1 millió puskatöltényt, 150 mázsa lőport, tömérdek katonaruhát s 514 foglyot talál.

C z e t z Klap.-n&l II. 299. 1. Bem'a 239 s köv. 1. K ő v. E. T. 202 s köv. 1. Rüst. II. 6. 1. Közl. 56, sz. Szil. F. Tört. 337. 1.

A Febr. 11. Máj 1. II. 202.1. Hon v. 71. sz. S o in. XIII. 1. Puchner Bemet Medgyesnél tökéletesen megvervén, hogy csapatait a fárdalmaktól kímélje, győzelme után két napot pihen Medgyesen. E kedvezményt Bem köszönettel fogadta, mert azalatt Segesváron rendbeszedte s a székelyektől érkezett csapatokkal megerősítette hadseregét. Puchner azonban veszedelmes terven töri fejét; elhatározza t. i. bekeríteni s mindenestül elfogni ellenfelét: e célból Medgyesről Szent-Á g o t á n át hegyi utakon 9—10 mérföldnyi kerülőt tesz, „azonban“ úgymond a Béri. M i l i t. L i t. Z e i t. egyik referense „elszánt és bátor ellenfele előtt a körüli összehuzódó művészi sztratégiai hálóban, épen a segesvár-medgyesi főutat, majdnem egészen nyitva hagyja. Bem Puchner szándékainak fejlődését nyugodtan várja, hanem ekkor valódi hadvezéri pillantással kikémlelve a legalkalmasabb percet, midőn már félig bekerítve volt, azon merész elhatározást fogja fel, hogy márcz. 9-én az országotat Medgyesnél eltöri, s Puchner főtámpontját, Nagy-Szeben rohanja meg . . . Bemnek ezen gyorsasággal, bátorsággal és erélyvel kivitt működése Puchner lassú és ingatag eljárásával szemben a legkiáltóbb ellentétet képezi“ stb. (S o m. i. h.) Márcz. 9-én reggel Puchner ünnepélyes beszédeket tart tisztei előtt, érdemjelek osztogatásával tölti az időt, s megindulván oly lassan halad, hogy előcsapatai csak estére érkeznek Segesvárra, hol azonban Bemnek hült helyét találják. Nem is sejté, hová tűnt el ellenfele, mert márcz. 10-én egész nap meg sem mozdult Segesvárról. Márcz. 12. hírére véve Szeben sorsának megdőbbsé, s betegségbe esve átadja K a l l i á n y nak a hadvezéri pálczát, maga elhagyván a sereget. Kalliány felhagyva minden további liarezczal, csak arra fordítá gondjait hogyan vezesse ki a sereget minél előbb Erdélyből. — Bem Szebenből utána küldötte Puchnernek rendjeleit és diplomáit. De az osztrákok nem értik a tréfát, s a huszárokat fogságra vetették volna, ha idején el nem osonnak. Puchnert épen Szeben elvesztése napján neveztek ki Bécsben tábornagynak, s „gyalázatos futása“< mint Rüstow megjegyzi, „legkevésbé sem akadályozta, hogy 1849. szeptemberében az osztrák cs. testőrség másodkapitányává, s októberben Vencze városa és vára kormányzójává ki ne neveztessek.^M Bem Szebenbe beszállásolván magát, F u a d Eifendit a porta oláhországi ügynökét, felkérte, hogy miután a császáriak Szebenből 8 közpéztárt magokkal elvittek, melyeket hadi szokás szerint a győztes fél kezei közt kellett volna hagyniok, vegye zár alá e pénztárakat s kézbesítésé a magyar kormánynak. (Bem levele ápr. 1-ről. Honv. 88. sz.) — A lengyel a szászok fővárosának kegyelmet ád, de fölszólítja a lakosságot, hogy miután az oroszok behívásának „szégyene“ az erdélyi összes szászokra nem hárulhat, a tett vádjá alól annak nyilvános visszahúzása által tisztsák ki magukat. (Bem kiáltv. márcz. 12-ről Honv. 70. sz. és Köv.-nál O. 157. 1). Márcz. 26-án tehát, Nagy-Szeben városa nyilatkozmányt ád ki, melyben „az orosz hatalom bármimű beavatkozása ellen forma-

szerint és ünnepélyesen tiltakozik.“ (A nyilat. Köv.-nál O. 153. 1.; Hogy e nyilatkozmány csupán kényszermű volt, és semmivel sem különben szerkezetű azon hódolati iratoknál, melyeket a megszállott vidékekről W i n d i s c h-G r ä t z beszédetett, már pikant kezdete is elárulja, s a dolog természetéből következnek. Bem ezután 400 ezer pírt hadisarczot vetett a városra, melyből azonban ápril vége felé, miután belőle 200 ezernél valamivel több lefizettetett, a szebeniek kérelmére a hátrálékot elengedte (Honv. 100. sz). Kossuth azonban rász néven vette, hogy Bem a szászoknak közbocsáuatot hirdetett s irányukban ismét nagylelkű akar lenni, és márcz. 20-án jelenté a képviselőházban, hogy Bemet minden további Ígéretektől letiltotta, s tudára adta, hogy a szászok ügyét maga a kormány akarja eligazítani. De Bem nem hagyta magát megzavartatni, s midőn tudára esett, hogy az általa hirdetett amnesziát a polgári hatóságok s Csány vésztörvényszékei kevés figyelemre méltatják, s az elítélések napirenden vannak, még egyszer megújítja közbocsánati Ígéretét, s felhívja mindazokat, kik az ő ebbeli nyilatkozatában bízva sérelmet szenvedtek, hogy indokolt panaszaikat orvoslás végett jelentsék be nála, egyszersmint azonban a vésztörvényszékek további működését Erdély területén betiltja, csupán a befogott gyilkosok és rablók feletti törvényes vizsgálatot engedvén meg, a rögönbíróságok polgári és katonai tagjait, ha további működésükkel fel nem hagynak, haditörvényszékkel és tisztségök elvesztésével fenyegeti, miután „akarom“ úgymond „hogy bizonyos határvonalig a kormány részéről is elismert bűnbocsánati rendeletein valóság maradjon, s ne sértessék meg vagy aljasítsák épen csalétekké.“ (A nevezetes kiáltvány N--S z e b e n. jún. 5-ről Honv. 140. vagyis jun. 9. sz). V. ö. má r c z. 21. 23. j u l. 3.

W i n d i s c h-Grätz, osztrák fővezér s cs. helytartó B u d á n Magyarországnak lakóit arról igyekszik meggyőzni, hogy „a lázadók a felforgatást és kommunizmust képviselik“, s törekvésük nem a haza és nemzetiség javát, hanem „egész Európának anárkhiába döntését“ czélozza. Annálfogva csatlakozzék mindenki a cs. helytartóhoz. íme „Szirmay István gróf már egy zászlóalj önkéntest vezetett a cs. k. hadsereghez“, mely „hazafiúi tettet Őfelsége az ő őrnaggyá és zászlóaljparancsnokká lett kinevezésével jutalmazott meg.“ Utánozza tehát az ország ezen loyális példát.

A felhívás Samml. 76. 1. A „Winter-Feldzug“ vagyis a herczeg emlékirata többet is közöl Szirmay csapatáról, elmondja t. i. hogy az 480 főből állott, s a gróf által mingyárt a budaméri harc után sároBmegyei és abauji (tót) egyéniségekből gyűjtetett. „Ő volt az

egyetlen“ úgymond a herceg „a ki ezen komoly napokban loyális érzelmeit egyébként is bebizonyítá mint csupán szavakkal.“ Ezen érzelmeiért Szirmay később a Szent-István-rendjellel díszítettett. (W i n t. 112. 1). Seregének vitézi tetteit egyébiránt még a „Winter-Feldzug“ sem volt képes följegyezni. Ellenben a hiv. Honvéd 123. vagyis máj. 21. számában ezen tudósítás olvasható: „G a l l i c z i á b ó l egy gróf Szirmay István nevű rablófőnök is beütött hazánkba 800-ad magával, de vadászaink és querilláink T ó t f a l u n á l Szepesben megtámadták, egész a határig kiűzték, egy kapitányt és két közembert leöltek, két százat foglyokká tettek, és sokat, köztük Szirmayt is, megsebesítettek.“ Egyébiránt nem lehet állítani, hogy Windisch-Grütz felhívása és Szirmay példaadása később is sehol sem gyümölcsözőt volna. Kempen altábornagy s cs. biztos Pozsonyban ugyanis ápr. 2-ről közhírré teszi, hogy Szén t-G y ő r g y város a cs. seregben szolgáló magyar ezredek újrászervezésére tetemes pénzajánlatot tett (A hird. S a m l. 86. 1). Ilaynau pedig júl. 7-ről M o s o n y megyét s különösen Kroner Lajos alispánt dicséri meg „loyális magaviseletéért.“ (I. m. 125. l). V. ö. máj. 17.

Márcz. 12. Hétfő.

A felsőtábla első illése Debreczenben. Jelen van 60 főispánból alig 4, huszonnégy püspök közül (a g. n. egyesülteket kivéve) 2, a számtalan grófok és bárók közül alig néhány, a hercegek közül egy sem. Határozat, hogy a képviselőház minden eddig hozott végzései elfogadtnak.

Közl. 51. sz. P e r é n y i a törvényhatóságok útján még január-közepén felszólította a felsőtábla tagjait, hogy az országgyűlésen jelenjenek meg, Ígérvén nekik a képviselők napi- és szállásdíjával egyenlő költséget.

Márcz. 14. Szerda.

C z e t z ezredes Bem seregzömével F e n y ő f a l v á r ó l Szebenszékben Stutterheim előőrseit elveri, aztán a frekki hid előtt száll táborba, melyet másik végén 2 zászlóaljjal, 2 lovasszázaddal, s 4 ágyúval Klokocsán őrnagy védelmezett. Reggelre (márcz. 15.) Czetz a császáriaknak hült helyét találja.

Czetz KI a p.-nál Nat. II. 308. l. Bem's 250. 1. Kő v. E. T. 204. (márcz. 16).

A magyar kormány Perczel Mór tábornokot a Bócs-Bánság visszafoglalására, s Péterváradnak ostrom alól fölmentésére küldi, mely czélból Hadik ezredes helyére a 4. hadtest parancsnokává nevezi ki.

Szil. F. Tört. 343. 1. F. Fért. 44. 45. 1. Rüst. II. 14. 1. Perczel márcz. 17-én foglalja el új tisztségét. Hadereje 3,200 főnyi „részen fegyvertelen és ruhátlan gyalogságból, egy gyenge huszárosztályból s láncsás mozgó csapatokból állott.“ (Perczel lev. Mész-nál 75. 1).

Márcz. 16. Péntek.

Szemere Bertalan felső-magyarországi kormánybiztos avédsereg tervét közzé teszi, a felhív minden alkalmas honfit, hogy e seregbe Boroztassa be magát. E querillacsapatnak, mely lovasok-, gyalogok- és vadászokból álland, a hozzácsatolandó 4 ezer főnyi rendes katonasággal együtt, feladata leendő a gyöngyös-eger-putnok-rozsnjó-lőcsei, úgyszintén a lőcse-epetnye-sungvárn-nyiregyház-miskolczi vonalon a szabad közlekedést fenntartani, s azon vidékeket a Galliciából netalán betörendő ellenség csapataitól tisztán tartani.

Közl. 60. sz. A rend. még Frey-nál II. 271. 1.

Bem tábornok Bánfi János ezredes dandárával Bóczaánál a Vöröstoronybán a futó császáriakat megtámadja, s balszárnyuk megkerülésével hátraveti. Az osztrákok, kik az oroszok menekülését fődözik, 94 halottat veszítenek. Bruckenthal Sámuel n.-szebeni nemzetőrparancsnok menekülés közben az Oltbavész. Másnap

Márcz. 17. Szombat.

Bem a Vöröstoronybán tovább üldözi elleneit, s az oroszokat, állodásaikból kivervén, a határszélig kergeti, melynek védelmére az 55. zászlóaljat négy ágyúval hagyja, maga Brassaó felé visszaindulván.

Köv. E. T. 204. 1. Közl. 59. sz. IIj. hm. 21. 104. 1.

Feketehalmi ütközet. Czetz ezredes (8,700 ember s 26 ágyú) a Feketehalom előtt útját álló K a l l i á n y tábornokot (Stutterbeim és Uracca dandáiraik Vled é n y felől megtámadja, s három órai barczban megvervén Vidombáig űzi. Itt új állást vesz az ellenség, kire az érkező Bem tábornok harcrendben küldi csapatait. Kalliány ekkor, miután Engelhardt orosz tábornok a honvédekkel szembeszállni vonakodék, az elől futó oroszokkal együtt elhagyja a küzdelem terét, s a T ő m ő s-Szoros felé Oláhországba menekülni törekszik. Veszteségünk 12 halott s 50 sebesült, az ellenségénél 267 ember holtakban és sebesültekben. Másnap

Márcz. 19. Hétfő.

Brassó küldöttei Bem tábornok előtt Vidombákon bejelentik városuk hódolatát. Bem megszállja Brassót.

Czetz Klap.-nál Nat. II. 310. 311.1. Bem's 251. 252. 1. KÖT. E. T. 205. 206. 1. II o n v. 86. sz. Közl. 59. 64. sz. A hív. jel. még S z i l.-nál F. Tört. 338. 1.

S i m u n i c h osztrák tábornok Komá romvárat reggeli 7. óraker a Duna jobb partjáról ágyúztatni kezdi. Az ostromlövésék márcz. 2G-ig naponként megújulnak.

Wint. 405. 1. V. ö. Klap. Nat. I. 364. Vali. II. 100. 1. A magyar kormány a gyöngye jellemű Török várparanesnokkal (v. ö. deez. 30.) nem lévén megelégedve, márcz. 3-án Klapkát kínálta meg a várparancsnoksággal, miután Dembinski Klapkától szabadulni kívánt. Ez azonban továbbra is a hadseregnél akart maradni. Kossuth ezután Guyont nevező ki a fontos tisztségre, de majd, ennek hadvezéri képessége iránt kevés bizalommal viseltetvén, ugyanazon állomásra Lenkei ezredet is kinevezd, s a két férfiút oda utasítá, hogy igyekezzenek bejutni a várba, s a melyiknek ez előbb sikerülend, az foglalja el Török helyét. (Görg. I. 287. 1). A szerencsésebb Lenkey lön, ki ápril közepén csúszott be az erősségbe. (Az itteni állapotokat 1. márcz. 31.jegy.).

Windisch-Gätz cs. fővezér és helytartó a márcz. 4. oktroyált alkotmányt a F 81 s é g határozott parancsából egy kibocsátvány mellett hirdeti ki, melyben a Fölség abbéli vára-kozását adja elő, hogy Magyarország az új alkotmányt, mely a magyar tartományok alkotmányos jogait kiszélesíté s új politikai jogokkal gyarapítá, „biztonságuk, jólétük és poli-tikai jövőjük erőteljes valósulásakép“ örömmel fogadandja, annjival inkább, mert a különböző vallásfelekezeteknek és a földmives népnek 1848. elején adott engedmények s más egyéb tapasztalatilag hasonosaknak bizonyult törvényes intézkedések ezután is érvényben fognak maradni. Mihelyst az országban a béke és rend helyreálland, meg fog nyitvatni Magyarország törvényhozói előtt a működési tér. Minden „jó érzelmüknek kötelességévé tétetik, hogy a Fölséget „egy nagy birodalom újjászületése“ érdekében támogassa.

A kibocs. Samuit. 80. 1.

Márcz. 21. Szerda.

A képviselőház Bem vezérnek a nagy szebeni stb. hősnek, elsőrendű érdemjelt s altábornagyi rangot adatni ha-tároz.

Közl. 59. sz. A kormány és a képviselőház küldöttsége ápr. 5-én S z á s z-S ebesen adja át Bemnek az érdemjelt, s a kineveztetési ok-mányt, mely alkalommal, miután a szónoklatok végbementek, N é i n e t l i alezredes a hadügyminiszter követe, az ősz lengyel sebesült jobbját megcsókolja. Bem azt izeni vissza a képviselőháznak, hogy „bármit tegyen, csak a habsburg-lothringeni házzal ne béküljün ki.“ (A szónok-latok körülményesen H o n v. 91. 92. sz).

Tömös-szorosi első harc. Bem tábornok a Bras-s ó tói futó orosz- osztrák sereget a határszéli szorosban megtá-madja. Szabó Nándor alezredes V a n-d e r-Nüli ezredes állo-dásait egymásután foglalja el, s végre kiveri az ellenséget Erdély határából. Molnár Ádám tűzmester. Veszteségünk 30

sebesült, az ellenségé 186 halott, 80 fogoly, 100 kocsi, 2 ezer fegyver.

K ö v. E. T. 206. 1.

Bem tábornok Erdély ellenséges érzelmű lakosainak közbocsánatot hirdet, a bujdosókat és főkelteket hazatérésre s testvéri kibékülésre hívja föl, s egyszersmint, miután „a közös ellenség, a muszka és osztrák katonaság, meggyőzetvén Oláhországba szaladt“, rendeli, hogy „a legközelebbi vasárnapon minden vallások szertartásai szerint oltár előtti, vagy pedig szószéki ünnepélyes hálaadások által ezen nap jelentősége“ egész Erdély ben kihirdettessék. V. ö. m á r c z. 23.

B. kiáltványa Köv.-nál O. 159. 160. 1. és Közl. 59. sz. Hogy Kossuthnak Bem ezen lépései, melyekkel a politikai hatóság jogkörébe csapott át, mennyire nem tetszettek, 1. márcz. 11. jegyz.

Márcz. 22. Csütörtök.

P e r c z e l Mór tábornok S z ő r e g nél, Szeged mellett, megtámadja a szerbeket, kik, miután S z e n t-I v á n y nál táborozó csapatuk (2 ezer ember) F o u r g e t őrnagy által 4 órai harcban legyőzetett, e csapattal egyesülve B é b a ésTörök-Kanizsa felé hátrálnak. Szőreg, Szent-Ivány és D e s z k rác faluk fölégettettek. Egyideűleg K e m é n y f i őrnagy a szegedi osztály balszárnyával Makó felől K i s-Z o m b o r t rohanja és tisztítja meg az ellenségtől, kik közül itt 83 marad a harcmezőn. C z i n t u l a őrnagy pedig a szabadkai osztály balszárnyával (G á l alezredes) Horgos felől O-K a n i z s á nál szorítja vissza a szerbeket a Tisza bal partjára. Zentánál végre a szabadkai osztály zöme harczott, de erős ellenállásra talál, melyet csak másnap győz le.

KI a p. Nat. II. 100. 1. Közl. 65. sz. Honv. 81. sz. (mindkét helyt Perczel hív. jelentése). Perczel ezután még csak a Ferencz-Csatorna mentén talált némi ellenállásra (1. márcz. 26.), melynek legyőztével márcz. 27-én a már ingadozó Pété r-V áradba bevonul (v. ö. márcz. 29). Előnyomulását nagyon megkönnyítette a szerb nemzeti csapatoknak márcz. elején történt hazabocsátása, s a szerbek ellen-szenve a rájok tolt Thodorovié ellen. Bácsban a megyei kormány ápr. 3-án ismét helyreállítatik.

Márcz. 23. Péntek.

C s á n y erdélyi főkörmánybiztos N a g y-S z e b e n b e n e várost és a Királyföldet a kormány további rendeletéig ostromállapot alá veti, s rögtön önítelő hadi- és rendes bUntetőtörvényesszékeket állít fel, mely alá a polgári és katonai egyének a vétek fokozatához képest tartozandnak. A közpénztárakat, a helységek és városok pénztárai kivételével, az állam felügyelete alá rendeli, a kincstári hivatalokat, a postai főigazgatóságot, s tartományi főbiztosságot Kolozsvárra helyezi át, a lotteriákat mindenkorra eltörli.

A rend. Honv. 76. sz. úgyszintén K ö v.-nál Q. 161. 1. Miután Csány ezen rendelete, mennyiben a fölkeltek megfenyítettését tárgyalja, igen éles ellentétbejutott Bem intézkedéseivel (1. márcz. 11. jegyz. és márcz. 21.), ennek legalább külsőleges megszüntetése végett ápr. 4-én új rendeletet bocsát ki a kormánybiztos, mely a fentebbi parancs szigorán enyhít, s a Bem által hirdetett közboesánatot is megerősíti, azon hozzátétellel, hogy abban azoknak, „kik mint ezimborái az ellenségnek azzal eltávoztak, sez által hűtlenség! vétekbe estek“, nem leend részük. (E rend. Köv. O. 165. 1.). Csány Szeben bevételének hírére (Kolozsvárra jutott márcz. 15-én, midőn a város kivilágittatik) személyesen indult a szászok közé, s a nevezetesebb pontokon mindenütt megfordult.

Kemény Farkas alezredes Gyula-Fehérvár ostromlására siető seregével Nagy-Enyeden és FclEnyeden a fölkelte oláhok táborát, kik ezúttal mintegy 60 halottat veszítenek, széiyelveri. Harmadnapra a T ö v i s e n, A i s ó-F e h é r m e g y é b e n, állomásozó magyar sereget Diód és Gyógy felől törekesznek bekeríteni az oláhok, azonban szétszóratva mintegy 250 halott veszteséggel visszahúzódni kényszerülnek.

Honv. 78. sz. V. ö. S o m. 35. 1. Kemény Gy.-Fehérvár ellen márcz. 20-án indult el Kolozsvárról.

Márcz. 24. Szombat.

B e n i c z k y őrnagy (400 gyalog, 32 huszár és 3 ágyú) Almássycs. ezredesi és Zagitzek cs. alezredes portyázó csapatjukat (1²/₆ zászlóalj, egy lovas-század és 6 ágyú) délben L o s o n c z utczáin O s g y á n felől véletlen meglepi, s gyors

támadásával zavarba hozván, rövid harcz után szerencsésen szétkergeti. A császáriak vesztesége 177 halott, 36 fogoly, 1 zászló, az-ezred pénztára mintegy 27 ezer pfrrt-tal stb.

Wint. 390. 401—403. I. Vahot Loancti Phönix I. 99. 20. I. Asb. J. 321.1. Görg. 1, 19. 1. (nap nélkül). Szemere hív. jelentése: Közl. 66. sz. és H o n v. 81. sz. (márcz. 20). Klap. Kát. I. 302. (márcz. 20). Rüst. I. 321. I. (márcz. 23). Almássy, kit Zólyomról oly ezélből rendelt Windiscli-Gratz Losoncra, liogy ott a Váczról érkező Zagitzekkel egyesüljön, s a magyarok haderejéről tudósítást szerezzen, a fentebbi barczból Balassa-Gyarmathra futván, azt írja a fővezérnek, hogy „előtte 6 ezren voltak.“ Windisch-Gratz e tudósítás következtében azon meggyőződésnek ad önmagában helyet, hogy a honvédek az Ipoly mentén már útban vannak Komárom felszabadítására. Ramberget tehát Balassa-Gyarmathra rendeli, Csorichnak pedig megparancsolja, hogy egy erős csapatot Váczra küldjön, szükség esetén Kamberg támogatására. — Beniczkyt, ez ügyes portyázót, miután a tót csapatokat már előbb szétriasztá, Görgei küldte a tokaj-losoncti útra.

Márcz. 25. Vasárnap,

Kossuth a képviselő ház nak szemrehányásokat tesz, hogy a D e b r e c z e n böi elmaradt képviselőkre hozott végzés (1. febr. 28.) alkalmazásánál az ő távollétében némelyek iránt túlságos kedvezéssel járt el, keltiueül többet visszafogadván kebelébe azok közül, kik nem kísérték el a házat a vész napjaiban. Kijelenti, hogy ő, mint kormányzó csupán azon országgyűlésnek akar kifolyása lenni, mely a veszély idején együtt voit, s melynek politikája előtte tudva van. Kivánja, hogy a ház „ezen színt tisztán tartsa meg, hogy ezen országgyűlés maradjon a mint van, ne pedig, hogy derűvel más alakot öltson magára azon emberek ideérkeztével, kik nem osztoztak velünk a veszélyben, következőleg eljátszották azon jogot, hogy a nemzet sorsa felett intézkedhessenek.“ Ha az országgyűlés a vész idején megfutott tagokat visszafogadandja, „s oly határozatot hoz, mely az előbbi országgyűlés alakját megváltoztatná“ (értsd: lépéseket tesz kibékülni a Fölséggel), „elvesztve... a nép előtt nyibusát, melylyel bír, polgárháborúnak volna e nemzet kitéve“ stb. Végül a sajtó (értsd: az EstiLapok) jelen működő-

dését „borzasztó és iszonyatos“nak mondja, minélfogva a szükséges egység helyet elkeseredést idéz elő, azzal, hogy „egy férfiút“ (értsd: Madarász Lászlót) „ki a kormánynak is tagja“, nyilvánosan és okmányok alapján a közvélemény előtt vádállapotba helyez.

Közl. úgyszintén a beszéd Honv. 85. 86. sz. E filippika a békepártban oly nézeteket támadott meg, mely ellen a kormányzó csak nem rég (1. febr. 10.), midőn erre alkalma nyílt, s egyenesen kihíva volt, még nem mert föllépni, sőt a melyeket akkor, midőn hadügyeink még sokkal kedvezőtlenebbül állottak, nyilvánosan legyezgetett, s mi több, magáinak vallott. A békepárt, a mint értesült a Görgei és Kossuth közt kifejtett politikai elvi meghasonlásról, Görgeire vetette szemeit s titkon elhatározá ennek kezére játszani a főhatalmat, hogy a dynasztiával való kiegyezkedés lehetővé váljék. A pártnak azonban nem volt elég bizalma vagy bátorsága magát Görgeivel érintkezésbe tennie, sem Kossuth szélsőségre vezető elveit nyíltan ostromolnia, minek következtében Görgőinek, ki egyáltalában keveset törődött a debreczeni politikussal, márcz. elejéig sejtelve sem volt arról, hogy a házban olyan elem is van, mely Kossuth politikájának vakon nem hódol. (Görg. I. 289.1). Amint azonban Debreczenben megfordult, s Szemerével és más az országgyűlési dolgokat ismerő egyénnel a táborban érintkezett, értesült a békepárt felől, de annak politikáját nem helyeslő, hihetőleg, mert a párt erejét keveslé, s nagyravágyó terveit könnyebben elérhetni vélte, ha a túlnyomó elemmel s Kossuthal fog kezét, és ez utóbbinak hizeleg. „A szerencsétlen békepárt“ így ír márcz. 22-ről Szemerének. „Semmi béke, hanem guillotine, guillotine, guillotine!“ (Görg. levele Szem.-nél

II. 146. 1.). A békepárt a debreczeni Esti Lapokban Jókai vezetése alatt saját közlönyt alapított. Madarász hihetőleg sejtve a keletkezendő lap irányát, hivatalos gáncsoskodással igyekezett annak megindulását feltartóztatni (márcz. 2-án; Közl. 53. sz.), de végre is a sajtótörvény szabványainak tökéletesen elég tétetett, s márcz. 9-én a „rendőrminiszter“ közhírré tette, hogy alapra az előfizetések a postákon elfogadtatnak. (Hivat. tud. Honv. 73. sz). A lap pedig első feladatai közé is az ő megbuktatását tűzte ki, nemcsak azért, mert ezáltal egyszersmint Kossuthnak is szűr alatt hadat izent, hanem azért is, mert Madarász elbizakodott és kémkedő modorával, s a Z i c h y-ingóságok hűtlen kezelésével köz botrányt és gyűlöletet keltett. Kossuth Madarászban egyik leghívebb emberét és eszméinek ügyes előcsahosát látván megtámadatva, az ellenségeskedést közvetve önmaga ellen irányoztatnak is tekintő, s fentebbi beszédében elég vigyázatlan volt elárulni, hogy az Esti Lapok vitái őt is elevenjén találták. A kormányzó, mint viddini szózatában kimondja, azon gyanúval élt, hogy a békepárt Görgeivel már összeköttetésbe is tette magát, s ekkép akarja végrehajtani az ő

megbuktatását. Oly szándékkal távozik tehát a táborba, hogy Görgeit a képviselőház valódi jelleme felől félrevezesse, s hogy visszatértevel a márcz., 4. alkotmányirat alkalmából kiindulva oly határozatot hozasson, mely a békepárt előtt egyszer mindenkorra bevágja az utat. E cselből már a fentebbi ülésben felemlíté, hogy „Ollmützből furcsa dolgokat írtak“, a melyekre felelnünk kell, s hogy őt hatalomravágyással senki nem vádolhatja, de akadhat még valaki (czélzás Görgeire), a ki egy második brumaire 18-dikát fog elkövetni, s önhatalmilag diktátorává teendi magát a nemzetnek. (V. ö. ápr. 14).

Márcz. 26. Hétfő.

A Perczel tábornokkal egyesülni törekvő Igmándy őrnagy a szerbeket Gr y á l á n, Torontálmegyében, három oldalról megrohanja, s élénk harcz után Törő k-K a n i z s á r a kergeti. Gyála föléggetetik. Veszteségünk 2 halott s 3 sebesült, az ellenségé 30 halott, 30 fogoly s több mint 4 mázsa lőszer, 40 fegyver, igen sok juh és marha.

Közl. 68. sz. H o n v. 84. sz. Tiszavidéki Újság. Szerk. Molnár Pál Szegeden 1849. évf. 24. sz. K l a p. Nat. II. 107. 1.

Perczel Mór tábornok K u l á ról és V e r b á s z ról a gyöngöe szerb őrséget elúzi.

Klap. Nat. II. 102. 1.

C s á n y főkormánybiztos Erdély ben a szász és oláh népet felvilágosítja, hogy eddig a gazdagabb nagyravágyóknak, s magánérdekeket hajhászó kalandoroknak szolgáltak eszközül; egyszersmint hazatérésre szólítja a szerte bujdosókat, közböcsánatot hirdetvén nekik, ellenkező esetben rajok 8 nap múlva javaik zár alá vétele s elfogatásuk alkalmával testi fenyíték várákozik.

Köv. E. F. 216. 1.

Márcz. 27. Kedd.

Bem altábornagy az oroszokat a Vöröstorony-szorosban három órai heves harcz után megveri s Oláhország haúzi, aztán a hegyszoros védelmére 2 ezer emberrel s 6 ágyúval

I h á s z Dániel őrnagyot hagyja hátra. Veszteségünk 6 halott s 20 sebesült, az oroszoké 21 halott s mintegy 40 sebesült

H o n v. 82. sz. Köv., E. T. 212. 1. K 1 a p. Nat. II. 3 13. 1. (márcz. 25 vagy 26).

Kemény Farkas alezredes (2,650 ember és 13 ágyú) Oyu l a-Fehérvárat ostromolni kezdi, két órai ágyúzás után azonban, mely a várból élénk viszonzásra talál, Borbándra visszahúzódik, önmegadásra hívó felszólítását az őrség válasz nélkül hagyván.

Honv. 78. sz. Feldz. 533. 1. Som. 36. 1. A vár igen rövid időre volt ellátva élelmiszerekkel, melyeket időről-időre kimentások útján és J a n e u segítségével kellett beszerezni. H ó r á k megvakulása óta a várparancsnok Au g üst ezredes volt, ki alatt az őrséget 2,497 ember 71 ágyúval képezte.

Márcz. 29. Csütörtök.

Perczel Mór tábornok és Batthyány Kázmér kormánybiztos, H o 11 á n alezredes által P é t e r-V á r a d ból N u- gent tábornoszernagy (Mamula ezredes) és a szerbek ostromseregére Kamenicz felé kimentást tétetnek, mely alkalommal a mieink az ellenség sánczaiig nyomulnak előre, s két órai heves harc után húzódnak vissza. Egyidejűleg M i h a l o v i c s őrnagy O-K é r ről támadja meg a D e s p o t-S z e n t-I v á n y o n álló ráczokat, kiknek sánczait, miután közülök mintegy 500 embert lekaszabolta, elfoglalván, szétromboltatja.

P e r c z e l hiv. jelentése. Közl. 72. sz. Wint. 487.1. (ami veszteségünk a kimentésnél 150 halott és 200 sebesült). Klap. Nat.II. 105. 1. (márcz. 28. Ezt a napot Rüstow is — II. 16. 1. — átvette). Perczel és Batthyány mint láttuk (márcz. 22.) márcz. 27-én érkeznek Péter-Váradra, hol, a várat a benső árulástól biztosítani óhajtván, különböző intézkedéseket tesznek, s többek közt mintegy 60 gyanús jellemű főtisztet (köztük Blagoevichet is) kiutasítanak a várból, melynek parancsnokságát Perczel, a magatestvérére Miklósrá bizza. Márcz. 30-án Batthyány és Perczel Mór visszatérnek a magyar táborba, mely őket 0- és Kis-Kéren várta, s Verbászon és Kulán át Szent-Tamás alá sietnek. Perczel ezen útjában azon kegyetlenségek visszatörlesztéséül, melyeket a szerbek a télen át a magyar lakosokon, főleg Zentán, elkövettek (1. jan. 20.) szabad tért engedett katonái bosszúérzetének. (Ti s z. U j s. 28. sz.).

B a n g y a őrnagy Beregmegyéből Krywkagallicziai határszéli falut megrohanja, s a nyugtalankodó osztrákokat onnan elszorítja.

Közl. 70. sz.

Márcz. 30. Péntek.

Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök Eger ben a magyar hadak főparancsnokságát, az Erdélyben lévőkét ide nem értve, a megbetegedett Vetter altábornagytól elvévén, idegilenesen G ő r g e i Arthur tábornokra bízta.

Görg. I. 304.1. Klap. Nat. I. 300. 1. Közl. 132. 81. EZ. (Asbóth — I. G. 1. — hibásan írja, hogy Vetter után Görgei a fővezérséget a kormány kinevezése nélkül csak mint legidősb tábornok vette át, amint hogy hátrább —19. és 52. 1.— már ellenkezésbe is jön önmagával). Görgei hadereje volt ekkor Klapka szerint 44,900 ember és 182 ágyú, a Wint. szerint (hadseregi hivatalos kimutatások után): 58,282 ember és 188 ágyú, Görgei szerint az 1. 2. és 3. hadtestben volt: 26—28 ezer ember. Windisch-Gratz hadereje volt, egy márcz. 12. harczirend szerint 41⁴/₆ zászlóalj, 56 lovasszázad és 222 ágyú, Klapka szerint: 52 ezer ember és 230 ágyú.

Márcz. 31. Szombat.

A szerbek és Lederer csapatai Percze l Mór tábornokot V e r b á s z nál, Kula és Szent-T a m á s felől, megtámadják; azonban egy ágyújuk és egy zászlójuk elvesztésével könnyű viadal után visszaveretnek, s Kulán a győztes Perczel kezei közt nagy mennyiségű gabnakészletet hagynak.

Közl. 72. sz. ugyanaz Honv. 89. sz. V. ö. Klap. Nat. II. 106.1.

W e l d e n tábornoszernagy Komáromvárat erősen bombáztatja és Sim unich haderejével (13 zászlóalj, 8 lovasszázad és 42 ágyú) három oldalról megtámadtatja; siker nélkül. Az ágyúzás mindkét részről naponként megújul ápr. 20-ig.

Klaap.Nat. I. 365. Wint. 419. N.o. márcz. 19. Komáromvár igen ekkor gyöngye lábón állott, miután a tisztek egy része az ellenséggel rokonszenvezett, a z őrségben rend és fegyelem hiányzott, s olykor a leg-

szükségesebb védelmi intézkedések sem tétettek meg. Ily körülmények közt Puky Miklós kormánybiztos teljhatalmat kért Kossuthtól, hogy szükség esetén a várparancsnokot is elfogathassa. Welden Bécsből nagy mennyiségű bombát és nyomtatott kiáltványokat hozott le magával, s el volt rá készülve, hogy a már majdnem érett gyümölcsöt nagyobb nehézségek nélkül fogja szakítani, azonban a szemes Puky az ellenséggel czimboráló Makk tüzérparancsnok elfogatásával s árulása napfényre derítésével elejét vette a vár elestének. (Makk ügyét l. E s t. L. 4. sz. a várbeli állapotokat s Puky érdemeit F ü g g. II. 444—449. 1. egészen új részletekkel).

Ápr. 1. Vasárnap.

Gáspár András ezredes (7. hadtest) a maga előhadát (Pölsenberg) Hortról Hatvan és Aszód felé kényszerzemlére mozdítja ki. Aszódról azonban a hasonló czélra törekvő S c h l i c k cs. tábornok előhada (Parrot) a huszárokat Hatvanra visszaveri; estére rövid harcz után gyalogjaink is elhagyják Hatvant. Görgői egész hadtestét kirendeli Pölsenberg segítésére. Veszteségünk 2 halott. Másnap

Ápr. 2. Hétfő.

Hatvani ütközet. Gáspár ezredes a Hatvan felől kimozdult Parrot dandárát déltájon erős ágyútüz után vissza* veri. Ekkor Schlick cs. tábornok főerejével nyomul előre, azonban Gáspár és Pölsenberg által ő is hátravetetik, midőn a Hatvantól keletre eső magaslatokon vesz állodást. Esteli 5. órakeren is leszorították, s Gáspár a városba úzi be, hol véres utczaharcban harmadszor veri meg, midőn Schlick a maga után lerombolt Zagyva hídon át A s z ó d ra és B á g bra húzódik. Veszteségünk mintegy 150, az osztrákoké 300 ember holtakban és sebesültekben.

Görg. I. 305. 306.1. Klap. Nat. 1.309 — 311. 1. Közl. 72. sz. Win t. 430—433. 1. Hon v. 89. sz. A s b. I. 52. 1. S z i l. F. Tört. 34 8. I. F. Férf. 19. 132. 1. L e v. I. 12 6. 1. (Gáspárt, Hatvannál kitüntetett vitézségéért, Kossuth tábornoknak nevezi ki). — E kétharccsal kezdődik meg a forradalmi háború legdicsőségesebb korszaka. A hadjárat tervet azon régi alapeszme szerint, hogy előre kell menni, K l a p k a, G ö r g e i és Bayer közösen készítették. Az események

éltető lelke, a harcok vezérlő szelleme azonban maga Görget volt, ki, mióta dicsvágyának a fővezérség elnyerésével elég tétetett, egészen elemében vala, s minden erejét megfeszíté, hogy a fényes polczon katonai képességei számára örök nevet vívjon ki. Az eddigi határozatlan és ingatag vezéri intézkedéseknek rögtön végök szakadt. Görgei a rég óta kitűzött és mindenki által helyeselt irányban gyorsan és összes haderejét kifejtve akart előre nyomulni. A hadsereg már kineveztetése előtt megnyugodott az ő fővezérségében, s a rendkívüli férfiút, kinek vezéri lángeszében vakon hízott, s ki rendkívüli jellemével és katonai szigorával tiszteletet és hódolatot ébresztett benne, reménnyel és lelkesültséggel látta a hadak élére állani. Klapka ápr. 1-ről többek közt írja hozzá: „Holnap közlöm veled a szükséges tudósításokat, miket A r o k s z á l l á s ról és J á s z-B erény bói megszerezni igyekszem, s melyekhez képest a tennivalókat megállapíthatjuk. Epedve várak a főseregnél, a te közelléted szükségés.“ stb. A lelkesedésnek, mely Görgeit, mint a hadak urát bálványozá, nemsokár a a különben féltékeny és gyanakvó Kossuth sem tudott ellenállani, ki ekkor a táborban időzött. „Győztünk“ így ir ezen időből a honvédelmi bizottmányhoz, „győztünk, határozottan, tökéletesen, s Görgei fővezér előtt tisztelettel kell meghajolni minden hazafinak, mert nem hiszem, hogy a história példát mutathasson fel, miként egy fővezér a fővezérnek nagy kötelességeit s a minden veszélyes ponton! jelenlétet, a rettegethetlen közkatona kötelességeivel nagyobb mértékben teljesíthette volna, mint Görgei a tegnapi napon.“ (K. lev. H o n v. 91. sz). Ugyanő ápr. 7-ről Bérezel nek ezt írja: „V éttér betegen feküdvén, Görgei vezényli az egész hadjáratot, s annyi tapintattal, ügyességgel s rettenhetlen bátorsággal, hogy látván vezéri bölcsességét és elszántságát, lehetetlen múltját nem felednünk s ki nem engesztelődnünk iránta“ stb. (K. lcv. Mész.-nál 43. 1.).

Bem altábornagy Gy u l a-F e h é r v á r a t d. u. 4. óraker lövetni kezdi, az erős tüzelés szüntével pedig fölkéreti, mire azonban A u g u s t várparancsnok elutasítólag válaszol. Ekkor Bem megújítja, s másnap hajnalig folytatja a lövetést, mely a várból élénken viszonzottatik.

Beid z. 538. 1. Som. 36. 1. — Czetz (K l a p.-nál II. 315. 1.) s utána Kővári (E. T. 213. 1.) Bemnek a vár alá érkezését s a bombázás kezdetét márcz. 31-re teszik. — Bem ezután az ostromlósereg parancsnokságát Kemény Farkasnak visszaadja, ki a zárlatot ápr. közepe táján létesíti, a vár ellen azonban, kellő lövegei és löszere hiányozván, semmire sem boldogul. Ekkor Bem Dehreczenbe ír, hogy küldjenek neki egy ügyes ostromló vezért, mert „az 6 csapatvezérei közt született főispánok *ugyan* vannak, de született hadvezérek, kik ostromot vezetni

képesek volnának, teljességgel nincsenek. S így küldik le S t c i 11 ezredest, ki eddig a hadügyminisztériumban Mészárosnak segített. Az új parancsnok ápril. 20-án veszi át tisztségét, de kellő szerekkel ellátni ő sem lévén, a tulajdonképem ostromot nem is fogatosítja, s a várat inkább csak kiéheztetéssel igyekszik hódolatra bírni. A nevezetesebb kirontások e meglehetősen csöndes ostromsereg ellen máj. 10—20. és jau. 2-án voltak. (V. ö. júl. 24).

Csutak Kálmán őrnagy s z a r á u t i i hadparancsnok egy oláh felkelőcsapatot, melyben határőrök is voltak, L u n k o j nál Z a r á n d m egyé ben megkerget s B o i c z á i g üldöz, miközben a llunyadmegyébe futott oláhok közül mintegy 100 halott esik. Másnap

Ápr. 3. Kedd.

Csutak Boiczától visszafordulván Szárapez, Mihály falva és Bucsesd mellett egy másik oláh sereget rohan meg, mely Buteanu praefect alatt nevezett falvak mellett elsáncolt táborokban tanyázott. A mieink tetemes vérengzés közben elfoglalják a sáncokat, s az ellenség, mely több mint 100 halottat veszít, A b r u d-B á n y a felé szalad, hagyván maga után mintegy 200 darab marhát, 4 harangot stb.

Közt. 75. sz. H o n v. Ül. sz. Köv. E. T. 225. 1. Czetr. Bem's 301. 1. V a h. I. 117. s köv. 1. Csutak előtt Be ke volt zarándi hadparancsnok, kit azonban Kein magához rendelt (1. febr. 7). Csutak után következett Hatvan i.

Negyedik támadás S z c n t-T a n i á s ellen. Bérezel Mór tábornok B o s z n i c s és S t e f a n o v í c s elsáncolt táborát Szón t-T a m á s ou megtámadja, Perczel Miklós alezredest a főerővel Kis-Ker felől a hidfői sáncok ellen, Gál László ezredest pedig a Fenczesatorna túlsó partján a városi erődítmény nyugoti (v c r b á s z i) része ellen indítván. Reggeli 7. órakor mindkét részen ágyúzás kezdődik. Gál néhányszor kísérletet tesz a sáncokba hatolni, de mindannyiszor eredmény nélkül. Bérezel Miklós ellenben d. e. 10½ órakor Földváry Sándor önkénteseivel a csatorna hídját szurony-nyal elfoglaltatja, s azon keresztül hatolván a Gál ellen harczoló

ellenséget hátban fogja. Végre Gál is a városba nyomul, honnan elleneit makacs utczai harcz s iszonyú öldöklés után Becsére s a délkelet felé eső r ó m a i s á n c z b a kergeti (d. u. 4. óraker). Bérezel Szent-Tamást, melynek egész lakossága részt vett az ellenállásban, felgyújtana, a sánczokat szétromboltatja, s zsákmányul G ágyút, „tömérdek fegyvert és vagyont“ nyer. Veszteségünk mintegy 200, az ellenségé mintegy 2 ezer ember holtakban és sebesültekben. .

Ser b. 269—271. I. M é s z. 52—59. I. K l a p. N'at. II. 108.

111. I. T i s z. Ujs. 1819. évf. 28. sz. (mindenik: ápr. 3). Ápr. 2-dika. mellett bizonyának: Perezcl hiv. jelentése Közl. 72. sz. Szil. F. Tört. 343.1. Szegedváros e nap emlékéül Földvárynak (ki a szegedi önkéntesek vezére volt) IOOláncz legjobb minőségű földet ajándékozott

Ápr. 4. Szerda.

Tápióbicskei ütközet. Klapka ezredes (1. hadtest) D i p o l d őrnagy és B ó b i c s alezredes dandáraikkal d. e. 10. óraker mozdul Tápió-Bieskc ellen, hol Rastió és Sternberg dandárnokokkal (Jellácié hadtestéből) déltájon összetűz. Dipold a fainban lesbe rohanván, az osztrák szorouyok alatt nemsokára megdől. Klapka a Kóburg- és Császár-huszárokat küldi segélyére, de hasztalan. Az egész honvédsereg uieghátrál, s Nagy-T á p i ó n át Kata felé futásnak ered. Görgei tábornok ekkor Damjanicsesal (3. hadtest) személyesen jelenvén meg a harcztéren, átveszi a szerencsétlenül indult ütközet vezényletét, s V y s o c k i ezredes osztályát a hid elfoglalására s a futók összegyűjtésére küldi. Ennek következtében K n e z i e s ezredes esapatjai (a 3. és 9. zászlóaljak F ő l d v á r y Károly és Kiss Pál vezetésök alatt) a hidat ti. u. 3. óraker el is foglalják, s azon keresztül rohanva Rasticot visszanyomják. Majd Nagy-Sáli dór ezredes, s a magát rendbeszedett Klapka is előnyomulnak. A császáriak Tápió-Bicske előtt, s benn a faluban egymásután veretnek ki állodásaikbul. Végre esteli 6. óraker, miután a falut felgyújtották, Szécsőre és Sággra hátrálnak. Veszteségünk a holtakat, sebesülteket és foglyokat együvé számítva, 800 ember

s 6 ágyú, az ellenségnél a holtak és sebesültek kevesebb számmal.

Rüst. I. 332. 1. Klap. Nat. I. 311—316. 1. Görg. I. 307—315. Wint. 441.470—473.1. Közl. 73. sz. Honv. 89. sz. Szil. F. Tört. 349.1. F. Févf. 105. 118.1. Vali. I. 76. 1. Lapins. 48—50. 1.

C s á n y fő kormánybiztos Erdély ben a szász nemzet vagyonát, mint a mely Magyarország egységének s szabadságának felforgatására használtatott, nehogy továbbra is ily célokra fordíttassék, lefoglaltatni rendeli.

K ő v. E. T. 217. 1. V. ö. már ez. 25.

Ápr. 6. Nagypéntek.

Isa-szeghi csata. A harcztól déli 12. óra tájon Gáspár ezredes (7. hadtest) előhadával Pöltenberg kezdi meg B a g h nál, hol S c h l i c k tábornokkal eredménytelen ágyúzásba bocsátkozik. Ezalatt (1½ óraker) Damjanics tábornok (3. hadtest) a szentkirályi erdő északi részén a Ras tic dandárát futamítja meg, melynek aztán a S á p ról érkező Klapka ezredes (1. hadtest) kél üldözésére a magyar balszárnyal, azoban J e l l a c i c bántól visszaveretik, s maga ered szaladásnak. Damjanics ekkor Kiss Pál dandárát küldi Klapka megsegítésére, mire a bán az üldözéssel felhagy, s hadait a Rákos jobb partján helyezi el. G ő r g e i fővezér a csata színhelyére d. u. 4. óraker érkezik, midőn egy tisztől azon hibás jelentést veszi, hogy Gáspár, ki B a g h ról előnyomulva B e s n y ő t ostrommal bevette, már Gödöllő felé jár az ellenség hátban való megtámadására. A magyar vezér ekkor megváltoztatja harcztervét, de alig osztja ki rendeleteit, midőn Klapka emberei ismét futnak. A szaladók közt Görgei megjelenvén, a csüggeteg Klapkát az erdő déli részén Isa-Szegh irányában új támadásra bírja. Onnan a jobbszárnyra megy, hol az orosz lánbátorságú Damjanics Schlick tábornokkal szemben rendületlenül állotta a pusztító ágyútűzet. Damjanicstól a czentrumra érvén, az erdő közepe előtt átveszi a vezényletet, s az épen támadó Ottinger tábornok

ellen Nagy-Sándor huszárait parancsolja, ennek következtében Aulich (2.) hadtestével Ottingert a Rákoson tálkergeti, s majd Klapkával egyesülten az égő Isa-Szeghből Jellaóie utóhadát kiveri. A bán esteli 8. órakor elhagyja veszélyezett állodásait a magaslatokon, s hogy Schlickkel egyesülhessen Gödöllő felé siet. Damjanics azonban az erdő északi részén éjjeli 11. óráig csatározik, midőn Windisch-Gratz tábornagy egyesült hadseregét Pest alá hátráltatja. Görgei hadereje, miután Gáspár hadteste sPéczelen Dipold dandára a tulajdonképi harcban Jnem vett részt, 27 ezer ember, Windisch-Gratzé, ki meg Csorich hadtestét pihentette, 25 ezer ember. Veszteségünk mintegy 800, az ellenségé ezer ember holtakban és sebesültekben.

Küstl. 338—347. I. Görg. I. 317 — 327. I. K 1 a p. Nat. I. 316 —327. I. Win t. 448 — 457.1. Függ. II. 421—428.1. A s b.

1. 26. 27. 57—60.1. Közl. 81. sz. Lipina. 51—53.1. Szil. F. Tört. 349. I. F. Férf. 19. 132. I. Vah. I. 77. II. 63. III. 140. I. A csata térrajza Rüstownál.

Ápr. 7. Szombat.

Gödöllői értekezetlet. Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök, a hadtestparancsnokokat Gödöllőn a magyar sereg főhadiszállásán maga köré gyűjtván, előadja, hogy Ausztria nemzetünkkel kibékülni nem akar, sőt újabban oktroyált alkotmányával a magyar királyságot megsemmisítette, s hazánkat egy tartományyá alacsonyítani törekszik. Ily körülmények közt az uralkodóház a nemzet bocsánatára soha sem számolhatván, a trónon többé nem maradhat stb. Véleményében Damjanics, Klapka és Aulich osztoznak, Görgei zárkozott és hallgatag marad, négyszem közt azonban e tárgyban megképeztetvén, kijelenti Kossuthnak, hogy ily lépés, mely az európai egyensúlyt is megzavarná, nem lenne már jogszerű, s hogy a hadsereg legfőképen az 1848. vívmányok fenntartásáért küzd, s F e r d i n á n d királyhoz még most is htí, annyira, hogy ha ez egy győzelem után a honvédek sorai elébe lépne, ezek hódolatukat jelentenék a fejedelem előtt.

Klap. Mem. 157.1. Görg. II. 9—12. 228.1. (arról semmit

sem tud, hogy Kossuth a hadtestparancsnokokkal is értekezett volna). V. ö. A s b. I. 8. I. S z i I. F. Férf. 19. 1. — Ugyancsak Gödöllőn állapítatik meg Bayer ajánlatára, hogy a honvéd főerő a szorongatott Komárom felszabadítására siessen, mialatt Aulich a maga hadtestével Windisch-Gätz elámitása végett Pest előtt maradjon. — Mint érintettük, Görgei nem a legjobb szemmel látta Kossuthot a hadsereg közelében, a mit azonban el nem árult előtte, sőt márcz. 22-én D o r m á n d-ról írván neki, kérdezi tőle, hogy „mikor fogjuk látni egymást?” Kossuth erre válaszolá, hogy márcz. 26-án már Görgeinél lesz, s „egy püspököt is viszek magammal“ úgymond, „ki a főpapság nymbusával fogja megáldani fegyvereinket.“ Kossuth csakugyan eljövén, Görgeinek öt alkalma nyílt kiismerni, és tanulni, ellenben Kossuth a fővezér zárkozott, szófukar és titkolódzó jellemén kevésbé láthatott keresztül. Szemere érdekes apróságokat beszél el e tábori kirándulásból. Kossuth a hadfiak soraiban gyakran megjelenvén „egész kedélyességgel beszélgeté (de senki sem hitte el), hogy mennyire vágyik ő lemondani a hatalomról, s hogy jutalmul semmi egyebet sem óhajt, mint valamelyik koronajószóig igazgatóságát, mire a ravasz Görgei gúnyolódva feleli: „„És én a vegytan székét fogom magamnak kikérni.““ Kossuth nem szűnt meg naponként figyelmessé tenni a tábornokokat, hogy vigyázzanak az ő személyes biztonságára, mikor aztán a csufolódo Görgei éjszakára Kossuth kűszöbére fekűdt le. A tápió-bicskei csata után Görgei egy temetőben volt; meghallja, hogy Kossuth közeledik, hirtelen löveti magát egy sirdombra, s színleli, mintha aludnék, csákója alól azonban félszemmel Kossuth felé pislogatott, ki előtte, a véres csata után nyugodtan alvó nagy férfiú előtt, a bámulat felkiáltása közt állapotodott meg. Természetes, hogy ily jelenetek után Görgeinek könnyen sikerűlhetett egy felől neveltségessé tenni Kossuthot a tisztikar egy része előtt más felől pedig azon ürűgy alatt, hogy az ő személyes biztonléte a hadsereget működéseiben genirozza, eltávolítói a táborból. Fűdolog pedig az volt, hogy Kossuth a maga kimeríthetetlen bőbeszűdűségével a haditanácsnak terhére volt, s ő, az ügyvéd, szeretett a haditervek kidolgozásába kapkodni, bár ahhoz semmit sem értett.“ (Sze.m. II. 58. 1). Kossuth ápr. 12-én érkezik vissza Debreezenbe.

Támad ti s a Rómaisáncz ellen. Perczel Mór tábornok a szerbeket déli 12. óraker a R ó m a i s á n c z ban Giospodinczénél megtámadja. Négy órai ágyűzás után rohamra indulnak a micink. Fűld váry Sándor szegedi önkénteseivel ismét első a sánczokban. Az ellenség erőfűszkűből kiveretve a t itte li fűnsikra futaraodik. Goszpodincze elhamvad. Vesztesség a szerbeknél 50 halott s 8 ágyű.

Közl. 76. 83. sz. Klap. Nat. II. 112—114. 1. Mész. 72. 1.

Tisz. Újs. Szerk. M o l n á r. 1849. 28. sz. S z i l. F. Férf. 44. 1. Perczelnek ekkor, a megrémült szerbeket nyomban üldözve, nem lett volna nehéz T i l l e l elfoglalni, azonban, mint legtöbb forradalmi vezéreink, ő sem tudott élni győzelmével.

B e n i c z k y őrnagy ésEgressy Gábor querillaszázados az osztrákokat Eperjersről pár órai csatározás után B ártfa felé elszorítják s a várost elfoglalják.

K ő z l. 78. sz. H o u v. 93. sz.

Ápr. 8. Húsv. Vasárnap.

Mészáros hadügyminiszter a vörös-sapka viselését, mint a mely a hadseregben vitézségi díszjelül szolgál, mindazon egyénekre nézve eltiltja, valakik azt kitüntetésben el nem nyerték.

K ő z l. 76. sz. A katonai díszjelekről 1.. m k r c z. 2.

Kossuth Gödöllőről az ország lakosait értesíti újabban kivívott győzelmeinkről s figyelmezteti, hogy azon „honárulók“-nak, kik W i n d i s c h-G r ä t z számára akarnak újjonezokat szedni, engedelmeskedni tilos, ellenben a honvéderőt szaporítani mindenki tartsa önkéntes szent kötelességének. Felhívja a vagyonosabb polgárokat, hogy tehetségük szerint egy vagy több újjonezot állítsanak, a néptől pedig megvárja, hogy legalább is annyi újjonezot adjon zászlóink alá, mennyit tőle Windisch-Gratz kívánt (t. i. 300 lakostól egyet). Annálfogva a hatóságoknak megrendeli, hogy az országgyűlés azon határozata nyomán, hogy a hadsereg 200 ezer főre szaporittassék, adják be ne csak a tavalyi újjonzhátrálékot, hanem az akkori szabályok és kivetés szerint ismét annyi újjonezot állítsanak, a mennyi rájuk tavaly országgyűlésileg kivette volt. E végre mindenek előtt toborzást kell indítani. Foglalópénz 20 forint az országpénztárából. Szolgálati idő 4 év. A lelkészek e rendeletet három egymásután következő vasárnapon fogják magyarázni a nép előtt. „Egyszersmind, mert tapasztald a nép, hogy az ellenség pusztít és rabol még akkor is, midőn fut a magyarok vitéz fegyvere előtt, ezennel felhívom a népet, ne hagyja magát pusztíttatni;

sőt parancsolom a nemzet nevében, hogy keljen fel tömegestől, s irtsa ki hazánk szent földéről a zsarnok ellenséget.“

A felhívás töredékben Függ. II. 431. 1. Ezen újabb újonczszedésről szóló rendelet, tán csak felelet akart lenni Windisch-Gratz újonczozási intézkedéseire, azonban Kossuth túlmént jogkörén, midőn a nemzetre önhatalmúlag ismét 200 ezer újonczot parancsolt, mire csupán az országgyűlés lett volna illetékes. Egyike ez azon hivatalos túlkapásoknak és nagyhangú intézkedéseknek, melyek annyira jellemzik Kossuth nyilvános szereplését, melyek azonban minden forradalmat vezető életében föltalálhatók.

Ápr. 9. Húsv. Hétfő.

Berger várparancsnok Aradvárost löveti, s az ostromlók által felgyújtott hid eloltása végett kirontást tétet, de a mely visszaveretik. A S z e n t-M i k l ó s felől marháta és lisztet szállító dsidásokat a Lehel-huszárok és abékési önkéntesek visszaverik.

Közl. 92. sz. V é c s e y márcz. 25-én vette át a zárlat parancsnokságot. (Honv. 99. sz.).

A B o r g ó-P rundról kiindult D o b a y őrnagy éjjeli 3 órakor P o j a n a-S t a m p i n á l Bukovinában megrohanja az ellenséges két századot, s rövid karcz után szétkergeti. Veszteségünk egy, az ellenségé 5 halott.

Honv. 80. sz. (Hív. jel.).

Ápr. 10. Kedd.

Váczi első ütközet. Damjanics tábornok (3. hadtest) G ö t z vezérőrnagy seregét (7 zászlóalj, 7 Ve lovasszázad és 27 ágyú), ki néhány nap óta a megbetegedett Ramberg helyett parancsnokolt, d. e. 9½ órakor a Gombáspatak mentében Vysocki osztályával megtámadja, mialatt Klapka tábornok (1. hadtest) a várost keletről megkerülni indul. Damjanics a 3. és 9. zászlóaljak több ízben megújuló rohamaik, s különösen F ő l d v á r y Károlyt felülmúlhatatlan hősiessége következtében az ellenséges közép állását (Gombás-híd) elfoglalván, Götzöt a város déli széléig nyomja vissza, ki e közben

Klapka szándékát észrevéven, Jablonowskynak rendeletet ad, hogy dandárával a városon kívül averőcsei úton vegyen állodást, mialatt ő maga a visszavonulást fogja fődözni. Götz azonban, midőn Vác utcáin harcol, homlokán golyótól találva halálos sebet kap, s fogságba esik. Jablonowsky vezérőrnagy ekkor átveszi a vert had parancsnokságát, s Damjanics és Nagy-Sándor üldöző csapataik előtt a Vác mögötti magaslatokon helyezkedik el, de miután itt is megveretett, d. u. 3. órákor Verőczére s majd tovább Úzelve éjjeli 11. órákor Szálkára hátrál, maga után leégetvén az Ipoly-hidat. Veszteségünk 150, az osztrákoké több mint 160 ember holtakban és sebesültekben, ezeken kívül 300 fogoly hatalmunkba esik.

Rüst. I. 359—361.1. Wint. 493 — 495,1. Klap. Nat. I. 330 — 333. 1. (ápr. 9.) Közl. 78. sz. Szil. P. Tört. 349. 1. F. Férf. 19. 1. Vah. III. 6. 1.

Csány főkormánybiztos Erdélyben a törvényhatóságokhoz a közigazgatás folyamatát és némely fontosabb tárgyait illetőleg rendeletet bocsát, melyben a hadi- és háziadók behajtását, a megakadt törvénykezés újolag megindítását „a szász és oláh rablók“ által okozott károk „békebíróságok“ után leendő megtérítését, újonczok előállítását, s a nemzetőrség szervezkedését megparancsolja. Végül a katonai ruhák kiállítási módja s bizonyos tulajdonjogokon ejtett sérelmek orvoslása iránt intézkedik.

A rend. Honv. 91. sz. Úgyszintén Kör, 0. 170 —173.1. Csánynak mint szervezőnek ds rendkívüli erélyű kormányzónak kitűnő képességeiről l. Kör. E. T. 214.1.

Windisch-Grätz tábornagy s cs. biztos Budáról tudatja a közönséggel, hogy az ország mostani állapotánál fogva szükségelt rendkívüli kiadások fődüzésérc a Felsőf. c. márcz. 22. elhatározása folytán az ország közjövedelmére 5,10,100 és 1000 fritos utalványok fognak kibocsátatni kényszerárfolyammal, melyeket a magán- és közpénztárakban pengő pénz helyett névleges értékben tartozik mindenki elfogadni. V. ö. ápr. 22.

A bird. Samml. 87. 1. E hirdetmény tartalmát Haynau

azon módosítással ismétli (N. Igmánd, júl. 7.), hogy 1. és 2. forintos jegyek is fognak kibocsáttatni. Windisch-Gratz ezen jegyei elől magyar s a hátlapon német szöveggel voltak nyomtatva.

W i n d i s c h-G r ä t z cs. fővezér reggeli 7. órakor C z i n k o t a és Pál óta irányában kényszerszemlére küldi ki Schlick és Jellacié hadtesteit, melyeket déltájon Aulichnak a szőlőkben és halmokon ügyesen elhelyezett hadai erős ágyútűzzel fogadnak. Végre, miután az eső is esett, Windisch-Gratz visszavonja hadtesteit, a nélkül hogy ellenfelét hadereje kimutatására kényszeríthette volna. Másnap

Ápr. 11. Szerda.

Aulich tábornok (2. hadtest) a Rákos mezején egész táborvonalát előre mozdítja, s W i n d i s c h-G r a t z Pest előtti táborát felriasztja (d. u. 2 óra). Legelőbb Asbóth ezredes kezdi meg a támadást a rákoskeresztúri magaslatok mellől, s míg K m e t y Ú j-Pestet, s Aulich a rákosi erdőt elfoglalja, a kőbányai szőlőkig hatol, honnan rendeletre nagy nehezen visszahúzódik, Űzelve 011 i n g e r lovasai által. Bocskay-huszárok. Pálinkás őrnagy. Eső.

Wint. 491. 1. Klap. Nat. I. 352. 1. A s b. I. 85—87. 1. (az ápr. 10. mozdulatról semmit sem tud). Közl. 82. sz. Honv. 98. sz. Szil. P. Tört. 366. 1. Vah. II. 64. 124. 1.

A Fölség Ollmütz-ben, miután W i n d i s c h-G r ä t z herceget udvarába hívta, hogy „ott belátásának és sokoldalú tapasztalásának igen fontos ügyek feletti tanácskozásnál hasznát vegye“, a Magyarhonban és Erdélyben lévő csapatok főparancsnokává a nov. 6. és decz. 2. nyilatkozmányok értelmében W e l d e n tábornagyot nevezi ki, ideiglenesen reá bízván a polgári ügyek vezetése is, ki iránt tehát a hatóságok ezennel engedelmességre köteleztetnek.

A nyilat. S a m m l. 88.1. Windisch-Gratz, kinek hadvezéri képtelenségét eléggé bizonyítják tettei s kellőleg megvilágosítja Rüstow (I. 370. 1.) rosszul, élelmezett s hátráló csapatai előtt a közbizalomban igen alá esett, önfejűséghez szoktatott alvezérei előtt pedig minden tekintélyét elvesztette. A vácsi vereség hírére (mit a cs. fővezér nem

előbb mint ápr. 12-én vett!) elhatározza, hogy haderejét B.-P est ről Esztergom felé Komárom hoz vezeti, s ott a Duna balpartján a vár felszabadítására siető Görgeinek útját állja. Schlick azonban nem helyeslé. Pest feladását, Jellacic pedig Szegedre akart vonulni, s a főerőt a szerbekével egyesítvén, Szabadkáról és Kecskémé t-ről kezdeni meg a támadó harcztot Debreczen és Nagy-Várad ellen. Mindazáltal a cs. fővezért ezen eltérő nézetek nem ingatták meg elhatározásában. Ápr. 13-án megrendeli Schlicknek és Jellacicnak, hogy egész haderejükkel menjenek szemlére s kényszerítsék ellenfeleiket erejük kifejtésére. Az alvezérek azonban csak 16 lovasszázadot és 24 ágyút vittek magukkal, s Aulickot nem tudták kimozdítani rejtett állodásaiból. A cs. fővezér célját el nem érvén, másnapra általános támadást parancsol. Azonban éjjeli 11 1/2 óraker jelentik az alvezérek, hogy a keresztúri vonalon oly erős az ellenség, hogy a miatt igen veszélyes leend a támadás, s ők azt ellenzik. Két órával később megérkezik Ollmützből Wrbna, ki már előbb összezűrent a fővezérrel, kezében a császári kéziratral, melyszerint Windisch-Gratz visszahivatik. Ez ápr. 14. és 15. közt éjen elhagyja Budát, midőn ideiglenesen Jellacic veszi kezéhez a vezéri botot, s ezzel együtt oly zűrzavar áll be a hadügyek vezetésébe, mely további győzelmeinket nem kis mértékben könnyíté. Windisch-Gratz egy kiáltványban búcsúzik el (0 11 m ü t z ápr. 22.jjccatonaitól, s ez alkalommal többek közt így szól: „Ezen hadseregnek (az övének) nagy érdemei vannak a világ előtt; a társadalmi rend fenntartása, a törvényes állapot visszaállítása tekintetében vezérletem alatt oly sok szolgálatot tett, hogy e tettek maguk is elegendők arra, hogy számára a történelemben enyészhetetlen érdemet biztosítson.“ (Anapiparanes Wint. 511.1). EgyszersmintMagyarország lakosaihoz is intéz búcsuszózatot (1. S a m m l. 89.1. és Wint. 512.1.), melyben eddigi durva és gögös modorától eltérőleg szelid részvevő hangon szólít fel bennünket, hogy minboldogságunk érdekében szüntessük meg a további harcztot. W e l d e n pályáját egy harczosaihoz intézett kiáltvánnyal nyitja meg, melyben azon hadseregről, mely a cs. seregeket nyílt csatákban oly sokszor megverte s az országból kikergette, nem áttal így nyilatkozn: „Vegyétek szemügyre, kikkel van dolgunk. Elvetemedett gonosztevők azok, minden népek söpredéke, kik egy egész nemzetet megcsálnak, s önző terveiknek feáldoznak, kik egy áldott tartományt, a különben nemes Magyarországot, most gyáva lengyelek játékszerét, egy századra pusztasággá változtatják... Az ellenség. .. a leggyalázatosabb eszközök választása felett soha sem habozva, rabolt és gyilkolt“ stb. (A kiáltv. Frey.-nál II. 293. 1.).

Április 13. Péntek.

Berger várparancsnok Aradvárost s az ostromló tábornok, a zárlat parancsnoka, hatályosan viszonz. Az ágyútűz f. h. 18-ig naponként megújúl.

Közl. 92. sz.

Első támadás Tittel ellen. Perczel Mór tábornok (6 ezer ember) Tittel, a szerb hadak erős fészke, ellen indul, azonban Knicanin tábornok (8 ezer ember s 20 ágyú) a támadást megelőzendő, Perczel Kovács t-iván táborozó Ladát éjjeli 2. órakor három oldalról véletlen megtámadja. A magyar balszárny (Furgetőrnagy) elsőben inogni kezd, de majd, főleg miután Gal László alezredes [a középtől egy zászlóaljjal segítségére érkezett, bátorságot merít, s az ellenséget a mossorini töltésig visszanyomja. Mibalovics dandára a középben a tartaléktól (Perczel Miklós) támogattatván, szintén erőt vesz az ellenségen, s azt vilovai sáncaiba kergeti. Ugyanez történik végre a jobbszárnyon is, melylyel Irinyi Bertalan, aki a kováli erdőt tartá, a szerbeket egészen Gardinováczig űzi. Perczel mindemellett meggyőződik, hogy a természettől is nagyon megerősített Tittel ellen kevés erővel jött, s annál fogva Szent-Ivány mögé s onnan másnap, miután Alsó- és Felső-Kovát az ellenségtől megtisztítá, Újvidékre húzódik. Veszteségünk mintegy 150 ember holtakban és sebesültekben.

Klap. Nat. II. 116. 117.1. Mész. 45 —51. 1. Földz. 210.

1. Közl. 84. sz. Küst. [ii. 19.20.1. Szil. F. Tört. 344. 1, F. Férf. 45. 1. Az ápr. 3. és 7. vereségek következtében megrémült Iajacic, hogy az általa fölléptetett Thodorovic alatti veszteségeket helyrehozassa, s a végveszélyt elháríthassa, Knicanint kérte gyors segélyadásra, ki Karloviezza haladék nélkül meg is érkezett Szerbiából, do a szétszórt hadromokkal semmire sem remélvén mehetni, oda nyilatkozott, hogy nagy veszélyben még csak Stratimirovic segíthet, s Tittel is csupán ő tarthatja meg. Az érsek ekkor, a szerencsétlenségtől megaláztatva, ismét fölkerít Stratimirovicot, hogy álljon a sereg élére. Ez nem vonakodék, pár nap alatt roppant népszerűségénél fogva csapatokat és löszert szerzett, s Tittel védelmi állapotba helyezte. A Serb.

szerint ő és társai voltak bajnokai a mossorini, szent-iványi, vilovai és kácsi harczoknak, mit azonban az osztrák hivatalos munka természetesen elhallgat, sőt meg sem enged, Knicanint állítván a dolgok élére.

Zárt ülés a képviselőházban. Kossuth honvédelmi bizottmányi elnök szóba hozza, hogy mintán a fejedelmi ház a márcz. 4. oktroyált alkotmányirat által a *pragmatica sanctio*, mint két oldalú szerződvény, őt illető részét megszegte, s Magyarországot, mint olyat, megszüntette: mondja ki az országgyűlés, hogy a *pragmatica sanctio*nál fogva többé ő sem érzi magát kötelezettnek a habsburg-lothringehi báz uralkodói jogát továbbra elismerni. E lépést a kormányelnök különösen három körülmény miatt tartá halaszt hatatl annak. 1) A katonaság követeli és a képviselőház daczára is fogja proklamálni, midőn aztán a szuronyok uralkodása elkezddődnék. 2) A nép annyira óhajtja, hogy ha az országgyűlés ellenszegül, a következményekről senki jót nem állhat. 3) V e ronában egy kongresszust fognak közelebről tartani, s ha addig az ország függetlensége ki nem mondatik, és nem vonul a figyelem reánk, majd Magyarország árán rendeztetnek az olasz ügyek, míg az ellenkező esetben a nemzet is kihallgattatnék, mint a lombardiai küldöttek Brüsszelben. — Ezen indítvány időszerűség tekintetéből Leves ellenzésre talál. Kossuth maga válaszol az ellenvéleményekre, végre kijelenti, hogy a ház szelleméről már felvilágosítva van, s látja, hogy a többség nézete az övével egyezik.

Kemény Forr. III. 181—184. 1. Füg. II. 496.1. v. ö. á p r. 14.

Ápr. 14. Szombat.

A függetlenség elhatározása. A képviselőházban, mely rendes üléshelyiségéből a főiskolai imatercmbül a Nagytemplom ba tétetik át, Kossuth Lajos lép szószékre. Előadja az oj fiivezérlet alá került honvéd erő által újabban kivívott győzelmeket, s a kormány abbeli meggyőződését, hogy fölkészült hadseregével most már lefogja győzni az ellenséget, bár mennyire szaporítsa is ez haderejét, minélfogva elérkezett

a percz az ország függetlensége kimondására, mert szónok inkább a vérpádot és száműzetést választja, hogysem még valaha osztrák alattvaló legyen. Az osztrák ház Magyarország törvényeit 300 éven át soha sem tartotta meg, országunk ereje zsarnoki önkény támogatására használtatott fel, s hogy ily helyzetből hazánk jövőre megmentessék, el kell szakítani a kapcsot, mely eddig az uralkodóházhoz kötötte, annyival inkább, mert a nép és a hadsereg iránti méltányosság is azt kívánja, hogy erőfeszítéseik jutalma biztosíttassék. Ehhezképest indítványozza, mondja ki a ház határozatilag, hogy 1) Magyarország magában képez egy külön egységes független európai államot; 2) az eddigi uralkodóház száműzetik; 3) országunk a többi európai államokkal békében, az osztrák örökös tartományokkal pedig szövetségben kíván lenni; 4) addig is, míg a leendő kormányrendszert a nemzetgyűlés megszabná, a honvédelmi bizottmány szüntetessék meg, s helyébe felelős kormány állíttassék egy kormányzóval; 5) ezen elvek bővebb formulázása egy 3-tagu választmányra bízassék. A ház ezen indítványt d. e. 11. óraker egyhangúlag elfogadja és határozati erőre emeli, Kossuthot kormányzóvá kikiáltja, s a határozat nyilatkozmányba foglalására Kossuthon kívül Sz a cs v ay Imrét és Gó r ö ve Istvánt küldi ki. — A felsőábra még ezen a napon szintén magáévá teszi a határozatot, s a választmányba maga részéről Horváth Mihályt és H u n k á r Antalt nevezi ki.

Közl. 80. 81. sz. Hon v. 97 — 104. sz. Szil. F. Tört. 359. 1. F. Féri. 218. 269. 1. Görg. 11. 24. 25. 44. 104. 105. I. Kömény Forr. Ut. 184. 1. (A határozat Ilire máj. 2-án érkezik Ilécsbe, s róla először az Oest. Corresp. 101. vagyis máj. 3-ik száma hoz tudósítást Majl. II. 231. 1.). Hogy azon indokok, melyeknek alapján Kossuth a függetlenség kimondását h a l a d 6 k t a l a n u l szükségesnek állítja (1. ápr. 13.), egytől egyig nem valódiak és költöttek voltak, túl van minden kétségen. E tekintetben, ha valaki bizonyítgatásokat kívánna, térkimélés tekintetéből, csak egyszerien utasítsuk az ápr. 14-ét közvetlen megelőzőt s meglepetett közvéleményre, és Kemény Forr. Ut. című kitűnő művére. Kossuth maga indokainak erőtlensége felől annyira meg volt győződve, hogy az eredmény biztosítása végett oly fogáshoz látta magát kényszerülve nyúlni, mely a gyors kivitelnél sikert csak úgy ígért, ha elszánta magát, hogy személyiségét az előbb-utóbb napfényre jövendő s kézzel fogható perfidia vádjának kiteszi. E fogás az volt, hogy míg a képviselőházzal

azt hitette el, hogy a függetlenséget a hadsereg követeli s a ház nélkülie kikiáltani fogja, a hadseregben viszont azt a fogalmat terjesztő, hogy a honvédelmi bizottmányval többé kormányozni nem lehet, hogy a képviselőház ő felette zsarnokoskodik, s mind e bajokon segíteni és a harczot befejezni csak a függetlenség kimondásával lehet. Eljárása ekkép szakasztott mása volt azon mesebeli történetnek, melyet P h a e d r u s nál (II. 4.) olvashatni, s az ott bölcsen megírt tanúságot a „bilinguis“ Kossuth példája is tökéletesen igazolja. — A mi a határozat jogi oldalát illeti, a „függetlenségi nyilatkozat“ szerint a trónvesztés kimondására az indította a hongyulést, mert arról volt meggyőződve, hogy az uralkodóház a közte és a nemzet között létező két oldalú szerződvény (pr. sanctio) föltételeit a maga részéről megszegte, minek következtében a nemzet sem lehet köteles többé a szerződvény mellett állani. E következtetést a jogtudósok nagy része helyesli. Heffter péld., a nemzetközi jogirodalom egyik új tekintélye, így szól: „Semmi kétség sincsen arról, hogy ha egyik szerződőfél a szerződés teljesítésétől határozottan vonakodik, és nem csupán oly eset forog szóban, mely a szerződés módosítását tenné szükségessé, a másik fél feltétlenül feloldottunk tekintheti magát, habár ama vonakodás a szerződésnek csak egy pontjára vagy cikkére vonatkozik, mert minden szerződésbeli kötelezettség alapja az akarategység, mindazon dolgok körül, mik felett határozás történt, és az egy pontban megsértés után a többiek megsértésétől kellvén tartani, ez az egyenlőtlenség állapotát vonná maga után.“ A jogtudósok másik része azonban ezen okoskodást rosznak tartja, azon az okon, mert két fél beleegyezése által kötött szerződés csak mindkét fél kijelentett egyező akaratával bontható fel, s a feltételeket nem teljesítő félt lehet köteletségére kényszeríteni, de mulasztása nem semmisíti meg a szerződvényt, ha csak ily körülmény a szerződő felek közt világosan kikötve nem volt. (Lásd e jogelv nemzetközi viszonyokra alkalmazását Groot-nál: De .Türe Belli et Pacis. Amstel. 1670. 172. 579. l). E véleményt tartja hazánkban Deák Ferencz is, ki hűsvéti cikkében így szól: „ Gyakran hallottuk már azon tant ismételteim, hogy midőn két szerződő fél közt az egyik meg nem tartja a szerződés pontjait, a másik sem köteles azt megtartani. E tan a „Verwirkunkstheorja“, melyet mi a közjog terén mind elméletileg mind gyakorlatilag helytelennek tartunk.“ (P. N. 1865. 88. sz.). — Tagadhatatlan, hogy a ki a kétoldalú szerződvényt először megszegte, az nem a magyar nemzet volt. Az osztrák minisztérium emlékirata mondá ki először 1848. augusztusában, hogy „az ausztriai császárságtól különvált magyar királyság fennállása politikai lehetetlenségnek tekintendő ... s egységesítés, még pedig aréginél szorosabb fog ismétlőn e r ő hátaim m a l megkísértetni.“ Az oktroyált alkotmány függesztő fel márcz. 4-én országos független életünket, s legnagyobb jogainkat. Az ápr. 14-ki határozat tehát csak lépés volt azon a nem helyeselhető úton, melyre

a nemzetgyűlést mások szólították s megelőző példájukkal vonták, de oly lépés, melyet sem a politikai eszély, sem nemzetünk méltósága és törvényességi érzelme szempontjából nem tudunk igazolni. Tárgyunkra vonatkozólag, sok tanulság van abban, a mit Constant Benjámín az alkotmányok felfüggesztése és megszegéséről ír „Fejtege ései”-ben habár nem egészen állik is reá. „Kétségkívül” úgymond „vannak a politikai társadalmaknak veszélyes korai, melyeket minden emberi okossággal is nehéz feltartóztatni; de vannak oly cselekedetek, melyeket az élet szeretete az egyéneknek nem igazol. Hasonló az eset a kormányokra nézve; és lía a tapasztalástól s minden népek történelmétől tanácsot akarunk elfogadni, megszűnünk e szabályt együgyű erkölcsstannak nevezni. Ha a bukás kikerülhetetlen: miért tetézni a bizonyos szerencsétlenséget haszontalan bűnnel? Ha a veszélynek elejét lehet venni, az nem lesz erőszak által, az igazság elnyomásával, hanem ragaszkodva lelkiismeretesebben mint valaha a fennálló törvények, a védő formák, az óvó biztosítékokhoz. Két haszon származik a bátor ragaszkodásból a jogos és törvényeshez. A kormányok ellenségeiknek fogják hagyni a legszentebb törvények megszegését követő gyűlöletet, és a mi több, azon nyugalom és biztosság által, melyet tetteik mutatnak, megfogják nyerni azon félnék tömeg bizalmát, mely legalább is elhatározatlan maradna, ha rendkívüli eszközök alkalmazása a kormányfőruákban súlyos veszély érzelmét árulná el . . . Legyetek igazságosak, ezt mondanám mindig azoknak, a kik kezében a kormány van, mert ha hatalmatok létezése az igazsággal Össze nem egyesíthető, úgy hatalmatok nem méltó a fáradságra, hogy fenntartsák. Legyetek igazságosak, mert ha fenn nem állhattok igazságos létekre, úgy még az igazságtalansággal sem fogtok soká megmaradni... Nincs mentség oly eszközökre nézve, melyek egyenlően szolgálnak minden törekvéseket, minden czélokot ... Mi marad egy megsértett alkotmány után? A biztosság, a bizalom megsemmisített. A kormányzóknak a bitórlás érzelme van; a kormányzottak meg vannak győződve, hogy oly hatalom kegyelmétől függnek, mely a törvények alól magát föloldozta. Azoknál az alkotmány iránti tisztelet minden hirdetése gúnynak látszik , ezeknél minden hivatkozás az alkotmányra mint ellenségkedés tűnik fel. Hiában akarják azok, kik előre nem néző buzgalomukban e rendetlen mozgalomhoz járultak, azt megállítani sajnos követkeéseiben; többé nem találnak támaszpontot, e gyógyszer túl van az emberi tehetségen, a gát keresztül törve; az önkény kiszabadult lánczaiból. Ha a legtisztább szándékokat veszszük is fel, minden törekvések sikerredének lesznek. Kiknek kezében a hatalom van, tudják, hogy oly fegyvert készítettek, mely csak elég erős karra vár, hogy cllenök forduljon. A nép talán elfeledné, hogy a kormány oly szabályok megszegése által emelé fel magát, melyek előbb törvényessé tették, de a kormány maga nem feleli el. Ez reá gondol, mind azért, mivel mindig ezében forog az elsőhöz hasonló államcsiny lehetősége; erővel és vakon

követi az igazságtalanság által elébe vont utat; nem függ tőle jobbat követni. Ki nem kerül minden oly kormányok sorsát, melyek korlátáikon túl mentek. . . Szeretek e tárgy felett kiterjeszkedni, és ezt minden oldalról felmutatni, mert helyes, hogy az írók tegyék jóvá azon bajt, melyet az írók okoztak. A legtöbb emberek kórsága az, hogy magukat államférfiaknak lenni követelik. Ennek következtében tisztelettel beszélnek el és tetszéssel írják le a hatalom minden nagy kifejtéseit, a törvénytelen eszközök minden alkalmazásait a veszélyes körülményekben; felmelegítik elméik életüket a hatalom minden tüntetéseivel, melyekkel kifejezéseiket ékesítik s előadási modorukban azon eljárási gyorsaságot keresik, melyet ajánlanak; szórják mindon oldalról az önkényt; egy pillanatban a hatalommal felruházva érzik magukat, minden erejükből ismétlik a nép java, a legfőbb törvény, a közérdek nagy szavait, csodálják saját mélységüket, és etelnek bámulattal erélyességök felett. Szegény együgyűek! oly emberekhez szólnak, kik mit sem óhajtának jobban, mint őket hallgatni, és a kik az első alkalommal épen ő rajtok teendik saját elméletük kísérletét. Ezen hiúságnak, mely oly sok író Ítéletét rontotta meg, sokkal több balkövetkezése volt mint gondolók, polgári villongásaink alatt. Minden középszerű szellemek, melyek a hatalom valamely részét cgyidőre kezükbe kerítették, tele voltak mindezen maximákkal, melyek annál kellemesebbek az ostobáknál, mivel arra szolgálnak nekik, hogy ketté vágják a csomókat, melyeket megoldani nem képesek. Ezek másról sem álmodtak, mint a közboldogság eszközeiről, nagy eszközökről, államcsinyokról. Rendkívüli elméknak hitték magukat, mivel minden pillanatban eltértek a rendes eszközöktől. Nagy tehetségeknek hirdetők magukat, mivel az igazság nekik valami kicsinynek látszott. Minden politikai bűnnél, melyet elkövettek, így kiáltottak: „Ismét megmentettük a hazát!“ Valóban, arról eléggé meglehetünk győződve: az oly haza hamar elvész, melyet minden nap így meg kell menteni.“ (Perlaky fordítása szerint Sárosp. Füz. 1865. évf. 876. s. köv. 1.). — Az ápr. 14. határozat előzményeit már a mi illeti, egész bizonyossággal mondhatni, hogy az készületlenül találta a közvéleményt, s a jobbak szívét e véletlen és elbizakodott lépés megdöbbentő és aggodalomba ejtő. A közvélemény csak úgy lett volna e határozatra megérve, ha az uralkodóházzal való szakítást tényleg maga is csakugyan sürgette volna. A nép azonban e tekintetheti nyugodtan viselése magát, s még akkor oly nagy tisztelettel és ragaszkodással viseltetett királya iránt, hogy a kormány s a nemzetgyűlés midőn a múlt év folyamán számtalanszor fegyverre szólítá, szükségesnek látta a fejedelmi tekintély leplét felöltem, s „a király nevében“ buzdítani ellenállásra a nép ezreit. Kossuth maga ismerte a nemzet ezen érzelmeit, s múlt év végén, midőn hírlapját megindítani akarta, programjába többek közt e tételt igtatá: „E nemzet roppant tömego monarchiai érzelmű. Ezt megmutatták az izgalmak napjai, mutatja minden nap tapasztalása. A

király iránti hűség, melyben a világ előtt bebizonyítva állaud jóslatom, hogy ős B u d á nak ormai azok, melyeken a népszabadságra fektetett királyi szék rendíthetlenebb, mint bárhol másutt.“ Az őszi izgalmas napok azonban az eddig szentnek tartott eszmét meghazudtolással és elhomályosítással fenyegették. Az uralkodóház a kormány némely kiadványaiban, népszónokok előadásaiban s egy némely népies versezetenben, melyek rendkívüli elterjedést nyertek, a legkíméletlenebb megtámadásoknak volt kitéve, mire az alkalom annyival inkább kínálkozék, mert Ferdinánd lemondásával a trón megörültnék nyilvánították, s a tényleges Uralkodó hatalmának a kormány, az országgyűlés és a hadsereg egyaránt ellenmondottak. A királyi szék fényköre azért meg volt, s a nép azon hitben élt, hogy lesz egy igazságos és jó fejedelme ismét, kinek a béke visszatértével hódolni fog. A hírlapok s a pesti klubok ugyan szeptember óta reszpublikai eszméket pengettek, de midőn észrevették, hogy a Dráva melletti magyar hadsereg később átmenni Jella-Őiéhoz, mintsem a reszpublikánusokat védeni, buzgalmokkal alább hagytak. A „National“ (francia nyelvű magyar lap) azonban októberben már kimondá hogy „Magyarországra nézve nem látunk más politikát, minthogy kiáltsa ki függetlenségét; . . . a bécsi demokraták . . . rokonszenvvel fogják látni, ha közelükben oly reszpublika emelkedik, mely őket mindig készen segítendő“; s november óta az itthoni újságok is meg megemlíték, hogy az uralkodóházzal szakítani kellene, de a higgadtabbak mérséklők e túlzásokat, s a Pesti Hírlap több ízben kijelenté, hogy lesz időnk számolni a harcz után, háború alatt pedig a lehető vélemény-elágazások miatt a szakítást nem tanácsoló. (Többek közt: 233. sz). Francia-, Német- s Olaszország telve lévén ekkor köztársasági mozgalmaktól, természetes, hogy hírlapjaink s számos kitűnni vágyó szónokaink már csak utánzási viszketegből is a reszpublika mellé állottak, s annak érdekében izgattak, de mindig tartózkodással, mellesleg és mintegy szűr alatt, jól tudván, hogy ezeu eszme az értelmesbknél heves ellenszegülésre talál, s saját soraikban is nem kevés ellenharczosokat számlál. Ezek egyike volt ápr. 14-ig Jókai, ki mint a Pesti Hírlap leendő szerkesztője, midőn dei-z. közepén politikai hitvallását nyilvánítá, határozottan kijelenté, hogy a reszpublika ellen fog küzdeni. (P. H. 241. sz.). A képviselők egy része (a Hadarás z-párt) nyilvános üléseken kívül sürgette a monarkhiával szakítást. De Kossuth ezt idétlen dolognak tartá. Decz. 14-én péld. a házban, midőn a kassai vereség » Siinun i eh beütése hire tárgyalatott, többek közt ezt mondá: „Egyet tartok most szükségesnek, hogy mellőzzünk minden elvvitalásokat, most meg kell menteni a hazát, hogy azután baldachinumok legyenek-e, vagy egyszerű szalmaszékek azok számára, kik a nemzetet kormányozni fogják? akkor lehet arról intézkedni; ezzel most bibelődni gyermekség; mert azon gondolatban kell most egyesülni, hogy meg kell menteni a hazát! (Közetszés). Az

egyik raonarkhista, a másik republikánus, a harmadik ismét új teoriát hoz fel: majd elkövetkezik a teoriák ideje, mikor veszedkedhetünk egymással, most az istentelen reakcióit kell megtörni, a többivel tisztában leszünk; akkor azután ha tetszik, nyúljunk az osztracizmuhoz, lövessük egymást, mihelyst külellenség nem lesz.“ (Közl. 1848. 189. sz). Tüzetesen azonban az uralkodóházzal szakítás és a reszpublikakérdés a képviselőházban egész ápr. 13-ig soha sem tárgy altatott, sem a vidéken nyilvános gyűlésekben szőnyegre nem került, annyival kevésbé, mert a kormány e tekintetben maga is igen tartózkodó volt. Egyike a legszenvedélyesebb kiáltványoknak a jau. 20-ki (mely, ha minden jelek nem csalnak, Kossuth tollából folyt), s még e kiadványban is ilyen hely fordul elő: „Azt mondjátok ti, istentelen zsoldosai a császári önkénynek, hogy ti a királyi hatalmat jöttetek fenntartani s békét szerezni ez országban? Ki bántotta itt a királyi hatalmat? Egyetlen egy magyar sem!“ A honvédelmi bizottmány orgánuma a „Közlöny“ még febr. elején is olyan cikket hozott, hogy a dynasziával kibékülni kívánatos volna, s Kossuth e hó 12-én ünneplésen kinyilatkoztató, hogy a kormány politikája „nem vágni bo egy utat sem, hogy Magyarország ügyei a nemzeti jogok, becsületesség és szabadság alapján kiegyenlítettessenek.“ Ezen szellemben volt sugalmazva az erdélyi hivatalos lap a „II on véd“ is, noha Bem által alapítatott, s midőn a márcziusi győzelmek hírére Erdélyben némely túlbuzgók szélsőségekre ragadatra, a reszpublika mellett izgatni kezdtek, kinyilatkoztató, hogy akkor lesz időnk a kormányformáról gondolkodni, ha majd teljesen legyőztük az ellenséget. „Jelen komoly percekben“ így feddözik a *Hon véd* „ezt hozni szőnyegre, Magyarország miként igazgattassék: szabad köztársaság legyen-e vagy alkotmányos monarchia, nem egyéb, mint ellenségeinknek bizonyos győzelmet eszközölni... Jól tudja Ausztria: ha Magyarországbán a köztársaságot kikiáltanák, a nemzet két vészre szakadna, s a két vetelkedő közt egy harmadik, ő lenne a nyertes“ stb. (H o n v, 68. vagyis márcz. 17. sz). Kossuth mérsékelt magatartását még márczius8 elején is kiemeli G ö r g e i, midőn t. i. a kormányzó Tisz a-F ü r e d e n biztosította őt, hogy minden túlzásoktól óvakodni fog, s hogy „mindazoknak, kik a hont becsületesen szolgálni akarják, legszentebb kötelességük semmi olyas kérdést sem támasztani, melynek fejtegetése, semmi olyas lépést sem merészelní, melynek következései pártokra szagatnák a nemzetet, és ekkép csak a mindnyájunkra nézve közös ellenség hatalmát növelnék.“ (Görg. I. 291.1). Kossuth és a sugalmazottak csak márczius közepe óta kezdtek egészen más hangon szólani, azóta t. i., hogy Bem Erdélyt visszafoglaló, s Damj a n i c s Szolnoknál fényes győzcdclmet aratott; az ollmützi alkotmány hire pedig hazánkba eljutott. Márcz. 18-án a cibak házai táborból már így ír a honvédelmi bizottmányhoz, az oktroyált alkotmány alkalmából, a Kormányzó: „Midőn az ausztriai ház márcz. 6

manifesztumában Magyarország ezredéves státuséletét eltöröltnek meri nyilatkoztatni“ stb. stb... „én azt hiszem, hogy minden becsületes magyarnak meg kell győződni, miként itt többé választás nincs, hanem élethalál harcot kell vívni, ha még e nemzet élni akar ... A mint Debrec zenbe érkezem . . . felakarom kérni a házat... hogy a Magyarország státuséletét megszüntető márcz. 6. császári manifesztum tartalmát engedje szőnyegre hoznom, s irántai határozatát kikérjem,“ (Köss. levél. H o n v. 75. sz). A korraányelnök Debreczenbe visszaérkezvén, ágyban fekvő beteg lett, a honvédseregek összpontosítása javában folyt, de bevégezve nem volt, a vezérek közt azonban a viszály széltire dült, s a megkezdendő támadó hadjárat szerencsés kimenetelét egyáltalában nem tartá bizonyosnak annyival kevésbé, miután a czibakházi expeditio is visszavonulással végződött. Azonban nem hagyott fel egészen szándékával, habár gondolkodóba esett, mint ezt Görgeihez irt levelei mutatják. Ezekben ezélatok fordulnak elő, melyeknek csak utólagosan találjuk ki értelmét: „A mi győzelmünk bizonyos“ írja márcz. 23-ról „ha önök most isten igazában egyetértének, —ha nem — akkor azt mondom: Szegény, szegény hazám! Csak egy győzelemre van szüksége, egyetlen egyre!... Egyetértés, tehát, egyetértés, míg előttünk áll az ellenség; — én rajta leszek, hogy nagyon messzire né menjünk, nehogy a hon ügye koczára tétessék.“ „Lássá ön“ így ir továbbá márcz. 24-ről „lelkem barátom, én ezerféle iszonyú lelki kinok, ezerféle nyomorúságok közt, az önzés és álnokság törei közepette tartom kezemben a hon ügyét, és miért tudom fenntartani? Azért, mert a pillanatnyi bosszúnak nem engedem meg, hogy e nemzet érzelmein erőszakot kövessen el, és mindig azt mondtam: csak egyet értsünk még az előforduló balfogásokban is. És engedtem, hol a nemegedés szakadást idézett volna elő . . . Ön azt mondja: menjünk mi, és haljunk meg ketten mint vértanuk, tiszta jó szándékból árva hazánk iránt! Én örömet meghalok hazámért, és ez részemről még csak nem is érdem; mert én nem tudnék élni kiviile, nem benne, ha rabigába sülyed. De jó lélekkel mondom, nem a reménytelenség, hanem a hon megszabadulása előestéjén élünk mi most, — nem meghalni, hanem a hont megszabadítani fogjuk. . . Mint tegnap íram, egy döntő győzelem, ez az alap, melyen isteni és emberi jog szerint mindent elintézhetünk.“ (Köss. lev. Wint. 408 — 415. 1). Mit akart ezzel mondani a korpányelnök, világosan megmagyarázta a képviselőházban márcz. 25-én, midőn kinyilatkoztatá, hogy a kremsieri alkotmányra teendő előterjesztését „a hadi munkálatoknak egy kissé bővebb kifejlődéséig“ elhalasztani tanácsosnak látja. Ez időtől kezdve vidéken is nyilvánosan szónokolni kezdtek az uralkodóház száműzetése s a reszpublika, melyet hírből sem ismert a nép, kikiáltása érdekében. A lapok, hihetőleg kormányé sugalinázás folytán, levetköztek minden tartózkodást, s egynehányan a .népvezérek s hírlapírók közül a hüledező közönség bámulatára egyszerre úgy léptek

elő, mint a kik valami csudálatos metamorfózisban egy percz alatt a legdühösebb republikánusokká változtak át. Az eszély és a mérséklet szózata nem hangzott. A Pesti Hírlap helyes iránya a fővárosból menekvés áldozatául esett, az Esti L a p o k személyeskedéssel voltak elfoglalva s a higgadtabb nézeteket könnyű humor palástjába takarók. A külföldi lapok járása megszűnt, a pesti, bécsi s a külországi állapokról maguk a lapszerkesztők is semmi bizonyost sem tudtak. Szájról szájra adás útján szállongtak némi hírek, melyeket aztán az újságok is elfogadtak, s ekkép néha a legképtelenebb eszmék elterjedését segítették elő. A kormánynak ügylátszik tetszett ez iszonyú fogalomzavar, mert a külföldi hírlapokat jódarabig maga tartóztatá le, ekkép á hazai sajtót és a nemzet képviselőit szándékosan tartá tudatlanságban a politikai világ külföldi fejleményei felől, s ily módon a közvélemény ezen vezereit és tolmácsait igen lealázó szerepre kényszeríté. Már 1848. ősze óta lefoglaltatta a kormány a bécsi, francia és angol lapokat, s leginkább csak a Kossuth Hír lapja volt a szerencsés, mely külföldi hírekhez juthatott. A Pesti Hírlap több mint egy hónapon át ezen stereotyp mondattal kezdte „Külföld“ rovatát: „Hazai kormányunk a külföldi lapokat folyvást letartóztatván“ stb. Január után azonban a közlekedési vonalak az ellenség kezében lévén, külföldi lapok rendes úton nem is érkezhettek az országba. Ily sötétségben természetes, hogy magasabb politikát üzni nem lehetett, s általános szokássá vált a legnagyobb kérdések felett a legközelebbi események és a kósza hírek látpontjából mondani ítéletet. A közönség apró újdonságok által arra volt kaptva, hogy az ellenségről általában igen megvetőleg és fel-sem vevőleg gondolkozzék, lapjaink a bécsi kormány s hadvezéreinek szorultságát minden alkalommal a lehető legtarkább és néha túlzott színekkel festették. Hogy az akkori közérvényű hírekről az olvasónak némi fogalmat szerezzünk, felvesszük itta hivatalos Honvéd 83. vagyis ápril 4. számát, s ezen egy számból a következő külföldi újdonságokat emeljük ki. A márcz. 4. és 6. okmányokat Win-disch-Grätz elsiertet és nagyított győzelmi tudósításai születték. — A kreamsieri országgyűlés „fegyveres erőveli szétkergetése“ Csehország több városaiban nagy elégületlenséget szült, s a követek fenyegetődzések közt oszlottak szét. — „Ennyi baklövést és baleredményt előidéz“ eljárás és Jellacic feladása következtében Windisch-Gätzet letették a fővezérségből. — „Nem rég találkoztak Grützbén Windisch-Grätz és Radecky futárai. W. 20 ezer katonát kért R.-tól, R. pedig 30 ezeret W.-tól.“ — Frankfurtban azt várták, hogy a német-osztrák tartományok a német birodalomhoz fognak csatlakozni. — Az új alkotmány Frankfurtban a legmegdöbbenőbb hatást gyakorolta. Ausztriától legjobb barátai is elfordultak. Képviselői is „szégyenük kormányuk jellemét.“ Ekkor Ausztria ajánlkozott összes birodalmával csatlakozni Frankfurthoz, oly módon, hogy Németország, eltérve az egy szövetséges álladalom eszméjétől, hét kerületre osztassák, melyek

egyikét az egyetemes osztrák birodalom, másikat Poroszország, harmadikát Bajorország képezné, a többi kerületek még ezután lennének alakítandók stb. Ezen ajánlatból kitűnik, hogy „Ausztria egy tollvonással megsemmisíteni szeretné nem csak saját népei, de a német nemzet boldogságát is.“ — Az ápr. 11 -ki számban már ezek állnak: Prágában a cseh hazafiak Jellacic arczképét megégeették. — Ugyanott, Kossuthot éljenzik. — Anglia és Pranciaország fel vannak ingeréivé Ausztria ellen az oroszok behívásáért s a köztársaság fenyegetődzik, hogy hadait az Alpeken túl indítja. -- Ezen és ehhez hasonló számtalan hírek azonban koránsem változtatták meg a néphangulatot annyira, a mennyire Kossuth állítja, mintha t. i a nép türelmetlenül vagy feuyegetődzőleg követelte volna a szakítást. A magyar közönséget természetes nyugodtságából és mérsékletéből a kósza hírek soha sem szokták kivenni, a hírlapok különben is igen kevésé voltak elterjedve, a közlekedés lassú volt, győzelmeink pedig csupán az ellenség visszaveréséből állottak, s a közönség, mely a téli rémületekből csak most ocsúdott, fel, a lapok által közlött hírek elhívésében tartózkodó volt, s birt belátással meggondolni, hogy a megfutamított ellenség mindig visszajöhet, s hogy tökéletes diadalról és megsemmisítésről szó sem lehet ott, hol a győzők majdnem annyit vesztenek, mint a legyőzöttek, s hol ez utóbbiak vesztesége ritkán haladta meg az egy ezret. Azonban Kossuth oly rendkívüli hatalommal uralkodott a nép és a képviselők szive fölött, hogy ezek általa a legképtelenebb szélsőségekre is rábíratok voltak, s arra voltak szoktatva, hogy föltétlenül s vakon helybenhagyják mindazt, a mit e bálványozott férfú előttük kimondott. — Hogy mi indította Kossuthot a függetlenség oly gyors kimondására, melyet sem az akkori befejezetlen hadmunkálati ügyek, sem a néphangulat, sem a jog, sem az eszély, sem a haza java és méltósága nem kívántak, sőt elleneztek, azt V i d d i n i szózatában később vallotta meg. Az indok az volt, hogy ily módon akarta elvágni a hidat a képviselőházi békepárt előtt. Kossuthnak egyik gyöngéje volt, hogy az ellenzéktől túlságosan félt, és ezoiiból vagy átpártolt véleményében ahhoz, a következetességgel és saját pártja iránt tartozó hűséggel nem sokat törődve (mire mulatságos példákat említ Kemény, Forr. Ut. 160 —163,1), vagy az ellenzék czélja elébe gördített elháríthatatlan akadályokat, s válságra nem engedte jutni a dolgokat. Ez utóbbik volt az eset a függetlenség kimondásánál. Kossuth, mint maga megvallja, félt a békepártiaknak Görgeivel szövetezésétől, nem mintha ebből a hazára nézve valami bajt és szerencsétlenséget következtethetett volna, hanem mert e párt csak az ő bu. kása árán kerekedhetett volna felül. Ekkép merőben személyes politika volt az, mely őt a szakításra sürgette. Ezen nézetben van Szemére is, ki e tárgyban így ír: „Most már kereken kimondom, miért kellett épen akkor kimondani a függetlenségi nyilatkozatot, (melyet Kossuth velem, a kormánynak a táborban tartózkodó tagjával, mint fait accompli-

utólagosan közlött). Azért, mert hadseregünk a Bánságot és Felso-Magyarországot visszafoglalá, a szerencsével együtt pedig nőtt bátorsága, mely csakis egyúttal ezzel együtt nőtt; aztán a Hatanánál, Tápion-Bicskénél, Isaszeghnél és Vácznál vitt győzelmek Görgei, mint fővezér nevét oly dicsfénnyel övezték körül, hogy Kossuth félni kezdett, hogy ha a kormányzóválasztást még továbbra halasztandja, Görgei pedig azalatt még több győzelmet nyerend, a forradalom a maga örökös menete szerint könnyen elfeledheti a szónokot, s a tettek emberének, a győzdelmes katonának adhatja át a hatalmat.“ Másutt: „Mindkettő (Kossuth és Görgei) jól tudta azt, hogy az uralkodóház letételének csak azért kellett oly nyakrafőre kimondatnia, hogy a polgári főnök legyen a kormányzó, mielőtt a katonai főnököt, a hadvezért, győzelmei ellenállhatatlanul azzá fognák emelni. Kossuth megnyerte a játszmát, azért volt oly alázatos és nyájas, Görgei elvesztette, azért volt oly bosszús oly elégedetlen.“ (Szem. III. 83. II. 64. 1). Kossuth mondhatni mindent elmulasztott, mit ily roppant horderejű lépés előkészítésére megtennie kötelessége lett volna. Indokai, melyeknél fogva a merész szó kimondása halaszthatatlanságát sürgeté, a nép fékezhetetlen kívánsága, s a veronai mese mind költemények voltak; a katonaság képviselőjének, a diadalmas vezérnek ellenkezését számba nem vette, sőt némelyek előtt hiesztelé, hogy a dynasztia letételébe Görgei is belenyugodott; a külföldi kormányokat e dologra, mely hazánk sorsát nemzetközi kérdéssé változtatta, elő nem készítette, sőt beleegyezésök kinyerését terve kivitelére még csak meg sem kísérelte. Szóval, a személyes érdeken kívül minden háttérbe szorítottatott. — Görgei, ki, mint forradalmi vezér, méltán bosszankodhatott azért is, hogy ily fontos dologban Kossuth vele cgyetértőleg és összhangban nem jár el, ápr. 17-én Léván vette a függetlenség híret. „Bár mily tökéletesen megfelelt is“ úgymond Emlékirataiban maga „—hála azon eljárásnak, a mely szerint a nevezett dynasztia a b. Jellacié horvát bántól eredetileg maga kezére felidézett polgárháborúban Magyarország ellenében pártot foglalt — efféle országgyűlési határozat saját hazafiul érzelmeimnek, do az, mint ezt én az elnöknek, Kossuthnak már Gödöllőn óva kifejtettem, a köznapi állameszély ítélőszéke előtt sem található helyeslést, annál kevésbé az okos honszereteté előtt; annál fogva ily határozat a csapatok s különösen a seregbeli régibb tisztek dynasztikus érzelmei által, kiknek jutott természetesen azon feladat, hogy annak nemcsak Magyarországbán, hanem azon kívül is érvényt szerezzenek, teljességgel nem volt igazolva.“ (Görg. II. 24. 1). A fővezér még igen jól emlékezett Kossuth tiszafüredi szavaira, melyek szerint megígérte, hogy nem fog teuni semmi olyan lépést, mely pártokra szaggathatná a nemzetet s ennél fogva csak a közellenség hatalmát növelné, s midőn pár nappal előbb Gödöllőről elváltak egymástól, Kossuth még akkor sem mondá határozottan előtte, hogy csakugyan meg

fogja tenni, mégpedig hazatérte után rögtön, az óriás lépést. S épen azért, meglepetve annak híre által, majdnem magánkívül volt ingerültségében. „Ti hát mindenáron el akarjátok vesztetni a hazát“ így fakadt ki tisztei jelenlétében az épen ekkor hozzá érkezett L u d v i g h új kormánybiztos előtt. „Azt hiszitek talán, hogy Debreczenben az előzési komédiával megveritek az ellenséget? Igazán, megérdemelnétek, hogy egy pár zászlóaljjal szétkergetsek beneteket, mire különben egy zászlóalj is elég lenne. Mert kimásztatok a veszedelemből, úgy fel-fűjjátok magatokat, hogy nem fértek börtönökben. Szereznétek inkább fegyvert és újonczokat. Nem elég még nektek az osztrák, a rácz, az oláh, az erdélyi szász, a horvát? A muszkát is nyakunkra akarjátok hozni, s ha ezzel megmérkőztünk, a porost is? Csuda, hogy egész Európának hadat nem izentetck. A kinek heves a vére, jöjjön ide a tűzbe, de természetes, hogy a szószezből könnyebben lehet háborút folytatni. Azt tudjuk jól, a legutólsó honvéd is tudja, hogy az osztrákokat nem azért páholjuk, mert szeretjük, de az ellenséget soha sem szabad megvetni, annál kevésbé ingerelni. Mirevaló ezt a monarchia és a reszpublika közti kérdést erőszakosan szőnyegre voncolni? Mirevaló új erőt és új ürgyvet adni az ellenségnek, mirevaló a kétségbeesés harczára kihívni? Hát nem épen azt a szolgálatot teszitek ezzel az ellenségnek, a mit W i u d i s c h-G r ä t z tett volt nekünk? S ennek az olüzési-nyilatkozatnak még csak azaz érdeme sincs, a mi egy bátor tettek. Miért nem kiáltottátok ki a múlt decemberben vagy januárban? Akkor legalább azt mondaná rá a világ: „„Bátor, elszánt férfiak!“ “ De míg én az ellenségnek nyugtot nem engedek, s annak nincs ideje Debrcczen felé pislogatni, addig ti ott hát mögött elkiáltjátok magatokat. Mennyre földre kértem Kossuthot, ne bizza el magát, és semmit se hamarkodjék el, ő megígérte, s im látnivaló, hogy áll szavának ¥ Vagy nyerünk-e ezzel csak egy fegyvert is? Ha Amerika elismer bennünket, elijeszti ez a muszkákat? Vagy megfogja gátolni Anglia, Oroszország és Ausztria szövetkezését? Mi csak magunk erejére támaszkodhatunk. Nekem fegyver kell és semmi egyéb, ez többet ér Európa minden véleményénél; de épen ezért ne lázitsunk fel mindent magunk ellen. Holnap ismét csatánk lesz, s ha az osztrákokat ismét szétkergetjük, attól tartok, hogy Kossuth még a khinai császárnak is hadat. izén. Nem magam publikáltam az uraknak, hogy alkotmányunkért akarunk harcolni, hogy a törvényesség terén akarunk maradni; s ha engemet már most a tisztikar kérdőre von, mit tudjak neki felelni? Meg lesznek-e azzal elégedve, ha azt válaszolom, hogy Debre; zenből máskép harancsolták?“ (Szem. II. öl. 1). E késő bosszankodás és szemrehányás azonban már mit sem használt, sőt az sem bizonyos, tiszta forrásból származott-e? Annyi tény, hogy Görgői nem tett annyit a határozat kimondásának megelőzésére, a mennyit állása hatalmánál fogva tehetett volna. Azon pártot, mely a képviselőházban békére hajlott, megvetette, sőt S z e m e r é h e z irt levelében (Márcz. 2 2)

magá s sürgető: „Mondjuk ki már valahára, hogy mit akarunk. Én magam mint közkatona állok be a hon igazságos ügyének szolgálatába, csak legyen a ki vezessen. Tegnap egy tisztet agyon lövtem gyávaságért. Ha elhatározott férfiak vannak, álljanak ki a kiizdelmi térre; ha nincsenek, ne nyomorgassuk a szegény hazát, hanem akaszszuk fel inkább magunkat. A szerencsétlen békepárt! Semmi béke, hanem guillotine, guillotine, guillotine!” (Szem. II. 145. 1). Ily nyilatkozat után még ahhoz is gyanú fér, vajjon Kossuth előtt nem mondott-e e rejtélyes jellem olykor szavakat, melyekből a kormányzó következtető, hogy a vezér beleegyezett a függetlenségbe. A gödöllői vezéri tanácskozmányban Klapka előadása szerint egy ígét nem szólott Kossuth tervei ellen, s ekkori hallgatása nagy mértékben ellensúlyozá más alkalomkor tett ellenvetései erejét. Az sem mutat egyenes jellemre, hogy bár a függetlenség kimondását utólagosan elég nyilvánossággal kárhoztatá, mégis miniszteri tárczát fogadott el ápr. 14. után Kossuth kezéből. Erre saját vallomása szerint az vezette, hogy mint miniszter, ki egyszersmind a hadsereg élén marad, alkalmat nyerend visszavonadni az ápr. 14-ki határozatot s az 1848-ki törvények alapján egyezkedni az osztrákokkal. Erre azonban sem elég lelki ereje, sem ideje nem volt!

Ápril 15. Vasárnap.

Mészáros tábornok a képviselőházban hadügyminiszteri hivataláról lemond. A ház a lemondottat P a l ó c z y László indítványára altábornagyi ranggal diszesíti s tárczájának ideiglenes tovább vitelével megbizza. V. Í5. máj. 6.

Közl. 81. 82. sz. Frey II. 16—18. 1.

C s á n y főkormánybiztos Erdélyben megrendeli a törvényhatóságoknak, hogy miután a jelenlegi belháboruban ezer meg ezer polgárok legyilkoltattak s még többen elhagyták feldúlt lakhelyöket, szerte bolyongván, nehogy a gazdátlanul maradt szántóföldek műveletlenül hagyassanak, s ennek folytán éhség álljon be: az állam költségén vegyék feltigyeletök és művelés alá a gazda és munkás kéz nélkül maradt földeket, melyeknek jövedelméből a tulajdonosok jogos részt fognak majdan kapni.

A rend. Honv. 94. sz. Erdélyben 1848. végén igen kevés őszi vetés volt, s miután az oláhok leginkább a birtokosokat gyilkolták le, egész uradalmak voltak pusztán, elhagyatva, hol egy szem vetés sem volt található. „Tavaszi vetéssel kellene tehát az őszi vetés hiányát

pótolni“ olvassuk egy kolozsvári levélben, „de boldog isten! már mm-gyárt eltelve a tavaszi vetés ideje, s nézzünk körül a megyék, jelesen a szerencsétlen, feldúlt, legyilkolt Fehérmegyében, s egész határokat látunk szántatlan, vetetlen.“ A lakhelyeikről eltávozottak közül igen számosán alaptalan félelem és dologkerülés miatt sokáig nem mentek haza. Néhol pedig az otthonn lévőek sem szántottak és vetettek, attól tartva, hogy munkájuk gyümölcsét más fogja learatni. Az oláhok pedig mindenütt üresen hagyták falvaikat, a hol csak honvédet láttak, s a hegyek közé vonván magukat, szintén üresen hagyták földeiket.

A bécsi kabinet arra kéri az oroszok czárját, hogy indítsion 30 ezer főnyi segélyhadat Erdélybe a magyarok ellen.

Ber. I. 21. I. K. öv. E. T. 236. I. § kérélmel a czár nem teljesíté, miután az osztrákok szorult helyzetén ily haderővel már nem remélt segíthetni, de meg a segélyadás föltételei és részletei sem voltak még kölcsönösen megállapítva.

Ápril 16. Hétfő.

Kossuth kormányzó Meszlényi Kossuth Zsuzsán n á t, nővérét, az összes magyarországi tábori kórházak főápolónőjének nevezi ki.

Közl. 84. sz. (férgei különbséget tévén a betegek ápolása és egy harczó hadsereg ápolási szükségéinek országos vezetése közt, ezen s más ehhez hasonló kinevezésért méltán ingerültségbe jött, (V. ö. Görg. II. 111.]). Kossuth nejeről s a magyar „honvédnök“-ről átalában bővebben Vali. I. 105. s köv. 1. Sebesülteket ápoló nőegyletek az ország minden vidékein voltak, s nagy részük már 1848-ban keletkezett. A marosmegyei nőegyletről, mely később csupáu varrásra szorítkozott, úgyszintén a kolozsvári nőegyletről I. II o n v. 104. 143. 164. sz. Köv. O. I 82. I., a s z e g e d i ről, mely 0 s z t r o v s z k i kormánybiztos felhívására 1849. májusban alakult, Szegedi Hírlap 1849. 4. sz., a szabadkairól, mely a betegápolást nem csupán hiú dicsekvés gyanánt tűzte feladatul, hanem tényleg is gyakorolta, Szeg. Hírl. 1849. 31. sz. Katonai rendes szolgálatban sokkal kevesebb nő volt, mint a közliir tartá. Egynehányan a Huny a d y-honvédek sorában szolgáltak (Houv. 66. sz.) Kolozsváron 1849. májusban az amazonok tömegesen jelentkeztek honvédi szolgálatra s egy különcsapat alakítására, Csány azonban nem fogadta el ajánlkozásukat, miután „a haza e vészes napokban a fegyvert férfíui erős karokra bízni kénytelenítetik,“ hanem felszólítá az ajánlkozókat, hogy,

ha a boát szolgálni akarják, varrásban, mosásban, betegápolásban s több efféle női munkákban segítsenek, a midőn rendes napizsoldot fognak huzni, (Honv. 113. sz.) A nőhonvédek közt legtöbb figyelmet költött a zágrábi születésű L e b s t ü e k Mária, Görgei táborának egyik legérdekesebb alakja. Ő a tiroli vadászcsapatbau „Cári“ név alatt szolgált, a katonai szolgálatokat rendesen teljesíté, s a harcokban is részt vett. A kápolnai csatában zászlóalját szétszórván a vasasok, midőn mindenki csak önélete megmentéséről gondoskodott, ő 86 sebesültet szedett össze és szállított Tisza-Füredre. (K ő z l. és^ H o n v. 72. sz.)

Bem altábornagy, Hátszegről a Vaskapuszoros a n át érkezvén, Vaiszlavánál Eisler alezredes osztrákjait (2 zászlóalj s 12 ágyú) d. u. 2. óraker megtámadja s a székelyek rohamával megvervén. Obrescha-ig úzi. Veszteséglink 1 sebesült, az ellenségé mintegy 50 halott s egy ágyú.

Honv. 99. 102. sz. Som. 17. 1. (az ellenség parancsnoka: Chavane ezredes). K l a p. Nat. 11. 130. 1. (ápr. 17. valamint Eüstowés Kővári is). Bem miután Erdélyt-Gyula, Fehérvár s a havasok kivételével, megtisztítja az ellenségtől s azon vidék védelmét újból szervező, Kossuth meghívása folytán Magyarhonba a Dunához törekedett. Rendelkezhető állapotban lévő seregét két csapatra osztá s míg az egyikkel B á n f i ezredes a dévai úton nyomult előre, a másikat (1200 ember s 12 ágyú) ő maga vezető a Hátszeg völgyén, mindenekelőtt Karáncsbesre sietvén, az ottani vashámor elfoglalására, hol ágyúgolyókat szándékozott készíttetni. A lengyel ápr. 17-én érkezik ide, s itt veszi Kossuth és a hadügyminiszter abbéli figyelmeztetését, hogy mielőtt tovább jöne, tisztítsa meg a Bánságot, mire nézve Vécsey ü — 4 ezer emberrel rendelkezésére állatul. Bem hajlott a felhívásra, s miután értesült, hogy az Erdélyből kivert Puthner féle sereg Orsovánát a temesváriak kai akarja magát kapcsolatba tenni, elhatározta, hogy mielőtt ez egyesülés megtörténék, Temesvárra siet, s a szanaszét portyázó örségbeli csapatokat, melyek előle Lúgosról (Bem itt ápr. 19-én a német lakosok által roppant lelkesedéssel fogadtatik: K ő z l. 87. 89. sz.) Nagy Keverésre vonultak, megverni törekszik. Lúgosról tehát nyílt rendeletet küldött Villám alezredesnek, ki az 5. hadtest egy daudarával Radnán állott, úgyszintén az Aradot ostromzáró Vécseynek, hogy rögtön hozzá siessenek » ez utóbbik R é k a s felől hátban támadja még L e i n inge u t. Villám pontosan engedelmeskedett is, Vécsey azonban, ki Szolnoknál is egész pedantériával utasítá vissza Damjanics hason minéműségű felhívását, egyszerűen kinyilatkoztatta, hogy neki Bem nem parancsol, s annátfogva ő nem is tesz egy lépést sem. Bem e miatt bevádolta Vécseyt Kossuth

előtt s letevését követelte (Bem levele a honv. biz.-hoz Honv. 104. sz. és Lev.-nél II. 95. 1.) Vécsey azonban később igazolta magát, mire Bem hírlapi úton visszavonta vádját. Egyébiránt Kossuth maga sem volt meglegedve Bemmel, egyik Vetterhez irt levelében legalább panaszkodik, hogy a lengyelnek utasítása volt 7500 emberrel ápr. 12-re Szegeden megjelenni, e helyett azonban 6 századot vezetett ápr. 19-én Lúgosra, mi miatt a bácsbánsági hadműveletet igen hátra vettek s Bem át sem kelhetett a Tiszán (Kosa. lev. Peldz. 227. 1.) Bem ápr. 24-én hagyja el Lúgost. — További működését s terveit. 1. máj. 8.

A s b ó t h ezredes Pest mellett a kőbányai szellőkben osztrákokkal csatározik, s végre az ellenséges lovasság támadására ágyú védelem alatt visszahúzódik. Okolocsányi.

Asb. I. 87. 1. Vali. I. 127. 1.

Ápril 12. Kedd.

Aulich tábornok Pest mellett a Rákosmezőn az osztrákokat megtámadja s Pest falai közé vonulni kényszeríti.

Közl. 89. sz. Asboth és Klapka e harcot nem említik.

Ápril 18. Szerd.

A s b ó t h ezredes Pest alatt a Rákos mezőn a császáriak ellen kényszerszemlét intéz, mely alkalommal heves ágyútűz és néhány lovas roham után visszaveretik. Rákoskeresztúrból azonban Jelics százados és Petkó főhadnagy érkezvén, hátrálását hős feláldozással fődözik.

K l a p. Nat. I. 354. 1. A s b o t h ez eseményt nem említi.

G ő r g e i Ármin őrnagy (6 század gyalog, egy lovas század és 2 ágyú) Selmeczet véletlen megrohanja s az ellenséges őrség kiverésével el foglalja.

G ő r g. II. 97. 1. G. Ármin ápr. 10. után küldetett a bányavárosok felé, hogy onnan űzze el az osztrákokat s biztosítsa a Komái'« le felé húzódó sereg hátát.

Ápril 19. Csütörtök.

Az országgyűlés „a magyar nemzet függetlenségi

nyilatkozatát,“ az ápv. 14. végzés értelmében ünnepélyes okmányban kiadja.

Közl. 85. sz. Az okmány még Szil. nál F. Tört. 352 — 365 1. úgyszintén Füg. II. 527 s köv. 1.

N a g y s a 11 ó i csata. Klapka és Damjanics tábornokok (összesen 18 ezer ember) Wohlgemuth tábornok ellen, ki az újonnan szervezett osztrák tartalékkal (24 ezer ember) a Komárom felmentésére törekvő magyar seregnek a Garrammentén útját állá, támadást intéznek. D. e. 10. órakor Dipold dandára északnyugatról, Kazinczy hadosztálya arcvonalban, V y s o c k i é délről támadnak N a g y-S alléra. Egy órai ágyúzás után Kazinczy és Vysocki a városba rohannak s onnan iszony r utczabarczban verik ki a D r e i h a n n-dandárt. Wohlgemuth ekkor, miután Strasdil dandára is visszavertett a várostól, Jablonowsky osztályát állítja fel a délnyugati magaslatokra, hol azt Nagy-Sándor lovassága támadja meg. Ezalatt a jobbszárnyon Dipoldot H e r z i n g e r dandára a B ó b i c s állodása felé vissza nyomja , azonban Guyon ezredes hősiessége s Klapka személyes megjelenése következtében Herz inger fd. u. 3. órakor Csekére visszavertik. Egy óra múlva Wohlgemuth megkezdi elvonulását a magaslatokról, ugyanakkor, midőn Gáspár lovasságával Pö l teli-be rg is meg jelen a harcztéren. Nagy-Sándor és az újonnan érkezett lovasság”egy része Faj kiirt és Hálásig üldözik az ellenséget. A csata után d. u. 4. órakor a hölvényi erdőből egészen váratlanul még egyszer megszólalnak az osztrákok ágyúi, kik azonban a 28. zászlóaljtól Klapka közreműködésével egy órai viadalban visszavertnek s megfutamíttatnak. Görgei fővezér a harcz folyamát L é v á ról nézi. Veszteségünk 600 ember holtakban és sebesültekben, az ellenségé 2 ezer ember, s ezek közt 1200 fogoly.

Klap. Nat.!. 338 — 349. I R ü a t. I. 372 — 380. I. A s b.

0. 5—70. I. Közl. 89. sz. Görg. II. 29—31. I. Val. II. 30. III. 9.

1. Lapina. 6.—09. 1.

J e l l a c i c bán és S c h l i c k tábornok Pestről a Rákosmezőre Aulich tábornok ellen még egy utolsó kény-

szerszemlét tesznek, mely alkalommal végre meggyőződnek arról, hogy előttük egy kisdud sereg áll, mely őket más fél hét óta tökéletes ámulatban tartá, a mennyiben egy nagy hadsereg mozdulatait utánozván, őket azon hiedelemben ringatá, hogy előttök az összes honvédsereg áll.

Rüst. 1.380. 1. Klap. Nat. I. 355. 1. v. ö. A ab. I. 19.1. Aulich tábornok egyike volt a forradalmunkban feltűnt katonai tehetségek legnagyobbikának, s a Pest előtti tüntetéseket, melyeket ritka ügyességei hajtott végre, Görgői épen azért bizta rá, mert alvezérei közt a sztrategia és taktika mezején őt tartá legavatottabbnak. A pesti hadművelet összes vesztesége részünkön mintegy 500 ember holtakban és sebesültekben.

Perczel Mór tábornok Ó-Becsénél a szerbeket kiveri sánczaikból s a Tisza balpartjára nyomja vissza. Tüzelés d. u. 1. órától késő estig.

Közl. 92. sz. Klap, Nat. 11. 118. 1. Rüst. II. 20. 1. Perczel, mint láttuk, nem egészen egy hónap alatt az egész Bácskát visszafoglalá s Péterváradot az ostrom alól az innenső oldalról fölmenté. A dolog nehezét (Tittelt) azonban ott hagyta. „Ha Perczel“ így ír a szerbek történeti jegyzője „az elhagyott községek elpusztításával, a templomok megfertőztetésével, a sirok felhányásával nem hagyta volna magát feltartóztatni, semmi sem állt útjában, hogy Thodoro vicot a Bánságban megsemmisítse, semmi sem gátolta, hogy Tittelt meg ne hódítsa, a szeré mi ut, a szlavóniai út nyitva állott előtte.“ (Serb. 273. 1). Ő azonban egészen más ösvényt követett, a kormányrendeleteit, melyekben kíméletet és szelíd bánásmódot is parancsolt a szerbek irányában, legtöbbször félrevetvén, könnyű győzelmek után kapkodott. Ápr. 20. és 21-én Ó-Becsénél átkelt a Tiszán s Czintula szegedi segélyhadával Tiszaszent - Miklóson egyesült. Ezalatt a ráczok Bacsót ismét elfoglalták, ittott iszonyú kegyetlenségeket és pusztításokat, követtek el a védtelenül hagyott magyar elemek, a Rómais á nézőt újból megerősítik, s Tittelen nagy mérvben elkészülnek a védelemre. Perczel ezen elkövetett hibájáért Klapka b. hadügyminiszter megrója. iK lap. lev. Mész.-nál (18. 1). Perczel a hadügyminiszternek „ismeretlenséget s a hadi munkálkodás törvényeiben való járatlanságot tausító iratát megvetéssel olvasván,“ miután a maga módja szerint sokféle badarságot összeirt, azzal menté magát, hogy a Bánság felső részét ki kellett tisztítani, hogy Bács biztosítva lehessen. Levele végén pedig kijelenti, hogy a Dunán át Baranya felé át nem mehet, mivelhogy neki „tudatlan kevélység, hálátlanság és nyomorult kajánság“ ellenében idejét „holmi védelmi és visszatorló ira-

tokra kell pazarolnia,“ sőt „búcsút vesz pályájától, mert lelki erejétől elragadták a bizodalmt és enthusiasmust“. (P. lev. Mész.-nál 76. 1.). V. ö. máj. 7. 22. j u n) 5.

Ápril 20. Péntek.

Pöltenberg ezredes Gáspár hadtestének egy részével Kémén dnél W y s s tábornok hátráló dandárára akad, s azt az I.és3. hadtestek közreműködésével áil odásából kiveri. Wyss Párkány felé vonul le, miközben Horváth portyázó csapattja aGaram túlsó partjáról intézett lövéseivel nagy mértékben nyugtalanítja; végre a Dunán átkelve, Esztergomba hzza magát.

{ } ö r g. II. 8 1. 55. 1. U ii » t. 1. 378. 1. Ív la p. Nat. I. 348. 1. A s b. I. 170. i, Hiv. jel. Szil.-nál F. Tört. 367. 1. (nap nélkül).

Ápril 21. Szombat.

Tót bizalmi férfiak Bécsben a Fölség elibe javaslatokat terjesztenek egy, számukra Felső-Magyarországból kihasítandó, külön „Tót-koronaország“ iránt.

Moyses püspök felterjesztménye P. Napi. 1861. évf. 261-ez. — 1849. szept. 17. a tót-koronaország megalapíttatását ismételve kérelmezték a tótok, s egy horvát-szerb és román-szlovák vegyes küldöttség által is bátorítottak és támogattak cselezéseikben. (Ez utóbbiak folyamodványa, mely azonban „közbe jött akadályok miatt“ már be nem nyújtott, Pej.-nál 201. 1.) — All-e igazi érdekében az egységre törekvő Ausztriának, hogy különben is elég számos országai, még többfelé daraboltassanak, nem itt a helye eldönteni. Elég az hozzá, hogy e korona-országalkotási theóriával némely pánszláv izgatok forradalom után is sokáig nem hagytak fel. így péld. a S e h m e r l i n g-miniszteriumtól kéz alatt neki biztatott t h u r ó c z s z e n t i n á r t o u i értekezletet is (1861. jan. 6.) sikerült rávenniük í' r a n c z i s e z i n a k (ki 1848. szeptemberében Húrban alatt mint önkéntes tört be hazánkba: Wanderer. 1865. aug. 23. sz.) és társainak, hogy a képviselőházhoz emlékiratot intézzenek „a szláv nemzet nevében“ egy felsőaia-gyarországi szláv kerület, alkotása iránt. De ezen emlékirat (közölve Magyarosz. Szerk. Pomp. 1861. évf. 161. 162. sz.) eszméiben jó formán csak azok osztoztak, a kik aláírták (7 pap, 2 ügyvéd és még 6 ember, kiknek állása nincs kitéve), mert a mint benyújtott, majdnem az egész Felső-Magyarország tiltakozott ellene. A tiltakozók közt van

Nyitva megye (P. N. 1861. évf. 154. sz.) Szokolcza (i. in. 155. sz.), Rózsahely (Magyarorsz. 1861. 173. sz.), G ö m ö r- és K i s-Hontmegye (i. m. 188. sz.), Hont megye (i. m. 187. sz.), Zólyom megye (P. N. 1861. 168. sz.), Besztercz-Bánya (i. m. 179. sz.) Selmecz-Bánya (i. m. 183. sz.), Lipót megye (166. sz.) Nagyszombat (161. 164. sz.), Árva megye (159. sz.) stb. Ez emlékiratot, melyet az országgyűlés, feloszlatása miatt nem tárgyalhatott, M o y s e s püspök később kissé bátrabb szavakban újra öntötte s fölterjesztmény alakjában még azon évi december folyamán egy küldöttség élén a Fölségnek benyújtotta. E szerint az „Okolia“-nak kebelébe csak Pozsony, Nyitra, Trencsén, Hont, Thuróc, Árva, Liptó, N ó g r á d, G ö m ö r, S z e p e s, Sáros, Abauj és Torna megyék ol vasztatának be!

Nugent altábornagy Mariaschnec ellen Pétervárad mellett támadást intéztet, azonban Percze I Miklós várparancsnoktól visszaveretik. A csatározás más nap megújul.

Közl. 92. sz.

Ápril 22. Vasárnap.

Kossuth kormányelnök a Windisch-Gratz cs. helytartó által ápr. 10-én Magyarország közjovelmére kibocsátatni rendelt pénzutasványokat semmitérőknek nyilvánítja.

Közl. 87. sz. úgyszintén H o n v. 105. sz.

G ö r g e i tábornok s fővezér Komáromvárat a Duna balpartján cs a Vág mentén a zárlat alól felszabadítja. Az 1. és 3. hadtestek (Klapka és Damjanics) a vár előtt álló Vághid-főnél állítják fel táboröreiket, a 7. hadtest két osztálya pedig Bátor-Kész inéi száll táborba. L e n k e y várparancsnok az erődből kirontást tesz, minek következtében a Csallóköz felől álló ostromsereget a Duna jobb partjára veri át. Klapka ezután hadtestének nagyobb felét a várba vezeti.

Görg. II. 34. 35. 1. Rüst. I. 379. Hiv. jel. Szil.-nál Férf. 20. 1. (nap nélkül). R ü s t o w és Asbóth méltán hibáztatják Görgeit, hogy ekkor mingyárt át nem hidalta a Dunát, midőn átkelven a jobb partra, az egyetlen L e d c e r - dandárt onnan könnyszerrel elverhette volna.

Martini őrnagy az e hó 1-én hazánkba tört B a r c o tábornokot (V o g e l hadtestéből) Podheringnél, Munkács mellett 4 óra hosszat tartó csatározásban megveri s visszanyomja.

Közl. 89. 104. sz. Honv. 105. sz. R ü s t. II. 65. 1. Gr. Bubna cs. ezredes e harcban halálos sebet kap, s pár nap múlva meghal. V. ö. ápr. 23.

A Rajacic érsek által összegyűjtött s mintegy 15 ezer főre menő ráciz sereg Mokrinnál Derra őrnagyot (Perczel Mór előhada) megtámadja, de majd, K o h l m a n ezredes (a magyar sereg balszárnya) által meglepetve, visszahúzódik. Más nap

Ápril 23. Hétfő.

Perczel Mór tábornok K o h l m a n ezredes hadosztályával a Supan vezérlete alatt álló szerb felkelőket nevezett városonál megtámadtatja, miközben maga hátban, a bácsi osztály egy része pedig Török-Becse és Nagy-Becskerek felől fenyegetik az ellenséget. A megrémült szerbel: ekkor, a nélkül, hogy komoly harciba ereszkednének, lovaikra és székereikre felkapva, futásnak erednek. Perczel zsákmánya „sok ezer koci és marba,“ 100 fogoly stb.

Közl. 92. sz. K l ap. Nat. II. 122. 1.

Perczel Miklós ezredes s Péter vár adón várparancsnok a Karlovicz és K amenicz felől támadó ellenséget visszaveri.

Közl. 96. sz.

G ö r g e i Ármin portyázó csapatai Trenck cs. őrnagy hadosztályát Priböcznál, Thuróczmegyében megtámadják s V a r i n i g visszaverik.

G ö r g. II. 98. 1. R ü s t. II. 64. 1.

Kossuth kormányelnök a képviselő házban a hadseregnek 50 ezer fővel leendő szaporíttatását indítványozza, s jelenti, hogy a G a l l i c z i á ból fenyegető betörés ellen állítan-

dó hadsereg vezérének Dembinski tábornokot nevezte ki. Az indítvány ápr. 27-én fogadtatik el.

Közl. A Gallicziából betört V o g e l ezután Szepes-, Liptó- és Trencsénmegyén keresztül minden háborítatás nélkül összeköttetésbe tette magát a cs. főserggel, Dembinski előle Sárosba hátrálván, Görgei Ármin pedig útját állni gyöngye lévén. Görg. II. 99. 1.)

Ápril. 24. Kedd.

Az osztrák katonaság, sok sebesültjei hátrahagyásával, éjjel (ápr. 23. és 24. közt) teljeseu kivonul Buda Pestről, s felgyűjtja az ottani hajóhidat. Utolsó csapatok az elvonulásban a J e l l a c i c bánéi, ki a már ekkor Bábólnán lévő W e l d e n fővezértől elválva, a délvidék megtartása s illetőleg visszafoglalása végett a Duna jobb partján Mohács s Eszék felé húzódik le. D. u. 4. órakor Aulich tábornok huszárai megszállják az üresen hagyott fővárost, hol a lakosságtól rendkívüli örömmel és lelkesültséggel fogadtatnak.

Közl. 92. sz. Le v. I. 100. 1. Szil. P. Tört. 367. 1. V a h. III.

123.1. Welden tábornagy ápr. 22-én közhírré tette a fővárosban, hogy ő az ikervárost kímélni akarja, de hogy ha elvonulására s betegeinek elszállíttatására elég idő nem fog adatni, Pest a lánezhíddal együtt halomra fog ágyúztatni. Hentzi várparancsnok pedig, kit a genialis Welden Budán hagyott, s ezzel hadseregét s tán Ausztriát is megmenté a pusztulástól, ápr. 23-án felhívja a vár lakosait, hogy két hónapra lássák el magukat élelmiszerekkel, vagy hagyják el a várat. (A hird. Pál. 91. 1.) A cs. fővezérnek nemcsak fegyvereink győzelmei tették igen nehézé helyzetét, hanem a betegek roppant száma (állítólag: 10,068 ember), az élelemhiány s az alvezérek közt elharapódzott ellenmondási szellem is, minélfogva jobbat nem tehetett, minthogy katonai nevének kockáztatásával is, a Pozsonyba hátrálást elrendelé. — A horvátok, az elindulás percze közeledvén, a fővárosban rabolni kezdetek. S c h l i c k, ki még ekkor Pesten volt, a rakoncátlanokadások megszüntetésére egy zászlóalj vadászt küldött, de a horvátok rálöttek a vadászokra, s csak Jellacic személyes megjelenésére állott helyre a rend. Ez utóbbi (31 $\frac{1}{3}$ zászlóalj, 35% lovasszázad, vagyis 33,700 ember « 137 ágyú) senki által sem üldöztetvén, egész kényelemmel utazgatott le a Dunán és a Duna mentén, s csak itt-ott állotta útját a népfölkelés, mi-ből természetesen a fölkelteknek több kára lett, mint neki. Az ellen-szegülés ugyanis ürügyül szolgált arra, hogy a bán, ki egyébkint sem állott már a fővezér szeme előtt, elővegye ismeretes zsarolásait és erő-

123.2. szakoskodásait. Szegszárd és Pécs vidéke kegyetlenül meg' sanyargattatott.

P e r e z e l Mór tábornok Bassahid és Török-Becse közt a szerb fölkelők ellen győzedelemmel harczol.

Klap. Nat. II. 123. 1. Közl. 96. sz. (a nap, ápr. 23. hibás). Szil. F. Tört. 45. 1. (mint oly sokszor, itt is két harczot csinál egyből).

Ápril 25. Szerda.

Mihályfalvai értekezlet Zaránd megyében. Dragoss, magyar kormányküldött, Jancu s Butenau praefectek és D o b r a procurator előtt a magyar seregek ujabbi győzelmeit, Ausztria szorultságát, kedvezéseit a szászok méltánytalanságát az oláhok iránt fejtegetvén, a népfönököket békére és meghódolásra szólítja fel. Ezek bővebb alkudozásba nem ereszkednek, hanem fegyverszünetet ajánlnak, mit Dragoss elfogad s másnap Hatvanival, a zarándi hadparancsnokkal, is elfogadtat. V. ö. máj. 4.

Kem. Nagy-Eny. 217 — 220. 1. Som. 49. 50. 1. Az oláhoknak nem volt bátorságuk a „római légiók“-at síkmezőre kiállítani honvédeink ellen, s Enyed földulása után hegyeik közé vették magukat, csak olykor-olykor csapván le egy-egy magyar falu és uradalom kirablása és elpusztítása végett. Ezenkívül kedvencz foglalatosságuk volt, míg Bem távoljárt tőlük, a megyéket román lábra állítani. Legtöbb harci tevékenységet fejtett ki közülök a „vaderélyű“ Axente, ki Gyula-Fehérvárat élelmiszerekkel látta el, s ostromseregünket több ízben háborgatá.

A horvát-szlavon tartományi gyűlés bizottságának küldöttei, névszerint Vranyczany Ambrus, MaíUxranio Iván, Z i g r o v i c Fercenz és Kukuljevié Iván, Bécsben panaszkodnak a Fölség előtt, hogy daczára az összbirodalom érdekében tett hü szolgálataiknak, nemzetük sérelmei, melyeket a „váratlan“ márcz. 4. alkotmány sem orvosolt, még mindig fennvannak, s e miatt „a nemzetet tovább-tovább kecsegtetni már lehetetlen.“ Esedeznek tehát, hogy a m. é. jún. 5. tartom. gyűlés határozataira a legfelsőbb végzés adassék ki s különösen, hogy saját legfőbb önkormányzatuk létesíttessék, a határ

ország bekebeletessék be az országba, a nemzeti nyelv kizárólagos érvényű hivatalos nyelv legyen, a szerb vajdasággal terveit kapocs hagyassák helybe, a dalmát követek a legközelebbi tartom, gyűlésre hívassanak meg, Muraköznek Horvátországba a báni tanács által már folyamatba vett bekebelezése erősíttessék meg. A küldöttek ez értelemben készült felirata máj. 6-án adatik át a Fölségnek.

A felirat Pej.-nál 195. 1. Megjegyzendő, hogy a márcz. 4. alkotmányt a horvátok által Bécsbe küldött miniszter, Kulmer, is aláírta. A rendkívül kedvezőtlenül hangzó válasz az 1848. jún. 5. horvátszlavon tartom, gyűlés határozataira nem előbb, mint 1850. ápr. 7. adatott ki, midőn a határozatoktól a jóváhagyás megtagadtatott.

Ápril 26. Csütörtök.

Komárom alatt első csata. Knezics ezredes az 1. és 3. hadtestből összeválogatott 4 ezer főnyi csapatával az osztrákok ágyúlovöldözései közben éjfél után átkel a Dunán. Kiss Pál dandára 2. és 3. óra közt a hidfőtől délre eső homokhegyet s a 7 ágyúból álló ellenséges üteget szuronynyal elfoglalja, majd balra térvén S c b u l c z dandárával egyesül, ki Ú j S z ő n y t már azelőtt kemény viadal után birtokába vette, s ketten M o n o s t o r ellen indulnak, miközben a Lederer dandára (osztrák balszárny) Á c s r a húzódik s a Czonczo-patak mögött helyezkedik el. Ekként a Duna jobb partján lévő sáncek reggeli 4—5. órára mind birtokunkba esnek. Ezután mintegy 3—4 órai, ránk nézve igen káros, szünet áll be, mialatt az ellenség időt nyer ereje összevonására. Végre Damjanics tábornok a várból megérkezvén, Kiss Pál és Kökényessy dandáraikkal C s e m és H e r k a l felé középet formál, s ott d. e. 9. óra tájon Schlick tábornokkal harczba ereszkedik. Görgei fővezér pedig a jobbszárnyon az 1. hadtest maradéksapataival Ács felé mozdul, s az ottani erdőben az ellenség balszárnyával hevesen összetűz; Klapka tábornok végre balszárnyunkon Ó-Szönynek indul, melyet Dipold virradatkor könnyű viadal után elfoglalt az ellenségtől. S itt újul meg legelőbb is a harcz nagyobb mérvben, miközben a császáriak Klapka csekélyebb erejét a csillagerődbe visszanyomják. Dél felé S i m u n i c h tá-

bornok Schlick segélyére a L e d e r e r-dandárát rendeli. Egyidejűleg Nagy-Sándor tábornok a magyar közép lovasságával s a 47. zászlóaljjal Schlicknek jobb oldalon és hátban leendő megtámadása végett a uagyigmándi úton meggondolatlanul s parancs ellenére előnyomul, azonban Montcnuovo csapatának Kócsról lett érkezete folytán makacs küzdelemben szét-szóratik. Klapka és a 26. zászlóalj indulnak segítségére. Schlick gyalogjaival a Damjanics által elfoglalt területre e kedvező időpontban új támadást tetet, de sikertelenül, mert Damjanics rendíthetetlenül állott. D. u. 1. órakor Görgei félbeszakíttatni rendeli a harcztot. Azontúl csupán meddő ágyúzás folyik^ mialatt a császáriak Győr felé elhúzódnak. Másnap honvédeink, Ácson tömérdek zsákmányra akadnak s a vár a Duna jobb partja felől is felszabadul. Veszteségünk 800, az osztrákoké 1200 ember holtakban és sebesültekben s ezen kívül hatalmunkba esik 1000 fogoly s 7 ellenséges ágyú.

RÜBI. I. 387. 393. 1. Klap. Nat. I. 367—376. 1. G ö r g. II. 33 — 43. 1. Asb. I. 74—76. 1. Közl. 93. 97. sz. Honv. 113. sz. Vah. II. 104. s köv. 1. Lapins. 74—82. 1. S z 11. F. Férf. 105. 1. F. Tört. 367. 1. E csata után Bécs sorsa kezünkbe esett s Görgei előtt megnyílt az út, mely őt az osztrák hadfolytatás életerének elmetzésére s a császári hadsereg tönkrevérésére vezetheté vala. W e l d e n ugyan önkéntesen szakítá félbe az útközetet már egy korábbi terve szerint elszánván magát Pozsony tájára húzódni vissza s a Vág és Duna mentén helyezni el seregét, de az a folytonos vereségek és hátrálások folytán elcsüggedve, már csak annál fogva sem lett volna képes feltartóztatni diadalmas csapatainkat, mert Komáromtól Béccsig szakértők véleménye szerint egy hadsereg számára előnyös védelmi állás nem létezik. Mindazok, kik forradalmi harcunkról írtak, egyértelműleg kárhoztatják ezért Görgeit, hogy ekkor előre nem nyomult; de legkiváltképen Kossuth (utólagosan). „A komáromi győzelem“ így ír a volt kormányzó „második marengói csata lehetett volna, ha (Görgei) Gáspár nak a színhelytől háromóranyira tétlenül álló hadtestét a csatába hívja s ekként képessé teszi magát az ellenséget nyomatékkal üldözni. Bécs ekkor érett gyümölcs gyanánt kardcsapás nélkül esett volna kezébe s Ollmützből az uralkodóháznak távoznia kellett volna.“ (Widdini szöveg 12. 1.). Görgei Komáromban maga is az előrenyomulást ítélt legjobbnak s egy nevezetes kiáltványt bocsátott hadseregéhez (megvan Görg. II. 52. 1. és Szil.-nál F. Férf. is), melyben a harcztot európai jelleműnek nyilatkoztatja s jelszókép ezt tűzi ki: „Előre bajtársak, előre!“ Az előnyomulás azonban mingyárt a csata

után nem állott hal almában, miután kimerült csapatai a további erőfeszítésekre képtelenné váltak, töltnépei az utolsó harcban elfogytak s tüzéségi készleteit a kormány nem küldte el. Ide járult még az is, hogy K l a p k a K o s s u t ; l tál együtt Budával- elfoglalását sürgető (e pontra nézve v ő, máj. 4. jegyz.) a roppant sztratégiai képességű Bayerrel ellentétben, ki az osztrák főváros felé előre tervezett. De majd megérkeztek Görgei löszerei s még mindig a biztos győzelem reményében Uldözhet'e volna Weldent, ő azonban e tervéről letett, még pedig, mint emlékiratában mondja, politikai indokok miatt. Úgy vélekedett t. i. hogy az osztrák kormány belátván, hogy saját erejéből nem leeiid képes foguiatosítani a márcz. 4. alkotmányt, inkább fog hajlani kibékülésre mint az oroszok behívására, ha G-örgei, miután előbb az ápr. 14. határozatot is visszavétette, győzödelmes hadserege élén az osztrák határnál békeajánlatokkal Kinálandja meg. Ily nemű békeajánlatok sikerére nézve pedig Görgői Budavár előleges elfoglalásában több „esélyt“ látott, mint a rögtöni előnyomulásban (G ő r g. II. 51)—61.1.). G-örgei bővebben maga sem fejtí ki a Budavárnál reméli „esélyek.¹¹-et, melyek egyátalában nem is következtek be, s épen azéri bízvást, kimondhatjuk, hogy ő nemcsak tóvnézetben volt a béke esélyei uck keresése körül, mert az esélyeket sokkal jobban feltalálta volna, ha azon az úton melyet a sztratégia ajánlott tónkre veri az ellenséget, hanem megfeledezett katonai kötelességéről is, mely nem más volt, mint. har ezolni s az ellenséget megsemmisíteni, a békekötést bízván »z illetékes hatóságra t. i. a kormányra és országgyűlésre. Es hogy ő ily silányul képes igazolni Buda alá vonulását, ezzel mindörökre menthetlenné tette önmagát az általa is úgynevezett „sztratégiai baklövéséért s azon kemény leczkézést, melylyel e miatt mindenki (péld. Kmety Magyarorsz. Szerk. Pomp. 1881. éfv. 254 255. sz) illeti, megérdemli. V. ő. Máj. 4. Árulásból követtetett-e el ez a hiba 1. Máj 27. jegyz.

A bécsi udvar sürgetve kéri Miklós orosz czárt, hogy „oly gyorsan a mint csak lehetséges“ indítson hadakat Magyarország ellen, mire a czár ápr. 30-án táviratilag rendeli Paskevies vezérének, hogy a 3. és 4. orosz hadtestet az osztrák G a 11 i c z i a felé mozdítsa. V. ő. á p r. 15. m á j. 1.

R ü s t. II. 52. I. V. ő. Ber. I. 5. 1.

Kossuth kormányzó megparancsolja, hogy a székelyek saját polgári hatóságai alatt legyenek; székeik megyékké átalakíttassanak, tiszteik ezentúl főispánoknak neveztessenek s a katonai parancsnok jogilletősége csupán az átadott újonczokra

és a mozgó nemzetőrségre terjedjen ki, de a székely népre ne. Az örökös határőri kötelezettség megszűntnek nyilvánítatik.

A rend. K ö v.-nál 0. 176. 1. v. ö. E. T. 217. 1.

Ápril. 27. Pént.

Kossuth kormányzó ultimátumot küld Arad v á r n a k s az őrséget, utóbbi győzelmeink tudatása mellett, önmegadásra hívja fel. Az ultimatum olvasatlanul adatik vissza a táborkötvetnek. V. ö. f e b r. 8. j u n. 1.

F e l d z. 40. I. Ez időtájon mind az őrség mind a zárlati sereg igen csöndesen viselte magát. A lövetések ritkák és gyöngék voltak, az. insug és a ragály azonban annál nagyobb erővel dúlt inár májusban a vár falai között.

Bem altábornagy d. u. 4. órakor Sággról érkezteben Temesvár József külvárosát megtámadja s a meglepett őrséget a várba kergeti.

Honv. 2 18. az.

Nesselrode orosz külügyminiszter az orosz külföldi követekhez körlevelet intéz, melyben nyilvánítja, hogy „Magyarország lázadása utolsó időben oly előmenetelt tett és oly irányban fejlődött, hogy Oroszországnak nem szabad ezt többé közönyösen tekintenie.“ A magyarok legyőzték az osztrákokat, de egész önálló lengyel csapatok s lengyel vezérek is vannak soraikban, s tisztán kivehető azon törekvés, hogy Galliczia s több orosz tartományok is fellázítsanak. „Az osztrák kormány,¹ mely minden haderejét jelenleg nem fordíthatja a magyarok ellen „azon határozott és világosan kifejezett kérelmével folyamodott a császárhoz, hogy a lázadásnak, mely ugyauegy időben két császárságnak háborgatja nyugalmit, mielőbbi elnyomására segítséget nyújtson.“ E kérelemre hajlott a czár, bár nyíltan kimondá, hogy minden álladalmuak elismeri abbéli jogát, melynél fogva politikai alkotmányáról saját belátása szerint intézkedhetik... s hogy ő sem a kormányzási rendszer, sem pedig a belorganizatióbau szándékolt változtatások ügyébe bele nem avatkozandik.“ És miután „egy

független Magyarország magát hosszabb ideig fenntartani képes nem lehet,“ ideiglenes állásával pedig azonkívül, hogy Ausztriának szerződéses által biztosított épségét megcsontítja az európai egyensúlyt megzavarja, s Oroszország irányában ellenséges szellemet mutat: reméli, hogy az európai kormányok bele fog-
nak nyugodni az ő fegyveres beavatkozásába.

A körlev. Reap. 2. sz. úgyszintén Füg. III. 19.1. (a Correspondence relatif. után). A mennyire az eddig közrebocsátott adatokból kitűnik, a Magyarhon elleni orosz segílyt még márcziusban kérte az osztrák kormány (B e r. I. 1. 1.), oly értelemben, hogy a czár G a l l i c z i a és Bukovina határán orosz földön vonasson össze némi csapatokat (mi mégis történt), melyek szükség esetén Magyar honba és Erdélybe nyomulhassanak elő. Ez alkalommal megizeni a czár, hogy a segílyadás módját és mérvét ő maga szabja meg s hadai az osztrákoktól külön fognak működni. Ápr. 20. táján Berg tábornok a czár segédje Ollmützben járt s nagy mérvű segílyről tön Ígéretet a megszorult kormánynak, mely úgy látszik csak vonakodva szánta el magát arra, hogy Ausztriát az oroszok által mog mentesse, habár abból, hogy Ferencz Károly főherczeg már decz. 2-án Szent-Pétervárra utazott s hogy az orosz segílyadás már febr. elején ténynyé vált Erdélyben, bizonyosnak látszik, hogy a két udvar közt e kérdés már régibb idő óta el volt döntve. Rüstö v kétségen kívülinek tartja, hogy Miklós czár maga kereste az alkalmat a beavatkozásra, hogy ekkép Ausztria, hálából, szabad kezét engedjen neki a keleti kérdés s különösen az aldunai tartományok ügye körül. Nagyon valószínű, hogy e tekintetben már előre is nyert némi biztosítékokat. Ide mutatnak legalább hires szavai, melyeket évekkel később a keleti kérdés ügyében az Ausztria érdekeit emlegető angol követnek mondott: „Jegyezze meg önmagának egyszer mindenkorra, hogy a mit én mondok, azt Ausztria nevében is mondom.“ (V. ö. Rüst. II. 58. 1. Füg. III. 15. köv. 1.).

A képviselőház határozatát 1. ápr. 23.

Ápril. 28. Szombat.

A képviselőháza Csajkáskerületet mint olyat, Kossuth Lajos indítványára megszünteti s B á c s megyébe kebelezi.

Közl. 94. sz. E határozatot P e r c z e l Mór már előzőleg foganatosította.

Damjanics tábornok, midőn másnap Debreczenbe indulandó vala, hogy ott Görgeit a hadügyminiszterségben helyettesítse, Komárom bán sétakocsizás alkalmával folborulván, lábát bokán fölül eltöri, minek következtében helyette másnap Klapka indul Debreczenbe.

Közl. 97. sz. H o n v. 113. ez. Kossuth 16. 1. Klap. Mem. 6. 14. 1. Görg. II. 66. I. Görgei Kossuth által mingyárt ápr. 14. után felszólíttatván a hadügyminiszterségre, elhatározta a tárczát elvállalni már csak azért is, hogy „azon slendrián“-nak, mely ott eddig uralkodó volt, (érti az egymástól független vezérek önkénykedéseit s a tisztí ki-nevezéseknél és előléptetéseknél uralkodó kedvezéseket), véget vessen. Klapka és Damjanics azonban azon véleményben voltak, hogy Görgeinek rendkívüli népszerűsége miatt, melynél fogva a hadsereg bálványozza, lehetetlen most elhagynia a tábornokot, miután eltávozása a hadimunkálatok további folyamára károsan hatna vissza. Kossuth maga is úgy tette az ajánlatot, hogy miután Görgei a hadak élén szükséges, egyidőre tartsa meg a fővezérséget is, s magát valakivel helyettesítse Debreczenben. Görgeinek ekkép épen kívánsága szerint folytak dolgai, mert maga szinte ragaszkodott a fővezérséghez, — hogy ekkép a katonaságra közvetlen befolyását fenntartván az ápr. 14-et(s azzal együtt Kossuthot) annál könnyebben megbuktathassa. Ekkép egyesült ama rejtélyes jellemű férfi kezében a hadügyminiszteri és fővezéri hatalom. V e t t e r ugyan még ápril első felében visszanyerte egészségét s Kossuth előtt kijelenté, hogy a hadak élére akar állani, de Kossuth nem látta tanácsosnak Görgeit győzdelmeiben megállítani s halogatta a dolgot, mi Vettert igen bosszantá. Buda bevétele után Yetter Görgeivel személyesen találkozáván, kiegyezkedett ezzel a vezéri bot iránt s tőle mint hadügyminisztertől kölcsönben azt kívánta, hogy adjon neki fővezéri állásával egyenfoku tisztí alkalmazást. Görgei a kívánatot méltányosnak találván, Vettert a bácsbánsági főparancsnoksággal kínálta meg. (V. ö. jun. 15.). — Klapka máj. 3-án érkezik Debreczenbe.

Görgei Ármin őrnagy portyázó csapatának egy osztálya Alsó-Kubinnál a felvidéken garázdálkodó tót fölkelőesapatot szélyvelveri s részben (160 ember) foglyul ejti.

Görg. II. 98. 1. Rüst. II. 69. 1.

Ápril. 29. Vasárnap.

Melenczei ütközet. Thodorovió osztrák-szerb tábornok (10 ezer ember s 30 ágyú) Perczel Mór tábornokot d. u. 4. órakor Nagy-Becskerek és Melencze közt meg-

támadja, azonban kemény harcz után estére N. - Becskeiek veveretik vissza, honnan másnap O r l o v á t é s Jarkováczt felé a T e m e s mógé húzódik.

K l a p k. Nat. II. 123.). Közl. Szil. F. Tört. 344. 374. . F. Ferf 4(6. 1. Füg. II. 477. 1. (ápr. 24. 1.)

Temesváron az ostromló sereg a Gyárvárost megtámadja, azonban a várból kirontó őrség által két izbeli támadás után is visszaveretik, minek következtében az ostromlók a Jó zsefváros déli részén F r c i d o r f nál szállnak táborba.

F e l d z. 374. I. Az ostromsereg május elején 4—5 zászlóaljat, 8 lovasszázadot, összesen 5 ezer embert és 35 ágyút, az őrség pedig 6½ zászlóaljat, 7 lovasszázadot, összesen -*840 embert és 213 ágyút számlált

Máj. 1. Kedd

Pozsonyi értekezlet. Berg orosz tábornok, a czár segédje, Cordon és Schwarzenberg osztrák miniszterek kel Weiden cs. fővezér hadiszállásán Pozsony bán az orosz beavatkozás ügyében értekeznek. Az osztrákok kívánják, hogy az orosz segélyhadak 5 oszlopban minél előbb törjenek be az országba s az osztrákokkal egyesülten mentsék fel Buda v árat a netaláni ostrom alól. Orosz részen ebbe nem nyugosznak bele, miután a czár hadseregének tekintélyes nagy tömegben, egyetlen egy működési fővonalon kell a magyar földre benyomulniok, mi e hó végénél előbb nem történhetik. Egyelőre a következő pontokban állapodnak meg közösen. Az oroszok betörése az osztrákok előrenyomulásával egyidejűleg történendik. Amazok főparancsnoka Paskevics tábornagy (Erdélyben Lüders) leend, de az osztrák főszereghöz csatolandó orosz hadosztály az osztrák fővezér alatt álland. Oroszország a hadiköltségek megtérítését nem igényli, csupán az orosz csapatok élelmezését várja Ausztriától. Az orosz csapatok azonnal elbugyandják Magyarországot, mihelyst a magyarok legyőzetnek

Rüst. II. 60. 61. i. Füg. III. 132. 133. 1. II. Mint Rüstow megjegyzi, már ezen értekezleten elárulák a két hatalmasság képviselői egymás iránt való féltékenységüket, a mennyiben mindkét részen oda

törekedtek, hogy mellette a másik fél csak mint kiegészítő működhessek. Berg tábornok mint diplomáciai ügynök az oroszok betörése után az osztrák főszereg hadiszállásán tartózkodott, hol, a mint H a y n a u részéről később felpanaszoltatott, sürgönyeivel majdnem mindennap iöglalkodtatá a futárokat. Az orosz seregben visszont osztrák oiztoso* volta* alkalmazva, jobbára magyar mágnásokból, kiknek teendőjük volt az oroszok és a magyar hatóságok közt tolmács és közvetítő szerepet vinni, a szállítás, élelmezés, szállásolás dolgában személyesen közreműködni a magyar kiáltványokat elpusztítani, a császári hirdetményeket a nép nyelvén közzé tenni, a megszállott vidékeket lefegyverezni, a magyar pártbeli egyéneket felkutatni és elfogatni, vagyonaikat zár alá venni, a magyar pénzjegyeket elkobozni, a hivatalokat ideiglenesen restaurálni, a nemzeti nyelv supernatiáját tartalmazó eddigi törvényeket érvény telenek'nek nyilvánítani, rendet és nyugalmat eszközölni, a népet és a lelkeszkeket a Fölség iránt hódolatra birni .s megnyugtatni, és a liatóságok nyelvéné a németet tenni stb. (Ezen biztosok számára kiadott utasítás Bámulj. 99 —103. 1.) Paskevics hadiszállásán főbiztos volt Z i c h y Ferencz gróf, kit a hivatalos orosz munka egyedül tart érdemesnek az említésre, (Iler. I. 59. 1.). Ezen kívül nevezetesebb biztosok voltak: Szirmay István gróf, Drevenyák Ferencz, D e s sewify (Honv. 170. 182. 185. sz.), M a j l á t h György, Mátyás (Resp. 8. sz.), Péehy őrire (Közl. 148. sz.) Erdélyben Török Bálint (Honv. 191. sz.), és Dániel (juh 15 jegyz). Az Ausztria által eszközözendő élelmezés iránt az oroszok előre is kevés bizodalommal voltak s Gallicziában tömérdek élelmiszereket szereztek be magok jó előre. Zichy ugyan a betöréskor mindent elkövetett, hogy az ígéret beváPassék, de mindössze is csak 7 napra való élelmi szerek tudott lassankint előteremteni, lótakarmányt pedig semmit. E miatt Paskevics kénytelen volt elhalsztani Pestre nyomulását s egyelőre, míg Gallicziából készletet nem kap, Miskolcz ellen fordulni, felhatalmazván csapatait, hogy készpénz fizete's mellett zsarolhassanak. Mint az orosz munka feljegyzi, Haynautól Pestről csak jul 21-én érkezik Aszódra az első élelemszállítmány (kenyér, liszt és pálinka), de ez csupán 2 napra szólott s mi több, a kenyér fele részben penészes volt (Ber. II. 17,1.). Paskevicsnek ily módon a Gallicziába vezető vonalon, hol élelemraktárai voltak, S a c k e n tábornok vezérlete alatt tetemes védelmi erőt (10 zászlóalj, 2 lovasszázarl és 18 ágyú) kellett hagynia, a főerővel pedig az élelmezési gondok miatt szabadon mozognia lehetetlenné vált, habár csapatai széltire zsarolták is a föld népet s minden ehető és nőin ehető terményt oly, nálunk ismeretlen és soha nem hallott, állati mohósággal emésztettek fei, hogy a fővezér e jó étvágyra támaszkodva bizvást tehette volna magát kissé függetlenebbé gallieziai élelmezési vonalaitól.

Görgei Ármin őrnagy portyázó csapata Trenk cs. őrnagy osztrákjait Va ri n utczáin és Budatinnéi ismételt

ízben megveri a Csátzáig kergeti. Veszteségünk 1 halott s 1 sebesült, az osztrákoknál több halott és sebesült és 58 fogoly.

Közl. 100. sz. G ö r g. II. 98.1. G ö r g e i másnap Radolyáig üzi elleneit, de midőn híret veszi, hogy Vogel 6—7 ezer emberrel s 10 ágyúval tött be Sz epésből L i p t 6 ba, üldözésével felhagy s csapatát Szent-Miklóstra vonja össze.

A szerbek Ó - B e c s é t megszállják s a csekély erejű magyar őrséget elvonulásra kényszerítik.

Közl. 100. sz. Pár nap múlva a Csurog visszafoglalására kiindult magyar had ismét birtokába veszi Ó-Becsét, melynek odahagyásaért Kossuth megróttá Perczelt.

Máj. 2. Szerda.

Kossuth kormányelnök a képviselőházzal tudatja, hogy a felelős minisztériumot következőkép alakította meg. Belügyminiszter egyszersmint a minisztertanács elnöke: Szemere, kttl: Batthyány Kázmér, pénz: D u s c h e k Ferencz, közlekedés: C s á n y László, Vallás és oktatás: Horváth Mihály, igazság: V u k o v i c s. Egyszersmint értesíti a kormányzó a házat azon megállapodásokról, melyek a kormányzó és minisztérium közti viszonyt illetőleg létrejöttek. Ezek szerint a kormányzó csak a miniszterek által kormányozhat, rendeletéi tehát csak úgy érvényesek, hogyha miniszteri ellenjegyzésben részesültek. A kormányzó hatósága kiterjed a miniszterek kinevezésére, a polgári és egyházi főhivatalok betöltésére s a kormánypolitika meghatározás ára, mely tekintetben a miniszterek nála nélkül nem végezhetne k. A miniszterek saját körükben önálló hatósággal bírnak. Az állam jövőjére döntő befolyást gyakorló ügyek, minők: ahadüzenés, béke- és szövetségekötés, az országgyűlés beleegyeztével nyernek v égérvényt. Ezután S z e m e r e Bertalan az új minisztérium programja gyanánt kijelenti, hogy a minisztérium elve forradalmi, iránya pedig demokratikus és fepublikánus leend. Beszédét a ház éljenekkel üdvözli.

Közl. 95. sz. Szem. beszéde még R c s p. I. sz. Majl. II, 233—235. 1. (Szemerét sa kormányt erőlködik soecializmussal és-kommunizmussal is vádolni.) Szil. F. Férf. 282—284. 1. F. Tört. 277, I.

Görgeinek hadügyminiszterré lett kinevezését Kossuth csak máj. 8-án közli a házzal. (Közl. 100. sz.). E minisztérium oly módon alapított meg is állítatott össze, hogy az erélyes és összhangzó kormányzás, ép úgy mint az első minisztériumnál, csirájában lehetetlenné volt téve. Egyik nagy baj volt az, hogy a ház ápr. 14-én Kossuthot is felelőssé tévén a közigazgatás vezetéséért, ennél fogva ő, mire különben is nagy hajlama volt, erős okot talált minduntalan hozzá kapkodni a kormány kerekéhez, át-átcsapni a miniszterek jogkörébe, s a minisztérium önálló munkálkodását annyira megzavarni és felforgatni, hogy utoljára az egész minisztérium alig volt több, mint a Kossuth irodája. A kormányzó mindenben minden akart lenni, különös kedvencz szakja volt a hadügyek kormányzása, e részben diktátori hatalmat vett magának; Bemét önkényüleg fővezérnek tette, Hatvaninak előnyomulási rendeletet adott, Mészáros fővezérsége alatt az egyes hadtesteket egyik táborból a másikba küldte a nélkül, hogy erről a fővezér valamit tudna stb. önkénykedése néha odáig ment egyéb szakokban is, hogy hivatalnokokat nevezett ki, a nélkül, hogy a kinevezést valamelyik miniszterrel aláíratta volna (Rcsp. 6. sz.) Oly tettek, melyeknek véghez vitelére alkotmányos országban még a királyi hatalom sem elégséges magában. Szemerét a kormányzó ezen túlkapásai különösen bosszantották s e miatt később le is mondott (de ismét megmaradt). Másik baj volt az, hogy a miniszterek közt politikai elvi meghasonlás létezett. A republikának, bár ezen idő csudálatosán átváltoztatta az embereket, úgy látszik, igazi hive csak maga Szemere volt, neki sem volt elég bátorsága és tekintélye zászlaja alá egy szervezett tábort gyűjteni, sőt fentebbi programbeszédébe is mintegy lopva szúrta be az országslási új elvet, a nélkül, hogy az iránt minisztertársait előre megkérdezni tanácsosnak látta volna. Fentebbi beszédének hatását pedig nyilván túlbecsülte, midőn máj. 21 -ről Perczelhez így ír: „Kedvetlenül fogadtam el mostani helyemet, csupán kötelességérzetből. A minisztériumot oda rántottam a republika és demokraczia részére, valamint a nemzetgyűlést is, s nekem ez elég.“ (Szem. lev. M é s z.-nál 114. 1.); mert C s á n y máj. 20-ról ugyancsak Perczel előtt már így nyilatkozik: „Elfogadom a miniszteri tárczát, bár nem vagyok megelégedve a kitűzött iránnyal, .. . hogy a felmerülhető egyenetlenségeknél, mennyire bírhatom, a kiengesztelésnek szolgáljak eszközül“ (Csány lev. u. o.). Görgei monarchikus és 1848-as nézetei sokkal ismertebbek és határozottabbak voltak, hogyesem őt Szemere a republikának megnyerhetni alaposan csak egy perczig is remélhette volna. Hogy Duschek és Horváth valaha a republika mellé nyilatkoztak volna, szintén valószínűtlen. Kossuth junius végén ugyan az országczimeréből s a honvédek csákoiról a koronát eltávolította (E. Lap. 22. sz. Szem. III. 45. 1.), de a nélkül, hogy e ténynek nyilvánosan magyarázatát adta volna, s a nélkül hogy őt magát republikánusnak lehetett volna mondani, sőt maga Szemere

számos oly tetteit sorolja elő a kormányzónak, melyek tökéletesen igazolják némelyek gyanúját, kik néha még bizonyos nevelés koronázási esetre is el voltak készülve. Maga a kormány tehát Szemere köztársaságának ellene volt. s a miniszterelnöktől annak önkényes kikiáltása, eltekintve az idétlenségtől, mindenesetre méltánytalan volt a miniszter-társak irányában, habár azt ismét nem lehet mondani, mit Szemere némely ellenségei mondanak, hogy minden későbbi szerencsétlenséget e helytelen programm okozott volna, miután az uralkodóházat élethálá) harcra az ápr. 14-ke hívta ki, és nem a reszpublika kérdése, melyről a nemzetgyűlés még különben sem határozott, s melyet Kossuth, bár érte Szemerének egy szó szemerehónyást sem tett, ennek háta mögött különben is meghazudtolta. (Szem. III. 47. 1.) A mi a közönséget illeti, miután a magyar nemzet ezer esztendő óta a legválásosabb időkben is mindig monarchikus érzelmű volt, természetesen nem tüntetett a reszpublika mellett; hogy a miniszterelnök programja mégis minden visszhang nélkül ue maradjon, a Debreczenhez két órányira eső II. Böszörmény némely előjárói ismeretes nyilatkozmányukat (1. máj. 4.) küldték be a háznak. A lapok azonban a Pestre átköltözés után néhány héten át (mert júl. elején ismét mindnyájan megszüntek) republikánus elveket tűztek zászlaikra, így péld. a Reszpublika, a Futár, az Esti Lapok, sőt Erdélyben a Hon is, de a Közlöny e részben egészen tartózkodó maradt. A forradalmi sajtó napjai azonban már megvoltak számlálva, annyira, hogy a M á r c z. T i z e n ő t, I I e s p. és E s t. L a p. közül a vidékre egy sem járt csak hatvan példányban sem. s mérték-telen versengéseik miatt annyira nem is voltak érdemesek a figyelemre, hogy egy közülök ezt írta: „Oda jutottunk, hogy örülnünj: kell rajta, ha a nép nem olvassa a mit írunk.“ (F, s t. Lap. 2◊. sz.).

Kossuth kormányzó közhírré teszi, hogy a debreczen-kolozsvári vasút készíttetése iránt az intézkedések haladéktalanul meg fognak tétetni.

Közl. 95. sz. Ezen vasút benne volt Széchenyi fentebb érintett tervében is, s az erdélyi hatóságok által (többek közt Közl. 1848 71. sz.) s a képviselőházban iaug. 19.)i egy idő óta élénken siirgettetett; a zavaros idők s a pénzhiány azonban e tekintetben semmi tényleges lépéseket sem engedtek meg, mígnem május elején az erdélyi hiv. lap jelenté, hogy az előmunkálatok megtételére a kormány már kiküldé a mérnököket. (Honv. 107. sz.).

Schwarzenberg miniszterelnök és Welden osztrák fővezér fölkéri Paskevics orosz fővezért, hogy indítson útnak 25 ezer katonát a legnagyobb sietséggel ti ő d i n g felé az osztrák sereghez leendő csatlakozás végett. Paskevics e kére-

lemre egyelőre nem hajlik, mivelhogy ily dolgot az orosz hadakozás módjával összeegyeztethetőnek nem tartott, de majd Schwarzenberg azon újabb sürgetésére, hogy „Bécs a legnagyobb veszélyben van s e fővárosnak bevétele a lázadók által az egész osztrák monarchiára határtalan nyomorúságot hozand,“ Panutine tábornok osztályát (13 ezer ember s 48 ágyú) K r a k ó b ó l H r a d i s c h r a vasúton elküldi (máj. 9-én).

B e r. 1. 6. I. K ü s t. II. 63.1. Panniin e, ki állandóan az osztrák fővezér parancsa alá bocsáttatott, azon kikötéssel, hogy csak mint tartalék alkalmaztassák, máj. 28-án Ungrisch-Brödot Morvában, máj. 31-én pedig Nagy-Szombat hot szállja meg, honnan jun. első felében Pozsonyba (itt jún. 12-én) és Modorba osztatik szét s e»ak aug. 20-án Újszent-Annán csatlakozik ismét a többi oro szókhöz.

Máj. 3. Csütörtök.

Az őrség Temesvárból a J ó z s e f v á r o s r a kirontást tesz, mely alkalommal Bem altábornagy kis hián elfogatik. Két óra hosszat tartó ágyúzás után az osztrákok visszavonulnak a várba.

C z e t z B é n i t s 281. 1.

Máj. 4. Péntek.

B u d a v á r v í v á s a kezdődik. Görgei tábornok hadserege (34 zászlóalj s 47 I o v a s s z á z a d) Budára érkezik s a várat körülfogja és zárolja. Aulich (2. hadtest) a fehérvári útra, Nagy-Sándor (1. hadtest) a Svábhegyre. Knczics (7 hadtest) a Vízivárosba, Kmety O-Buda déli részére állittatván. A magyar vezér déltájon lövetni kezdi a várat, s három órai tüzelés után felszólítást küld H e n t z i vezérőrnagy vár parancsnokhoz, hogy adja meg magát. A tagadó válasz után ismét működésbe hozza lövegeit, mialatt Kmety véres de sikertelen rohamot intéz a vízvezeték ellen. Az ágyúzás éjfélig nyúlik. Hentzi Pestvárosra 316 ágyúlövést tétet, noha onnan a vár ellen támadás nem intéztetett. Veszteségünk több mint 170 ember holtakban és sebesültekben.

Görg. 11.70. 1. Rüst. II. 38. 39. 1. K lap. Nat. I. 378. 1. P a 1. 96. 99. 1. Lapina., 88—90 S z i 1. F. Tört. 368—371. 1. K ö e 1. 99 az. — Mint ápr. 26. alatt láttuk, Budavár ostromával a azstrategia ellen megbocsáthatatlan vétek követtetett el. Ki volt ennek tulajdonképeni oka, nem könnyű megmondani. A „Feldzug“. szerzője, ki a magyar kormány hivatalos iratait is felhasználta s általában igen óvatos állítmányaiban, (kivéve mikor I l a y n a u t dicsérni kell), azt mondja, hogy Görgeinek szándoka volt üldözni Bécs felé az osztrákokat, hanem „a debrczeni kormány abbeli hő vágyában, hogy Buda-Pesten székelhessen, rendelte el a leghatározottabb módon Buda ostromát“ (6. 1.). Kossuth maga ide vonatkozólag így ír: „Azt parancsoltam neki (Görgeinek), miszerint 8—10 ezer embernyi hadtestet küldjön Buda ellen és 30 ezer emberrel a vert és elkedvetlenülült ausztriaiakat szakszdatlan üldözze s nekik pillanatnyi nyugalmat se engedjen, de ő ellenkezőleg cselekedett, s csak 10 ezer embert küldött az ellenség üldözésére s ezeket is csak Győrig, Jellaóie után pedig egy embert sem, ellenben Buda ostromát 30 ezer, köztök 7 ezer huszárral kezdé... Három hetet vesztett, utána ismét kipihent, újonta elveszett egy hét s azzal a haza.“ Hogy Kossuth csakugyan ily határozott és világos rendeletet küldött volna Görgeiellé, a mint későbbi szózatában írja, azt aligha lehet egykorú bizonyvittekkel támogatni, s csak annyi van tudva, hogy utólagosan midőn a csapatok már Budán voltak, hibáztatta Qürgeit, hogy miért hozott ide ily nagy sereget, de a kormányzó előbbi parancsra akkor sem hivatkozott. Görgei azt válaszolta a kormányzónak, hogy azért jött oly nagy erővel, mivel „egy csapással két legyet akart ütni; Jellacicot elfogni s aztán venni meg csak Budát, Jellacic ugyan ellillant“ (máj. 3-án, midőn Görgei csapatai még Budára som értek, már Szekszárdon állott: F e l d z. 206. 1.) „de miután már Buda előtt áll, vissza felé nem mehet annak megvétele előtt.“ Függ. II. 584. 1.). Görgei azonban maga egyáltalában semmi parancsról sem emlékezik, mely neki Buda bevételét rendelte volna (ilyenről Klapka sem tud semmit, Nat. I. 387. 1.), hanem úgy adja elő a dolgot, mint a melyre ő hadi tanácsadóival való értekezése után Onként határozta el magát, bár ezzel egészen magára veszi az ostromért a felelőséget. Szerinte Buda vívását ápr. 26-ika után Klapka ajánlá, mit ismét ez nem ismét be, bár abból, hogy Budavár erődítményeinek személyes megvizsgálása után (máj. 1. és 4-én) igen sürgetőkéig szólítja fel Görgeit az ostromkészületek félbehagyására, Görgei állításának valószínűsége következik, mint szintén abból is, hogy az előbbik levél kézhez jutása iránt Klapka úgy intézkedett, hogy azt csak akkor kapta meg Görgei, midőn H e n t z i már kiadta tagadó válaszát. Szemere előadása szerint az ostromot „Kossuth indítványozta, Görgei pedig helyben hagyta, Kossuth elrendelte, Görgei végrehajtotta. Igaz, hogy midőn Kossuth megtudta, hogy Görgei majdnem egész seregével visszafordult, azonnal írt

neki, hogy az osztrákok üldözésével se hagyjon fel, de inár későn volt,, a sereg már Buda alatt állott s csak papíron járja, három különböző irányban diadalmasan működni, t. i. Jellacicot dél felé üldözni, Budavárai ostromolni és Weldent észak felé kiszorítani.“ (Szem. II. 69.1.). V. ö. Á p r. 26. M á j. 27. j e g y z. — Görgei a vár alá sem öreg ágyúkat sem egyéb ostromlószereket nem hozott magával, számítva Hentzi qpkénté hódolására, s épen ezért tökéletlen intézkedései némelyekben gyanút is költöttek iránta. „Miután a táborkövet ezen hirt (a tagadó választ), meghozta, az egész hadsereg harci rendben minden irányban előnyomult a vár ellen“ így ír Lapinski, Görgei szenvedélyes gyűlölője. „Sok tiszt egymásra nézett, a nélkül, hogy ezt a különös fogást érthetné. Minden kapu ellen útegek vezettek, mit a tűzértisztek meg épen örültségnek nyilatkoztattak s ezáltal a parancsot visszavették. Azonban a tűzéréség a kis és nagy Gellérthegyet és a Svábhegyet taraczkokkal és 12 fontosokkal mégis megszálotta, s ezek szakadatlanul de siker nélkül tüzeltek a vár ellen. Öt napig kiállították a csapatokat, tanácskoztak és dőreségeket követtek el, míg végre a főparancsnok belátta, hogy egy várat öreg ágyúk nélkül bajosan, határozott terv nélkül pedig soha sem lehet bevenni.“ Görgei mindenesetre hibázott, hogy várvívó ágyúkat Komáro mból magával nem hozott, később irt ezek iránt Guyonnak, de ez ingerült lévén reá, nem küldött, végre is Kossuthnak kelle magát közbevetnie. — A mi végezetre Pest lövetését illeti, Welden, mint maga mondja, Hentzinek azon utasítást adta, hogy a Pestről intézendő lövésekre csak kartácsal és golyóval feleljen s a várost csupán azon esetben bombáztassa, midőn a lakosság tömeges fölkelése a vár ellen ezt elkerülhetetlenné tenné s az ellenség Pest felől is lövetné a várost. (W e l d e n, Episoden aus meinem Leben. Gratz 1853. 135. 1. Majl.-nál II. 222. 1.). Miután pedig Pestről lövések nem intéztettek a vár ellen, nyilván való, hogy a főváros ágyúztatása a vad lelkű Hentzinek önkényű cselekménye volt. A várparancsnok ugyan máj. 5. hirdetményében (1. e. Pál. 100 1.) ezt ír: „A budai várnak tegnapi megtámadtatása alkalmával Pestről ágyúlövések történtek a lánchíd ellen, melyek közül mingyárt az első golyók a parti oszlopra estek,“ azonban ezen állítmánya valótlanságot tartalmaz, mert a golyók nyomai a lánchídoszlopnak Buda felől való oldalán látszanak s e szerint a golyók Pestről nem indulhattak. Görgei máj. 4-én biztosítá Hentzit, hogy Pest felől semmiféle megtámadástól sem tarthat, s annál fogya felszólítá, hogy a lánchidat és Pestet ne lövesse, mert különben őrségét a vár bevétele után utolsó emberig kardra hányatja. Ugyan ő Aulich nak még az ostrom előtt megparancsolta, hogy a pesti parton még tüntetéseket se engedjen meg a vár ellen, Pesten maradt lövegeit pedig úgy helyezze el, hogy azokat a várból lőtávolban látni se lehessen, s hozzá teszi, hogy utólagos vizsgálat folytán bebizonyult, hogy parancsa lelkiismeretesen teljesítve lőn. (G ö r g e, II., 75. 1.). Mindazonáltal Majláth és Palugyay hiteles tanúkra tá-

75.1. maszkodva (előbbik P a t a y István pesti parancsnok egy rendeletére) állítják, hogy Pestről is történtek lövések a vár ellen. Azonban ha történtek is, legfeljebb egyes vigyázatlan lakosok részéről puskából történhetek, noha az is föltehető, hogy a pesti magyar hatóságok városuk boinbáztatását csupán azért tulajdonították némely lakosok a vár ellen intézett tüzeléseinek, hogy ilyen eseteknek annál inkább elejét vegyék, tígyébiráut Pest bombáztatása tökéletesen jellemzi Hentzit, ki fontos állomását azzal törekedett megvédeni, hogy oly ponton idézett elő pusztításokat, onnan semmi veszély sem fenyegette, míg azt tétlenül elnézte, hogy a Gellérthegyen szeme láttára mint készítik Görgei réstörő és romboló ágyútelepeit

A képviselőház tudomásul veszi Hajdú-Böszörmény városa azon beadványát, melyben „jelenti hogy... a köztársaságot elfogadta“ s ezen országformát „óhajtja“ az egész hazára nézve is.

Közl. 99. sz. Ezen okmányt Sillye Gábor böszörményi képviselő és kormánybiztos nyújtja be.

Abrudbányai értekezet. Dragoss magyar kormánykövet Janen és Buteanu praefectekkel békealkudozásban, s ez alkalommal az oláhoknak a minisztérium nevében a következő főbb ajánlatokat teszi. A magyar kormány az oláhokat „román“ név alatt külön nemzetiségnek elismeri. Község tanácskozási s iskolai nyelv az oláh lehet. A g. n. e. vallás a szerb egyházi kormánytól függetlenül egy pátriárka-püspök alatt a többi bevett vallásokkal egyenjogusittatik. A fölkelők két bét alatt leteendik fegyvereiket s miután Magyarország függetlenségére fölesküdték, közbocsánatot nyerendnek, .S i a g u u a kivételével. — Az oláh népfőnökök azonban, főleg a bé kétől idegen A x e n t e praefecttől tartva, kijelentik, hogy az egyezkedésre nincsenek felhatalmazva, mindamellet beleegyeznek, hogy másnap népgyűlés tartassák a szomszéd Kerpényesen, hogy Dragoss az oláh néphez is szólhasson. E népgyűlés kitűzött időben megtartatván, Dragoss békeszavait és ajánlatait kevés részvétellel fogadja. V. ö. máj. 6.

Kern. Nagy-Eny. 22 1 — 227. 1. Som. 49 — 51. 1. A kormány ajánlatai még Űzet z-nél B e m, a K ó v.-nál E. T. 228. 1. H-o r v á t h-nál Füg. III. 296. 1. és Máj 1.-nál II. 355. 1.

Máj. 5. Szombat.

G ő r g e i tábornok Budavárát ágyúztatja, mit a várból hason erővel viszonzoznak, végre a magyar vezér lövegei elfogyása miatt félbeszakítja a tüzelést Másnap és harmad azonban a kölcsönös tüzelések megújulnak.

Közl. 100. sz. Pál. 99.1.

Arányi őrnagy Károlyi alezredestől küldetve a túl nyomó erejű osztrák őrséget Oraviczáról egy órai kemény harc után elkergeti s a várost birtokába veszi.

K lap II 134. 1.

Máj. 6. Vasárnap.

Klapka tábornok, Görget helyettese Debreczen ben, Mészáros altábornagy kezeiből ideiglenesen átveszi a hadügyminiszterség vezetését.

Közl. 100. sz.

G e y s a u századosnak J e l l a c i c bántól küldött csapatai a népfölkelést Szeremlén hajnalban megtámadják, de a Szeremlénn és Báth Monostoron félrevert harangok jeladására ismét hajóra ülnek és Baját rohanják meg, honnan azonban az ágyúkkal is ellátott népfölkeléstől visszaveretnek s átlyukgatott hajójukon csak nagy bajjal menekülnek Szekszárdra.

Feldz. 20?. 1. Közl. 104. sz.

C z i n t u l a őrnagy Csuroghuál a Csajkás-fölkelteket leveri. Csurogh felgyujtatik.

Közl. 104. sz. V. ö. Perczel levele M é s z.-nál 90. i.

Szentiványi Károly gömöri főispán a minisztériumba lépett C s á n y László helyébe erdélyi kormánybiztosnak nevezetik ki.

Közl. 99. sz. K ő v. E. T. 222. 1. Sz. máj. 9-ön érkezik K o l o z s v á v r a. (Honv. 114. sz.).

H a t v a n i őrnagy zarándi hadparancsnok A b r u d - B ányát fegyveres erővel megszállja, Buteann praefectet és Dobra procuratort elfogatja s a városbeli oláhokat lefegyverzi. J a n e u praefect, kivel D r á g o s s már fegyverszünetre lépett, szerencsésen menekül. V. ö. ápr. 25. máj. 4. 9.

Kern. Nagy-Eny. 228—235. 1. Som. 51.1. Feldz.,482. 1. Hatvaninak, azon előterjesztésére, hogy most gyors hadművelettel több előnyt lehet kivívni az oláhok fölött mint alku dozással, egy meggondolatlan perczében Kossuth adott előnyomulási engedélyt, a hadügyministerség megkérdezése nélkül. Drágosst rendkívül indulatba hozta e méltatlan tett, váltig tiltakozott Hatvani előnyomulása ellen s Jancut is visszatérésre szólította, de minden siker nélkül. Jancu megerősödött azon gyanújában, hogy a békealkudozások csak arravalók voltak, hogy a havasok árulás útján elfogaltassanak.

Máj. 7. Hétfő.

Usdini harc. Perczel Mór tábornok a Puffer ezredes vezérlete alatt lévő szerbeket reggeli 7. órakor a tbomaschováczi hídfőtől erős ágyútűzzel elveri s a folyón átkelve Usdin és Jarkovác közt ismét megtámadja s szély elveri. A szerbek a folytonos vereségek miatt rémületbe esvén, minden fegyelemnek búcsút mondvá szaladnak Szakula és. O p o v a felé, s majd a Duna jobb partján keresnek menedéket, az együtt szolgáló határőrök pedig nagy részt hazájukba szétoszolnak. Perczel a roppant számú foglyok kétségbeesett helyzetét megszanva, velők emberileg bánik. Zsákmány több ágyú és sok lőszer.

Közl. 105. sz. Klap. Nat. II. 123—125. 1. Feldz. 209. 1. Rüst. II. 24. I. Füg. II. 478.479. 1. Szil. F. Tört. 373 1. F. Férf. 45. 1. A szerb nemzeti erőt e csapás végkép megtörte s a ráczok, miután lelkesedésük tüzeit az osztrák tiszték megvető bánásmódja különben is igen lehűtötte, ezután önállóan semmiféle nagyobb hadműveletben sem vettek részt. Jellaőie hallván elcsüggedésüket, máj. 16-án Eszékről kiáltványt intézett hozzájuk, melyben ígéri, hogy ezután ő is velők harcoland, biztatja őket, hogy „ne veszítsék el bátorságukat,” hanem inkább, a horvátokkal kezét fogva „mint egy anyának a mi Szlávánknak szövetséges fiai,” tovább is harcoljanak. (Jeli. kiáltv. Pej.-nál 214. 1. és FreynálIII. 101. 1.). Perczel pedig a fentebbi győzelem után a bánági szerbek főhelye Pancs óva ellen indul a oda

máj. 10-én bevonul. Innen egy jegyzéket intéz a diadalmas vezér is z e r b i a kormányához, melyben győzelmeit s a magyar nemzet békehajlamait jelentvén, az ország nevében kívánja, hogy a szerviai segélycsapatok azonnal visszahivassanak (A jegyz. F r e y III. 100. 1.). Ezen kívül Mészáros K. (82-84. 1.) szerint az európai hatalmasságok belgrádi konzulait felszólítá, hogy miután Magyarország 1849. ápr. 14-én független állam lett, azzal mint Önálló hatalmassággal kezdjék meg diplomáciai összeköttetésüket. Mire a szárd, angol és francia konzulok küldöttei személyesen fölkeresik Perczelt. s kormányaik nevében üdvözi a független Magyarországot s „ígérék a hatalmasságok pártfoglalását.“ Perczel pancsovai útjában (máj. 9. vagy 10-én) irt Kossuthnak legközelebbi dolgairól. Ekkor azonban a türelméből kihozott kormányzó végre kifakad, s válaszában az eddig megtartott baráti hangot mellőzve, hivatali szigorral kereken megírja Perczelnek, hogy „Önök missiója nem terjedt annyira, hogy a Bánátban kalandozzon, hanem hogy B á c s o t megtisztítsa és megtartsa, s a nemzet kormánya nem tűrheti, hogy az ország megmentésének nagy munkáját s tervét egyesek személye s önkényes kísérletei zavarják s elvégre megsemmisítsék.“ Később azonban úgy látszik Kossuth ismét kibékült Perczellel, mert ezt máj. 20-án már hácsbánsági hadparancsnoknak nevezi ki. V. ö. ápr. 19. máj. 22.

Máj. 8. Kedd.

Miklós czár közhírré teszi, hogy miután Ausztria Magyarorszáiban nem bírta leverni a „lázadást,“ sőt ez, „növekedve a mi 1831-ki lázadó lengyeleinknek s minden más nemzetek szerencselovagjainak, számiizötteinek és kóborlóinak csapatai által, a legfenyegetőbb kiterjedésben van,“ s miután Ausztria császára tőle kért segedelmet a közös ellenség ellen, ő megindította hadait a „lázadás elfojtását a, s azon vakmerő pártátok megsemmisítésére, kik a mi tartományaink nyugalmát is bátorkodnak fenyegetni.“

A czár nyilatkozmányá Függ. III. 26. 1.

Károlyi alezredes B e m altábornagy seregéből F e h é r templomnáiMalkovsky osztrák tábornok előhadát (R i e b e l őrnagy) s az abhoz csatlakozott ráczokat megtámadja s elsánczolt állodásukból kivervén Szászákára M e h á d i a felé kergeti. Veszteség a császáriaknál 50 ember holtakban, sebesültekben és hiányzóokban, s 160 fogoly, részünkön sem halott sem sebesült nem esik.

H o n v. 124. sz. S o m. 19. I. Közl. 106. sz. Czetz Bem's 282. 1. K ö v. E. T. 236. 1. K l ap. Nat. II. 135.1. Malkovszky P u c h u e r t az Erdélyből jOláhországba kivert cs. hadsereg vezérletében ápril közepén váltotta fel s ápr. 22-én tette Mehádiára főhadiszállását. E hadseregnek (9200 ember s 30 ágyú) feladata volt, hogy Orsován át a Bánságba törjön s magát egy felől Thódorovics-csal, más felől Araddal s Temesvárral tegye kapcsolatba. (Feldz. 210. I.J. Bem terve pedig az volt, hogy a rendelkezése alá bocsátott bánági csapatokkal Temesvárat zárolja (3 ezer főnyi ostromsereggel 8 ezernyi őrséget tartván sakkban), további lugosi és karánsebesi véghadaival az erdélyi összeköttetést maga számára fenntartsa, Malkovskyt azonban Temesvártól elszakítsa, s ezen kívül többi csapataival a nagy távolokban fekvő V é c s e y vel és P erez el lel is fenntartsa a közlekedést. (V. ö. ápr. 16).

Az oláhok tábora a csekély magyar őrséget V e r e s p a takon Abrud-Bánya mellett megrohanja s részint leöldösi, részint Abrud-Bányára kergeti. Verespatak fölégettetik. Más nap.

Máj. 9. Szerda.

Jancu és Bálinté praefectek Hatvani őrnagyot (1400 ember s 3 ágyú) Abrud-Bánya előtt délután megtámadják s a városba nyomják. Késő éjszakáig tart itt a csatározás, melynek hevében Klein, a jeles német legiobeliek egyik parancsnoka, és a honvédek bátor elszántsággal védelemzik magokat s a várost, végre azonban hajnali 3. órakor löporuk fogyása s a mind sűrűbben tóduló ellenség túlnyomó ereje miatt elhagyják a várost (miközben az utcái néptömeg a fogoly Dobra procuratort kivégezi), s folyvást harczolva B r ó d felé húzódnak el. Ez alatt az utóhad a deréktői elszakítottván Abrud-Bányára szoríttatik s ott felkonczoltatik. A románok Hatvani elvonulása után felgyűjtják a várost, melynek polgárai részt vettek a harczban, s Jancu szerint „mindazon magyarokat, kik valami úton nem menekültek, válogatás nélkül felkonczolják,“ a szerencsétlen Drágosst is darabokra vágják. Eső. V. ö. máj. 6. 19.

Som. 52.). Kern. Nagy-Eny. 237 — 242. 1. K ö v. E. T. 229. 1. Czetz Bem's 306. 1. Közl. 108. sz. Szil. F. Tört. 159— 162. 1.

Új. Ism. III. 104.1.1. 15. 1. E g y c t. E n c y k l o p. Kiadja a Szent-Istvánt. I. 241. 1. Feldz. 282. 1. (a harcz máj. 8. — máj. 9. hajnali 3. óráig tartott). Füg. III. 298. 299. 1. (az abrudbányai dolgokat a Drágoss- kivégeztetését sokszoros hibával írja le). Ezen emberiségből kivetközött napon a leölték száma román adat szerint 2 ezer, a „Sommer-Feldzug“ szerint „több mint ezer,“ a „Honvéd“ 138. sz. szerint pedig 5 ezer. Hatvani a maga abrudbányai dolgairól Kossuthhoz jelentést küldvén, ennek nyomán a hivatalos jellemű „Honvéd“ (123. sz.) következő hazug jelentést közli. Hatvani „f. h. 6-án seregével Abrud-Bányára szerencsésen bevonult, Drágoss képviselő és a város főbirája által úgy értesítettvén, hogy a béke meg van s az oláhok lefogják tenni fegyvereiket. Az Oláhok részéről azonban aljas hitszegés történt. Jancu Topánfalvánál nagy tömeget gyűjtött s azzal f. h. 9-én két felől támadta meg Verespatakat és Abrud-Bányát. A micink visszaverték az oláh csordát, elejtvén belőlük százon felül. Verespatak azonban kiprédáltatott. Janku Abrudot is megtámadta. Nagyszerű csata volt. Az ellenség részéről több esett el 2 ezernél. A mi veszteségünk 17 közvitéz, két. tiszt. Dobra hírhehd rablóvezér az utcán összevagdaltatott. B u t e a n u Ó 3 Viczián Brádon vannak őrizet alatt. Drágosst az oláhok elfogták. A mi seregünk l l-én hajnalban Bucsesdre vonult, minek következtében az oláhok Abrud-Bányát kirabolták s az ott maradt magyarokat leölték.“ Május végén Szentiványi Bihari Mártont küldte ki a szerencsétlen városba, hogy ott a nyomor nagyságához képest orvoslásról intézkedjék s a havasi oláhok minden vagyonát foglalja le az állam számára. (A megbízás II o n v. 1 30. sz.).

Horváth Mihály vallás- és közoktatási miniszter mindenemű egyházi és iskolai hatóságoknak megrendeli, hogy a függetlenség iránt való hódolatukat a kormány előtt hat hét lefolyása alatt írásilag tegyék meg.

Közl. 101. sz.

Hentzi budai várparancsnok Pest városát reggeli 4-5½ óráig erősen bombáztatja. A Redout homlokzata összerongáltatik, a Trattner-Károlyi ház leég, a Fehérhajó, a Brunszvik és B o s c o v i c z házak megrongáltatnak.

Közl. 106. sz. H o n v. 119. sz. Pál. 101. 102. 1. (a megrongált házakat hibásan jelöli ki). A főváros bombáztatása okairól I. máj. 4. jegyz.

Máj. 10. Csütörtök.

A magyar népfelkelők éjjel, máj. 9. és 10. közt, B a t i n á t Baranya megyében a Duna balpartjáról két ágyúból lövetik s felgyújtják, oly czélból, hogy a délre húzódó J e l l a c i é előtt a dunai közlekedés akadályoztassák. A cs. gyöngye őrség B a t i n á ról a hegyek közé húzódik, de pár nap múlva M o h á c s ról erősítést nyervén máj. 13-án előnyomul, Bátináról a magyar őroket elkergeti, az ágyúkat leszereli s Bezdánt erősen lövöldözi.

F e l d z. 207. 1. v. ö. K ö z l. 108. sz.

Máj. 11. Péntek.

A Fehértemplomról előnyomult Bem altábornagy Malkovszky osztrák tábornok utó hadát d. u. 4. órakor P e t r i l l o v a felől S z l a t i n a előtt megtámadja s élénk ágyúzás után N é m e t-Szászkár a szorítja, hol a Néra-hid leromboltatása miatt az üldözésnek vége szakad. V. ö. máj. 8.

Közl. 108. sz. (liivat. jelentés). H o n v. 124. sz. (egy szemtanútól). — Klapka (Nat. II. 135. 1.) s utána Rüstow (II. 25. I.) a napot hibásan máj. 10-ro teszik. Bem máj. 12-két Szász kán tölti.

A császáriak a magyar előőrsöket Les várnál Győr mellett megtámadják, azonban Pöltenberg ezredes segílyt küldvén szorongatott vitézeinek, ezek ellenfeleiket E n e s e i g verik vissza. Trebersberg tüzérszázados. Veszteségünk 2 sebesült s 4 fogoly.

Közl. 106. sz. Szí l. F. Tört. 371. 1.

Csallóközben Duna-Szeghnél magyar és osztrák előőrok közt csatározás.

Közl. 106. sz.

A kolozsvári haditörvényszék R ó t h Lajos m u s n a i ev. lelkészt, küküllőmegyei cs. biztost, bujtogatásai miatt halálra ítélvén Kolozsvárt föbe löveti.

Köv. E. T. 222.1. Som. 27, I. A szász lapok e kivégeztetés fölött igen feljajdultak, s bár még Bem megszállva tartotta a királyföldet, Róthot, mint vértanút siratták meg, s Blum Boberttel állították egy sorba. A kivégzett 4 árvát hagyott maga után, kiknek a Fölség forradalom után tekintélyes évidíjat rendelt.

Máj. 12. Szombat.

Ferencz-József császár Schwarzenberg miniszter ellenjegyzése mellett Schönbrunnból kiáltványt intéz Magyarország népeihez. E szerint itt „egy vétkes párt a hazugság és ámtítás minden eszközét kimeríté, hogy a népet fölségsértő hűtlenségre bírja.“ E párt „most főtámaszát más országok csöcselékében keresi... s a kalandorok közül némelyek a lázadás vezéreivé lévén... a népet, mint ármányuk vak eszközét minden igaz szabadság felforgatására használják fel.“ A Fölség „az elnyomóktól való felszabadítás s a hön óhajtott béke biztosítása végett... fölséges szövetségesével az orosz czárral egyesült,“ hogy „a közös“ ellenség legyőztessek. Az ő kívánatára jelennek meg az oroszok Magyarországon. Fogadja őket a nép úgy, mint „királya barátait.“ .

A kiáltv. S a m m 1. 90. 1. és S z i I.-nál F. Tört. 384. 1.

A magyar kormány Klapka h. hadügyminiszter hadműködési tervét elfogadja. E terv szerint az eddig független hadsereg-vezérek a működésekben való összhang és egység tekintetéből a hadügyminisztérium parancsai alá helyzettenek, mely a sztratégiai irányt megszabja s a főtiszti előléptetéseket és kinevezéseket megerősíteni fogja. A további működések tervének alapeszméje, hogy tekintettel az oroszok lehető betörésére, a honvéderő inkább védelemre szorítkozzék s nagyobb-szerű összecsapások elkerülésével huzva-halasztva legyen a háború, kedvező körülmények közt azonban határozott föllépéssel végére vezetve. A felvidéki működések főtámpontja Komárom, melynek őrsége a főseregből 16 ezer emberrel szaporítatik. A fősereg egyéb részei a Nyitra és Vág mentén helyezkednek el. Dembinski seregének egy része a fősereg jobb szárnyát képezendi, másik része pedig az erdélyi hadsereg-

gel hozatik kapcsolatba Beszterczénél. Bem Tittel bevétele után a Duna bal partján Komáromig vonul felfelé s ott átveszi a főszerep vezérletét.

Hlap. Mem. 16. 18. 29—31. 1. Mész. 99 — 106. 108.1. Szil. F. Férf. 106—109. I. E tervet a magyar kormány máj. 20-án bocsátotta ki a hadsereg-vezérekhez, kik azt, a mennyiben további önállóságukat felfüggesztette, italában kelletlenül fogadták. Dembinski egyszerűen leköszönt (1. jun. 17.), Perczel tiltakozott, lió'gy egy ember (Görgei) kezébe ily nagy hatalom adassák, Bein kijelenté, hogy közvetlenül Kossuthnal fog lenni ezentúl is összekötetésben, az alárendeltségre pedig semmit sem hajtott; Görgei, nem akarván szakítani Kossuthnal, ebbe bele is egyezett, de kikötötte, hogy V é c s e y és Perczel Bemnek alá ne rendeltessenek. Egyébiránt neki az egész terv csupán azon okból tetszék, mert az eddig önálló seregvezéreket hatósága alá rendelé, a tulajdonképeni hadműködési tervet azonban, bár abba belenyugvását jelenté ki, maga részéről nem helyeseié, s nem is foganatosítá. Klapka e miatt bosszankodék, mígnem június elején Győrben személyesen eligazíták magok közt a dolgot. Egyébiránt Klapka ezen terve Riístoiv bírálata alatt is igen gyöngének bizonyul be.

Leiningen vezérőrnagy (2320 ember a 19 ágyú) hajnali 3. órakor Temesvárból kiront a Perczy ezredes zárlatcsapatait (3 zászlóalj, 4 lovasszázad és 18 ágyú) a Józsefvároson át F r e i d o r f előtt megrohanja. Perczy az erős támadást szuronyaival vitézül felfogja, sőt miután az Aradtól épen érkező V é c s e y által is segítve lön, a szintén erősítéseket nyert ellenséget győzelemmel visszaveri. Vécsey tábornok ezután átveszi az ostromló sereg parancsnokságát. Veszteség a császáriaknál 14 halott és 37 sebesült.

Klap. Nat. II. 139. 1. Fold z. 375. 1.

Heutzi budai várparancsnok Pest városát este felé bombáztatja és gránáttal löveti. A Dunasor ekkor lángba borul, s a szél által elősegített tűz a főváros legszebb részén 41 házat elhamvaszt. Másnap

Máj. 13. Vasárnap.

Hentzi iszonyú cselekedetét megújítja, s a fővárost d. u. 4—12. óráig löveti, sőt a tüzelést B u d á r a is kiterjeszti. Pest

4—10 helyen ég. A Redout, az Angol királynő, a Nemetszínház, az Ürményi-ház, a Lipóttemplom stb. Budán a Víziváros lángban. Az őrség a Csepelszigetnél a honvédek által épített hajóhid elpusztítására 3 gyújtó és 4 kövel rakott naszádot bocsát le a láncz hídtól a Dunán, azonban Rohlíc főhadnagy a naszádokat felfogva elslilyesztí. G ö r g e i fővezér a Krisztinávárosból a Nagy-Svábhegyre teszi át főhadiszállását.

Közl. 106. 108. sz. Honv. 122. sz. Szil. F. Tört. 371. (mind három munkában Görgői igen érdekes jelentése, melyben a dynasztia ellen is kikel). Pál. 130. I. K I ap. Nat. II. 380. I. Rüst.

II. 40. I. Legfestőbb: Honv. 123. sz.

S a s s tábornok oroszai S p y t k o w i c z énél G a l l i c z i ából Ár vám egy éhe törnek. Első oroszok a magyarországi Kárpát hók nál.

H e r. I. 9.1. Sassnak feladatául tüzetett, hogy a Vágós Árvavölgyet foglalja el s ekkép a magyar főerő egy részét, az osztrák főserég nyakáról vonja le. Egyébiránt az orosz tudósításból kiderül, hogy ezen a tájékon már május 5-én is fordultak meg orosz csapatok. A muszkák betörését Görgei Ármin híradása nyomán Hajnik Pál országos rendőrigazgató máj. 17-ről Pestről tudatta Kossuthal. Szerinte mintegy 2 ezer orosz ütött be Árvába, s négy mérföldet haladt előre, midőn visszahúzódott.

B e z d án lövetését 1. m aj. 10.

Máj. 14. Hétfő.

Kossuth kormányzó a nemzetgyűlésnek s a miniszterek Kossuthnak kezeibe ünnepélyesen leteszik esküiket.

Közl. 105. 106. sz. L e v. I. 28. I. E jelenet a debreezeni ref. Nagytemplomban roppant közönség jelenlétében történt.

Az osztrák lovasok Pöltenberg ezredes (7. hadtest) előőreit Győrben megtámadják s Újfaluig nyomják, honnan azonban a magyar segély érkeztek hírére Báróba visszavonulnak.

Közl. 108. sz.

V é c s e y tábornok Temesváron az őrségtől elsánczolt Gyárvárost megtámadtatta. Asztalos őrnagy (29. zászlóalj) a városrész elzárt kijárait megrohanván, azokat a két ellenséges zászlóalj s egy ágyútelep ellenállása daczára elfoglalja. A várba szolgáló itteni vízvezetékek szétromboltatnak. L o v a s s y őrnagy.

Klap. Nat. II. 139. 1. Közl. 108. sz. Feldz. 376.1. Másnap Vccsy a külvárosokat mind el foglaltatta.

Máj. 15. Kedd.

G ö r g e i tábornok réstörő és romboló-ütegei Budavár ellen megkezdik működésüket. H e n t z i várparancsnok Festet bombáztatja Budára pedig a vízivárosi kapun kitörést intéz, sa Nyúlkaszárnyából mintegy 400 foglyot (lábbadozó osztrák katonák) magához ragad. Másnap

Máj. 16. Szerda.

G ö r g e i újból löveti a várat s a várpalotát, mely azon éjen el is ég, fölgyujtatta. H e n t z i vizsontorlásból ismét P e s tét bombáztatja.

Pál. 103—105. 1. Közl. 120.sz. Klap. Nat. I. 380. 1. (a várpalota leégését hibásan teszi május 15-re). Mem. 35. 1. Lapius. 4. 95. 1.

A Mehádiáról érkező Bem altábornagy Ó-O r s o v á t d. e. 10. órakor megszállja, midőn előle Malkovszky osztrák tábornok futó hada Oláhországba menekül. A Bánság Temesvár kivételével megtisztítva az ellenségtől.

Közl. 108. sz. Szil. P. Tört. 37 5. 1. F. Férf. 76. 1. Klap. Nat. II. 135. 1. Som. 20. 1. (Bem ez időtájou egy békére intő kiáltványt intéz a ráczokhoz, mely megvan Freynál III. 103. 1). Malkovszky mingyárt a fehér templomi vereség után (1. máj. 8. 11.) haditanácsot hívott össze, melyben kifejté, hogy ő nem képes ellenállani Bem és Perczel egyesült (?) erejének, s az Oláhországba visszahúzódást szükségesnek látja. A tábor ezután C e r n e z nel állítattott fel. De itt Puchner, ki ezen hadsereggel már egy ilyen hátráló utat végrehajtott, szemrehányást tesz neki e lépeséért, s Malkovszkyt a bécsi

minisztériumnak följelenti. Ekkor Clam-Gallas küldetik le az igazán sok ügytelenséggel éj hanyagsággal vezérlett sereghez, mely oláhországi tartózkodása idején iszonyú nyomort és sanyarúságokat szenvedett. Az új vezér jún. 21-én érkezik Cernezbe. — Bem Ó-Orsovára megérkezvén még máj. 16-án átküldte követeit a várparancsnokhoz, Ozmán beyhez azon Omer pasához intézendő felszólítással, hogy a török földre menekült osztrákokat fegyvereztesse le s fegyvereiket és az általok elrabolt két gőzöst és három vontató hajót küldje át neki; továbbá tiltakozott a Duna túlsó partjáról csapataira irányzott lövések ellen. Ozmán kitűnő szívességgel fogadta a magyar követeket, megígérte, hogy a kívánság teljesítve leend s az átnyújtott függetlenségi nyilatkozatot is igen szívesen fogadta (Honv. 129. sz.). Harmadnapra Bem személyesen ment át hozzá s nagy tisztességgel fogadták. (Körményesen leírva Lev. I. 165 —167).

S a s s tábornok kozákjai az Arvavölgyön Lomuánál magyar előőrökkel csatároznak s azokat néhány leölése után visszaverik. Első összeütközés a Karpáthoknál betört oroszokkal.

B c r. I. 9. 1. Közl. 110. 115. sz. (nap és hely nélkül).

Máj. 17. Áldozócsütörtök.

Budavár e 11 e n e l s ő támadás. Görgői tábornok a hajnali 2. órakor kezdődő támadás végett A u l i c h o t a Ráczvároson keresztül a várkapura, a 3. hadtestet az északi homlokzat ellen s a bécsi kapura, K me ty osztályát (a 7. hadtestből) a vízvezeték ellen, Nagy-Sándort a fehérvári köröndtől délnek eső rohamrésre rendeli. A rés azonban még nem vala járható. A honvédek visszaveretve több Ízben megújítják támadásaikat, mígnem virradatra Görgői félbe szakíttatja az elhamarkodva rendelt támadást s a véres viadalt.

Gövg. II. 84. 1. R ü 8 t. 11. 41. 1. K l a p. Mem. 35—37. 1. E támadást Klapka is végig nézte, kit, Nagy-Sándor feladása következtében, Kossuth küldött fel Budára, hogy tartsa szemmel Görgeit s nézzen szét az ostrommiveletekben. Klapka mindent rendben talált és - úgy látszik ekkor sokkal kedvezőtlenebbül Ítélt Kossuth mint Görgői felől. (v. ö. máj. 28. jegyz).

A magyar mágnások Pozsonyban felszólítást szerkesztenek, melyben a közönséget arra hívják fel, hogy adakoz-

zanak a Fölség segélésére, s állítsanak S z i r m a y gróf példájára önkéntes csapatokat a honvédek ellen.

Resp. I. sz. Ezen felhívást következő főrendüek írták alá: „ P á l f f y Mór, A p p o n y i Károly, Batthyány Kér. János, C z i r á k y József, Zichy Ferencz, D e z a s s e Ferencz, Teleki Ferencz, Zichy Pál grófok, Kacséra Antal, Jankó M. Brin, Wohlge-mutli szül. Sztráda, Eszterházy Ant. szül. S c h r ö f f l grófnök, Nagy Ignác, K e g l c v i c h Viktória, Hunyadi Júlia, Eszter-házy Rosina grófnök, Vitái Alajos, Eszter házy szül. Crenne-ville Karolina grófnő, F o r g á c h Aug., P á l f f y Leopold, C h o t e k Ottó grófok“ és még 33 pozsonyi polgár, kiknek neveik szintén meg-vannak Szemere lapjában. A F ü g g. II. 141. l. szerint május 23-án függesztetik ki óriási hirdetmény alakjában Pozsony falaira egy felszólítás hason czélból, ígértetvén az új „nemzeti harcosok“-nak a városi tanács által 39 frt. foglalópénz is, majd néhány nap múlva (máj. 27 -ere) a megyeház termébe e tárgy feletti tanácskozmány s az aláírás-ok megtétele végett népgyűlés is hirdettetett, melyet azonban a városi tanács „részvevő hazafiak hiánya miatt“ eredmény nélkül kényszerült feloszlatni. A mágnások ezen vállalkozásáról s a pozsonyi főhadi-szaláson való összegyülekezésökről az egykorú magyar lapok a leg-sajátságosabb híreket közölték, minek következtében általános volt az országban azon hiedelem, hogy Pozsony bán valami reakezionarius „országgyűlés“-ült össze, hogy a debreczeni képviselőik ellenében tüntessen. Hogy' c hírekről olvasóinknak némi fogalmat nyújtunk, ide írjuk az Esti-Lapok jun. 14. számának liumorisztikus értesítését. „Pozsonyban megnyitotta ő es. kir. ap. szent felsége az országgyűlést. Kétszázhatvan mágnás alkotja a felsőtáblát' ... Az alsótábla áll az innen elfutott kanzellisták, kommisszáriusok s más efféle szélverte hadak seregeiből.. . Elnök az ordineskuél: gróf A l m á s y Móricz, al-elnök: gr. Forgács Sándor ... országgyűlési jegyző: Osztro-luczky Miklós. . . A státusok táblájával p rácsos: Brandtner Mátyás becsületes, tisztességes, nagy'hasa serfőzőinester.... Az ország-gyűlés összehivatásának okai közt első a király mogkoronáztatása, má-sodik az alkotmány megerősítése.“ A koronázásra „a sascsiní boldogs. Szűz Mária koronája fog kölcsön kéretni . . . melyet II ám János fog a nagyreményű császár léjére illeszteni . . . Hanem van ennek komolyabb oldala is, szoros egybefüggésben van a sokszor emlegetett interventioval. A czárnak nem elég ürtügy a betörésre az, hogy néhány lengyel részt vesz a magyar forradalomban, hanem egyenesen a magyarok részéről hozzá intézendő segélyül hívásra is szükség van. Az országgyűlési tagok tehát kifogják jelenteni, hogy ők Magyarország jobbik felét képviselvén, ezen jobbézelmű Magyarország nevében meghívják az ő szeretett rokonaikat a muszkákat az ország szívében dühöngő, mindent felforgató lengyelek ellen... s az orosz czár ilyen proklamációkkal fog, a diplomácia

szemébe port hinteni: „A pozsonyi országgyűlés egyenes meghívása következtében, felajánlom segítségemet a szegény háborgatott magyaroknak a lengyelek legyőzésére — Ide megy ki a pozsonyi országgyűlés összehívása.“

Máj. 18. Péntek.

Kossuth kormányzó és Batthyány Kázmér külügy-miniszter a minden hadizenet nélkül történő orosz beavatkozás ellen a magyar nemzet nevében Európa színe előtt óvást tesznek, s kijelentik, hogy a nemzet „habár az egész világtól elhagyatnék is... a zsarnok erőszaknak meghajolni nem fog, hanem önvédelmének igazságos harczát utolsó csepp vérig megvívandja.“ — Ezen kívül a miniszteri tanács előterjesztésére elhatározza a kormányzó, hogy miután „a muszka katonaság egy csoportja azóta talán már át is lépte a magyar föld határait,“ az idegen hadsereg beavatkozásának veszélye pedig minden bizonynyal közel vagy, bár nem hihető, hogy isten és Európa népei veszni hagyják a magyar népet, szükség, hogy rendes hadseregünkön kívül az összes nép részt vegyen a harczban. „Veszélyben van hazánk, nemzetiségünk, vallásunk, szabadságunk, életünk; mindezt megmenteni hirdetessék kérésztelháboru országszerte.“ E végből a nép fölhívások által általános fölkelésre buzdíttassék; f. h. 27-től kezdve „3 héten keresztül minden ünneppon és csütörtökön az egyházakban mise tartassák és könyörgések s egyházi beszédek mondassanak, elhárítása végett azon irtózatosszedelemnek, mely az európa i népek szabadságát, különösen a magyar nemzet legdrágább kincseit fenyegeti;“ minden honpolgárra nézve f. é. jun. 6-ra a böjtölés kötelezőleg mondassák ki; máj. 27. — jun. 17-ig „meghatározott napokon napjában kétszer minden templomban minden harangok meghűzattassanak; s annak idejében a püspöki kar és a papság papi öltözetben a fölkelő néppel együtt jelenjen meg s a népet az emberi nem szabadságáért halált szenvedett Megváltó nevében hősi harczra buzdítsa; végre a határszéleken a beavatkozó muszka sereg elöl minden élelmi szerek és szükségletek egész, mérföldekre elháríttassanak, az

álladalom tökéletes kárpótlást ígervén azoknak, kiknek ez által kár okoztatik.“

Közl. 111. sz. Az okmányok még S z i l.-nál F. Tört. 380 — 383. 1. és Frey-nál III. 60—62. 1. V. ö. j u n. 6. 27.

Máj. 19. Szombat.

Az oláh fölkeltektől szorongatott Hatvani őrnagy (1200 ember s 4 ágyú) miután csapatait élelmezni sem tudá A b r u d-Bányát másod ízben is odahagyja s Zalatna felé indul. J a n c u praefect azonban észrevévén az őrnagy zavarát, üldözése ké, s miután Bálinté oláhjai az utakat a menekülők előtt már elállották, ezek a mindenfelől rajok törő ellenség által nagyrészből legyilkoltatnak. Az öldöklés legiszonyúbb fokát éri el C e r b u közelében a B o l f á hídnál s Dupa-Piatrá-nál, hol a szerencsétlen futókat, hegygeriuczeken várták az oláh-nők s alábocsájtott szikladarabokkal verték agyon, míg az oláh férfiak a fegyvereiket is elhányt s minden hadi fegyelmet felbontott menekülőket löfegyverekkel és láncsákkal végezték ki. Hatvani seregéből s az ahhoz csatlakozott menekülőkből (férfiak, nők és gyermekek) ez úton több mint két ezer ember vesz el. Maga a vezér, mindenütt legelől futván, gyalázatos életét megmenti, és serege romjaival (mintegy 200 ember) H a l m á g y r a s innen Dévára húzza magát, miközben a Körös-Bányán letartóztatott Buteanu praefectet adott szó ellenére felakasztatja.

Som. 53—55. 1. Lásd még a máj. 9. Ab rúd -Bánya alá felhozott többi kútfőket. Hatvani máj. 16-án szálotta meg ismét Abrud-Bánya romjait, hol Jancuval máj. 17. és 18-án is csatározott.

Máj. 20. Vasárnap.

W e l d e n tábornagy Pozsonyból tudatja Magyarország és Erdély népeivel, hogy a Fölség ápr. 12. ki parancsa folytán a hadi és polgári kormányt átvette, s egyszersmint megterítésre hívja „az eltévedteket,“ annyival inkább, mert „az ország alkotmányos szabadságát s a nemzetiséget semmi veszély

sem fenyegeti,“ az ellenállás pedig úgyis haszontalan, mert „bármilyen erőbe és áldozatba kerüljön e szép ország meg fog tartani önmaga s a dynasztia számára,“ a vétkesek pedig „kérlelhetetlen szigorral semmisítettnek meg.“ Továbbá, egy másik kiadványában közhírré teszi a táborszernagy, hogy minden nemű magyar pénzjegyek törvénytelenek, semmisek és a forgalomból föltétlenül kizáratvák, és a ki ilyen jegyeket pénz gyanánt elfogad, magánál tart és tovább szállít, „mint a lázadás előmozdításának részese bűnösnek tekintetik s szigorú haditörvényszéki büntetés alá esik.“ Ezen jegyek megsemmisítés végett tulajdonosaiktól elvétetvén az állampénztáraknak adandók be. V. ö. már ez. 8.

Az okmányok S a m m 1. 92. 93. I. és F r e y nál II. 293 — 295.1. A magyar .pénzjegyek ellen hasonló értelmű tilalmat bocsát ki jún. 29-én Győrben Haynau is (S a m m 1. 98. 1), Júl. 16-án déli 12. órakor a pozsonyi főpiacon egy rakás beszedett pénzjegy már megégettetik (i. m. 125. 1.) Hasonló égetés történik Pesten az Újépület előtt júl. 22-én. (Honv. 186. sz.). Azonban, ha egykorú tudósításoknak hinni lehet, nemcsak az oroszok közt járt szélitben a magyar bankó, hanem itt-ott Haynau katonái is ezzel fizettek egy darabig.

Máj. 21. Hétfő.

Kossuth kormányzó tudatja P e r c z e l Mór b á c s b á n sági főhadparancsnokkal azon elveket, melyekhez magát a délvidéki szerb kérdésben szabnia kell. „Hogy a szerbeknek vajdák legyen, ki minden magyarországi szerbnek főtisztviselőjét képezze, az... nevetséges, absurdum,“ s életbe sem léptethető, miután „szerb territórium a magyar álladalomban nincs.“ Mivé lenne így a Vajda alatt a Bács-Bánság bán lakó magyarok, oláhok és németek nemzetiségi joga és szabadsága? „Horvátországnak lehet bánja, tartományi gyűlése, mert horvát territórium van, de szerb vajdaság, szerb provinciális gyűlés nem lehet, mert Magyarország bán Szerbia nincs.“ A hajdani vajda nem volt egyéb, mint a még meg nem telepedett bevándorló fegyveres nép vezére, de „miután többé külön szerb had nincs, külön vajda nem is lehet.“ Diplomatikusan nyelv csupán a magyar, azonban a szerbek iskoláikban, egyházaikban, anya-

könyveiknél, leendő eskütszékeiknél, községeik igazgatásában saját nyelvüket szabadon használhatják. Az örvidéki örökös katonai rendszer megszüntetendő s a határörök jogviszonyaikra nézve az ország egyéb lakosaival egyenlő lábra helyezendők. A Szerbiából betört segélycsapatokra pedig annyit mond, hogy „ha a szerbiai kormány alattvalóinak ellenünk háborút viselni enged, előbb utóbb arra)fog kényszeríteni, hogy ezen népjogsértésért Szerbiának háborút izenjünk.“

Köss. levele M é s z-nál 95 — 99. 1. Perczel nyilatkozatát a szerbián csapatok ellen 1. máj. 7. jegyz.

Budavár ellen második támadás. Görgei tábornok összes ágyúinak egyszeri sorlövésére a máj. 17. rend szerint hajnali 3. órakor kezdődik az általános támadás a honvédek rohamával. Legkeményebb viadal fejlődik ki a fehérvári köröndtől délnek eső résnél, hol a bánsági határörök törhetetlen erővel védik a falat. Görgei tehát vissza parancsolj a Nagy-Sándor rohamoszlopát a réstől, s ez ellen réstörő--és romboló-ütegeit hozatja ismét működésbe. Ezalatt Kmetya Vízivárosban H e n t z i várparancsnok személyes ellenállásával küzd. Nem sokára Na gy - S á n d o r újra támad, s reggeli 5. óratájon Inkey őrnagy (47) zászlóaljával keresztülhatol a résen. Egy csapat honvéden réstől oldalirányban, egy másik (a 2. hadtestből) a Rdcz város tói délre lajtorjájakon mászsa meg a falat. Nagy-Sándor pedig a résen belől folyvást viaskodva közeledik a fő őrhely felé, midőn Hentzi tartalékhadával eleibe veti magát, de a várparancsuok mellén golyótól találva halálosan sebesülve lerogy (reggeli 8. óra). Ez időtájon Aulich a déli részen, Knezics (3. hadtest) az északin szintén a várba hatolnak; a küzdés mindazáltal egyes helyeken d. e. 10. óráig elhúzódik, midőn Alnoch ezredes megkísérli a pesti lánczhid-fő léggeröpítettését. Veszteségünk 1118 ember, az osztrákoké 1906 ember holtakban és sebesültekben s ezen kívül 2600 fogoly, mintegy 100 ágyú s 1500 db. lőfegyver. A budai magán házakban az ostrom folyama alatt vallott kár összesen 509701 frt. és 37 kr. p. p.

R ü s t. II. 42—44. I. 6 ö r g. 7G — 96. I. K l a p. Nat. T. 383—386. I. P a t. 107—113. L. Asb. I. 22 — 26. I. K ö z l. 111. 113. szí H o n v. 128. sz. Szeg. II i r l. 8. sz. Szil. F. Tört. 372. I. F. Féri. 23. I. Fényes Magyarorsz. Geogr. Szótára: „Buda“ czim alatt. Vah. II. 2. a köv. Froy III. 25—29. S z e m. II. 51. I. L a p i n s. 97 —100. I. Görgei beszéde a várban a győzelem után következett rendjelsztáskor: „Fiaim! Minden jónak gyorsan és egyszerűn kell történnie. Én tegnap azt mondtam nektek: Ezt a várat ostromolni fogjuk; — s ti bevettétek. Becsületesen teljesítettétek a haza iránti tiszteteket, s most nekem kötelességem, titeket kitüntetések által megjutalmazni.“ (Áruló volt-e Görgei Budavár alatt? I. máj. 27.)

Máj. 22. Kedd.

A képviselőház Szemere miniszterelnök indítványára Görgei tábornoknak Budavár bevételéért első rendi! érdemjelt s altábornagyi rangot határoz. .

K ö z l. 113. sz. G ö r g. II. 107. I. S z i l. F. Férf. 23. I. Görgei egyik kitüntetést sem fogadta el, az ápr. 14. ki párttól, melynek megbuktatására törekedett, jutalmat elfogadni nem akarván.

Varsói találkozás. Miklós czár és Ferencz-József császár Varsóban összejőnek s szövetséges hadaik leendő működése általános elveit megállapítják.

Bor. 10. I. Rüst. II. 63.1. Az osztrák császár máj, 21—23-ig időzött Varsóban, s a találkozás napjaul én önkényszerűleg választóm a közepsőt. A fentebbi értekezés folytán a czár jun. 4-én a következő tervet szabja seregei elibe. Az orosz balszárny (2. és 4. hadtest) Pasit e v i i' s alatt jún. 18-án nyomul D u k l á b ó l, Eperjes s Kassa felé. A jobbszárny (3. hadtest) Rüdiger alatt jún. 15-én N e u M a r k r ó l tör be s a Karpáthok déli völgyeit elfoglalván, egyesül n ballal, melynek megtörténtével Paskevics Pest ellen indul s a magyarokat a Duna és Haynau irányában szorítja. Erdélybe Grotenhjelm jún. 18 án V a t r a-Dornánál Besztercze, Lüders júl. közepén Brassónál Gy. Fehérvár irányában tör be. Gallicziát Sacken és Grabbe tartják megszállva, utóbbik később A l s ó k u b i n t foglalván el. P a n u t i n e az osztrák főseregnél marad, melynek vezére azonnal támadásba megy át, a mint a magyarok Paskevics ellen mozdulnak.

Második t á m a d á s T i l l e l ellen. P e r c z e l Mór tábornok új támadást tétet a t i l l e l i főnsík ellen, s míg P e r l a s z-

nál és Mossorin Dál tüntetések folynak, főerejével (5 zászlóalj, néhány lovas század és 4 üteg ágyú) Vilova ellen indul, melyet Bűncié őrnagy (3 zászlóalj s 10 ágyú) oltalmaz. A harcz itt d. e. 10. orakor kezdődik s alkonyatig tart, miközben a csajkások és szerbek oly erős ellenállást fejtenek ki, hogy Perczel egy talpalatnyi tért sem képes tőlök elfoglalni. Másnap K n i c a n i n főparancsnok hívásából Szalánkementől Horváth vezérőrnagy (Jellacic előhada) érkezik a kimerült szerbek segítségére. Perczel gránátai Vilovát felgyújtják. Harmad napra

Máj. 24. Csütörtök.

Perczel (3 zászlóalj, 2 lovasszázad s 3 üteg ágyú) hajnali 3. orakor új támadást vezet a természetből is rendkívül megerősített hegység ellen. Reggeli 6. orakor kezdődik meg a harcz Vilovánál, azonban a honvédeket mingyárt kezdetben oly gyilkos kartácstltz fogadja, hogy annak éllent nem állhatván mintegy 50 holt és sebesültből álló veszteséggel egy óra múlva Kovil-Szent-Iványra kényszerülnek hátrálni. Egyidejűleg Bene ezredes (1 zászlóalj, 2 lovasszázad s 1 üteg ágyú) is megtámadja Perl ásról a Bég a mentén felál Ütött ellenséges előcsapatokat, s azokat eleintén visszakergeti. Azonban d. u. 2. orákor az ellenség erősítést kapván, Ben ét a Begán átveri, ki Perlaszt is oda hagyva Ecskára hátrál. Veszteségünk csupán holtakban 70 ember, az osztrákoknál 12 sebesült.

Fold z. 217. 1. Mész. 81. 1. v. ö. Közl. 127. sz. Prey III. 107—109. 1. (hibás nap, érdekes részletek). Perlaszt, melyet az ellenség minden nagyobb erősítés nélkül hagyott, a miénk harmadnapra ismét elfoglalják.

Máj. 25. Péntek

Mamula ezredes Pétervárad Kamenicz felől eső sánczait hajnali 2. orakor bárom oszlopban megrohanja, s míg egy felől a meglepett előőröktől egy ágyú üteget elfoglal és két taraczkot beszögez, azalatt más felől a majorsági épületekben is megrohanja a mieinket, kik minden ponton futásnak ered-

nek. A várból megkezdett ágyúzás végre feltartóztatja az ellenség előnyomulását. Az ellenség vesztesége 4 halott s 10 sebesült, a miénk több.

F c l d z. 2 16, 1. A zárlati seregben máj. 24-én a kholera ütött ki, s nem sokára oly erővel dühöngött (naponként mintegy 40 halott), hogy az ostromsereg minden további kedvét elveszítő a harcához s tömegestől kezdett haza szökdöszni. E miatt Jellacic kénytelennek látta magát egyidőre teljesen fölhagyni a további ostrommal s a zárlatot föl-oszlatá. E szünet azonban csak néhány napig tartott. V. ö. jún. 4.

Máj. 26. Szombat.

A képviselőház törvéyczikket hoz az 1848. november-decemberi, úgyszintén az egész 1849. évi adó tárgyában.

Közl. 126. sz. Föld- és keresetadóba az évi jövedelem 7%-ka határozatik.

Vukovics Sebő igazságügyminiszter a nemzet bizalmát eljátszott főtörvényszékeket, nevezetesen a hétszemélyes táblát, a királyi Ítéltáblát és a váltófeltörvényszéket feloszlatja.

Közl. 117. sz. Függ. III. 97. 1. A ítőtörvényszék tagjai a kormány elvonulásakor Buda-Pesten maradtak s W i u d i s c h G r ä t z nek meghódolva folytatták működésüket. A főtörvényszékeket a kormány nemsokára ismét beállítá működésökbe. V. ö. jun. 1(5).

Bene ezredes Kiss őrnagygyal egyesülten Perlaszról harmadszori támadásra elveri az osztrákokat s a fontos helyet birtokába veszi.

Közl. 127. sz.

Az oláb fölkelők a Zalatbna felé nyomuló Beke ezredet (2 zászlóalj s 4 ágyú) hátban megtámadják, azonban a gyulafehérvári ostromló sereg közreműködése folytán egy ágyújuk elvesztésével visszaveretnek.

F e l d z. 483. 1.

Máj. 27. Pünk. Vasárnap.

G ö r g e i tábornok Budavár nál harczott seregét az új támadóhadjárat megkezdhetése végett aVág és Rába irányá-

bán útnak indítja Buda-Pestről; maga pedig személyesen Debreczenbe indul hadügyminiszteri tárczájának átvételére, a fővezéri teendőket egy, általa Bayer ezredes főnöksége alatt felállított tábornoki központi irodára bízván, melynek rendelkezései alá a hadtest- és osztályparancsnokok tartozának.

Görgei rendelete Asb.-nál I. 109. 1. K 1 a p. Mem. 48. 1. (A központi iroda székhelye juu, 3-ig Búd a, azontúl Esztrgo ni, jun. 18. után Tata.) Görgei ápr. 26-án verte meg utólszor nyílt csatában az osztrákokat s máj. 27-én indult ismét azoknak fölkeresésére, tehát Buda ostroma miatt épen egy hónap veszett el a legdrágább időből. S ezen egy hónap, mint örökös teher, be van táblázva Görgei lelkére s hadvezér! nevére. Haynau könyve ezt mondja: „Azon sztrategiai ballépés, melyet a magyar hadvezérség Budának tetemes erővel ostromlása által elkövetett, nagy hasznára szolgált az osztrák hadseregnek s néhány heti időt adott annak, hogy megállapodjék és megerősödjék, úgy hogy az erők sulyegyene már helyre volt állítva, midőn a magyar hadsereg Buda bevételé után jelentékeny erővel szaporodva a Vág uál és Győr nél megjelent.“ (F e l d z. 6. 1). Áruló volt-e Görgei ezen általa elkövetett hibáért vagy sem, erre mind a nemzetnek mind a történetírónak az eddiginél talán nagyobb megfontolással kell felelnie. Mint már láttuk, Görgeit az vitte Buda alá, hogy e várat, melynek elfoglalását a közvélemény Magyarország szabaddá tételével egynek tartotta, rövid idő alatt bevén, ez által oly népszerűsége tegyen szert, hogy az ápr. 14. határozatot és Kossuthot megbuktassa, győzödelmes hadserege élén Ausztria határszéléig nyomuljon, s ott mielőtt még az oroszok tényleg betörték volna, békével kínálja meg a dynasztiát. Görgei bevette a várat, s a nemzet öröme hártalan volt. A dicsőséges vezér az égis magasztaltatok Kossuth L u d v i g h nak a vár bevételéről szóló jelentését ezen toldalékkal tette közzé: „Lelkesüljön fel a nemzet minden erőfeszítésre, hogy a harc z, mely még hátravan rövid, s ahaza megmentésének műve bevégezve legyen! Zúduljanak meg a harangok országszerte, hirdesék a magyar szabadság fegyvereinek győzelmét országszerte! Adassék hála Istennek és dicsőség a magyar hadseregnek, melyet hős tettei a világ légre t e n t h e t e l l e n e b b seregévé avattak fel!“ Az országgyűlés a lelkesedéstől megragadotva egy szívvel lélekkel szavazó meg a legnagyobb kitüntetést a sereg vezérének, t. i. az első rendű érdemjelt s az altóbarnagi rangot. Ezek után nem tudnánk mit gondolni nemzetünk jelleme felől, ha oly következmények alapján, melyeket előre senki, s Görgei sem tudott, utólagosan árulásnak kiáltaná ki azon tény, melyet egy korúlag, mint a nemzeti vitézség dicső bizonyítványát önmaga oly kitörő örömmel üdvözölt. A napi események sokak belátását elhomályosíták

azon időben, s a közvélemény nemegyszer riadt fel örömhangozókba oly dolgokon, melyeken inkább sírnia lett volna oka. Görgei ez izgalmas napokban is egy volt azok közül, kik higgadtan számítottak, ki az 1848. alkotmány visszaállítására gondolt, oly időben, midőn az sokak által már nagy részben legyőzött álláspontnak tartaték. Hogy számításában hiba esett, s a vár nem fog oly gyorsan elesni, mint előre vélte, azt ő már az ostrom kezdetén belátta, s azért volt Buda alatt oly komor és elborult, minek okát akkor nem is sejté a nagy tömeg; de c s a l ó d á s át árulásnak mondani nem lehet, miután szándéka, hogy t. i. a Felséggel az 1848. törvények alapján kibéküljön s ápr. 14-ét megbuktassa, utólag sem mondható rosznak s hazaellenesnek. Honarúlonak azt lehet mondani, a ki önző érdekből hazája javát és boldogságát tudva aláássa; ámde az erkölcsi elvetemültség ezen legalsó fokára taszítani le a férfit, ki Buda alatt a haza érdekéért vélt harczolni, kinek győzedelmes fegyverére akkor az egész hon büszke volt s kinek még hibáját is (Buda alatt) égis magasztaluk kortársai, nem tartom a nemzethez méltó dolognak. Görgei nagyot hibázott Buda alatt, mint hibáztak mindazok, kik az ostromot elrendelték és kívánták, s mint hibáztak sokan egyéb dologban is, a mint azt utólagosan megítélni könnyű: de sem a nemzetnek, sem a történetírásnak nincs joga elítélni azokat, kik a jövődőt nem tudva, nevek becsületét és életüket kockákára tették az egész javáért, s nincs joga a számos tévedők közül egyet kiválasztani, s ezt mint valami erkölcsi szörnyei megbélyegezni, a többieket pedig bocsánatával, sőt bizalmával és hálájával megajándékozni. (V. ö. R ü s t. II. 34. s köv. 1. hol a híres katonai író Budavár ostromai indokait Görgei lelkületéből fejti ki pártatlan és találó fölfogással!

Déva várát K o d i s főhadnagy várparancsnok, ki azt 150 kiéhült emberrel tartá, azon föltétel alatt, hogy az őrség katonai díszben Temesvárra kísértessék, Forró ezredesnek feladja.

Som. 43—45. 1. Közl. 126. sz. Hon v. 131. sz. Czetz, Bem's 270. 1, K l a p. Nat. II. 217. 1. Köv. E. T. 232. 1.

A pozsonyi gyűlést 1. m áj. 17. j e g y z.

Máj. 28. Pünk. Hétfő.

Kossuth kormányzó utasítja a hadügyminisztériumot „a függetlenségi harcz“-ban elesettek neveinek összegyűjtésére, hogy azok valami „nagyszerű emlék által“ adathassanak át az utókornak,

Közl. 121. sz. v. ö. mirez. 2. j e g y z.

A magyar kormány Klapka tábornokot komáromi várparancsnoknak s az egyidőre Csallóközben és a Duna jobb partján álló 7. és 8. hadtest parancsnokának nevezi ki; G ö r g e i hadügyminiszter pedig Debreczenben személyesen átvesz tárczája vezetését.

Közl. 120. sz. Görgei nem sok kedvet vitt magával tárczája átvételéhez, miután Klapka budai látogatása alkalmával (1. máj. 17.) oly felleplezéseket tőn előtte, melyek reá leverőleg hatottak. Klapka ugyanis debreczeni tapasztalásaiból elbeszélte Görgetnek, hogy az ország segédesszközei korántsem állanak olyan jó alapon, a mint egyelőre híreszteltetett. s arra nézve sem kielégítő, hogy a háborút még egy félévig erélyesen folytatni lehessen. Duschek nem nyomat pénzt, a löpor- és salétromkészlet oly kevés, hogy belőle a várakat sem lehet tökéletesen ellátni, a fegyvergyárak csak kis részét képesek kiállítani azon fegyvermennyiségnek, mit a kormány előre ígért. Ez alkalommal leplezetlenül kimondá Klapka abbéli szomorú meggyőződését, hogy hazánk megmentése általában csak a külföld segélye által lehetséges, s erre csak úgy számíthatunk, ha az egyesült orosz-osztrák hadak ellenében ősz végéig fenn tudnók tartani magunkat; ekkor az ellenség kényszerülne félbeszakítani s tavaszra halasztani a harcztot, mi közben időt nyerhetnének a külföldet részünkre megnyerni. Ezen sikeres ellenállásra azonban már csak annál fogva is kevés a kilátás, mert Kossuth a hadműködések egységes vezetését minduntalan megzavarja, a mennyiben a hadügyminiszter előleges tudta nélkül egyes önálló vezérek munkálataira közvetlen s káros befolyást gyakorol, s ekkép a különben is önféjűséghez szokott vezéreket a hadügyminisztérium iránti engedetlenségben s azon irányzatokban, hogy az összes hadműveletekre semmi tekintettel se legyenek, még inkább megerősíti. Átalában Kossuthról s az ápr. 14. határozatról ez alkalommal igen kemény megrovással nyilatkoztak Klapka, s „ezen törvény sajátképeni teremtoit egyáltalában nem tisztességes kifejezésekben egyenesen úgy tüntette fel, mint olyan embereket, kik a hon javára még soha semmi áldozatot sem hoztak s kiknek mondhatni semmi elvesztínivalójuk sincsen.“ (G ö r g. II. 102—104. l). Görgei Klapka tapasztalatainak ezen utóbbi részével meg lehetett elégedve, mert az csak megkönnyebbitette célja kivitelét, mely a függetlenség visszavonátása volt. Azonban ily nagy lépésre hiányzottak benne a nagy elhatározások. A békepártiak, kiknek fejeivel akkor ismerkedett meg, midőn azok neki Budára a ház máj. 22. határozatát felvették, a tábornokot mingyárt megérkeztek értekezletre hívták fel. A képviselők ohajták, hogy a kérdéses határozat megsemmisítetése iránt, a hadseregtől származzék az első lépés. Görgei ekkor, hogy úterőkre tapintson, szóba hozza, hogy fegyverrel fogja kényszeríteni a törvényhozó testet a visszavonásra, de a képviselők Görgei bosszúságára egyező akarattal

tiltakozának a katonai lázadás ellen. (G ö r g. II. 114—122. 1). A hadügyminiszter ezután minden további bizalmát elveszíté a már azelőtt is becsmérelt párt iránt, s úgy látszik nem is tanácskozott többé velök. Zárkózott és rejtélyes modorát megtartotta minisztertársai előtt is, kik egyelőre azt sem tudták, minő politikája van. Kossuth és Szemere egyideig mindketten saját emberüknek vélték. Ez utóbbik megválasztana a dédesi kerületben képviselőnek Görgeit s igyekezett őt megnyerni magának Kossuth ellen. Görgei úgy tett, mintha nem értené. Kossuth eleinte messziről czélozgatott előtte, hogy ő maga óhajtaná kezébe venni az összes magyarországi hadak parancsnokságát, majd világosan is kimondá. Görgei nem ellenkezett. Kossuth ezután felszólítá, hogy terjeszsen elébe valakit, a ki a fővezéri botot vigye. Görgei ekkor nem őt, hanem Klapkát nevezé meg, a mi természetesen nem tetszék Kossuthnak. Végre a kormányzó belátván, hogy Görgeivel semmire sem boldogulhat s hogy ez ravaszságban mindnyájuk eszén túljár, kijelentette előtte, hogy jobb volna ha tárczáját másra bízna, maga pedig a hadsereghez menne, hol a fővezérre nagy szükség van. Görgei ekkép 8 — 10 napi hadügyminisztereskedés után ott hagyta miniszteri irodáját s a táborba indult.

Máj. 30. Szerda

A képviselőház Palóczy László indítványára az országkormányzó fizetését 200 ezer ezüst forintban állapítja meg s a minisztériumnak meghagyja, hogy annak lakásáról „a nemzet méltóságához képest“ gondoskodjék.

Közl. 119. sz. Ezen akkori időben (midőn a nádor évi t. díja is 200 ezer frt. volt) túlságosan nagy fizetés elvállalásáért Szemere megróttá Kossuthot.

F erencz József császár Schönbrunnban kelt rendelete szerint Haynau Gyula tábornoszernagyot a nov. 6. és decz. 2. nyilatkozmányok értelmében a magyarhoni és erdélyi összes csapatok főparancsnokának nevezi ki a polgári kormányt is reá bízván, ki iránt a lakosok s mindennemű hatóságok feltétlen engedelmségre köteleztetnek.

A rend. Samml. 95. 1. Az öreg Welden a folytonos tevékenység miatt testi lelki erejét túlfeszítve érezvén, más felől az oroszok halogatásai miatt is bosszankodván, megakérte fölmentetését s ajánlotta maga helyett Haynaut. Ez utóbbik máj. 22-én már P o z s o n y bán volt s kineveztetése után újból rendezé főserégét, melynek ereje, Panuti-

net (11,938 ember s 48 ágyú), a betegeket és egyéb szolgálaton kívülieket nem számítva 70,633 ember és 288 ágyú volt. (Görget főserégében volt ez időben 62,6 40 ember).

Máj. 31. Csütörtök

A kép viselőház a nemzetgyűlés és kormány további székhelyéül Buda-Pestet tűzi ki s a maga üléseit Szemé-
re Bertalan indítványára juh 2-ig elnapolja. Utolsó ülés Debreczenben.

K ö z l. 121. sz. F ü g g. III. 113.1. A képviselők közül rég nem látott családi körükbe oly sokan távoztak el s az együtt lévők oly erősen kívánczoktaz haza, hogy az ülések fölfüggesztése közkívánat volt. Görgeit e dolog, mint a mely terveiben hátraveté, kellemetlenül érinté, a Pest re költözésben pedig csak Kossuth hiúságát látta, ki egy diadalmenetben akarta magát bemutatni az országnak.

J a n c u, A x e n t e és Moga román főnökök Maros-
P o r t u s, Tövis és Borbánénál a gyulafehérvárat ostrom-
ló maroknyi sereget reggeli 5. órakor egyszerre három oldalról rohanják meg, A honvédek azonban bátran törnek a fegyel-
mezed n tömegre, mely miután belőle mintegy 127 halva maradt, rémült futásban vonul vissza a hegyek közé. Veszteségünk 3 halott s 8 sebesült.

H o n v. 134. L37. 141. sz. Kein. Nagy-Eny. 249. 1. — A „Feldzug“ s utána Riistow (II. 81. l.) a napot hibásan máj. 30. teszi.

Jún. 1. Pént.

Vécsey zárlatparancsnok Aradvárat feltétlen hódolatra szólítja. A várbeli haditanács a hozzá átküldött hírlapokból meggyőződván az osztrák sereg megveretéseiről s Temesvár formaszerű ostromol tatásáról, kinyilatkoztatja, hogy fő l tétlenül nem adja meg magát.

Feldz. 249. 1. V. ö. á p r, 27.

Jún. 2. Szombat.

K o s s u t h kormányzó Debreczenben közhírré téteti, hogy intézkedik egy Buda-Pesten létesítendő nagyszerű rokkantak-házáról, mely „az angol hajóssereg vagy a párisi rokkantak palotájával vetélkedhessél“ továbbá intézkedik, a Margitszigetnek népkertté leendő átalakításáról, s végre Pest keleti oldalának egy nagy csatornával körülvetetéséről, mely a város díszét, erősítését s a mennyiben kikötők, rakhelyek és hajógyárak alkalmazását is igénybe venné, kereskedelmi fontosságát emelje. V. ö. nov. 19.

Közl. 121. vagyis jún. 2. sz.

Jún. 3. Vas.

Szövetségkötés Velenczével. Bratic János mint a magyar kormány képviselője és P a s i n i Lajos mint a velencei köztársaság megbízottja A n c o n a bán szerződést írnak alá, melyben Magyarország és Velence közt véd- és daczsövetség kötöttek, ily feltételek alatt: A közös ellenséggel a szerződő felek egyike sem köt békét a másik hozzájárulása nélkül. A szövetkező felek szárazon és vizen egymást segítve és összhangzólag működnek. Velence segíti Magyarországot egy tengeri haderő felállításában, melynek fölfegyverzése Magyarország költségén történik. Mihelyt a körülmények engedik, Magyarország egy hatalmas diversiot teend az Adria tenger felé, miben őt Velence minden tengeri és száraz erjével támogatandja. Az Olaszországban elszórt magyar katonák Velenczében a köztársaság költségén magyar légióvá alakíttatnak s szükség esetén Velence által a magyar tengerpartra szállíttatnak. Velence a magyar kormány által szállítandó fegyvereknek rakhelyet nyújt, hogy azokat kellő időben a magyar tengerpartra lehessen szállítani. Magyarország méltányolván Velenczének a szabadság ügyéért tett áldozatait, hadisegélyül lehetőleg rövid idő alatt bizonyos pénzösszeget fog küldeni, s e segély a háború végéig időről időre ismételtetni fog.

Függ. II. 574. 575. 1. Kossuth ápr. 20-án nevezte ki Bratic h o t Turinba és Velenczébe az ország ügynökéül. A kinevezés Turinra nézve már elkésett, a mennyiben márcz. 23-án a novarai csata megesett, s ápr. 18-án az új király békére lépett az osztrákokkal. Az ügynök Velenczébe sem juthatott el, a város ostromzár alatt lévén. M a n i n, a köztársaság elnöke jún. 26-án levélben is tudósítá Kossuthot, hogy a szövetséggkötést a kormánytanács örömmel fogadta, annak mielőbbi érvényesítését várja, s hogy a köztársaság hadi és pénzügyi állapotát tudassa, Tomasołjar személyében követet is küld hozzá. Egyébiránt a szövetséget a szerencsétlen hadi események miatt fogadatosítani nem lehetett. Velence és Magyarország tökéletesen el lettek zárva egymástól, s később hírt sem kaptak egymás dolgairól.

V é c s e y tábornok A r a d á r őrségét, az őrség vitéz magatartását tekintetbe vévén, tisztességes föltételek mellett szólítja önmegadásra. Az őrség kívánja, hogy kebeléből, a magyarok diadaláról leendő közvetlen meggyőződhetés végett, két tiszt indulhasson útnak, kiknek egyike a bécsi udvarhoz menjen további rendeletekért az őrség számára. Mely kívánatba az ostromlók másnap beleegyeznek, azon kikötéssel, hogy a pesti kormányon álland a Fölséghez törekvő követnek utat engednie.

F e l d z. 250. 1. A jún. 4. tanácskozmányban, melybe a mieink az őrség néhány tagját meglátták, az is megállapítatik, hogy a várbeliek Temesvárra is küldjenek egy embert, ki az ottani állapotokról hírt hozzon. Jún. 12-én és 19-én visszatértek az őrség követei s ekkor fegyverszünet kötöttet. L. t o v. Jún. 27.

A x e n t e praefect 1500 főnyi serege a N a g y - Á g h ról Zalathna felé törekvő Kovács Ignáczt őrnagyot (egy zászlóalj) Közép-Almásnál körülfogja s megtámadja. A székely honvédek azonban sortüzet adnak s aztán, rohammal szétkergetve az oláhokat, tovább folytatják menetöket.

H o n v. 146. sz. E csapat, mely az oláhok ellen volt küldve, másnap Zalathnára elérkezik, de onnan, bekerítettéstől tartva, néhány nap múlva ismét fölkerekedik s az oláhokat Magyar I g e n i g úzve e helyet jún. 7-én megszállja. Innen élelemszerzés végett a környékbe egy század küldetett ki, mely jún. 7. vagy 8-án Királypatak á nál és Krakkónál ismételt ízben diadalmasan csatározott s 150 db. marhát elhajtott. V. ö. j u n. 11. j e g y z.

Jún. 4. Hétfő.

P e r c z e l Mór tábornok H a r t l i e b altábornagy ostromseregére hajnali 2. órakor Péterváradból Kamenicz és B u k o v i c z felé k i r o n t á s -t intéz. A mieink eleintén tetemes *vérontással elfoglalják a Karakacs-* köröndöt s majd a V e z i r a z hegyen levő erődítményekből is kiverik az ellenséget, azonban később, a segélycsapatokat nyert zárlattól oldalt és hátban szorongattatván, visszahúzódni kényszerülnek. Veszteségünk 60 halott és 300 sebesült, az osztrákoké 85 halott és 173 sebesült.

Feldz. 220. 1. Hist. II. 87. 1. V. ö. Közl. 133. ez. S z i l. F. Férf. 52. 1. Az ostromsereg ez időben állott a Mamula és Hallavanya ezredesek dandáraikból, összesen 10 zászlóalj 1 lovasszázad és 51 ágyú. Az utóbbi dandár a fentebbi harcban szétveretvén ezután a Puffer dandárával váltatott fel.

A Fölség Schönbrunn bán kéziratot intéz Geringer Károlyhoz, melyben öt „teljhatalmú császári biztos“ minőségében Haynau fővezér oldala mellé Magyarország polgári kormányra élére rendeli.

A Schwarzenberg által ellenjegyzett kézirat Samml.

90. 1.

Paskevics orosz tábornagy fővezér Varsó ból kiáltványt intéz Magyarország lakóihoz. E szerint az ország „törvényes királya igénybe vevén“ a czár segélyét, az ő parancsnoksága alá helyezett csapatok egyesültek az osztrákokkal a törvényes rend helyreállítása végett. „A lázadás vezetői, kik körül rögtön minden országbeli kalandorok csoportosultak, a ti boldogtalan clvakulástokat saját személyes czéljaikra zsákmányolják ki. Gonosz fondorlataikkal eskütöresre ragadtak benneteket.“ A czár nevében felszólítatnak a lakosok, hogy „büntetésre méltó tévelygésükből térjenek meg, s a becsület, hűség és kötelesség ösvényére forduljanak vissza. Az orosz sereg nem mint ellenség lép földetekre, királytok hívására nyomul be. Ha ellenségkép fogadjátok, ezen vakmerőségtek következményeit érezni fogjátok.“

A kiáltv. S a m l. 94. 1. és Prey-nál III. 109. I. (hibás kelt). V. o. Eüst. II. 76. I. A Magyarország ellen rendelt összes orosz erő volt a Kárpáti)oknál $166\frac{1}{2}$ zászlóalj, 165 lovasszázad, 512 ágyú, 184,152 ember. Erdélyben 28 zászlóalj, 34 lovasszázad, 56 ágyú, 28,636 ember; összesen $194\frac{1}{4}$ zászlóalj, 199 lovasszázad, 568 ágyú, 212,788 ember. (A Ber. hív. adatai nyomány, hol a kárpáthi hadseregére nézve ezen összeg van kiteve 1 68 zászlóalj, 190 lovasszázad, 528 ágyú, 162,951 ember, mely számok azonban, ha az egyes tételek összeadatnak hibásoknak bizonyulnak).

Jún. 5. Kedd.

Kossuth kormányzó és a kormány, fényes bevonulásvat tartják Buda-Pestre, hol roppant közönségtől nagy lelkesedéssel és sok ünnepélyességgel fogadtatnak. Kossuth családjával együtt ül be a számára kirendelt díszkocsiba s estére az összelövöldözött város kivilágíttatásában gyönyörködik.

Közl. 124. sz. Füg. III. 11 6. 1. L e v. I. 30. II. 104. 105.1. Szil. F. Tört. 384. 1. F. Férf. 218. 1. Kossuth és társai jún. 4-én indultak el Debrcczenből s a kormányzót Duschek, Horváth és Szemere miniszterek kísérték diadalútjában, kik azonban Pest e n, midőn észrevették hogy a kormányzó családját beleültetvén a díszkocsiba családívá akarja tenni a nemzeti ünnepélyt, láttatlanná tették magokat. Nem kevesebb gáncs éri Kossuth hiúságát, a miért a kivilágítást, mely utoljára sem történt meg kravall nélkül, megengedte.

Haynau cs. fővezér, b. Mednyánszky László őrnagyot és Gruber Fiilöp hadnagyot, mint a kik L i p ó t v á r feladásának (1. febr. 2.) ellenmondtak s ez alkalommal hadi fogságba estek, éjjeli 2. órakor Pozsonyban felakasztatja.

Közl. 137. 144. sz. R e s p. 5. sz. Görg. II. 132. 1. A két fogolyra a halálos ítélet mindjárt a vár feladása után kimondatott (Ordódy csak 3 évi börtönt kapott), azonban sem Windisch-Gratz sem az emberséges Welden nem hajtották végre az ítéletet. Haynau, a bresciai hős, mingyárt kezdetben ily szörny tett által akarta bemutatni magát hazánknak. Mednyánszky előtt jún. 4-én felolvastatván az ítélet, ebből megnyugvással értette, hogy Komárom el nem foglalhatása egyedül neki tulajdoníttatik, minthogy S i m u n i c h az ő ellenszegülése miatt volt kénytelen 4 hetet kézni Lipótvárnál, mialatt Komárom ellen sikeresen működhetett volna. E ki végeztetések Görgői szerint „az Ausztria elleni gyűlöletet“ tetőpontra fejlesztették. „Én“ úgymond a magyar vezér

még ápr. 14-ke előtt Windisch-Gätzhez intézett iratomban azzal a fenyegetődzéssel éltem, hogy mindenik magyar hadifogoly tisztért három osztrák fog feláldoztatni. Most Kossuth a nemzet, Klapka a had sereg nevében kívánták tőlem, hogy fenyegetésemet hajtsam végre.“ Görgei azonban az Ausztriával terveit egyezkedés útját megnehezíteni nem akarván, bár Mednyánszky személyes barátai közé tartozott, nem engedett a sürgetésnek.

Jún. 6. Szerda.

Országos böjt, melyet a kormány Horváth miniszter ajánlatára az orosz betörés veszedelmének elháríttatása végett mindenik vallás felekezete által megtartatni rendelt. V. ö. m.áj. 18.

K ö z 1. 111. sz. Bármily szép vonás legyen is a vallásosság egy kormány rendeleteiben, mindig oly módon kell annak nyilatkoznia, hogy belőle a csüggeteg kedély bátorságot mentsen, a külön hitűek meggyőződése pedig sérelmet ne szenvedjen. A kormány böjtje ezen kelékek biával volt. A böjt s a többi egyházas intézkedések elrendelésében azon vallomást tette a kormány hogy a muszka ellen saját ereje többé nem elég, hogy, Görgei szerint „az orosz olyan, mint a dögvész és az Ínség, kinek az ellenszegülés és a fegyver nem árt.“ A forradalmi napokban a szenvedélyek felizgatására, a kétségbeesés vak elszántságának felköltésére törekedtek kormányférfiaink és erre akkor szükség volt, de alkalmas eszközök voltak-e erre a böjt és az imádkozások, melyek egyenesen az ellenkezőt t. i. a higgadt reflektálást, komoly magabizállást és önmegadást idézik elő. Másik hibája volt e kormányi rendelkezésnek, hogy a zsidós böjtöltetés, a protestánsok lelkiismeretbeli meggyőződésén, kik a böjt valláserkölcsű értékét semmisnek tartják, az 1848: 20-ben kimondott „tökéletes egyenlőség és viszonyosság“ daczára nyílt erőszakot követett el. — A kormány sokkal helyesebben cselekedett volna, hogy midőn a népet a mennyei segítségére utalá, a helyett idejében minden védelmi erőt kifejt, s az országot a valódi veszélylyel minden nagyítás nélkül megismerteti. Nem sokára maga is észrevette, hogy intézkedései következtében, — míg t. i. a vallás szolgálja „az irtóztató veszedelem ellen“ imádkoznak, a harangokat zúgatják és böjtöltetnek, — a nép szívét egészen rémületbe ejtette, s ekkor azon másik szintén hibás fogás vétett elő, hogy az eddigi tudósításokkal homlok egyenest ellenkezőleg a „Közlöny“ és valamennyi lapok azt híresztelték, hogy az orosz betörés elmarad, minden ide vonatkozó hír csak mese és ámitás, az eddig elfogott muszák nem egyebek, mint orosz ruhába bujtatott osztrákok és tótok stb. Azonban e helytelen ámitás által mely egész június végéig

tartott, nemcsak a kormány hitele rendült meg a közvélemény szemében, midőn a muszkák csakugyan betörtek, hanem egyszersmind közvetve azon meggyőződés is általános lőn, hogy a kormánynak sem önmagához sem a néphez nincs többé annyi bizalma sem, hogy a fenyegető veszélyt őszintén bevallani merje.

JÚL. 7. Csüt.

Kátyi ütközet. Perczel Mór tábornok (13 zászlóalj, 14 lovasszázad és mintegy 30 ágyú) Je 11 acic bánt (25 zászlóalj, 30 lovasszázad és 129 ágyú) a titeli főnsikra visszanyomni, s támadását megelőzni törekedvén, középhadával (G á 1 osztálya) reggel i 4. óra tájon a kátyi erdőség ellen indul s ott erős ágyútűzzel támad. O t t i n g e r tábornok ekkor az osztrák középről lovasdandárának zömét (12 század) indítja az erdő szöglete felé, oly czélból, hogy Perczel balra mozuló gyalogságát és lovascsapatát minden oldalról megrohanja, ezenkívül C s u r o g h félé álló balszárnnyunk ellen P e j é r v á r y vezérőrnagy indul, K á t y előtt elhelyezett jobbszárnnyunkra pedig Zastawnikovic őrnagy tör ágyúkkal és lovasokkal. Perczel csapatai az erdő körül az ellenséges lovasság erős támadását ki nem bírhatván, mihamar megszaladnak. Ottinger a Rómaisánczig, s bár innen a lovasokra nézve alkalmas átjárások hiányoztak, ezentúl is veri üldözve a honvédeket, kik közül a 8. zászlóalj s egy zászlóalj T u r s z k y bekerítettvén, nagy részt levagdaltatik. Összes veszteségünk 1500 ember; több mint 500 hallotunk és 230 sebesültünk marad a Jellacic kezében, sokan pedig gyalogjaink közül szétfutva elszélednek. Az osztrákok vesztesége 2 halott s 12 sebesült.

P e l d 2. 223. 224. 1. (hol Perczel hiv. jelentése is). Magyar lapok e véreségről egyideűleg semmit sem közöltek. A bán május végétől j un. 4-ig szállította át Tittelre csapatait Sz a linkemé n-nél s összes hadereje ekkor, a pétervárad i ostromsereget és Knicanint is ide értve, 4 1/3 zászlóalj, 35 1/2 lovasszázad, és 188 ágyú. Perczel a szenvedett veszteség után nehogy Új-Vidéken rekedjen, P e t r o váczon át a Ferencz-csatorna túlsó oldalára húzódik s a bece-zombor-bezdáui vonalon helyezkedik el.

Jún. 8. Pént.

S a s s tábornok kozákjai (32 lovasszázad) A l s ó-K u b i n-
ba érkeznek.

Közl. 135. sz. Az orosz hiv. tudósítás (ÍBer. I. 14. 1.) azt mondja, hogy Sass egyik osztálya jun. 7-én az Árva folyó mentén „Rn igoni“ (?) falu mellett összecsapott a magyarokkal, kik a hidat fölégetni akarták. Sass Alsó-Kubinban parancsot adott ki, hogy minden 18 — 40 éves férfi jelenjék meg táborában, hogy ott a királynak hűséget esküdjék a ha fegyverfogható, besoroztassék. (R e s p. 4. sz.). Ettől kezdve az egész országban szokássá vált, hogy az oroszok közzelgetésekor a katonáknak alkalmas fiatal emberek szülőföldökről elbujdostak, nehogy besorozhassanak, s vitték magokkal mindenüvé a ragadós félenkséget.

Jún. 9. Szombat.

Sempthei ütközet. Máriássy ezredes (5 zászlóalj, 8 lovasszázad és 17 ágyú Nagy-Sándor hadtestéből) W o h l-
gemuth tábornok elővédét (3 zászlóalj, 2 lovasszázad és 9 ágyú) megtámadván Patán állodásából kiveri és S e m p t h é-
nél a Vághidon átkergeti. Szereden azonban a Per in-
dandár fogja fel a futókat s Máriássy előnyomulását és a bid-
elrontásá f ágyúlövéseivel d. e. 9. óraker meggátolja. A kölcsö-
nös ágyúzás d. u. 3. óráig tart, midőn Máriássy Patára vissza-
húzódik. Egyidejűleg B ó b i c h hadosztálya és Horváth
portyázócsapata is intéznek támadást a Vág mentében Galgócz
felé. Veszteségünk 2 halott s 7 sebesült, az osztrákoké 1 halott
s 1 sebesült.

F e l d z. 44. l.

Csanády őrnagy mintegy 4 ezer főnyi oláh tábortól
reggeli 5. óraker Halmágynál Zárán dmegyében megtá-
madtatván 3 órai harc után ellenségeit szétkergeti s közülök
mintegy 100-at elejt. Veszteségünk 6 sebesült.

R e a p. 2 4. sz. C z e t z Bem's 308. 1. Közl. 135. sz. (máj. 9).

Köszegre a nádorhuszárok egy százada (114 em-
ber) érkezik, mely midőn Felső-Ausztrián keresztül mel-

lékutakon Olaszországba szállítaték, titkon összebeszélve elhagyták osztrák kísérőit s hazája védelmére megszökött.

F r e y III. 88—90, 1. V. ü. Rés p. 2. sz. A szökést négy század kísérletté meg, azonban a többiek menekvésök közben Brucknál körülfogatván kétségbeesett védelem részint leszabdaltattak, részint elfogattak. „A foglyok“ így beszéli Frey „mindnyáján lefegyvereztetvén haditörvényszék elibe állítottak. A haditörvényszék Ítélete meg-tizedelésre szólott. Tíz ember jelöltetett ki a halálra, azonban a kormányzó a büntetést oda szelidíté, hogy a tíz húzzon sorsot életére; 3 fekete sors jelenté a halált... A foglyok halvány ábrázattal mindnyájan egy teremben voltak: egy-egy könycsepp gördült le a torzóüborz bajuszokra; a tíz sorsot húzott s három kihúzta a fekete sorsot, mely a halált jelenté. Ezeket levezették az udvarba. Nem sokára hármas kiáltás hallatszott: „Éljen Magyarország!“ s erre három lövés csattant el. A foglyok egymásra néztek fájdalommal, dühvel és megindulással s a jelenlévő tisztek bosszúságára esküre emelték kezeiket és mennydörögve kiáltották: „Éljen a szabadság!“ A Kőszegen átvonult huszárok érkezése felől Kmety jun. 11-ről tudósítja Kossuthot. (Honv. 147. sz). A nádorhuszárok közül Virág Grida és Holtán Hugó főhadnagyk vezetése alatt már okt. 29-én is érkeztek 154-en S z a k o l c z á r a, kik Csehországból folytonos üldöztetés közt szöktek meg. (Köz). 1848. II.6. sz).

Jún. 11. Hétfő.

Támadás Újvidék ellen. Jellacic bán a város elfoglalása s a Péter-Váradra vezető híd szétrombolása végett az újvidéki földerődímenyeket három oszlopban támadja meg. A pirosi és kiszatsi útféleken lévő sánczolatokat Budisavlievic és Draskovió dandáraik éjjeli 11½ óra-kor megrohanván mondhatni ellenállás nélkül elfoglalják. Az ellenség ekkor a hídfő közelibe nyomul elő, honnan azonban a magyar ágyúk gyilkos fűzétől visszahátrálni s a házak mögé huzódui kényszerülnek. Ez alatt Futakról Grammont dandára is megszállja a várost. Hajnalban a várbeli ágyúk még nagyobb hatást fejtenek ki. A város minden ponton lángba borul, s az osztrákok, kik már roppant sarczot (40 ezer adag kenyér, 20 ezer mázsa széna, 20 ezer mérő zab, ezer akó bor, 500 akó pálinka és 150 ezer pfrt.) vetettek a lakosságra, a házak közül kivonulni kénytelenek. Egy idejüleg a D u n a jobb

partjáról is tétetnek cseltámadások a vár ellen. Veszteségünk 2 halott, az osztrákoké 6 halott és 39 sebesült.

Feld z. 230 — 233. 1. R e s p. 2. sz. J e 11 a c i c, mindéi) józan számítás nélkül az öt jellemző ábrándos szeszélyből tette e támadást s kényszerítö a várat arra, hogy egy népes és vagyonos várost, melynek fele magyarelleses érzelmü volt s melynek jóléte az osztrák sereg élelmezhetése szempontjából is igen kívánatos vala, halomra lövessen. Ezen hadjárata után a táborában kiütött kholerától és váltóláztól szorongatgatva, miután az elpusztított vidéken különben sem tarthatta volna fel magát, a Ferenczesatorna mellé húzódik el s ott átengedi magát a kényelmes várakozásnak.

V é c s e y tábornok TemesvárataMihala, József-és Gyár vár os felöl erősen ágyúztatja. A lövetés némi félbeszakítással 8 nap és 8 éjen át folyvást tart.

Feldz. 3 7 7. 1.

Jancu praefect mintegy 10 ezer főnyi oláh tábora a Brádról érkező Kemény Farkas ezredes maroknyi seregét (mintegy ö század gyalog) d. u. Abrud-Bányán megtámadja. Kemény két órai szuronyharczban szétveri és Topánfalvára üzi támadóit. Veszteségünk 1 sebesült, az oláhoké „sok“ halott.

Honv. 147. sz. (Kemény hiv. jelentése, mely nagyon felületes). Czetz Bem's 313. 1. V. ö. K ö v. E. T. 230. 1. Kemény Nagy-Eny. 250. 1. — Kemény Farkast a havasi oláhok szétverésére Bem jun. 3-án küldötte Déváról, egyideüleg indult Stein ostromseregéből Kovács őrnagy Z a l a t h n á ra, hogy a dévaiak előnyomulását inegkönnyitse (V. ö, jun. 3). Kemény jun. G-án Brádot szállja meg és dülja fel, 8-án B u c s e s d nél áthatol a hegyszoroson s végre tömérdek veszödséggel jut Abrud-Bányára, miután a hegyszorosokat eltorlaszolva találta s az ellen folyvást uyugtalanítá.

Teleki László magyar követ Párisban a francia külügyminiszternek emlékiratot nyújt be, melyben kifejti, hogy hazánk önálló és független ország, hogy az uralkodóház a nemzetünk irányában való kötelezettségeit megszegte, hogy mi a polgárisodás bástyája vagyunk keleten, s hogy mindezen okoknál fogva, ne tölje el Franciaország az oroszoknak hazánkba való betörését.

Frey III. 114 —116. 1. (hol p.z emlékirat töredéke is). Telekit még Batthyány küldte Párisba, miután a francia köztársaság kormányának maga adá értésére, hogy óhajtana Parisban magyar követet, részéről is hajlandónak nyilatkozván képviselőjét B.-Pestre elküldeni. De mire Teleki rendeltetése helyére érkezett, ott már anyira megváltoztak a körülmények, hogy őt a francia kormány el sem ismeré, habár magán úton biztatásokkal kecsgette. Teleki már októberben is intézett egy jegyzéket hazánk ügyében a francia kormányhoz. Máj. 22-én benyújtó ennek a függetlenségi nyilatkozatot is. (Bővebben Piigg. II. 50- 570. III. 49 — 61. 1. utóbbik helyen a francia nemzeti gyűlés meddő tárgyalása máj. 12-ről az orosz beavatkozás felől, — A Respublika 2. cs 3. számaiba egy közlemény van bevezetve c szavakkal: „Mielőtt még a muszka interventio tény volt, Teleki következő emlékiratot nyújtott be a francia kormányhoz.“ Ez volt-e a fentebb megjegyzett alkalommal benyújtott irat vagy más, nem tudjuk eldönteni. Mi, ha a Respublica „emlékiratát“ magát kellene tekintenünk, hajlandóbbak volnánk azt inkább az olvasóközönség kapaezitalására, mint diplomaták számára készített iratnak vélelmezni, s mellettünk bizonyítani látszanék -az, hogy a Respublica „Emlékirata“ első részét képezi ezen munkának: „Die russische Intervention nobst diplomatischen Aetenstücken. Von Gráf Lad. Teleki. Original Ausg. für Deutsehland. Hamburg. 1849.“ — hol egy szóval sem mondatik, hogy a röpirat első része a francia kormánynak benyújtott emlékirat volna.

Jún. 13. Szerd.

Csornai ütközet, Kmety ezredes Illichtritz alvezredes lovasait a Csornán elkülönözten álló Wyss tábornok (4 zászlóalj, 2 lovasszázad és 12 ágyú) hátban leendő megtámadása végett Farad felé rendeli, maga pedig személyesen Szili-Sárkány telől Pongrácz alezredes gyalogosztálya élén indul az ellenség meglépésére. Reggeli 5. órakor Wyss minden felől bekerítettvén e két hadoszlop által egyszerre inegtámadtatik. Három óra hosszat védi magát az ellenséges dandár, midőn Kmety szuronyainak tovább ellent nem állhatván B ő-Sárkány felé hátrálni kezd, miközben maga Wyss is elesik. Veszteségünk 111 ember holtakban és sebesültekben, az osztrákoké 55 halott, 78 sebesült és 125 hiányzó. Egyidejűleg e támadással Klapka tábornok Pöltenberg ezredessel G y ő r-ből Öttevény felé tétet cseletámadást, Z a m b e 11 y ezredes pedig K ó n y nál kergeti el a császáriakat.

K l a p. Mem. 66. 67. 1. F e l d z. Közl. 132. 137. sz. B e s p. 1. sz. Freynál. 117. 1. (Görgei hiv. tudósítása). Lev. I. 210. 1. Görg. II. 147. 1. Szil. F. Tört. 386. 1. Vas. Új s. 1861. 27. az. — E harcz után Haynau bosszúból fölégeti és elpusztítja Bó-Sárkányt, mivel o falu lakosai futó katonái iránt nem mutattak barátságos érzelmeket Bó-Sárkány fölégetését a cs. fővezér egyik győri kiáltványában (1. e. Resp. 16. sz. és Freynál III. 127. 1.) „intó például“ maga teszi közzé.

Kemény Farkas ezredes maroknyi seregét A x c n t e és Jancu praefectek Abrud-Bányaés Topánfalva közt mintegy 10 ezernyi oláhval rohanják meg. Kemény, miután lövegeinek a havasok közt semmi hasznát sem veheti, szurony nyal fogadja s kergeti szét a három oldalról előnyomult ellen séget, mely ruháját és tarisznyáit szétszórva futásnak ered. Veszteségünk 4 halott, az oláhoknál számos halott.

H o n v. 147. sz. S o in. 57. 1. Előző nap az oláhok Kemény élelem-szállitmáuyát (38 szekér kenyér és 2 szekér szalonna) Bu esésűnél elfogták s a kíséretben lévő honvédek közül 15-öt leöltek. Jún. 14-én Kemény alkudozáshoz folyamodik: hiába. V. ö. j u n. 11.

Fele ki Miklós főhadnagy újoncz vadász-százada K i s-Bányát T o r da megyében, az oláh fölkeltik egyik fészket ostrommal beveszi s fölögeti. A oláhok vesztesége ő halott s 2 sebesült, a székelyeké semmi.

H o n v. 146. 147. sz.

Jún. 14. Csütörtök.

Miklós czár Zmygrodon, Gallicziában, összpontosított hadain szemlét tart, s majd a Kárpáthok magaslatain Magyarország határáig (Grah fain) kíséri el s ott megáldja katonáit (jún. 18-án, aztán pedig Varsó felé haza indul.

B e r. I. 16. 1. — R ü d i g c r jun. 15-én N e u m a r k ról érkezve, O-Falunál lép magyar földre. (V. Ö. Közl. 35. és R e s p. 2. sz. hol egy hivatalos tudósítás van, mely mondja, hogy O-F a l u bân egy 800 főnyi kozákcsapat jún. 15-én meglepi az újonezozó bizottságot, azonban a szepesi querillak és népfölkelők pár órai tüzelés után visszaverik a muszkákat), K ü p r i a n o f f és C s e o d a e f f ellenben jún. 17 -én jutnak Sárosba, 18-án a föliád már átalában bonunk földén.

Szekulics ezredes (5 zászlóalj, 8 lovasszázad és 18 ágyú) Guelláról előnyomulván Derse háttá ezredes osztrákjait (1 zászlóalj) d. e. 11. órakor Vásárúton megrohanja s egy órai ellenállás után Kültre veri. Veszteségünk 9 ember holtakban és sebesültekben, az ellenségé 3 halott s 15 sebesült.

Feldz. 46. 1. E támadás célja volt az Aszód és Sereg-Akol közti hídverést átközni.

Jún. 15. Pént.

A magyar kormány Görgei hadügyminiszter előterjesztésére Perekel Mór tábornoktól az alvidéki hadvezérséget elvévén, ezt Veresegyházra bízta, kinek előbbiket is alárendeli. V. ö. ápr. 28.

Közl. 145. sz. Küst. II. 52.1. V. ö. Mész. 107. I. (tiap nélkül). Perczel, kinek letétele már jún. 7-én elhatározva volt, bár az általa elkövetett hibák kézzelfoghatók voltak, egy szenvedélytől viharzó levélben felel az elmozdításra. (E levél Szilvási F. Férf. 49 — 53.1. melynek alaphangulata megértésére szükség volna azt a mellev. 1. 144. 1. írva van). Vetter megérkezéig ideiglenesen Tóth Ágoston vette kezébe a vezéri botot. (A hadsereg alkatrészei ezen időben Feldz. 228. 1.) V. ö. jún. 25. j e g y z.

Horváth vallásminiszter a magyar kath. egyház összes (egyházi és világi) képviselőinek ez évi aug. 20-ra Pestre közgyűlést hirdet, melynek feladata leendő, az „egyháznak a szabadság alapjain újraszülése“ s az autonómia visszanyerése ügy az álladalom irányában, mint a belkormányzat tekintetében. V. ö. j u n. 30.

Közl. 135. az. A kiadvány még Resp. 3. sz. A reform szükségét igen érdekesen és bölcsen írja le a Füg. Ham. (III. 123—130. I.) kitűnő szerzője.

Boroth a őrnagy (1 zászlóalj és 5 ágyú) Pécsen, hol a népfőlkelők magokat eltorlaszolták, reggel megrohanja s két órai ágyúztatás után szuronyonnyal elfoglalja. A szétfutott népfőlkelők közül sokan elfogtatván, nehányan ki végeztetnek.

Feldz. 236. sz. Ezzel végződött a Kossá Dániel által szervezett baranyai népfőlkelés, melyet Perczel elegendő katonai erővel

nem támogatott. A másik nevezetesebb összeütközésük volt a népfelkelőknek Túron y és Szálán t a közt, mely alkalommal Turony lán-gok martalékaul esik.

Nagy-Sándor tábornok S o p o r u y á ról és P a t á ról elszorítja az osztrákokat; egyidejűleg Z a m b e l l y ezredes Kónyról Maglóczára veri az ellenséget, P ő l t e n b e r g pedig O t t e v é n y felé csatározik.

Közl. 132. 137. sz. Szil. F. Férf. 120. 1.

V é c s e y tábornok osztromló seregének egy része éjjel (jún. 15. és 16. közt) a Temesváron elsánczolt ellenséget a Józsefváros felől megtámadja s a Sega hidját fölégeti, de a támadás visszaveretik.

F e l d z. 379. 1. Vécsey násnap alkura szólítja a várat: hiába.

Az oláh fölkelők a thoroczkói magyar helyőrséget a gyertyánosi havason Remete és Ponor felé Alsó-Fehér megyében lesből megtámadják, azonban rövid csatározás után, visszahúzódnak. Veszteségünk 1 halott és néhány sebesült. az oláhoké 20 halott.

H o n v. 117. sz.

A roppant számú oláhok Kemény ezredes kised seregét d. u. 5. órakor Abrud-Bányán megtámadják. Kemény elszánt rohamaival minden irányban visszakergeti ellenfeleit s az üldözésből esteli 10. órakor tér vissza a városba. Másnap

Jún. 16. Szombat.

Jancu oláhjai korán reggel megújítják a támadást, mely ismételt ízben visszaveretik; mindazáltal Kemény Farkas, miután katonáit élelem- lőszer- és ruházathiány miatt a földult és elpusztított városban tovább ki nem tarthatá, délben Z a l a t i n a felé megkezdi elvonulását, melyet maga és Forró ezredes fedez a 11. zászlóalj hősiességével, az üldözésére kelt Axentével folyvást harczolva, miközben seregéből mintegy 300 holtat és sebesültet veszít.

Honv. 154. sz. Kor. 187—190. 1. Som. 57. 58. 1. Köv.

T. 230. 1. Czetz Bem's 314. 1. Szilágyi Magy. Emléklapok. B c a t. 1850. 375. 1 Kem. Nagy-Euy. 250. 1. F e l d z. 483. 1. Kemény e nap Zalathnán, jún. 17-én folyvást üldöztetve Magyar-Igenben állapodik meg, honnan másnap Kolozsvárra indul.

Z s i g á r d i ütközet. Asbóth ezredes (2. hadtest) az Érsekujvári-Dunán A s z ó d náj korán reggel átkelven, Rakóvszky őrnagyot az osztrák jobbszárny ellen Fa r k a s d felé küldi, mialatt seregzőmével maga K i r á l y r é v ellen támad s onnan Pott tábornok őrségét könnyű viadalban elveri, majd d. e. 10. órakor Z s i g á r d ra megy, hol Pott főrejével tiiz össze. A véres harc déli 12. órakor Pott rövidségére végződik, ki P e r e d felé hátrál. Ez alatt Asbóth másik csapata, mely az Érsek: ujvári-Duna bal partján föl húzódott, az útjába akadt osztrák előhadat s a Vásáraitól ennek segélyére jött zászlóaljat visszanyomja, minek következtében a császáriak Királyrév felé vonulnak s onnan Asbóth őrségét kiverik. Más részről H e r z i n g e r vezérőrnagy is megérkezik D i ó s z e g felől Pott segítésére (d. n. 1. óra) s a vezényletet átvévén, Pottot Zsigárd visszafoglalására mozdítja elő, maga pedig személyesen Asbóth bal-szárnyára veti magát, ki ennek folytan Sereg-Akolra, jobbszárnyával pedig Zsigárdról Farkasd és N 6 g y e d re kénytelen húzódni. Nagy-Sándor (1. hadtest; d. u. 5. órakor hallja meg Asbóth viaskodása hírét, mire S c i n p t h é n é l, hol W o b l - gemnth altábornagy állott, azonnal támadásba megy át, s bal szárnya a sempthei erdős halmokat már birtokába veszi és az ellenséget G a l g ó c z felé veri, midőn a Nagy-Szombath felől elhelyezett osztrák röppentyűk honvédeinket feltartóztatják, kik azután Patára és Söpörnyára veretnek vissza. K n f i z i c s (3. hadtest), miután a támadásra világos rendelete nem volt, Farkasd és Négyed közt tétlenül áll. Kosztolányi (8. hadtestből), hogy a császáriak figyelmét a Vág vonaltól elvonja, N a g y - M e g y e r ről kiindulva reggeli 7. órakor P a t a snál a Reischach dandárát hátranyomja, de majd Patas és Bős közt véres küzdelem után visszaveretik. Veszteségünk 400 ember holtakban és sebesültekben és 200 fogoly. Asbóth 6, Nagy-

Sándor 4 ágyújától fosztatik meg. A császáriak vesztesége 42 halott és (53 sebesült.

Rüst. II. 122. 123.1. F e l d z. 47. s köv. 1. A s b. 1. 93 —101.1. K l a p. Mem. 72—77. 1. Görg. II. 153.1. Közl. 135. 137. sz. Görgői e harczzal nyitattja meg vágvonalai támadó hadjáratát, melylyel azonban igen soká késett. Nemcsak Buda ostromával telt az idő, hanem a főssereg azután is tétlenségre volt kárhoztatva. Görgői e késedelmet azzal igyekszik igazolni, hogy harczosai ruházata, különösen lábbelije már előbb tökéletesen elrongyollott, s attól tartott, hogy ha ezen át alános hiányon segítve nem lesz, egy erős menet alkalmával, minőre nyílt táborozásnál mindig számítani kell, a hullározók száma felülmulandja a harczképesekét. Az öltöny készítettést. Kos s u t l i maga ellenőrzé és vezeté, de ő a Pestre készülődés gondjaitól chalmuztatván, a szabóknak és csizmadiáknak nem adott annyi munkát, a mennyit elvégezhetek volna Ezenkívül az áprilisi hadjáratban elesettek helyét is ki kellett pótolni újonczokkal. Szemere azzal biztatá a fővezért, hogy e czélra s egy tartalék felállítására 10 —12 ezer újoncz ki van állítva. Kossuth ezek ruházataról és főszereléséről szintén mint kész dologról nyilatkozzók. Görgői ennélfogva remeie, hogy a mi hadseregénél hiányzik, pár nap alatt ki leendő pótolva. Be az újonczok juuius középéig csak felé részben állottak elő, a ruházatnak pedig sziliét sem lelietett látni, s csak ekkor vette észre a fővezér, már későn, hogy mily helytelenül cselekedett, midőn a kormányfők' ígreteiben bizva hadjárata sietős megkezdését napról napra halogató. E halogatás alatt azonban legalább időt nyert a sztrategiai terv körütekintő és alapos megválasztására. De Göiégei itt ismét nagy hibába esett. Óhajandó lett volna, hogy mielőtt [az oroszok betörnének, Görgői összesített erővel verje meg az osztrákokat s nyomuljon az örökös tartományokba (különösen Sziléziába). Görgői azonban e tervet egyidőre mellőző s midőn az előnyomulásra végre elszánta magát, az osztrákok hadain áttörni sem volt képes. Ennek oka a támadó terv silánysága volt. Nemcsak a tolj (folyóktól és mocsároktól szagगतott síkság) volt rosszul választva, hanem a kiviteli intézkedések is hibások voltak, a mennyiben a működést csupán maga Asbótlí kezdé meg s ekkép az egész főerő további szerepe egy kis rész sorsától lön függővé téve. Midőn Zsigáidnál az első szerencsétlen koczkavetés megtörtént, Klapka, ki előbb Görgői tervét maga is helyeslő, jun. 18-ról irt a fővezérnek, hogy azon a földgen ne tétessen több nagyobbszerii támadást, hanem fogja fel az ő védelmi tervét (1. máj. 12.). Görgői e tanácsot félrevetette, miután, úgy látszik, Klapkában, kit Apr. 14-esnek tartott, egészen nem bizott. Levelére csak a p e védi csata alkalmával válaszolt, élőszóval, kijelentvén, hogy tanácsa elkéssett, a rendeletek kiadva, az intézkedések megtéve voltak már a támadás folytatásává, eltitkolván előtte mint emlékiratában mondja, abbeli szándékát, hogy neki terve, előnyomulni az osztrák határig a Duna balpartján, s ott az 1848. törvények

alapján békével kínálni meg az ellenséget. Ezenkívül Görgei az új hadtestparancsnokoknak is (Asbóth és Knezics) alkalmat akart szerezni, hogy hadi képességüket kimutassák s magokat előtte megismertethessék.

Kossuth kormányzó V u k o v i c s előterjesztésére a fő-törvényszék elnökeit és tagjait kinevezi. V. ö. Máj. 26.

R e s p. 5. 12. sz. Az országos törvényszék hez (ezelőtt k i r. Ítéltábla) kinevezetnek, első alelnöknek P á l f y János, közbiráknak Balla Endre és G e l l é u József a volt kir. tábla közbirái, O m a s z t a Zsigmond, K c l l e r János, Horváth Boldizsár, Gyerg y a i Ferencz, G a l á u f i János nyíregyházi bíró, Kovács Sámuel hajdukertületi főjegyző és Horváth Ferencz; jun. 26-án: Ősz t-rovBzky József, Pataki János m. szigethi tanár, Z o r p á k Eduard zágrábi volt államügyész, Olgyay Titus és Nagy Lajos volt kir. táblai ülnökök. A hétszemélyes fő-törvényszék hoz jun. 18-án másodelnöknek Almásy Pál, közbiráknak l. r j h á z y László, Halász Boldizsár, Repeczky Ferencz, Ludvig János és R á c z János belügyminiszteri tanácsos; jun. 26-án pedig: Szacsvay Imre, Császár Ferencz és Laczkovics János mindkettő volt kir. táblai ülnök. A váltó f e l l ő r v é n y s z é k hez végre jun. 26-áu elnöknek Molnár József ügyvéd, ülnököknek Z á d o r György és Katinelli Károly volt váltófeltörvényszéki ülnök, Mayercsák Márton, Leduiczki Mihály ügyvéd és G a b r i e l i János pesti váltó-törvényszéki ülnök.

Jún. 17. Vasárnap.

Dembinski tábornok Deméthén Eperjes mellett, szózatot intéz hadseregéhez, melyben jelenti, hogy helyére vezérnek V y s o c k i tábornok vau kinevezve, s ő azért kérte főimentetését, mert ha állomásán megmarad, „vagy insubordinatiót kellett volna elkövetnie, vagy oly parancsokat foganatosítnia, melyek az ő tapasztalatai szerint Magyarországra nézve károsak lehetnek volna,“ egyébiránt „mint önkéntes“ tovább is az északi só-regben marad s részt veend az oroszok ellen való harcban.

A szóz. Lev.-nél I. 153. 154. I. A szózat némely helyei csak úgy lesznek érthetők, ha tudjuk, hogy a kormány Dombiúski Gallieziába törési tervét azon okból, nehogy ekkép az oroszok hazánkba rontani törvényes okot nyerjenek, visszautasította, s igazi bárgyúsággal még akkor sem engedte foganatosítani, midőn az orosz hadüzenés sőt a b e-

t ű r é s i s tényleg megtörtént. Még inkább sérté a lengyelt, hogy május derekán tudtára adatott, hogy magát ezentúl a hadügyminiszterség rendeleteihez kell szabnia, „Jól tudja a kormányzó“ így ír máj, 24-ről Kossuthhoz intézett lemondásában „mennyit kellett már túrnie azon két úrtól (Görgei és Klapka) kik jelenleg a hadügyet vezetik. . . Azt sem teheti, hogy oly rősz terv szerint munkálkodjék, mely az ország veszedelmét vonja maga után ... Es mindemellett neki még más hadvezérekkel is összeköttesbe kellene lépnie; mit egyáltalában nem fogadhat el.“ (A lev. töredéke Füg. 111. 147. 1.). Dembinski jún. 26-ra Pestre érkezik. (Est. L. 20. 8z.).

Grotenhielm orosz hadvezér (8 zászlóalj, 6 lovaszázad és 32 ágy) V a t r a - D o r n á nál Erdély be tör, s az Urbánféle osztrák sereggel (2800 ember és 9 ágyú) egyesül.

Ber. 1.29. 1.

Jún. 18. Hétfő.

Kossuth kormányzó és B e m altábornagy N a g y - V á radra érkeznek, hol másnapon át is maradnak s megegyeznek abban, hogy Bem a hadügyminiszternek nem leend alárendelve, hanem csupán a kormányzónak. A lakosság a két férfiút lelkesülten és nagy ünnepélyességekkel fogadja.

Közl. 1 43. sz. H o n v. 151. sz. S z e m. II. 74. 1. K ö v. E. T. 240. 1. A rendszerint jólétesült F e I d z. 229. 1. azt írja, hogy Váradon tervet állapítottak meg, mely szerint Bem a havasi oláhok gyors leverése után (8—10 nap múlva) 10 ezer emberrel ismét a Bánságba menend, hogy Jellaíc annál biztosabban megsemmisítsék. De ezen ut, az oroszok Erdélybe törése folytán elmaradt.

Jún. 19. Kedd

V y s o c k i előőrsei Paskevics tábornagy szemlegezésre indult kozákjait L ó f a l u nál Bártfa mellett megtámadják s visszaüzik, de a tábornagy ekkor a mieinket túlnyomó erővel hátban támadtatja meg, kik ennek következtében két tűz közé szorítatva, öldöklő kézi tusában húzódnak vissza s estére elhagyják Lófalut. Veszteségünk mintegy 20 halott és 1 fogoly, az oroszoké 2 halott cs 2 sebesült.

Ber. I. 19. 1.

G r a b b e tábornok Rózsahegyvet némi ellenállás után, melyben a mieink 4 foglyot vesztenek, elfoglalja és megszállja..

B e r. I. 28. 1. v. ö. R e s p. 11. sz. jún. 28.).

Tömös-szorosi második ütközet. Lüders orosz tábornagy Dyck vezérőrnagyot (8 zászlóalj, 16 lovaszázad és 20 ágyú) rendeli a P r e d j a l hegyen lévő zárdánál Szabó Nándor alezredes (3 ezer ember s 3 ágyú) ellen, ki támadói ellen reggeli 7½ órakor ereszkedik harczba. A túlnyomó ellenséges erő előtt a mieink folytonos viaskodás közben Felső-Tömörsre s ennek felgyújtatása után d. u. 2. órakor Alsó-T ö m ö s r e hátrálnak, hol a tulajdonképeni szoros létezik. Másnap

Jún. 20. Szerda.

L t i d e r s az orosz részen, Kiss Sándor ezredes a üdéinknél személyesen veszik át a vezényletet. Dyck az orosz előkadaldal reggeli 4. órakor kezdi meg a heves támadást, melyet azonban az eleintén hősieleg küzdő székelyek, kiknek hadállásuk a természetől is rendkívül megerősítve vala, négy ízben vernek vissza. Veszteségök azonban perczről perczre szaporodik s bátorságuk azon mértékben hanyatlik. Maga a vezér két ízben sebesülve eszméletén kívül fekszik, s annál fogva midőn L i p s k i ezredes csapata a székely balszárnyat áttörvén az Őrség háta mögött az út elzárására előnyomult, a mieink rendetlen futásnak erednek s csak Prásmáron állapodnak ismét meg, hol Szabó Nándor összeszedi a hadromokat. D. u. 1. órakor az oroszok Brassó elibe nyomulnak. — Veszteségünk a két napi harczban mintegy 100 ember holtakban és sebesültekben, 10 fogoly, 5 ágyú és 1 zászló, az oroszoké 48 halott s 253 sebesült, ez utóbbiak közt Dyck tábornok is. — Egyideüleg e harczczal Engelhardt tábornok az orosz balszárnyal (4 zászlóalj, 2 lovasszázad s 8 ágyú) a töröcsvári szoroson nyomul keresztül s innen, miután Krasznai őrnagy ezen állását harcz nélkül feladta, akadálytalanul vonul belebb Erdélybe.

Czetz Bem's 320 — 327. 1. Kűv. E. T. 242. 243. 1. Bet. 1. 33. 37. 1. Som. 68. 1. Feld. 490. 1. F r e y III. 134.1. Szil. F. Férf. 80. 1. F. Tört. 3 93. 1. F. Napj. 35. 1. Lüders jun. 18-án összpontosítja seregét a S i n a j a-zárdánál (Oláhországban) s összes ereje itt 21 zászlóalj, 16 lovasszázad és 48 ágyú volt. (Az Új. lsm. III, 106. 1. hibásan harczoltatja Lüderset már jun. 17-én Szabó ellen). Fentebbi napról (jun. 20.; az orosz tábornagy kiáltványt intéz „Erdély lakóihoz,” jelentvén, hogy „vitéz, liarezias csapataival“ átlépte a határt, „a lázadás, pártvisszálv és anárkhia“ megszüntetése s „a csend helyre állítása“ végett, a ezár parancsára „szövetségtársa felszólítása“ folytán. (A kiált. 8 a i n m l Aliit. 29. 1. és K ő v.-nál O. 185. I.t. A sebesült Kiss Brassóban elfogatván Czernoviczba vitetik, hol önmérgezésben meghal. (R.d.g.r. és llonv. 17 7. sz. v. ö. 181. sz. mely szerint Kiss Bukurestbo vitetett s itt halt meg).

V y s o e k i tábornok csapatai (mintegy 3 c-zer gyalog, 3 század lovas és 2 ágyú) li é t h á r s-nál R ii d i g e r oroszai és fejtekben felállított ágyúi ellen nyomulnak, de ez utóbbiak gyilkos tüze miatt zavarba esnek, s midőn egy orosz csapat által szurouynyal támadtatnak meg, Kis Szebcn felé hátrálva visszahúzódnak. Veszteségünk az orosz kűtfő szerint 300 halott. a muszkáké H halott, és 15 sebesült.

Ber. I. 20. 1. Ezen munkának sajtáságai közé tartozik, hogy az oroszok harczy veszteségét a miénkhez képest rendszerint oly aránytalanul kevésre teszi, mely akaratlanul is a muszka hivatalos haditudósítások „egy halott“ jára emlékeztet) — A fentebbi harcot D e s s e w f f y ez időről szóló hivatalos jelentése (E. L. 22. sz. Rés p. 12. sz.) nem említi.

Peredi csata. A s b ó t h ezredes (2. hadtest) jobbsz árnyát A s z ó d ról Zs i g á r d nak, balszárnyát K i r á l y r é v ellen mozdtítja (reggeli 5. óra), mialatt R a k ó v s z k y őrnagy egy csapattal N é g y e d felől indul szintén Zsigárdra, honnét 9 óraker Pott tábornok őrségét Peredre elveri s itt Asbótlí zömével egyesülten újból megtámadja; azonban Pott makacsul tartja magát. Asbótlí e közben balszárnyát Alsó-Szeiirc teszi át, minek következtében a Pott segélyére érkezett Her z inger tábornok által egész középhada megfutainittatik. Görgei fővezér személyesen ekkor érkezik a színhelyre s az aszód-zsigárdí úton szemben találja a futó hadat, a mint megállítással Asbótlí s tisztikara vesződik. A koczka nemsokára fordul. A magyar balszárny ugyanis a Herzingerrel jött T h e i s s i u g

dandáron Királyrévben erőt vesz s azt egész Felső-Szeliig visszanyomja. Asbótlí ekkor maga is előre tör s a jobb oldalán földzetlenül maradt Pottot d. u. 17^c órakor Pereden bátran megrohanja s heves küzdelem után, melyben személyes bátorságát hősilg kitünteti, legyőzvé, tetemes veszteséggel Deákira kergeti. — Nagy- Sándor tábornok (1. hadtest) S e m p t h é nél pusztá ágyúzással éri be. Knezics (3. hadtest) elkésik. Klapka ellenben az aszódi bid biztosítása végett Kosztolányi val N y á r a s d mellett megtámadatja Csőriek hadait. A harcz itt nem a legjobb szerencsével kezdődik, mert az újoncz Károlyi- huszárok megszaladnak, de a H u n y a d y a k mihamar helyretitik a csorbát. Zichy Antalnak Szakáll ősről megérkezével pedig a mieink határozott fölényre jutnak, s az ellenség kényszerülve érzi magát Ny ár ásd ra visszahu zódni. Csata után Görgei Knezicset és Asbóthot hadtestparancsnokságuktól elmozdítja, amazt önbizalom, ezt haditapintat hiánya miatt, Másnap

Jún. 21. Csütörtök.

Görgei fővezér és Wohlgeomuth altábornagy személyesen viszik a vezényletet. A támadást Herzinger vezér őrnagy kezdi meg (Theissing-dandár és 4 zászlóalj orosz) virradat előtt Felső-Szelitől a mi elővédünk és balszárnyunk ellen, mely Kászonyi ezredes vezérlete alatt (ki Asbóth helyére következek) Alsó-Szeliről Királyrévra húzódik vissza. Teljes erővel újul meg a harcz d. e. 10. órakor, midőn Panutine orosz tábornok főereje (12 zászlóalj és 24 ágyú) egyesülten Pott dandárával Görgei főállodását Pered előtt erős ágyútűzzel vívja. Egy órai küzdés után L e i n i n g e n (3. hadtest) és Kászonyi zöme feladják állásukat s Peredet, miközben a magyar balszárny vigyázatlanságból Sereg-Akol felé messzire hátrál. Görgei épen a tartaléklovasságot akarja az egyesültek ellen vezetni, midőn értesül, hogy már Királyrév is elveszett, Tlieissing által elfoglaltatván. Erre a lovastámadást Kászonyirabizza, maga pedig egy csapat élén az elveszett hely felé siet. Pereden azonban Panutin, Pott, az osztrák balszárnyyal előnyomult

Perin s a Királyrévtől érkező Herzinger vívnek a magyar hadak ellen, s túlnyomó lovasságukkal Kászonyinak a falu előtt nemcsak lovas támadását verik vissza, hanem több ízben megújuló véres szuronyharcz után gyalogságát is kivetik a faluból s rendetlen futásba keverik G u l l a felé. A magyar fővezér akkor érkezik vissza Királyrévtől, midőn Kászonyi néhány nála megmaradt zászlóaljjal végső kísérletét tévé Pered nyugoti részének elfoglalására; a történeteket megértvén, parancsot ad Leiningennek, ki a felgyújtott falu keleti észét még mindig védelmező, hogy vonuljon hátra Zsigárd felé, maga pedig újólag Királyrévnek nyargal, honnan Rakóvszky őrnagy és Kempelen százados segélyükkel Theissing dandárat kiveri s Alsó-Szelire Űzi. A legyőzött Theissingnak ekkor Herzinger indul Peredről némi csapatokkal támogatására, de ezek útközben Kászonyi által feltartóztattnak. Herzinger ekkor Wohlgemuth parancsából egész erejét magához véve nyomul előre Királyrév visszafoglalására. Ezalatt Leiningen bal felől földőzet nélkül maradván, Panutin, Pott és Perin rohamaik által kényszerítve lön Zsigárd előtti állodását is feladni s Farkasdra húzódni. Görgői most, hasztalannak tartván tovább is várakozni arra, hogy Nagysándor Szerednél, az osztrákokat hátban támadja meg, F a r k a s d és Aszód felé elrendeli a visszavonulást (d. u. 4. óraker). Esteli 7. óraker az elkésett Cs o r í c h K l a p k a tábornok ellen támad, s miután előcsapatainkat Nyárasdról elverte, az aszódi híd elfoglalásáért kezd ágyúharczot. Klapka azonban bátran helyt áll s földőzi a 2. hadtest elvonulását a hídon. Görgői hadereje alig '20 ezer, Wohlgemuthé 22 ezer ember. Veszteségünk a két napi harczban 126 halott, 180 sebesült, 520 hiányzó, 0 ágyú s ezenkívül csupán a 2. hadtestnél mintegy 2 ezer ember holtakban és sebesültekben; az ellenségénél 125 halott, 383 sebesült és 127 hiányzó.

K ü s t. 11. 1 23 134.1. 0 örg. 11. 159 —180. 1. K l a p. Mem. 84 — 94. 98—102. 1. A s b. I. 33—35. 102 — 117. 1. Feldz. 57—70. 1. (a csata tervrajzával). B e r. I. 40. s köv. 1. (a győzelmet az orosz csapatok érdemének tulajdonítja). E. L. 23. sz. Resp. 7. sz. Szil. F. Tört. 387. I. Köz 1. 139. sz. V a h. I. 80. II. 19. s köv. 1. Görgői az első napi csatában Pered erőszakolásaért hibáztatván

Asbóthot így ír: „Az erőszakolás, mint tudva van, a legnagyobb ár, melyet az ember a háború színpadán egy helyért fizet. Önálló parancsnok, ki szükségtelenül erőszakol, tékozló. Tékozlók pedig gondnokság alávalók.“ Kmety e vádra, midőn Görgei könyvét bírálá, csak azt felelé, hogy Görgei még nagyobb és helyrehozhatatlan veszteséggel járó erőszakolást követett el Budavár ellen. (M a g y. orsz. Szerk. Pomp. 1861. évf. 258. sz.). Az ellenség hadi szakértő történetírója pedig Görgeit az egész peredi csaláért hibáztatja. A jún. 16. meghiúsult kísérlet után ugyan azon a helyen, melyet már az első támadás után hatalmasan megerősítettek, nem lett volna szabad másodszer erőszakolni a folyón átkelést egy túlnyomó erejű ellenféllel szemben, miután efféle áttörések csak az ellenség előleges félrevezetése után, túlnyomó erővel s véletlen támadás útján sikerülnek; ugyanezen katona szerző még keményebben megrója Nagy-Sándort, a miért 21-én az átmeneteit idején nem erőszakolta, mi a csekély véderő ellen bizonyosan sikerült volna s ennek következtében Görgei csatája egészen más fordulatot vehetett volna.

Mintegy 6 ezer főDyi oláh sereg B o i c z á t Zarándmegyében reggeli 6. órakor megrohanja, azonban a 300 főből álló magyar őrség által 4 órai harc után visszakergettetik.

H o n v. 160. sz.

Springensfeld alezredes Grotenhielm altábornagy előhadával D o b a y József ezredest a Borgo-szorosban megtámadja s Marosény és B.-T i h a. közt reggeli 8. órától estig tartó csatározás után állodásaiból kivervén B o r g ó P r u n d r a szorítja. Másnap

Jún. 22. Péntek.

Grotenhielm altábornagy Borgó-Prundnál három oszlopban támadja meg őrségünket; ez egy darabig védi magát, de majd lőszere fogytával az ellenség gyilkos tüzét ki nem bírhatván, Beszterczénát Dézsre futamodik. Veszteségünk 24 halott s 100 fogoly, az oroszoké 17 halott s 50 sebesült.

E e l d z. 503—505. 1. Som. 74. 75. 1. Ber. I. 30. J. I! o n v. 15 3. sz. (veszteségünk 14 ember). Köv. E. T. 244. 1. Bem Váradról visszaérkezétkben Kolozsvárt vette az oroszok északi betörésének híret, jun. 24-én. Még az nap Gúzsén termett, s miután Dobay minden-szükség nélkül hátrált ennyire, őt a vezényletkben Damaszkinnal cserélte ki. A hős lengyel személyes megérkezése mindenütt bátorítólag hatott,

mire valóban szükség is volt, mert az orosz beütés hírére B-S z o l n o k, Doboka és Kolozs megyéket mondhatni halálos rémület fogta el. Az utakat ellepték a menekülők szekerei, a közigazgatás gépezete egészen fennakadt, mert ezen a vidéken még a közhivatalnokok is odahagyták állásaikat. (Bővebben H o n v. 157. sz).

Klement őrnagy (2 zászlóalj, 1 lovasszázad és 3 ágyú) az előző nap Új - Ra d n á n á l betört P a w l o f f vezérőrnagyot Kis-IIván át megtámadja, azonban a túlnyomó erejű ellenségtől csakhamar visszaveretik s Naszódra nyomatik. F ő l d - v ár és Naszód felgyújtatik. Veszteségünk 40 ember holtakban és sebesültekben s 32 fogoly.

Feld. .005. I. K ő v. E. T. 243. 1. (jún. 20.).

A Tóth Sámuel parancsnoksága alatt lévő brassói-vár (320 ember s 5 ágyú) egy napi lövetés után (jun. 21. reggeli 5. — esteli 4. óráig) az oroszoknak meghódol. L ü d e r s Brassó városát megszállja.

Ber. 1. 38. 1. Feldz. 493. I. li.d.g.r. Kővári, Rüstow és Horváth M.;i F e l d z. nyomán az írják, hogy a várparancsnok a lengyel S i d l' v s k i volt, ki magát, az orosz fogságot kikerülendő, a feladás előtt föbe lötte. Rödiger Rezső székely tiszt azonban ezen adatot tévesnek állítja, azon a megdönthetetlen alapon, hogy Sidlovskival a forradalom bukása után N.-Szebenben együtt volt elzárva. C z e t z szerint a várparancsnok neve Tóth János; mit Tóth Sámuel személyesen czáfolhat meg, miután, Kezdi-Vásárhelyen tán még mind enapig, (1865.) életben van.

A Szucsánról hátráló magyar csapatok Turócz S z e n t - M á r t o n utcáin Grabbe üldöző kozákjait megtámadják, de csak hamar a házakba szétfutnak. A kozákok ekkor 4(1 embert foglyul ejtenek, az utczákon és magán házakban többeket leöldösnek, a megyeházat s számos magán lakházaikat kirabolnak és feldúlnak. Veszteségük 4 sebesült.

15 e r. f. 1 9. 1. ltes p. 1 2. az.

A cs. k. főhadparancsnokság Pozsony bán közhírré téteti, hogy a Főlség Magyarország számára z s a n d á r s'á g felállítását rendelte el, az örökös tartományokban érvényes alapelvek szerint. Egyszersmind közzé tétetnek e hadtestbe fölvetetés kellékei s azon előnyök, melyek avval járnak, felhivatván az illetők az önkéntes jelentkezésre.

A bird. Samml. 9 7. 1. Jún. 30-ról már közhírré tétetik, hogy a csendőrség megalakult s tagjainak mindenki „föltétien engedelmességgel” tartozik. (A felhív, i. m. 140. 1).

V u k o v i c s igazságminiszter mindazon püspököket, kanonokokat s más egyházi személyeket, kik az ellenség kivonultával hazánkból eltávozván javadalmukat hűtlenül oda hagyták, edictaliter megidéztteti s minden vagyonukat lezároltatni rendeli.

Közl. 139. sz. V. ö. e Krónika 1848. okt. 25. jegy z.

Jún. 23. Szombat.

Somosi ütközet. Dessewffy tábornok (3 zászlóalj, 3 lovasszázad és 6 ágyú) Somos és Mocsárinány közt Sáros megyében Baggahufud vezérőrnagy szemlemező közák ezredét megtámadja és visszaűzi. Az orosz tábornok ekkor harczirendet képez erősbített csapatával s heves ágyútüzével csakhamar hátranyomja a mieinket, kik űzve az Olga-ezredtől, este felé L e m e s re a Tarcza jobb partjára húzódnak. Veszteségünk 65 halott s 113 fogoly, az oroszoké 6 halott s 33 sebesült.

Ber. I, 24. 1. Dessewffy tudósítása: E. L. 22. sz. úgyszintén Kosp. 12. sz. (veszteségünk 87 ember., Közl. 144. sz. Frey III. 131. 1. E volt az utolsó összeütközés, melyben északi seregeink a behorogó oroszok előtt sort képeztek, komoly ellenállásnak azonban sem ez, sem a többi apró harc nem nevezhető. Paskevics egész kényelemmel űthet fel sátorfáját Bártfán (jun. 19.), Eperjesen (jun. 23.), Kassán (jun. 24. midőn a kholera először mutatkozott táborában) és Miskolczon (jun. 30.), hol 2 hadtestét 8 napon át heverteté. A hivatalos orosz munka írja: „Katonáink kedvetlenek voltak, hogy a nagy napi menetek daczára nem érheték utói az ellenséget... A lázadók megállapodás nélkül futottak .. . Balgatagság lett volna üldözni azokat, kik a harcot határozottan kerülték. Egész bizonyossággal fel lehetett tenni, hogy a lázadóknak tervök volt, hadseregünket gyors visszavonulás által maguk után csalogatni, minél nagyobb távolságra éléstárától s Közép-Magyarország felette egészségtelen síkjaira vezetni, magokat ezalatt ismételt ujouczozások által erősíteni, nem boszátkozván ütközetbe mind addig, míg csapatainkat a betegség és nélkülözés meg nem gyöngíti, mialatt portyázócsapataik közléki vonalainkat fognák fenyegetni.” Nemsokára a pusztító ragály teljes erővel dúlt az ellenség sorai közt s erejét a beállott esőzések és az egészségtelen baromi táplálkozás, melynél fogva a muszkák éretlen gyümölcsöt,

nyers tőköt, ugorkát, bodzabogyót s minden moslékot felfaltak, még inkább kifejték. Az utazó csapatokból naponként 60—100 ember hullott el, kiknek hulláit a hátuljövők szedték fel és temették el. A máhás szekerek betegekkel voltak megrakva, s mindenik hadtest ezrével hordozta magával betegeit, kiknek számára a mágnás-biztosok és kozákok a vidékeken szekereket zsaroltak össze. A ragály tetőpontját jún. 29. júl. 5. érte el, mely idő alatt 2 ezer ember halt meg, ezer beteg pedig K a s s á rá küldetett, miután Miskolczon már nem volt több hely számukra. Ez utóbbi városban több mint 2 ezer halott temettetett el. A betegek száma a 2. és 3. hadtestben jún. 25.—júl. 13-ig összesen 14,472 volt. Paskevics föltevése a magyar vezérek terve felől, mintha a hátrálás csalogatási szándékból történnék, hibás volt. V y s o e k i az első előőrsi csatározások után belátván, hogy ily roppant erő ellenében ő az északi sereggel (összesen 17,230 ember s 57 ágyú, M.-Szigettől Szent-Mi kieség, félkörben) mit sem kezdhet, a 9. hadtestet magához húzta, s jún. 25-én Forrón, 26-án Miskolczou szállott meg. Itt veszi a kormány rendeletét, hogy Miskolcznál tovább már ne hátráljon, annyival kevésbé, mert ott egy Komáromból érkezendő segédhad is fog hozzá csatlakozni, (ez nem történt meg). Azonban Vysockinak, kitől a függetlenül működő Kazinczy (7020 ember és 23 ágyú) Márainarosbau különvált, nem volt megállása. Hadszállása jún. 28-án Harsányon, 29-án M.-Köveiden, 30-án Kápolnán, júl. 1-én Gyöngyösön, 2-án Hatvanon volt. Itt megállapodék, várakozni a segélyhadra, s a főváros birtokáért csatát vívni. Szakadatlan hátrálása nemcsakély aggodalmat szült az országban. Eddig a nagy hangú lapok a mennyiben az orosz betörést tagadni többé nem lehetett, mindig azt híresztelték, hogy a muszka gyáva, és egy perczig sem állhat tneg a magyar katonák előtt, ezek diadallal verték vissza már több zben a határszelekről, s égnék a vágytól, hogy velők nagyobb harcban is megmérkőzzenek. A közönség azonban egyszerre kézzelfoghatólag győződött meg az ellenkezőről, s épen azért, mint a kit az áltatások helyes Ítéletétől is megfosztottak, nagy rémületbe esett. Az eddig nálunk soha nem látott ellenség és annak nagy-szerű tömege, melynél fogva egész Felső-Magyarországot s Erdély széleit egyszerre mint valami özönvíz elárasztá, pusztá megjelenésével is döböntő volt. Pest utczái már jún. 25-én telve voltak kétségbeesett, dúlt arezokkal, melyek ellen a lapok nem győztek eléggé tiltakozni. Jún. 28. és 29-én védelmi s népfölkelési intézkedések végett városi gyűlés tartatott, de a képviselők és hivatalnokok a botráukozásig csekély számmal jelentek meg. (Besp. 11. 12. sz.). Kossuth megjelenése elveszte minden lelkesítő hatását. A kormányzón is észrevehető volt a levertség (V. ö. j u n. 30).

Az oláhok Algyógyon rabolnak, majd hasonló szándékból Szászvárosra indulnak, Gyalmánál azonban Fri ts százados vadászai és a székely honvédek útjokat állják, kik jól irányzott lövéseikkel őket feltartóztatják.

Honv. 161. 82. E barsciban kút fiatal tüzér tűnt ki, t. i. Fritsnck 15. és 16. éves fiai, kik az abrudbányai hadjáratban is részt vettek Hatvani alatt.

Jún. 24. Vasárnap,

Kossuth kormányzó S z e m e r e belügyminiszter javaslatára Pest, Buda és Ó-Buda hatóságai egyesítését elrendeli s a két testvérővárost egy törvényhatóság s Bnda-Pest név alatt egyesíti.

Közl. 142. sz. A rend. még K t s p. 11. sz.

S t e i n ezredes Gyula-Fehérvárat reggeli 5. órától délig teljes erejéből löveti s a város egy részét fölgyújtatja. Ez égés alatt az ostromlók rohamot intéznek a Károlykapu ellen, azonban visszaveretnek. Délután az ostromló vezér becsületes föltételek mellett fölkéri a várat, mire A u g u s t várparancsnok elutasítólag válaszol. 8 te in másnap újból löveti a várat.

Jún. 25. Hétfő.

Batthyány Kázmér külügyminiszter Pesten körlevelet intéz Magyarország külföldi követeihez, tudósítván őket, hogy az orosz betörés kétségbevonhatatlan ténynyé vált s fel híván, hogy sürgessék a franezia, angol és török kormányokat, hogy az oroszok beavatkozását ne tűrjék el, mert ha az udvarok a nemzetközi jogot, hazánknak az osztrák háztól szenvedett sérelmeit, Ausztria jövődöbeli fennállhatásának képtelenségét, a humanitást, s a polgárisodást nem akarják is tekinteni, vegyék gondolára, hogy Magyarország leigázása és elpusztíttatása után rájok kevérend a sor.

A körlevél F r c y 11 4 1 III. 128 — 130. l.

Ó-B e c s e i ü t k ö z e t. Jellacic bán Ó-B e c s e elfoglalása s a tiszai híd elrombolása végett éjjel (jún. 24. és 25. közt) S z e n t - T a m á s ról indul e város megró hamisára. A Tóth Ágoston ezredes fővezérlete alatt álló P e r e c z y - osztály

(6 zászlóalj, 6 lovasszázad és 30 ágyú) két szárnyával a Tiszára támaszkodva földhányásokkal megerősített állodásban várta a túlnyomó ellenséget. D. e. 8. órakor megkezdődik az ágyúzás s Horváth és Budisavlievic dandárai Ó-Becse ellen törnek, azonban visszaveretnek. Egyidejűleg C z i n t u l a őrnagy csapata is (mintegy 8 század és 3 ágyú) megtámadatik Földváron a Lang - dandár által oly célból, hogy a becsei seregtől elszakíttassék. Czintula azonban még kellő időre ügyesen Ó-Becsére húzódik, hol Perczy két órai ellenállás után feladja állodásait. D. e. 11. órakor a mieink Török-Becséről segélycsapatokkal erősödve, a hídon át még egy kísérletet tesznek Ó-Becse visszafoglalására, siker nélkül; aztán a Tisza bal partján elvonulnak. Jelláció azonban esteli 6. órakor főerejével Szent-Tamásra visszahúzódik, éjjel pedig a hidat fölégetteti. Veszteségünk mintegy 40 halott s 200 sebesült., az osztrákoké 17 halott s 32 sebesült.

Feldz. 237-241. I. Rüst. II. 181. 1. Szeg. Hírl. 1849. 18. sz. Tóth más nap Zombolyáig húzódik fel s a Rácskát minden összeköttetés nélkül hagyja, minek következtében Szabadkára és Szegedre Jellációnak nyílt ut maradt. Vetter azonban, ki e tájon érkezett le állomására (v. ö. jun. 15.), jun. 28-án az ó-becsei hidat helyreállíttatja, a 4. hadtestet (melynek parancsnokságát Gnyon veszi át), ismét átvezeti a Bácskába s ezzel Jellácic győzelmének további jelentőségét megsemmisíti.

A L ü d e r s től küldött H a s f o r d orosz tábornok (7 zászlóalj, 6 lovasszázad és 12 ágyú) Kézdi-Vásárhelyet, a székely haderő főtámaszpontját, miután a mieink előle C s i k - Szere dara húzódtak, ellenállás nélkül elfoglalja, lefegyverzi, az ágyúöntödét, gyutacsgyárt és löpormalmot földig lerombolja.

Ber. I. 38. 1. Köv. E. T. 248. 1. Hasford Vásárhelyen dolgát elvégezvén jún. 30-án Szent-Péterre visszatért.

A magyar őrség a tittel-perlaszi töltésen álló elleneséges figyelőcsapatok ellen Perlaszról erősen ágyúztat, mi éjfélig nyúlik. Más nap

Jún. 26. Kedd.

Perlaszvároson hajnali 3. óraker erősebben ujul meg a tüzelés, miközben 3 század gyalog és néhány csikós egy kompon észrevétlenül átkel a Tiszán s a hídfői útegek elfoglalása végett előtör, azonban a vakmerő vállalkozók a csajkásoktól és szerviánoktól észrevétetvén, visszaveretnek s a Begába kergettetnek, hol a gyalogok nagy része elvész. Az ágyúzás esteli 7. óráig tart. Veszteség az ellenfélnél 10 halott s 30 sebesült.

Feldz. 241. 1.

G ö r g e i hadügyminiszter s fővezér Pesten miniszteritan ácsban. Sürgetésére határozatba megy, hogy a kormány világosítsa fel a nemzetet a veszély igazi nagysága felől s élet-halálharczra hívja fel a népet, abbeli kívánatát és sürgetését azonban, hogy a kormány vegyen személyes részt a küzdelemben, csatlakozzék a főserghez s menjen Komáromba, valamint azon nézetét, hogy egyelőre minden hadierő az osztrákok tönkre verésére fordittassék, az oroszok foglalkodtása végett pedig velők alkudozások kezdessenek, a miniszterek csak ellenmondás nélkül fogadják, de e részben végzés nem keletkezik, mivelhogy a tanácsülés esetleg lakomába megy át.

(lörg. II. 188. 1. Füg. II. 217 — 219.]. (Melyik uapon történt (jun. közepe táján) azon másik miniszteri tanács, melyben Görgei asereg számára pénzt sürgetvén mellékesen a függetlenségi nyilatkozatra kemény vágást tett, melyet Kossuth és a többi miniszterek szó nélkül eltűrtek, nem tudom meghatározni. E tanácsülést leírják G ö r g. II. 139 —141. 1. és Horváth III. 151. 1.). — Görgei jun. 21. és 22. közi éjen Aszódon veszi a hirt, hogy az orosz főerő északon betört, sietett tehát Pestre, hogy az eddigi hibákat ha lehet még helyre üsse. Most már belátta, hogy az ápr. 14. ellen való fellázadás akár a seregtől akár a képviselőktől induljon ki, „ a kényszerű vezeklés erkölcsi színvonalán felül nem emelkedhetik, “ s békereményei a vágvonalí megveretés után hasonlókép hiábavalók. „Magyarország megmentését“ így gondolkodók a fővezér „még csak egygyel lehetne kivívni, t. i. az egyesült ellenséges seregek legyőzésével.“ Képes volt-e Magyarország magára hagyatva ily földat megoldására? „Katonai meggyőződésém“ úgymond Görgei „erre föltétlenül tagadólag válaszolt; és azt a kérdést:

hogyan lehet mégis megmenteni Magyarhont — én már hiábavalónak tartám. Rég óta a volt! És hogy ezt általában csak most ismertem föl, hogy eddig azok hiszékenységén, kik kívülről várják bizalommal segítséget, mosolyogva, magam is ép oly valószínűtlen föltevéseknek adtam helyet, sőt hogy ez utóbbiak befolyása által magamat, tntint a főserég vezérét, még sztratégiai működésemben is félrevezettetui engedém: ebben feküdt épen az én 1849. ápr. 14. utáni nyilvános működésem tagadhatatlan félszégességéek legfőbb oka. Rég be kellett volna látnom, hogy azon pillanattól kezdve, melyben az osztrák hadsereg magát az orosz segély kilátásával kezdé vizsgasztalni, Magyarország alkotmányos jogai védői előtt csak egy megoldani való kérdés állott: a kétségbeesés kérdése t. i, hogy a halálos ellenséget az utolsó görcsös erőfeszítéssel mi kép lehessen legérzékenyebben sújtani. Minden eszemet és igyekezeteimet kizárólag rég ezen kérdés megoldására kellett volna fordítanom, semmit sem törődve azzal, hogy vájjon az 1848. alkotmány, vagy az 1.849. ápr. 14. függetlenségi okmány-e a zászló, mely alatt Magyarhon eredeti ellensége ellen a végcsapások méretnek. Fájdalmasan érzém a használatlanul elmúlt hónapok elvesztését. Most már Magyarország létezését csak hetek szerint számítám. Ezek legalább ne múljanak el felhasználatlanul.“ (Görg. II. 187. 18 8.1). A fővezér azon eltökéléssel megy Pestre, hogy miután az osztrákok megverése „a nemzet erkölcsi szükségletét“ képezi, a fősereggel Komáromnál marad, s ezen legalkalmasabb helyen csapást csapás után mérend Haynaura, és e tervét kiviszi, még ha a minisztérium nem egyeznék is bele. A kormány azonban mint K. maga írja, elfogadá Görgei ezen tervét s azt azon ábrándos toldalékkal látta el, hogy a főserég bizonyos idő múlva elhagyván Komáromot, a harcot a körülmények szerint Ausztriába, Galicziába, vagy Olaszországba ültesse át. (Bővebben Kossuth 27. 1. E toldalék sztratégiai helytelensége: P e l d z. 128. 135. 1).

Ferenc z-József osztrák császár Magyar-Ováron H a y n a u főhadiszállásán szemlét tart összpontosított seregein. Haynau a hadjárat legjobb sikere felől biztosítja a Fölséget. „Hat hét alatt“ úgymond „vége lesz a háborúnak.“

Fe'ldz. R ü s t. II. 136. 1. Az ifjú császár, miután a jun. 28. győri s a júl. 2. komáromi csatákban személyes részt vön, júl. 5-én B á b o l n á ról tért vissza B é c s b e.

Jún. 27. Szerda.

A magyar kormány kiáltványa a nemzethez. „Fegyverre, fegyverre minden honpolgár!“ Magyarhonba és Erdélybe már be-
törték az oroszok, s pusztítva és harczolva nyomulnak előre.

„Ha az egész nemzet férfias elszántsággal föl nem kél, hogy magát utolsó csepp vérig védelmezze, akkor hiába omlott oly sok nemes vér, akkor minden eddigi erőfeszítéseink hasztalanok,“ mert orosz járom alá fogunk jutni. Senki másra sem számíthatunk, csupán az igazságos Istenre és saját erőnkre. Itt az ideje, hogy a lelkészek a keresztes népháborút megindítsák, hogy az ellenség előtt az élelmi szerek elhordassanak, 6 az útjában eső községek felgyujtassanak. Atalános népfölkelés rendeltetik „a szabadságért, Isten és a haza nevében!“ V. 8. j ú 1. 1.

Közl. 143. sz. A kiáltv. még. R e s p. 11. sz. és Freynál 111. 148 —153. 1. v. ö. Görg. II. 202. 370, 1. (hol az élelmi szerek elpusztítása és a falvak felgyújtása ellen kemény bíráló olvasható). A magyar nép természetes józan eszével belátta, hogy e kiáltványt, mely a fővezér kívánatától sok tekintetben elütött (v. ö. jún. 26.) hányad részében kell foganatosítani. V. ö. máj. 18. jun. 6.

Vécsey tábornok Arad várral kezdett alkudozásait befejezi. Az őrség 2 ágyúval zenészó mellett katonai tisztelgés-sel fegyver nélkül elhagyja a várat és S t e y e r m a r k b a kísértetik, kötelezvéen magát 6 hónapig nem harcolni Magyarorszá g ellen. A várban lévő papok s polgári egyének személyük és vagyonuk bántatlansága mellett szabadon elvonulhatnak. A vár és mindennemű hadiszerek júl. 1-én adatnak át. V. ö. j n n. 3.

Feldz. 251. 252. 1. Az őrségnek jun. 20-án, midő n a vár kapuinak megnyitását elhatározó, 14 napi elesége volt. Érdekes Guyon beszéde az alkudozni kívánó őrség követeihez F r e y n á l III. 146. 1.

Kmety tábornok Schulle tábornok elő l Marczaltőről Veszprémmegyében a pápai úton elhúzódik s az Ihas zipsztán vesz állodást, hol Schütte által d. u. 4. óraker két harczirendben megtámadtatik. Az ellenség az erős tüzelés daczára megtöri a mieink hadvonalát s huszárainkon is erőt vesz, minek következtében Kmety esteli 6. óraker P á p á r a elhúzódni kény-szerül. Az osztrákok vesztesége 65 halott és 162 sebesült.

R ü s t. II. 140. 1. F e l d z. 93. 1. Kmety e mozdulat következtében a feldunai magyar főseregtől elvágatott s ezután Pakson át a Bácska felé vette útját, hol SZIVACZNál júl. 13-án Guyonnal összeköttetésbe lép.

Jáadi ütközet. A Besztercééről előnyomult Bem altábornagy (6 ezer ember s 14 ágyú) Grotenhielm összpontosított "hadával (11 zászlóalj, 13 lovasszázad és 33 ágyú) Jáad és Borgó-Rusz közt összecsap. A lengyel vezér erős és pusztító ágyútüz után, az ellenséges jobb- és balszárny ellen rohamot parancsol, de a mi visszaveretik. Estére a harc félbenszakad s Bem, kinek 7 ágyúja leszerelve lön, Besztercze felé, az orosz B o'r g ó - R a s z-ra visszahúzódik. Másnap

Jún. 28. Csütörtök.

Bem a tegnapi eldöntetlen harc folytatása végett A11-dornánál harczyi rendbe állítja seregét, mely ott d. u. 1. órakor Grotenhielm által megtámadatik. A székelyek eleintén több rohamot visszavernek, azonban később, Bemet elesettnek vagy elfogottnak vélvén, egy részben rendetlenül megfutamadnak. Bem ekkor általános hátrálást parancsol s ágyúfödözeten tüzel üldözői ellen, kiket Só faivá tói egyidőre visszariaszt. Végre a Szeretfalvi hídnál állapodik meg (est. 9. óra), melyet félig leroutat, midőn az ellenség az üldözésnek s a harcznak végét szakítja. Veszteségünk a két napi harczban 200 ember holtakban és sebesültekben, 300 fogoly, 2 ágyú és 1 lőszerkocsi, az ellenségnél első nap 40 halott és 105 sebesült.

Ber. I. 81. 1. (veszteségünk az első nap 400 halott a 70 fogoly). F e l d z. 506.1. S o m. 77—80.1. Hon v. 159. sz. Köv. E. T. 246. 1. Czetz Bem's 333. 1. S z i l. F. Tört. 393. 1. E visszavonulás alatt a székelyekből igen sokan elszóródnak és megszöknek, mi aztán Bemet, ki eddig nagyon is elnéző volt irányukban, arra indítja, hogy egy napiparancsban Besztercén júl. 5-én, kemény szemrehányásokban megdorgálja őket, kiket úgymond, ha törvény szerint akarna büntetni, vagy „tömegenként kellene agyon lövetnie vagy százanként megbotoltatnia“ (A napiparancs líonv. 166. sz. és Som. 80. 1). Ámultakért azonban megbocsátott, hanem jövőre elrendeld, hogy „minden gyáva tiszt és gyáva katona, ki zászlóját vagy esapatját rendelet nélkül odahagyja, azonnal hadi törvény elibe idéztessék s ugyanlövettessék.“ (A rend. H o ny. 162. sz.). Grotenhielm jun. 29-én visszatér Borgó-Ruszra, Bem pedig új csapatokat vesz magához s Besztercét szállja meg.

Kossuth kormányzó Szem ere ellenjegyzése mellett nyilatkozmányt intéz „Európa népeihez.“ A magyar kormány

a szabadság és humanitás érdekeiért folytat háborút. Az „uralkodott ház“ a nemzet és alkotmány ellen elkövetett vétségei miatt közgyűlölet tárgya lőn. A nemzet fegyvere az osztrák sereggel már végzett is... de most 120 ezerből álló muszka had tört be hazánkba. „Ti kormányok, hivatalos őrei vagytok nemcsak országotok, hanem egész Európa szabadságának és jogszerű érdekeinek is ... Ti népek, ébredjetek fel a szörnyű veszélyre, midőn a zsarnokok hadai szövetkezve kezdik eltiporni s kioltani a szabadság szent igéjét Németföldön, Itáliában és magyar hazánkban. Te büszke angol nemzet, elfelejtkezel az általad felállított benemavatkozás elvéről s tőröd azt épen az alkotmányos szabadság érdeke ellen? A brit árbo cz kévély zászlaját gyalázat fenyegeti. Isten levonja róla áldását, ha hűtelen lesz az ügghöz, melytől dicsőségét kölcsönözte. Te f r a n c z i a reszpublika, elfelejtkezel azon elvekről, melyeket születésedkor kijelentettél... Azt mondád, szives és lélek szerinti frigre hívod fel mindazon népeket, a kik általában a szabadság s különösen a reszpublika elvét fogadják el nemzeti létök alapjául,“ és elnézed mégis a zsarnokság diadalait. „Kómát pedig magad adod áldozatul a pokol bálványainak... Tehát ébredjetek fel ó népei és nemzetei a szabad és keresztyén Európának!... Mi nem vagyunk utolsók a sorban, a vihar, melyet nem tartóztattok fel, elsodor titeket is... Magyarország terén Enrópa szabadsága döntetik el. Ez országgal a világszabadság egy nagy földet, e nemzettel egy htv bajnokot fog elveszteni. Mert mi küzdünk utolsó csepp vérig, hogy e föld vagy választott tartománya legyen a vérrel vívott szent szabadságnak, vagy örökké kárhuzatos emléke annak, mint birnak szövetkezni a zsarnokok s mint tudják a szabad népek és nemzetek egymást gyalázatosán elhagyni.“

Közl. 146. vagyis júl. 1. sz. A nyil. még H o n r, 169. 170. sz. és F r e y nál III. 138. 1. (E nyilatkozmányban áll: „Az osztrák zsarnokság annak, ki saját hazája mellett vív, elvéteti vagyonát, és gyalázatosán felakasztatja tiszteinket; a mi kezünkben 2 tábornok, 800'főtiszt és 20 ezer fogoly van, ezek közt több nemzetünkben hazaáruló, de mi még egyet sem végeztettünk ki, és 4 ezer horvát fogolynak nagy lelküleg visszaadtuk a szabadságot“).

Kusnetzoff alvezér Cseodaeff tábornok előhadával Szikszó felől Tokaj hoz érkezik. A mieink (3 ezer ember s 2 ágyú) az ellenség érkezéére a Tiszahidat elrontják s bal partról ágyúzást kezdenek, mi hatalmas viszonzásra talál. Ez alatt egy század kozák Gubkin őrnagy vezérlete alatt mezítelenre vetkezve derékon karddal átúsza a folyamat s a hidat birtokába keríti. A fegyvertelen és újoncz magyarság ekkor R a k a m a z felé elhúzódik s útközben a Debreczenből érkező ezer főnyi segélybaddal egyesül. Veszteségünk 50 ember holtakban és sebesültekben, az oroszoké 2 halott s 8 sebesült.

Ber. I. 63. 1. Frey III. 131. 1. R ü s t. 11. 113. 1. A tokaji és ' t. főredi átjárás védelme Knezies főparancsnoksága alatt állott.

Győri ütközet. Pöltenberg tábornok (7. hadtest) fi a y n a n cs. tábornoszernagy főerejével (66 ezer ember és 290 ágyú) egyenetlen harcban. A harcot d. e. 9. órakor Kossuth Sándor alezredes kezdi meg a Rábcza hídfő mögött az Abda val szemben lévő sánczainkból, honnan Schlick előhadát (Bianchi-dandárj, egyideig derekasan feltartóztatja. E közben Wohl gemuth előbada (Benedek-dandár) B é c s - külváros sánczáig nyomul, midőn Kossuth hátrahúzódni kényszerül, majd a R á b a és Rábcza közt a külvárosból huszáraival előtör ugyan, de a túlnyomó osztrák lovasság által visszanyomatik. Schlick erre d. u. 4. órakor főerejével támad s környöskürül a sánczok ellen 48 ágyúból tüzeltet. De a mieink bátran helytállanak s csak midőn Liechtenstein tábornok B i a n c h i dandáréval a F á c z á n erdőt és Sziget külvárost elfoglalván Bécs északi részébe hatolt, kezdenek hátrálni, minek valóban nagy ideje is volt, mert Görgői fővezér azon hírrel érkezett meg a harczterre, hogy az ellenség (W olf dandára, Moltke hadtestéből) Liptay osztályát Szemerétől Hecsére szorítá. A fővezér a visszavonulást Ács felé személyen fődözi. Veszteségünk 33 halott, 77 sebesült s 373 hiányzó, a császáriaké 16 halott s 50 sebesült.

Rüst. II. 141 —145. 1. Feldz. 91. s köv. 1. (az ütközet tér-rajzával). üörg. II. 195. 1. Klap. Ment. 105 — 110. 1. Klapka e harczvesztéa miatt vádolja a Görgői tábornoki irodáját, mint a mely ai

ellenséges főerő előtt Pöltenberget minden ellenvetések daczára egyedül hagyá. Ellenben v. ö. Frey II. 123. 124. 1.

Gr ö r g e i fővezér éjjel jún. 28. és 29. közt levelet ír K o s s u t h nak, melyben felszólítja a kormányt, hogy mentse meg a mi menthető, a bankot, ruhatáratok stb. s ha Komáromba jöni nem akarna, meneküljön Nagy - V á r a dra, őt pedig hagyja sorsára, mert túl van szárnyalva s többé nem képes a fővárost 24 óráig sem fődözni, a főserg számára azonban, 100 millió firt-ot küldjön.

Kossuth 28. 1. (nap nélkül). F e l d z. 107. 1. (határozottan állítja, hogy a levél jun. 28. éjjel kelt). Gö rg. II. 281. 1. (nap nélkül). S z e m. II. 75. 1. (jun. 29-én), — Horváth (III. 236. 1.) Szamerét követve a levél keltét szintén jun. 29-re teszi, s hibásan állítja, hogy az júl. 1. után kézbesített, majd a levél tartalmát Görgei jun. 30. másik levelével összeegyíti s ekkép az akkori válságos események rugóit felismerhetetlenekké teszi. — Görgei fentebbi levele, mint Kossuth jun. 29. én Bemhez írott levelében beismeri, már jun. 29-én kézbesítve volt. (V. ö. Köss. levele Szil.-nál F. Napj. 40. I. (hol azonban Görgei levelének kelte „Komárom jun. 20“-ra hibásan tétetik). — Jún. 29-én L u d v i g h kormánybiztos is felhívja Kossuthot Komáromból, hogy meneküljön a kormánynyal sietve Nagy-Váradra, mert a hadsereg Pestet nem védheti meg Ácsnál. „Ne késsetek“ így ír L. „Pesten, mert az ellenség 3 nap alatt ott lesz.“

Jún. 29. Péntek.

Kossuth kormányzó Görgei tegnapi levelének vételeire Pesten a jelenlévő tábornokokkal együtt haditanácsot tart, melyben a következő működési terv állapittatik meg. Komáromnál erős őrség marad bátra, a főserget pedig Görgei délre vezet le, hol a maros-tiszai vonalon a nemzeti összes haderő összpontosittatni fog, hogy az ott egyesült hadakkal a nemzet védelme s az ellenség megverése eszközöltessék. Ez értelemben készült rendelettel Kiss és Aulich tábornokok Csány társaságában éjfélkor indulnak Görgeihez Komáromba, hogy őt a kormány tervének fogantatására bírják.

K o s s u t h. 28. 1. Kossuth levele Bemhez S z i l.-nál F. Napj. 15. 1. Szem. II. 73. 1. Mint láttuk (jún. 26.) Görgei azt sürgeté, hogy az osztrákokat Komáromnál kell tönkre verni s a miniszteri tanács e néze-

tét helyeslé. A fentebbi terv alapjául azonban Kossuth már azon tételt fekteté: hogy az osztrákok tönkre verése nem sikerült s annál fogva a kormánynak nézetein változtatnia kell. Átalában a győri vereség mind a kormányt mind a fővárosi közönséget nagy zavarba ejtette. A haditanács a vész első szelét arra magyarázta (s Görgői és Ludvigh ijesztgető tudósításai következtében nem is ok nélkül), hogy főserégünk gyöngébb, hogysen Haynauval elbánhatna. Kossuthban pedig keserű gyanú ébredt fel Görgei iránt, hogy ez neki a Nagy-Várad ra menekülést ajánlja, melyet véleménye szerint az oroszok kevés napok alatt megfognak szállani, sőt a hasonlót tanácsló Ludvigh tránt is elveszte bizalmát s épen azért vissza is hívá a táborból. A kormány ismét a költözködés után látott. A bankógyár szétszedetett. A Közlöny kiadása jun. 30. után megszűnt, júl. 1—5-ig a Szemere lapja is fennakadt s jnl. 6-án jelenti, hogy egy ideig, míg a Közlöny ismét megjelenend, a hivatalos lapot is pótolni fogja. A képviselők legnagyobb részben már együtt voltak Pesten, hogy ismét megkezdjék tanácskozásait (1. máj. 31.), Kossuth azonban tudokra adá, hogy az ülések ismét elnapoltatnak s csak Szegeden, a kormány leendő székhelyén fognak megnyitvatni, (1. júl. 2.). A magyar pénzjegyek hitele egyszerre megrendült, s darab ideig senki sem akarta elfogadni. Az ezüst pénzek rég eltűntek a forgalomból, most az apró váltópénzek, sőt a 15 és 30 kros utalványok is, melyek különben is kevés mennyiségben nyomattak, eltitkoltatok. Végre a bajon az által véltek segíthetni, hogy a kormány júl. 4-én meghagyta Pestváros hatóságának, hogy 500 ezer forint erejéig 1, 2, 3, és 6 kros jegyeket nyomasson, melyek kényszerforgalommal fognak bírni. (Resp. 14. sz.). A komáromi csata határozott győzelemnek lévén híresztelve a magyar pénzjegyek hitelét pár nap múlva helyre állította ugyan, de számos kereskedők még ezután sem akarták elfogadni, a mi rendkívül ingerlé Kossuthot. Egyébiránt a kormányzó épen úgy, mint a múlt évben Jellaic közjelgetésekor (1. okt. 4. szept. 2 4.) elhagyta a fővárost, természetesen most is védelmi intézkedések céljából, s csak koronként tekintett be Pestre. A komáromi táborban pedig leplezetlen örömmel fogadták a hirt, hogy a kormány minő zavarba jutott s miként kényszerül ismét futni Buda-Pestről. (Görg. és a Vil. 11. 1.). A főváros rémületéről még 1. j u n. 23. j c g y z.

Haynan tilalmát a magyar pénzjegyek ellen 1. máj. 20.

jegyz.

Jún. 30. Szombat.

Az ország kormánya felhívja Buda-Pest polgárait, hogy „a hadi munkálatokra való tekintetből, melyek a pontosabb közigazgatási érdekeket is áldozatul viszik,“ ne legyen

előttük váratlan esemény, ha a kormány némi időre székhelyét innen el- és odahelyezné, hol az a hadi munkálatok kellő fejlődését nem akadályozza.

Közl. 146 sz.

Horváth vallásminiszter Buda-Pesten az aug. 20-ra kitűzött magyar kath. egyházi közgyűlés megtartását közbejött akadályok miatt elhalasztja.

Közl. 146. sz.

V u k o v i c s igazságügyminiszter, miután „az ország hadviselési körülményei, a népfölkelés és keresztesháború“ szükségessé teszik a törvénykezés felfüggesztését, a hétszemélyes ítőtörvényszék, &v. országos törvényszék, és a váltó feltörvényszék üléseit a további rendeleltig megszünteti, a törvényszékek tagjait szétosztatja s azoknak az ezentuli hivatalos működést megtiltja, az illető elnököknek pedig meghagyja, hogy a kormányt útjában mindenüvé kövessék.

Közl. 146. sz. v. ö. j u n. 16.

G ő r g e i tábornok Komáromban levelet ír Kossuth kormányzónak, tudatván vele, hogy terve itt minél több haderőt összegyűjteni, s még mielőtt az oroszok által akadályoztatnék, H a y n a u ellen a Duna majd jobb majd bal partján működni, s az osztrákokat döntő csatában megsemmisíteni. „Ha ön más-kép gondolkodik“ így ír Gürgei, „határozzon mást a minisztertanács, mert a hadügyminiszter felelőssége a bácsbánsági sereg-gel való viszály s Bem elkülönöttsége miatt különben is csak pusztá szó. Dolgaink a legszomorúbb lábón állanak, és a hadseregben nincs fegyelem. A szegény nép pedig többé nem is tudja igazán, hogy tulajdonkép ki ellen védje magát, az osztrákok ellen-e, az oroszok ellen e, vagy magok a magyarok ellen? Mert hogy a népnek a magyarok ellen van mit panasznál, kétségbe vonhatatlan, ha a kormány saját intézkedéseit vissza nem vonja, péld. hogy a nép minden falut leégesen, mindenét a mié van, önmaga megsemmisítse . . . Én soha sem küzdöttem a kormányért, hanem a népért, s ha meg volnék győződve, hogy a

nép boldogabbnak fogná magát tartani, első lennék, a ki lerakja fegyvereit.“

A levél (töredékben) F e l d z. 131. 132. I. Görg. II. 203. 22b. 1. (Horváth (III. 236. 1.) mint mondók (jún. 28.) e levélre nézve tévedésben van): E nevezetes okmányban először mopdá ki Görgei, hogy közte és Kossuth közt (mert a kormány alatt a kormányzót sújtá) a kiegyezkedés lehetetlen s utaik merőben különváltak. A levél keletkezése történetére tartozik, hogy Görgei bosszankodék Kossuthra, a miért Komáromba jőni vonakodék s a miért az ellenség útjában pusztításokat és égetéseket rendelt, mi ellen határozott idegenkedését, mint láttuk, már a múlt év végén is kijelenté. Jún. 29-én Áacson két polgári hivatalnok jelent meg a tábornok előtt, kik jelentették, hogy a falut föl akarják égetni. Görgei ennek ellenszegült s miután magát a biztosokkal kipörölte, felingerült kedélylyel hozzá lát a levélíráshoz. Ennek hatása felől, mint mondja, egy előre sem volt kétségben, a minthogy nem is lehetett, mert a sorokból elég világosan meg lehetett érteni, hogy Ő ezentúl nem akar engedelmessé válni a kormánynak, vagyis ez ellen fellázad. Csány és a tábornokok (1. jún. 29.) azonban még ekkor nem értek fel Komáromba.

Kiss Ernő altábornagy, Aulich tábornok és Csány miniszter, mint a kormány küldöttei Komárom bán a tegnapi pesti tanács határozata értelmében fől szólítják Görgei fővezért, hogy a feldunai fősereget Komáromból vezesse le a délvidékre, egyelőre pedig az oroszoknak a eze glédi vonalon feltartóztatása végett B u d a - P e s t r e tegye át főhadiszállását. Görgei ennek' következtében kijelenti, hogy a kormánynak engedelmessé válni fog, s a mint parancsolva van, levonuiand, Komáromot azonban júl. 3-ka előtt nem hagyhatja el.

Görg. II. 203. 204. 1. K l a p. Mem. 112. 1. Füg. III. 233. 1. Görg. és a V i l. 9. 1. — Miután Görgei engedelmisségi fogadása kinyerésének főszköze Csány és Aulich voltak, kiket a fővezér rendkívül szeretett és becsült, semmi okunk sem lehet kétkedni, hogy Ígéréte, mely a sereg levezetésére vonatkozott, őszinte volt, s jellemének becsületére vált annyival inkább, mert a déli hadösszpontosítást ő meggyőződésből nem helyeselé. De Görgei még sem fojthatta el keserűségét saját, kétségen kívül sokkal helyesebb, terve meghíúsíttatása fölött. „Azon urak Pesten“ úgy mond Ludvighez a követek eltávoztása után, „jobban bíznak a török határookban, mint Komáromban és a hadseregben.“ Bayer lemondása pedig, ki állítá, hogy „a minisztertanácsban elfogadott sztratégiaihoz nem ért, “ úgy látszik, mingyárt megingatá elhatározásában. És midőn L u d v i g h kijelenté előtte, hogy nem elég csak

gáncsolni a kormány tervét, hanem okokkal kell meggyőzni a helyesebb-ről, megbízta Bayert, fejtse ki a kormánybiztosnak a kormány terve hibáit s a Komárom körül maradás szükségét. Bayer megtette, s kimutatótá azt a mi később csakugyan be következett, hogy t. i. a kormány terve kevés idő alatt „sakk-matt“-ra vezet. Mindazáltal Görgei határozottan nem tagadta meg a kormány tervének foganatosítását, a mint-hogy azt, habár késlekedve, később is végrehajtotta.

Júl. I. Vasárnap.

Horváth vallásminiszter felhívást intéz az ország minden hitfelekezetű lelkészeihez. E szerint „a vad muszkák és pogány kozákok“ már betörték „házánk, polgári és vallási szabadságunk legyilkolására.“ Európa népei magára hagyták a magyart, de azért nem kell elcsüggedni, mert „a nép, ha bátor és elszánt, legyőzhetetlen.“ Miután a lelkészeknek van legnagyobb befolyásuk a népre, ezek újólag felhivattak, hogy lelkesítsék a népet az önvédelem legvégső harczára, mely, ha diadalra nem vezet „a legvadabb ellenségnek esünk martalékává.“ Harangoztatások és imádkozások történjenek naponként többször, ha pedig az ellenség a határra lép, álljanak a lelkészek a nép élire s vezessék azt „az élet-halál szent harczára, a diadalra.“ V. ö. j u n. 27.

A rendelet, kelt nélkül R c s p. 13. vagyis júl. 1. sz.

Kossuth kormányzó G ö r g e i tábornok tegnapi levelét vévén éjjel (júl. 1. és 2. közt) haditanácsot hív össze Pesten, melyben elhatározatja, hogy miután Görgei a kormány követi-nek adott szavát megszegte s engedelmeskedni nem akar, s miután távollétében a hadügyminiszterség teendői elhanyagoltak: tőle a fővezérség elvétetik s a tábornok a hadügyminiszterség személyes vezetésére utasittatik. Görgei helyébe fővezérnek Mészáros altábornagy nevezetik ki, mellé tábornoki főnök gyanánt Dembinski ajánlatván. Bayer és Ludvig G ö r g e i táborából szintén visszahivatnak, utóbbik kormánybiztosi helye B ó n i s Samuval töltetvén be.

Kossuth levele M é s z. -nál 121. 1. Ki ap. Mem. 123- 124. 1. G ö r g. II. 225. 232. 1. A s b. 1.134. P ü g g. III. 237 — 246. 1. Mészáros nyílt rendelete, melyben Dembinskit felhatalmazza, hogy a hadak

mozdulatai, elhelyezése és ellátása felől jogérvényesen intézkedhessék: S z e g. H i r l. 1849. 20. sz. úgyszintén L e v.-nél I. 134. l.— Kossuth nem tudta vagy nem akarta tudni, hogy Görgei jún. 30. levelét azelőtt írta, mielőtt a kormány köveivel találkozott volna s hogy annál fogva levelének párttűő irányzata, a kormányküldöttek előtt tett engedelmeségi fogadás által vissza van vonva. Neki, miután Görgeit a hadak éléről minden áron vissza akarta hiúí, a levél épen kedvező alkalmat szolgáltatott szándéka kivitelére, noha bárki előtt is képtelenségnek látszik, Görgeit júl. 1-én szószegéssel vádolni a Komáromnál maradásért, holott Görgei a kormányküldöttek előtt világosan azt mondá, hogy le fog húzódni, de júl. 3-a előtt nem hagyhatja oda Komáromot. Helyesebben lehetett volna Kossuthnak, ha már a levelet minden áron úgy akarta tekintetni, mint a melyet Görgei a kormányküldöttekkel való találkozása után írt, az elmozdítást egyedül arra fektetnie, hogy Görgei felmondta az engedelmességet a kormánynak s párttűővé vált. De ezt nem mondta ki kereken Kossuth, mert akkor büntetnie is kellett volna Görgeit, mihez egyáltalában hiányzott bátorsága. Sőt a hadügy miniszterség és fővezérség különválasztatása szüksége magában is elegendő ok lett volna Görgei visszahívására, ki c két fontos tisztséget saját kezeiben egyesítvén, egyik hivatali ágat sem volt képes teljesen betölteni, mert mindkét hivatal oly fontos és nehéz volt, hogy külön-külön is igénybe vette minden erejét egy embernek. Láttuk (ápr. 28.) mikép történt az, hogy Görgei fővezér és hadügyminiszter lett egy személyben. Kossuthnak már rég orvosolnia kellett volna e bajt, melyet maga idézett elő, de Görgeit nem merte megsérteni. A közvélemény és a sajtó lenyűgöztetve e két férfi tekintélye által, hallgatott, csak a fentebbi határozat hozatala után szólt tüzetesen a dologhoz. A M á r c z. Tizenötödike Görgeit vette pártfogása alá, a Képublica ellenben a miniszteri tanácsot, s megrotta mind Kossuthot, „ki nagy hibát követett el, midőn a hadügyminiszterséget és fővezérséget egy személyre bízta,“ mind Görgeit, ki „megfontolatlanul cselekedett a haza érdekében, midőn a kettőt együtt elvállalta.“ (Besp. 15. sz.). Kossuth, miután a miniszterek által nem volt rábírható, hogy személyesen menjen Komáromba, a fentebbi határozatot mindenik hadtest-parancsnokkal külön közíé, a határozat értelmében készült hivatalos rendeletet pedig egy magán levél kíséretében Klapkának (és nem Görgeinek) küldi meg, kinek „római jellem-től“ sokat várt, s kit, úgy látszik, már azelőtt megbízott, hogy Görgeire ügyeljen fel s a kormány érdekeit a hadseregnél ellenőrizze.

B e r g e r várparancsnok A r a d^v á r böi kivezeti 1400 főnyi lefegyverzett őrségét, hagyván maga után számunkra 66 ágyút, 2 ezer mázsa lőport, 1500 db. lőfegyvert. Az őrségből 595 ember (kar á nsebesi határőrök) a honvédek soraiba át lép. v. ö. j ú n. 27.

Feldz. 262. 1. H o n v. 163. sz. 8e[s p. 17. az. Aradi várpa
rancsnok lett ezután P e r c z e l Miklós.

Haynau-törvényszékek. Az osztrák fővezér s es.
helytartó Győrben kiáltványt ad ki, melyben közhírré teszi,
hogy miután Magyarhon m. e. okt. 3. óta Erdély pedig m. e.
okt. 18. óta haditörvények alá van vetve, ezen idő óta elkövetett
minden bűntények és vétségek, melyek a „lázasadás“-sál össze-
függésben állanak, ha polgárrendti egyénektől követték is el,
haditörvényileg fenyítettnek. E törvények ítélnék halálra, szá-
múzsra, börtönre és pénzbírságra. A fölségsértési Ítélet az ösz-
szes vagyon elvesztésével van összekötve. Haditörvényszék elébe
tartoznak a magyar országgyűlés, a honvédelmi bizottmány
tagjai s a kormánybiztosok. Rögtön bíróság alá esnek, kik az
ápr. 14. határozat hozatalában, a nép lázításában, az osztrákok
és oroszok elleni harczban részt vettek, kik még ezután a ma-
gyar kormánytól rendeletet fogadnak el, a cs. k. hatóságok ki-
áltványait ki nem hirdetik, honvédeket toborznak vagy vezet-
nek, népfölkelést rendeznek s teff. Fegyverek és hadiszerek el-
titkolása körülmények szerint hadi- vagy rögtöntörvényszékileg
büntetettek. Ács. k. hadsereg iránt ellenséges érzelmű községek
felgyujtatnak. Zsidók elítéltetése esetén azon zsidóközség,
melyhez az elitéit tartozik, pénzbírságot fizet.

A hirdetmény Samml. 109. I. Másn ap kiadta a táborszernagy
a haditörvényszékek szervezeté t és ügykezelését tárgyszó parancsát.
(I. e. i. m. 107—118. 1. a rögtönbíróságok rendszabálya okt. 10-ről
166 -173 1).

Kosztolányi ezredes hadosztálya az A r a n y o s ról
előnyomuló Liebler vezérőrnagyot d. u. 4. órakor Újfalunál
megtámadja s élénk ágyútüzével és túlnyomó lovasságával
visszakergeti. Cs o r i c h altábornagy azonban ágyúütegeket és
nhlánokat küld Liebler segítségére, minek következtében a mi-
eink hátranyomatva Komáromvár ágyúi védelme alatt Nemes-
Ors mellett vesznek állodást. Veszteségünk 5 halott s 40 sebe-
sült, az ellenségé 3 halott s 16 sebesült.

Feldz. 122. 1.

A képviselőházban Palóczy László korelnök fel-
 olvastatja A l m á s y Pál alelnök levelét, melyben ez, miután a
 rendes elnökség szabályszerű megalakítására az idő jelen van,
 s ő vele a kormány másképp rendelkezett, képviselőházi alelnök-
 ségéről lemond; majd a korelnök a ház abbeli kívánságát fejezi
 ki, hogy Kossuth kormányzó a haza jelen állapotát a gyűlés színe
 előtt adja elő. Kossuth ennek következtében megjelenvén, kifejti,
 hogy a főváros rövid idő alatt oly helyzetbe juthat, melyben a
 nemzetgyűlés nem találná fel a kellő biztonságot. Északról két
 muszka sereg tört be s az egyiknek portyázói már Mező-Kövesd-
 nél járnak, az osztrák hadsereg is előnyomul. Szükség tehát,
 hogy az országgyűlés rnásuvá tegye át székét s kövesse ismét
 a kormányt, a mellett azonban senki félelembe ne essék. A ház
 határozatilag kijelenti, hogy pesti üléseit felfüggeszti, de tovább
 is együttmaradand s követni fogja a kormányt és a hadsereget.

Közl. 148. vagyis júl. 15. sz. (hol az ülés naplója). Kossuth
 a fentebbi ülésben előadá, hogy a kormány a hadsereg állásában és a
 hadvezéri személyzetben módosításokat tett, azonban részletekbe nem
 bocsátkozék, sőt még azt is a titkos közlés számára tartotta fel, hogy
 a székhely ezentúl Szeged leend. Növelte a rejtelmességét az az indo-
 kolás, hogy az országgyűlésnek azért kell együtt maradnia és a kor-
 mányt követnie, nehogy a hatalom egészen „egy ember“ kezében legyen.
 Aztán reményeit és félelmeit adá elő. „Ha Magyarország fennáll, fenn-
 állásán fog alapulni a világ szabadsága, ha pedig Magyarország eldől,
 a népek szabadságának hosszú időn át vége van.“ A hadsereg vitéz-
 sége s népünk áldozatkészsége az osztrák-orosz erőt legyőzheti s „a
 világszabadságot“ megalapíthatja, sajnos, hogy itt Pesten az utóbbi idő-
 ben a hazafiul érzés sokakban megcsökkent. A kereskedelmi körök a
 nemzeti pénzjegyek iránt megfoghatatlan módra bizalmatlankodnak, mi-
 ért a kormányzó hevesen kikéi s rögtönbirósággal fenyegetődzik. „Bo-
 lond“ úgymond többek közt „valóságos bolond azon ember, ki a magyar
 pénzjegyek értékét nem becsüli sokkal felebb a cs. auxiliárseregek com-
 missáriusainak nyugtatványainál“ melyeket néhol Zichy Ferencz és
 Péchy Imre osztogatnak. Végül félhívja a főváros lakosságát s a nem-
 zetet, hogy ne csüggedjen el, mert Börne szerint csak az kell, hogy
 „az ur Isten csupán öt perczre tegyen bátorrá minden embert, s a világ-
 szabadság ki lesz viva.“ V. ö. J n n. 29. j e g y z.

Második csata Komárom alatt. Haynau osztrák fővezér, ki a Czonczó patak vonalát még jun. 30-án megszállotta, Görgei tábornok elsánczolt tábora ellen nyomul. A harczot reggeli 8. órakor balszárnyunkon Leiningen tábornok (3. hadtest) kezdi meg, azonban szerencsétlenül, mert míg huszárai a H e r k á l felől mozduló B e c h t o l d - osztály ellen intézett támadásukban ismételve visszaveretnek, azalatt Ö-Sz ö n y-ből gyalogsapatainkat Benedeks majd Simbschen dandárnokok szintén hátranyomják. Nemsokára még több ponton fölényre jutnak az osztrákok. S c h l i c k tábornok ugyanis R e i s c h a c h o t a monostori sánczok ellen küldvén, a zsánczainkat, a 8. hadtest ellenállása legyőzése után, birtokába keríti. Görgei ekkor, ki a jobbszárnyon és középen vezényelt, miután a Monostor s ácsi erdő közt futó komáromi zászlóaljnak megállításával eredménytelenül bajlódott, a monostori sánczok első vonalának visszafoglalására a 48. zászlóaljjal Rakóvszky őrnagyot rendeli, minek következtében ez, P ö l t e n b e r g tábornok közreműködésével, ki a futó 7. hadtestet összeszedő s az ácsi úton előnyomult, a megjelölt vonalat újra birtokunkba keríti. D. u. 5. órára Pöltenberg S e h n e i d e r és L u d w i g dandáraikat is hátraveti, és Schlick teljes legyőzésével Pusztá-Herkált elfoglalja. Rakóvszky és Pöltenberg győzödelmes működéseikről hirt vévén Klapka tábornok, ki a balszárnyon vezé nyelt, O-Szöny visszafoglalására parancsot ad. Háromszor ujul meg e ponton a véres küzdelem, míg végre Leiningen Benedeket csakugyan kiveri a faluból. Pöltenbergnek azonban ezalatt a Schlick segélyére érkezett Simbschen, Panutineés Wohlgemuth hadaikkal gyűlt meg a baja. A válságos küzdelem heve 6. óra tájon tetőpontját éri. Görgei vezéri fényes díszöltönyében a harczy sorok előtt száguld, hol jelenléte legszükségesebb, és midőn egy ízben az ellenséges lovasság előnyomulásakor a kedvezőtlen helyzetben hátramaradt Pöltenbergnek levett fővegével integet, meztelen fejére hirtelen életveszélyes vágást kap. Pöltenberg huszárai a kardviadalban utoljára is visszanyomatnak. Épen új támadást rendel Görgei, midőn a sötétség beálltával az osztrák fővezér visszarendeli csapatait a harczból, mire a miéink is el sánczolt táborukba húzódnak vissza.

Veszteségünk mintegy 1250 ember holtakban és sebesültekben s mintegy 250 hiányzó, az ellenségé 139 halott, 588 sebesült és 162 hiányzó.

Rüst. II. 148— 157. 1. Feldz. 109. 121. 1. Görg. II. 204—223. 1. Klap. Mem. 115—122. 1. Ber. I. 162—170.1. (szokott gorombasággal így ír: „Igazán el lehet mondani, hogy az orosz hadosztály e napon nagy szolgálatot tett az osztrák hadseregnek s talán a megvertetéstől mentette meg,“ egyszersmind elsorolja Haynau hibás intézkedéseit a harcz folyama alatt. V. ö. ezzel R a m m i n g ezredes replikáját O est. 37—38. 1). Lapins. 120—123. Szil. F. Férf. 25. 1. Vah. II. 70. 1. Kossuth jelentése autograf másolatban L e v.-nél és S z i l.-nál, ugyanaz nyomtatásban R e s p. 17. sz. és H o n v. 166. sz. — Haynau e harcz után Lovadnál áthidalatja á Dunát O«¹- 7-re), s e cselekedetét a mieink komolyan meggátolni még csak kísérletet sem tesznek, a mi felett az ellenség történetírója csudálkozását fejezi ki.

Uzoniharcz. Adlerberg orosz vezérőrnagy (3 zászlóalj, 9 lovasszázad és 6 ágyú) a k ö k ö s i hidnál táborozó G á l Sándor ezredes mintegy 6 ezer főnyi székely seregét megtámadja, Gál az oroszok előnyomulására U z o n i g hátrál vissza, hol ellenfele előtt harczy rendet formál s azt a kökösí hidou is visszaveri, de majd Jessauloff tábornok tartalékhadának megérkezéte visszavonul a küzdelemből. Szabó Nándor és Szilágyi Samu alezredek, Gábor Áron a kökösí hidnál elesik.

Köv. E. T. 249. 1. Czetz Bem's 329.1. V. ö. F e l d z. 495.1. és Ber. I. 148. 1. Ez utóbbik így ír: „Adlerberg gyalogságával a nevezett falu (Kökös) ellen mozdult, lovassága ugyanazt megkerülvén. A nélkül, hogy nagy ellenállást fejtettek volna ki, a székelyek U z o n y-faluig mentek vissza „hol 8 ezer főből és 25 ágyúból álló főerejük erős állodásban volt elhelyezve. Miután ekként Adlerberg vezérőrnagy az ellenséget ereje kimutatására kényszeríté, szükségtelennek tartá egyenetlen erővel harczba keveredni, s azért a Feketeig (így) rendben visszahúzódot, hol Jessauloff vezérőrnagy csapataival egyesült,“ Adlerberg ezen tudósítása folytán júl. 5-én maga Lüders intéz támadást. (Az E g y e t. E n y k l. I. 24.1. kiadta a Szent-Istvt. hibásan állítja, hogy Gábor Áron jún. 17-én esett el a Sinaja-kolostornál, miután a Ber. Köv. és Czetz e részben egyező adatai hitelességét a szemtanú R.d.g.r is bizonyítja).

Cseodaeff orosz tábornok (20 zászlóalj, 41 lovasszázad és 84 ágyú) H a d h á z felől megszállja D e b r e c z e n t s ott és a környéken három nap alatt 6 ezer csetvert (20,520 p. mérő) gabnát s összesen 30 ezer embernek 21 napra való eleséget s annak elszállításához szükséges fogatot zsarol össze.

Ber. I. 65. 131. 1. Ilonv. 172. sz. (legterjedelmesebb, s különösen érdekes a város hódolati nyilatkozata). Frey III. 132. 1. Cs. Debreczent, hol sok gyalázatosságot követett el, júl. 6-án hagyja oda, B a füredi út mocsáraitól félve, (akkor tájon sok eső esett), Tokaj, Póga és M. Köveiden át csatlakozott a főszereghez. Debreczeui előnyomulása kormányunkat egészen meglepte s nem kis zavarba hozta; visszaüzésére a 8. és 9. hadtesttel Perczel Mór küldetett. V. ö. j ul. 8.

Bem altábornagy Beszterczén az oroszoknak Erdély-be ütése miatt szükségesnek látván, hogy a hadműködések a legnagyobb összhangzásban és pontossággal folyjanak, e célból a székelyföldet s a körülfekvő vidéket ostromállapot alá veti s a megjelölt területet a polgári és kormánybiztosi hatóságok felfüggesztésével távolléte alatt Gál Sándor ezredes katonai parancsnoksága alá veti, ki rögtöntörvényszókiicg fogja büntetni mindazokat, kik e rendeletnek ellenszegülendnek s köteleseüket, mint katonák híven nem teljesítemlik.

A rendelet H o n v. 162. sz. Valószínűleg ezen intézkedésre czéloz Kossuth, midőn júl. 16-án Bemnek írja; „Olvasom a lapokból ön rendeletét, melynél fogva minden civil t. hatóságot felfüggesztő; e lépésnek felszámíthatlanok következményei s megegyezésem nélkül úgy eshetik meg, ha meg ismerem a nemzetgyűlés előtt, hogy nem vagyok kormányzó. Miatta a félország lángban áll. Mért compromittál ön, drága altbn. úr? Hígye el, van elég gondom. Ne neveljék barátaim. Ez annyit tesz, mint felfügeszteni az alkotmányt, még a minisztériumnak is a nemzetgyűlés megegyezése kívántatik, különben vádállapotba helyeztethetik. Borzasztó crisis támadhat belőle. Nyújtson kezét elhárítani a zavar véseit. Kérem rá, a nagyváradi beszélgetésre hivatkozva.“ (K. lev. Szil.-nál P. Napj. 44. 1.).

Júl. 4. Szerda.

Vécsey tábornok, ki ostromütegeit e nap 20-ra egészíti ki, Temesvárat újból lövetni kezdi, kukavina vár-

parancsnok csak gyöngén viszonozza az erős ágyútűzet, éjjel azonban (jún. 4. és 5. közt) a j ó z s e f v á r o s i ostromművek ellen kirontást tétet, mely alkalommal honvédeinket meglep-
vén 18 ostromágyút beszögeztet. Vécsey a következő napokon némi szünetekkel júl. 19-ig folytatja a lövetést. Az őrség pedig júl. 11-én az Újvilágban lévő ágyúink ellen újabb kirontást intéz s azok közül 7-et ismét beszögez, mely alkalommal holtakban és sebesültekben 23 embert is veszünk. Az osztrákok vesztesége a két kirontás alatt összesen 49 halott és 91 sebesült.

Feldz. 378. 379. 1. Vécsey hadereje júl. á-én 11 ezer ember és 55 ostrom ágyú, júl. 13-ka óta 68 ágyú. Az első ostromvonal júl. 1-én készült, a 2-ik pedig júl. 15-én nyílt meg. A zárlati intézke dések és munkálatok általában oly tökéletesek voltak, hogy azokról az ellenség történetírója is (Ramming, Haynau tábornokari főnöke) nagy elismeréssel és dicsérettel nyilatkozik. Jún. végén a várbeli betegek száma (1100) hagymáz és skorbut miatt naponként nagyobbodott. Júl. 14-én már lóhús járja, júl. 28-ka óta pedig hetenként ez is csak kétszer osztatik.

Klapka tábornok Komárom bán, miután a júl. 1. kormányrendelet a seregben, főleg a 3. és 7. hadtestekben, oly ingerültséget és ellenszegülést keltett, hogy e miatt a rendelet foganatosítására gondolni sem mert, haditanácsot hív össze. Ez Nagy-Sándor és Klapka tábornokokat követségbe küldi Buda-Pestre oly megbízással, hogy jelentsék ki a kormánynak a főszereg nevében, hogy Görgein kívül semmiféle más vezérben sincs bizodalma, s ha neki két hivatala közül valamelyiket le kell tennie, az a miniszteri legyen.

Klap. Mem. 128—131.1. Görg. II. 225.1. Lev. I. 73. 1, Füg. III. 252 — 253.1. E történet (v. ö. Júl. 7.) kétségbevonhatatlannul bizonyítja, mennyire bálványozá a főszereg Görgeit, ki katonáinak szívéen, azóta hogy a vezéri botot kezébe vette, a legkorlátlanabb hatalommal uralkodott. Hogy a hadsereg ezen hangulatát, melynél fogva ha a kormány és Görgei közt választania kellett, mindig ez utóbbiknak részére nyilatkozott, c s u p á n mesterfogásokkal néhány meghittje által idézte volna elő maga Görgei, mint némelyek állítják, teljességgel nem hihető. Mert a főszeregben a forradalmi kormány iránti ellenszenv érzelme eleitől fogva mindig megvolt. E hadsereg a feloszlás szélén volt már a D r á v á nál, Vácson, Eperjesen, a nélkül hogy erre Görgeitől nyerte volna az indítást. Hogy Görgei tábornokara s meghittebb környe-

zete a vezér érdekeit ápolá s féltékenyen őrzé a kormánnyal szemben, annál semmi sincs természetesebb, meggondolván főkép, hogy Görgei e régiebb katonákból lett tiszteknek előljárójuk volt, kinek mostani fényes állásukat köszönheték s kinek a kormánnyal ellenkező politikai nézetei s a haditerveket készítő „táblabíró“ kormányférfiakra szórt gúnyai különben is közszájon forogtak. Más felől azonban, miután több felől állítatik, hogy Görgei körül rendszerezett katonai kamarilla alakult (élén Bayeres Görgei Armin), mely ama kormányellenes irány kifejtését tűzte feladatul s Görgeiben egy félistent látott, kinek vakon tömjénezett: igen valószínű, hogy az ellenszegülés érzelmét e kamarilla határozatosan ápolá és felcsigázta. Maga a vezér júl. 2. estéjétől fogva, midőn a rendeletről még semmit sem tudott, júl. 5-ig orvosi tilalom folytán minden hivatalos ügytől távol tartatott s a tisztikar ellenszegüléséről is csak utólagosan, júl. 5. este, értesült, s e körülmény, hogy t. i. a júl. 2. csatában magát oly hősíleg kitüntető vezért eszméletlen betegségében akarják letenni, még inkább kifejthette az irányában való ragaszkodást, noha az már azelőtt is oly erős és általános volt, hogy Ludvig jun. 29-ről ezt írá Kossuthnak a tábor közepéből: „Ne engedd, hogy Görgeit nyilvános lapokban megtámadják B ez által elkedvetlenítsék. A hadsereg Görgei nélkül nem létezhetik (kann nicht sein), s valóságos örütség lenne most más valakire gondolni, — ez az én véleményem.“ (Ludvig levele töredékben P e l d z. 132.1.). S őszintén kimondva, Mészáros, e hü és becsületes hazafi, mint hadvezér legkevésbé sem volt alkalmas és méltó Görgeit pótolni. Személyes vitézsége ugyan kétségen kívül állott, de az altábornagy mind annyiszor a hányszor vezéri tisztet vállalt, annyira megverettet, hogy a kormány mindig kénytelen volt visszahívni s mást bízni meg azzal, hogy a fegyvereink becsületén az ő vezérkedései alatt ütött csorbát hozza helyre. S a következmények a Mészáros vezérkedése iránti bizalmatlanságot igazolni látszottak, a menyiben hivatalos föllépéséből sem erély, sem képesség nem tűnt ki. Júl. 2-án Pestről elindul, hegy a komáromi táborba megy, de a szőnyi ágyúzás hallatára A l m á s tói visszafordul. Júl. 3-án Írásban nyilatkozatra hívja fel Görgeit, mondja meg, „akar-e“ seregével Pest felé sietni vagy sem? Júl. 7-én azt „tanácsolja“ és „parancsolja,“ hogy inkább Komáromban maradjon, mint áttörést kíséreljen. Júl. 9-én ismét kérdésbe teszi előtte, „akarja-e magát alávetni a kormánynak“ s levezetni a sereget? Majd ismét azt a tanácsot adja, hogy 3 ezer huszár vágja keresztül magát Haynau táborán, melyet egy egész hadsereg sem tudott keresztülülni. (Mészáros levelei Klap.-nál Mem. 133. 159. 172—175. 1.). Ily gyöngecségre mutató levelezetésnek még a semminél is kevesebb haszna volt, mert e kézzelfogható erélytelenség és ügyetlenség csak tápúl szolgált Görgei makacszkodási hajlamának.

A magyar kormány Pesten Klapka és Nagysándor tábornokok előterjesztése folytán (I. júl. 4.) határozza, hogy G ö r g e i továbbra is a hadseregnél maradjon, nevezetesen a feldunai főszereg parancsnokságát vigye Mészáros fővezérének elismerésével, a hadügyminiszterégtől azonban vissza kell lépnie.

Klap. Mem, 13ö. 1. Görg. II. 226. 1. Mint gondolhatni, Kosuthnak a tisztikar közbevetése igen zokon esett, s más nap többek közt írta Klapkának: „Gondja legyen önnek, hogy a haditanács csak is ezen cselekvési körre (a hadinűködésekre) szorítkozzék, s az országgyűlés és a kormány rendeletének bíráltságától mindenkor távol tartsa magát.“ Bónisnak pedig kötelességévé teszi, hogy a haditanács üléseiben jelen legyen. (Köss. lev. M é s z.-nál 124.125.1.). Görgői más nap megírta lemondását a hadügyminiszterségről, melyet távollétében Szabó Imre ezredes vezetett.

Bem altábornagy Beszterczéről szózatot intéz a magyar nemzethez. E szerint az otthon népszerűtlen muszka czárnak minden perczben a birodalmában kiütendő forradalomtól kell félnie, minek következtében ellenünk küldött hadait nem-sokára visszahíni kényszerülend. Addig legyünk bátrak és kitartók. A Beszterczénél betört oroszok már a határig visszaverettek, a B r a s s ó nál táborozók pedig ki fognak űzetni, annyival inkább, mert ő Oláhovszágot és a törököket is háborúba fogja keverni az oroszokkal. „Seregünk többre megyen 150 ezernél, míg az ellenség összes ereje nem számít 80 ezeret,“ Erdély és Magyarhon minden bizonynyal meg fog tisztítani ezektől, hogyha a seregzérek határszéli állomásaikat gyáván oda nem hagyják, a netalán előnyomult ellenséget pedig hátulról bátran megtámadják.

A szózat lionv. 163. sz. (megértésére v. ö. jun. 28. az A 11-d o r f alá tett jegyz. úgyszintén jun. 22. jegyz).

Uzoni ütközet. Lüders tábornagy (8 zászlóalj, 12 lovasszázad és 20 ágyú) Gál Sándor ezredes ellen arcvonalban Jessauloff alatt középhadát, Sepsi-Szent-Györgynél a mieink bekerítésére Rennenkampf alatt balszárnyát,

Prásmártól pedig a Fekete-Ügy balpartján Adlerberg alatt jobbszárnyát indítja ütközetbe. Gál székely csapatait Jessauloff közeledésére Kököstől Sepsi-Szent-György felé hátráltatja, hol alvezérei felmondják az engedelmességet s a lovasságot és az ágyúkat a színhelyről Csik-Szceda felé elvezetvén, az Uzontól előnyomult gyalog századokat az oroszok dühös öldökléseinek átengedik. Veszteségünk mintegy 500 ember holtakban és sebesültekben, 4 ágyú, 2 zászló és 12 fogoly, az oroszoké a két (juh 2. és 5.) harcban összesen 5 halott és 40 sebesült.

Köve. E. T. 249. 1. Czetz 330. 1. Ber. I. 149. 150. 1. Som. 72. 1. (A „Feldzug,“ ezen különben kitűnő pontossággal készült mű, e harcot két helyt írja le. A 494. lapon a? ó-naptár napját tartván meg, és a 496. lapon az új-naptár szerint, ekként egy harczból kettőt csinál). Bem, kinek úgy látszik, a székelyek közül egyetlen egy megbízható alvezére sem volt, s ki Dobay dézBi hátrálása miatt már különben is ingerült volt a sok rossz tisztre, az uzoni eset hírére hallva, magán kívül lett haragjában. Júl. 21-én Sepsi-Szent-Györgyön napiparancsot adott ki, mely szerint „a rendetlen megfutamlásért felelős, szintűgy fegyelmetlenség bűnével is terhelt fő- és törzstiszteket elfogatván hadiszék elébe állíttatta“ s megígéri, hogy az állomásait gyáván odahagyó tiszteket főbe löveti vagy rangjoktól megfosztva bebörtönözteti (B. napiparancsa Honv. 184. sz.); Gál Sándort azonban a vezérségben meghagyta. — Lüders a fentebbi harca után Jessauloffot Sz.-Györgyön és vidékén hagyván, maga Földvár-ra vonult vissza, Clam-Gallas osztrák hadára várakozván, hogy támadását megkezdhesse. Előhadát Engelhardt Vledénybe vezette. Ezen helyzetben maradtak az oroszok júl. 13-ig.

Heinz hadnagy mintegy 100 főre menő osztrák és orosz lovassággal korán reggel Szász-Régenben egy honvédszászlóalját véletlenül megrohan és teljesen szétszór. Veszteségünk 50 halott és 28 fogoly.

Feldz. 512. 1. Som. 79. 1. Ugyanezen portyázó csapat visszatértében Nagy-Sajónál egy 104 székérből álló élelmi szállítmányt is elfog s ez alkalommal a kíséretből 27 embert elejt 24-et pedig elfog.

Júl. 6. Pént.

Sass tábornok (7 lovasszázad és 2 ágyú) portyázó csapatainkat Debrődnél Abauj megyében szétveri s majdnem

egészen leöldösi, aztán seregét kétfelé osztván a Rozsnyó és Nagy-Kika irányában húzódó csapatainkat veszi üldözőbe s utolérvén kegyetlenül megszabdalja. Veszteségünk a harcokban 150 halott, 70 fogoly és 2 zászló, az oroszoké 2 halott s 4 sebesült.

Ber. 1.132. 133. 1. Sass tábornok gyors lovasaival azon hírre indult ki Miskolcra, hogy portyázó csapataink júl. 5-én Jabl o n c z a lakosságával egyesülten az oroszok élleml szállítmányát megtámadták s részben elfogták. Júl. 7-re a tábornok már Miskolcra visszaérkezik.

G ő r g e i tábornok Komáromban, meg lévén győződve, hogy délen összpontosított haderőnk az egyesülendő osztrák és orosz haderő ellen sikerrel küzdeni képtelen leend, s hogy ennél fogva a déli hadösszpontosítás vagy bekerítettésen vagy semleges területre való kiszoríttatáson fog végződni, hogy e bajoknak elejét vehesse, haditanácsot hí össze, melyet arra igyekszik rábírní, hogy a kormány összpontosítási tervének mellőzésével a főszereg az ő régíbb tervét követve, Haynaut tönkreverni igyekezzék, s e végett tovább is Komáromnál maradjon. Klapka és Nagy-Sándor tábornokok azonban a vezér szándékának ellene szegülnek, mindazonáltal Görgeinek sikerül a haditanácsot elhatározatni, hogy a szereg ne „szökjék“ meg Komáromból, hanem igyekezzék egy támadócsatában keresztül törni az osztrák tábornok és úgy húzódni le a délvidékre. — Azonban Klapka késő este Kossuth e napról kelt levelét veszi, melyben a kormányzó a szeregnek Komáromból más nap, azaz júl. 7-én leendő kiindulását az oroszok közelgetése miatt halaszthatatlanul szükségesnek nyilatkoztatja s „a haza megmentését“ egyenesen e mozdulattól függeszti fel. Klapka a seblázban fekvő Görgeivel nem érintkezhetvén, Bayer tábornok elött kijelenti, hogy ő a szereg Komáromban való további időzéseért egy percig sem vállalja el a felelősséget, annál fogva, mint Görgei után legidősb tábornok, kit a vezér akadályoztatása esetén a parancsnokság illet, megbízva Bayert, hogy a holnapi elindulás felől rögtön intézkedjék, mit ez teljesít.

Klap. Meni. 134—144. 163—171. 1. (hol Köss. levele is).
G ő r g. II. 234—251. 1. (A Komáromban maradás tervének hadtani

bírálatát 1. Feldz. 134. 135. 1.). E haditanács, melyben Görgei a kormányt kijátszani törekedett, ép oly erős bizonyítványt szolgáltat makacs jelleméről, mint éles eszű ravaszságáról, melylyel tulajdonképeni czéfrját eltitkolni a az ellennézeteket leküzdeni tudta. Görgei nem sietett délre a kormány közelébe, mert lélekben megkasonlott a kormány politikájával, utálta annak haditerveit és ezek készítőit, s mert attól is tartott, mint ezt maga is elárulja (II. 228. 1.), hogy a kormány őt mihelyt hatalmába kerítheti, megalázza s láb alól eltéteti, A kormány pedig kénytelen volt túrni a pártos vezért, e szükséges roszat, s úgy látszik maga is beleegyezett vagy legalább jó képet csinált ahhoz, hogy a főszereg egyideig még Komáromban maradjon. Kossuth legalább juh 8-án ezt írja G ö r g e i n e k: „Tíz nap alatt háromszor történt, hogy az elfogadott terv halogatás miatt nem foganatosított. — A Buda irányában való összpontosítás akkor, midőn még lehetséges volt, nem teljesített, most már, mint látom, lehetetlen. E perczben tehát nincs más választásom, mint a hadparancsnokságnak megrendelni, hogy Dunántúl az osztrákok ellen döntőleg működjék, Komáromot mindenestre biztosítsa, igyekezzék Fehér, Tolna és Baranya megyéken a kormánnyal Szegeden feltartani az összeköttetést, és körülmények szerint a bácsbánsági sereggel való egyesülést a megjelölt irányban lehetségessé tenni. Afőczél marad mindig, előbb megverni az osztrákokat.“ (Kossuth levele Görgeihez Feldz. 133. 1.) E sorok olvasására a történetíró zavarba fog jöni, merje-e hibáztatni Görgeit engedetlenségeért, melyet a kormány ekkép helyeselt.

V e 11 e r altábornagy előcsapatai (8 zászlóalj, 2 osztály lovas és mintegy 18 ágyú) aFerencz-Csatornától szernlegezcsrc kiindult O t t i n g e r altábornagyot (12 lovasszázad s 9 ágyú J e 11 a c i c hadtestéből) reggeli 5. órákor Hegyesen megtámadják. Ottinger a falu mögött vesz állodást, majd ebből kiveretve V e r b á s z r a hátrál.

Feldz. 253. 1.

A Jancu praefecttől küldött C a r t e s i u tribün Buzgó százados csapatát (600 ember s 3 ágyú) Marúczelnél K o l o z s megyében bekeríti. Buzgó a F o n t a n e 11 nevű eltorlaszolt szorosba jutván egy mellékúton folytonos harcolás közben nagy nehezen Gyalura kivágja magát, azonban csapatának nagy része, szám szerint több mint 100 ember, s ezek közt Vasváry Pál a Rákóczy-csapat parancsnoka, e szorosban, a hegytetőkről alábocsátott kövekkel s a mindenfelől elő-

tört lándzsások által leöletik vagy elfogatván melten faczövekekkel földhöz szögeztetve kivégeztetik.

Som. 58. 59. 1. (A harc s Vasváry elesése napját csupán ezen könyv adja). Kor. 1 90—196 1. (legkörülményesebb V. végnapjaira s halálára nézve). K ö v. E. T. 231. 1. Bem Kemény hadjárata kiemeneteléről (1. jun. 15. 16.) akkor értesült, midőn Nagy-Váradról, Kolozsváron keresztül utazott (jun. 24-én). Keménynek megparancsoló, hogy tüstént induljon ismét a havasok ellen, s minthogy egyszerre működő és rendező szerepet nem folytathat, ez utóbbi hatalommal szármegyedét Zarzicki alezredest bízta meg Zarzicki a bánfihunyadi helyőrségnek is előnyomulási parancsot küldött. Bem azonban az oroszok előnyomulása folytán magához kívánván venni hadait, nemsokára az egész havasi táborozást megszüntetni rendelte, A visszatérésre intéző parancs a többi vezérekhez még idején elérkezett, azonban a bánfihunyadihoz már nem; s ily módon ez már júl. 2-án Mariiez e l e n állott, melyet folytonos csatározások közt elfoglalva fölégetett. Itt várta, hogy a g y a l u i őrség is hozzá csatlakozandik Az éhség gondjaitól is gyötörtve már épen visszavonuló félben volt, midőn az oláhok minden felől bekerítették.

Júl. 7. Szombat.

G ö r g e i tábornok K o m á r o m ban had serege útra keléséről véletlen értesül, mire fölingerülvén rögtön megírja kérelmét a szolgálattól való teljes fölmentetésért. Lemondása azonban az egész tábornok nagy izgatottságba hozza, minek következtében a 3. és 7. hadtestből nemsokára 1; Uldótság jelen meg nála, mely őt fölkéri, hogy ne hagyja el a sereget. Klapka, a sereg tökéletes fölmozgásától tartva, maga is a kérelmezők közt. Görgei, tiszteit maga körül látván, fölfödözi elöltök júl. 6. indítványa (1. e.) valódi indokát, hogy t i. „ő nyílt ellenkezésben áll Kossuthtal, mert az általa s az ő főhadparancsnoka által elrendelt általános déli visszavonulásban semmi egyebet sem lát, mint az országból való gyalázatos futás kezdetét... s hogy a főszeregnek kötelessége az ellenséget, a melyik előtte áll, határozottan megtámadni, nem pedig kikerülni,“ s ehhez képest kijelenti, hogy a vezérséget csak úgy vállalja el, ha a hadsereg el van tőkélve Komárom alatt megtámadni az ellenséget. Miután a tisztek a föltételt elfogadták, Klapka visszarendeli

Nagy-Sándort Bátor-Kesziből s maga készül elhagyni a katonai pályát, de Görgei azon előterjesztésére, hogy neki, mint legidősebb tábornoknak őt betegsége alatt helyettesítenie kell, szintén eláll szándékától.

L. a júl. 6. Komárom alá felhozott kútfoket.

P a w l o f f tábornok portyázó-csapata Bem egyik vigyázásra kirendelt zászlóalját Kozmatelkén kora hajnalban véletlenül megrohanja s rövid véres harcz után teljesen szétveri. Veszteségünk több mint 100 halott és 44 fogoly, az oroszoké 1 halott és 2 sebestilt.

B e r. II. 142. 1. S o m. 82. 1. Grotenhielm portyázó-ceapatai B e m marosvásárhelyi szállítmányát (mintegy 150 szekér) júl. 4-én elfogták. Bem hasonló zsákmányolásoknak elejét veendő Oláhujfalun át Kozmatelkére vigyázó-csapatot küldött, mely azonban elég hibásan meglepetni hagyta magát.

Júl. 8. Vasárnap.

Kossuth kormányzó P e r c z e l Mór tábornokkal egyetértőig Czegléden határozatba teszi, hogy az osztrák és orosz hadak közeledése folytán a J e l l a c i c tönkreverésére indított bácsbánsági sereg ereje ezentúl ne szaporíttassék, hanem a Mészáros által Vetterhez levonulásra rendelt Vysocki és Dessewffy féle hadtest N a g y - K ö r ö s ről visszahívassék és Perczel parancsai alá adassák, s hogy e haderő hozzájárulásával alakíttassák P e r z e i Mór vezérsége alatt egy 24 ezer főnyi sereg, melynek rendeltetése a Tiszán át kelt s a főerőtől különvált orosz sereget megverni s a Tisza háta mögé viasztorozítani, hogy ekkép Debreczen viaszterezettvén az E r d é l y l y e l való összeköttetés ismét helyreállíttassék s a kormány, ha Szegeden biztonsága veszélyeztetve lenne, Nagy-Vár a d r a húzódhassák. Perczel teendője általában oly módon foglalkodtatni az egész orosz főerőt, hogy az Komárom és Görgei ellen (ki az osztrákokat a Duna jobb partján fogja megtámadni s Székesfehérváron és Tolnán át vonuland le Szegedre) döntőleg működni megakadályozva legyen.

F e l d z. 1849 I. Füg. III. 321. I. Köss. levele Bemhez Szil.-nál F. Napj. 43.1. Kossuth ezen öncsinálta tervével a marostiszai összpontosítást tervét keresztül-kasul húzgálta. Mészáros és Dembinski, bár a fővezérséget azon kikötéssel vállalták el hogy Kossuth a hadmozdulatokba megegyezésük nélkül ne avatkozzék, minderről mégis csak utólagosan értesítettvén, e miatt, más nap élesen összeszólalkoztak vele. Dembinski, mint Horváth írja „indulatosan kelt ki a kormányzó kétszínűsége ellen; Mészáros pedig, bár csöndesebb vérrel ajáulá neki, gondoskodjék új fővezérről. Forma szerint azonban egyikök sem mondott le.“ A középtiszai haderő azonban gyorsan szaporodott. Júl. 17-én a 9. hadtest (Vysocki) már 13 zászlóaljat, 22 lovasszázadot és 30 ágyút, a 10-ik hadtest (Perczel) pedig 16 zászlóaljat, 6 lovasszázadot és 17 ágyút, összesen a két hadtest 27,800 embert számlált, s ide csatlakozandók voltak még a Kazinczy (8800 ember s 30 ágyú) és Knezics (2500 ember s 7 ágyú) csapataik is. Ez utóbbiak ekkor Nagy-Várad nál állottak.

Júl. 9. Hétfő.

Kossuth kormányzó Czegléden levelet ir B e m altábornagyhoz, melyben őt a magyarországi összes csapatok főparancsnokságával megkínálja. Ez ajánlatra Bem júl. 17-én Csik-Szeredáról válaszul írja, hogy kész elvállalni a tisztséget azon esetre, hogy ha neki az országgyűlés katonai diktatortárságot enged két hónapra, mely idő alatt reméli, hogy M a gyarországot az osztrák-orosz seregektől megtisztítandja.

K. levele B.-hez S z i l.-nál F. Napj. 23. I. B. levele K.-hoz F e l d z. 510. I. V. ö. Köv. E. T. 250. I. (K. levele keltét hibásan Szegedre teszi). Kossuth már ezelőtt több ízben írta ohajtásképen a lengyelnek, hogy jöjön ki egész haderejével Erdélyből s vegye át Magyarhonban a fővezérséget. De Bem a kormányzó felhívására jun. 23-án azt felelé, hogy miután Erdélybe az oroszok betörték, addig nem mehet ki, míg azt a földet meg nem tisztítja tőlök.

H a y n a u osztrák fővezér Nagy-Igmándról felhívja Magyarországot földmivelőit, hogy elhagyott lakaikba térjenek vissza á ne higyenek a „lázadók“ hazugságainak és ámitásainak, mintha t. i. jogaikat és szabadságaikat veszély fenyegetné; egyszersmind megígéri, hogy az osztrákok és oroszok az előfogatot és a naturalékat készpénzzel fogják fizetni, személyöket és vagyonukat nem bántják, az urbér eltörülve marad,

míg a lázadás vezetői egyebet sem akarnak, mint „tekintet nélkül a ti javatokra, meggazdagodni, ha szintén e miatt nektek s családotoknak tönkre kellene is jutnotok.“

A kiáltv. S a m m l. 123. 1.

Szentiványi Károly erdélyi kormánybiztos jelenti a Király hágón túl fekvő résznek, hogy őt a b. pesti kormány saját kérelmére fölmenté a további hivataloskodástól, s helyébe országos teljhatalmú kormánybiztosnak Boczkó Dániel képviselőt nevezte ki.

A hirdetmény Honv. 170. sz. K ő v. O. 188. 1. Szentiványi vizisálépéaére Bem azon túlkapása adott okot, hogy az ostromállapotot kihirdette. (1. júl. 3.) Boczkó júl. 11-én már Kolozsvárt intézkedik. (Honv. 168).

G y u l a - F e h é t v á r ból az őrség egy része a Városra kirontást tesz, honnan a vár ágyúi támogatása mellett 4 órai heves harc után honvédeinket kiv éri. Veszteségünk mintegy 100 halott és sebesült.

Feldz. 539. I.

Júl. 10. Kedd.

Besztercezi ütközet. Grotenhielm altábornagy Bem altábornagyot reggeli 5. órakor Beszterce előtt 4 hadoszlopban véletlenül megtámadja. Bem (Füzi főhadnagy) ágyútűzzel fogadja elleneit s két óra hosszat védi magát. De majd észrevévén, hogy Pawloff tábornok és Springensfeld alezredes jobb- és balszárnyát megkerüléssel fenyegetik, az áruló várost is feladja s Bessenyő felé elhúzódik. D. u. 2. órakor megállapodik a lengyel vezér Sófálvánál s ott I n c z e őrnagy mindaddig feltartóztatja az ellenséget, míg a sereg a Sajóhidon átvonulván, Bem Szeretfálvánál tüzéségét újból elhelyezheti, hol d. u. 3. órakor a bareznak vége szakad. Bem itt a parancsnokságot Damaszkín alezredesre bizza és serege nagyobb részével még azon éjjel elhagyja e tájat. Veszteség az ellenségnél 15 halott s 36 sebesült, részünkön több.

Köv. E. T. 247.248.1. Példa. 512. 1. Som. 82. 1. Bem útja: júl. 11-én hajnalban Maros-Vasárhely, este Udvarhely. Júl. 13-án Csik-Szereda, júl. 14-én Tusnád, hol az Uaonnál szétfutott székeleyeket rendez, 15-én Tusnád és Bükszád, 16-án Csik-Szereda, 17-én és 18-án Kézdi-Vasárhely és Eresztevény, mely vidéken mintegy 12 ezer embert és 50 ágyút vont össze Brassó vissza foglalására s a moldvai hadjárat megkezdésére.

Júl. 11. Szerda.

A Fölség Wohlgemuth altábornagyot Erdély polgári és katonai kormányzójának nevezi ki, mellé rendelvén a polgári ügyekben teljhatalmú császári biztoskép Bach Edét, Bukovina volt id. főnökét. V. ö. a u g. 11.

A kézirat Samml. Anh. 29.1. és K ő v.-nál 0. 190.1. E ki-nevezések egy júl. 19-én kell legfelsőbb rendeletben tétettek közé, s valószínűleg e körülmény Vezette Kővárit és Rüstowot (II. 267.1.) azon hibás föltevésre, hogy a kinevel és júl. 19-én történt. Utóbbik rendeletben, valamint a márcz. 4. alkotmányban is a Részek már ismét az ^Erdélyi nagyfejedelemség^-hez vannak csatolva. (A rend. 0, 194. 1.).

Harmadik csata Komárom alatt. Görgői tábornok a júl. 6. haditanácsban elhatározott áttörés eszközlése végett Klapka tábornok vezénylete alatt kiindítja hadait H a y n a u ellen Komáromból. A harczt d. e. 11. órakor 0-Sző n y és Almás közt az Eszterház^ osztálya kezdi meg (8. hadtestből) a Wolf dandára ellen. Egyideűleg indul jobbszárnyunkon Assermann ezredes, Janik és Rakóvszky osztályaikkal (8. és 2. hadtestekből) az ácsi erdő felé, melyet rövid ágyútűz után. S c h n e i d e r tői elfoglal. Déli 12. óra tájon P i q u e t i és Leiningen tábornokok (S. hadtest) is tusára kelnek, előbbik Jablonowszky és Benedek dandáraik ellen Pusztá-Herkálnál kezdvén hosszúra nyúló ágyúcsatát, utóbbik pedig Pusztá-Csem ellen indulván, melyet miután Klapkától tetemes tüzérségi erővel támogatott, Herzinger tábornoktól d. u. 2½ órakor elfoglal. Azonban Schlick tábornok Bianchi, Sár tori és Reischach dandáraikat küldi a túlszárnyalt Schneider segítségére, melyek aztán Assermann t s a délirészen álló Pöltenberger (7. hadtest) ne-

gyedszeri heves rohammal d. u. 5. óraker az ácsi erdóból ki-
verik. Pusztá-Csem ellen pedig d. u. 3. óraker Haynau
Bechtoldot és Panutinet rendelvén, ezek Leiningent bá-
tor magatartása daczára szintén visszanyomják. Klapka belát-
ván, hogy a nap célját (a Czonzópatak elfoglalása torkolatá-
tól Nagy-Igmándig) többé el nem érheti, parancsot ád a vissza-
vonulásra, miközben az eddig Ó-S z ö n y nél tétlenül vesztegelt
Nagy-Sándor (1. hadtest) az üldözésre kelt Simbschen dan-
dárét huszáraival feltartóztatja. Veszteségünk mintegy 1500
ember holtakban és sebesültekben, az ellenségé 124 halott, 608
sebesült és 81 hiányzó.

Rüst. II. 168—175. I. F e l d z. 137.sköv. I. (hol a csata
tervrajza is). K l ap. Mem. 169 —187. I. Ber. I. 172 — 175.1. Görg.

II. 253. I. V. ö. Kossuth levele F. Napj. Szilágyitól 40—44. I.
Lapina. 128. 129. I. Rüstow szériát Klapka e har^z tervezésénél
azon hibába esett, hogy haderejét az elsánczolt tábor nagy területén
igen vékonyra nyújtá ki, a helyett hogy főerejét az osztrák balszárny
ellenében összpontosította volna. A győzelmet Haynau Simbschen és
Panutinenak köszönheté, kik e napon kitüntetett vitézségökért a Fölség-
től a Mária Therezia rendjelét vagyis a legnagyobb katonai kitüntetést
kapták. (Oest. 39. I.).

Buda-Pestet d. u. 5. óraker WusBin őrnagy alatt
(Ramberg hadtestéből) osztrák katonaság (3 lovasszázad és 6
ágyú) szállja meg.

Feldz. 154. I. Frey III. 153. I. S z i l. F. Tört. 394.1. K lap.
Mem. 178. I. A fővárosban az osztrákok semminemű ellenállásra sem
találtak, a lánczhíd fapallóját azonban mintegy 70 lábnyi hosszasa-
ban, úgyszintén a Szolnokra vezető vasút sineit is fölszedve lelték. Más
nap már Ramberg is Budán volt, ki hadteste legnagyobb részét júl.
15-én Pesten szállásolja el, honnan csak júl. 23-án távozó'el Sza-
badkára. Haynau nagy súlyt fektetett rá, hogy az oroszokat a fő-
város „elfoglalásában megelőzze, mi neki egy napnyi előnnyel csak-
ugyan sikerült is Hanem az orosz hivatalos munka így ír: „Az első
osztrák csapatok, melyek Budát megszállották, azon véleményben, hogy
Pest még a lázadók kezében van, nem szánták el magokat előbb át-
menni a Dunán, csak midőn egy kozák őrszem Budára ráakadt, hová
az nap estére egy lovas és gyalog osztályt vártak Ramberg tábornok
parancsa alatt.

A temesvári kirontást lásd júl. 4.

Júl. 12. Csütörtök.

K o B s u t h kormányzó délben Szeged re a kormány székhelyére érkezik, hol lelkesültséggel és estére nagyszerű fáklyás-zenével fogadják. „A hadműködések központjává“ ily formán szólott Kossuth ez alkalommal „e hely lévén kiválasztva, hiszem, hogy Európa szabadsága Szegedről sugárzandik ki, és ha találkozniék oly nyomorú, ki a hazát leigázni s diktátori hatalomra vergődni erőlködniék (czélzás G ö r g e i r e), azt én magam gyilkolnám le.“

Szeg. Hírl. 1849. 12. sz. Szil. P. Napj. 25. sz.

Engelhardt táberuok Fogarasnál 800 főnyi s 4 ágyúval ellátott csapatunkat viradatkor Vledény felől túlnyomó erővel megtámadja, lovasságával Bethlen és Segesvár irányában előre megrakván az utakat. A mieink rövid ellenállás múlva Segesvár, majd az uhlánok megpillantása után Bethlen felé törekszenek menekülni, azonban az itt szintén lesben álló kozákok által szétveretnek. Veszteségünk 200 ember holtakban és sebesültekben, 400 fogoly s 4 ágyú, az oroszoké 4 halott s 3 sebesült. A vár orosz kézre esik.

B e r. I. 151. 1. F e l d z. 500. v. 3. Kör. E. T. 251. C z e t z Bem'a 350.1. Bem jun. 23-án Móricznak, a fogarasi várparancsnoknak azt rendeli, hogy őrségét 300 főre szaporítsa. (A rend. H o n v. 153. sz.). Móricz, ki e tisztségre 1849. áprilisban neveztetett ki (Közl. 85. ez.), a fentebbi harcban maga is foglyul esik.

Buda-Pestet Adlerberg százados alatt orosz katonaság (2 század kozák) szállja meg.

Ber. I. 176. 1. V. ö. Jul, 11.

Júl. 13. Pént.

Görgei tábornok az 1. 3. és 7. hadtestekkel (összesen 26—28 ezer ember s 130—150 ágyú) a délvidéki hadösszpontosítás eszközlése végett elhagyja Komáromot s Vác felé útban. Klapka tábornok ellenben Kászonyi (2.) és Assermann (8.) hadtesteikkel (összesen 22 zászlóalj, 12

lovasszázad és 66 mezei ágyú) a várban marad, a kormány érdekeinek ellenőrzését Görgei táborában egyidőre Nagysándor tábornokra bízván.

Görg. II. 254. 1. Klap. Mem. 190—197.1. (hol az őrség részletes elhelyezése, a védelmi intézkedések a vár leírása stb.) F e l d z. 451—453. 1. Asb. I. 135. 1. A kiindulást Görgei Ármin az előhaddal még júl. 12-én megkezdd. Haynau júl. 11-én megígérte Paskevicsnek, hogy ba Görgei Vác felé menend, ő a Duna bal partján fogja üldözni s ekkép Paskevics körmei közé hajtani. Ez ígéret azonban nem váltatott be. Haynau Görgeinek nem indult nyomába s ennek elfogását vagy megtörését egészen-magára Paskevicsra bízta, mint a ki maga is elbánhat Görgeivel. Paskevics e miatt mérgelődött, s azzal boszulta meg magát, hogy Grabbet nem engedte át Haynauak Komárom zárlatára. Haynau ugyanis oly szándékkal volt, hogy mihelyst a rég várt G r a b b e (ki jun. 17-én már A. Rubinban állott) Komárom tájára érkezik, seregét Pesten át Jellaciés Temesvár megsegítésére délre vezetendi le. Grabbe azonban, bár a czár „megmáshatatlant” parancsa szarint feladata lett volna csupán a bányavárosokban működni, s bár előzőleg megígérte, hogy Komáromot a VágésDuna halpartjáról zárolni fogja (0 e s t. 32. 1.), sokáig váratott magára, kénytelen lévén Komáromhoz menetelét Paskevics intézkedéseitől függeszteni fel, ki őt épen ellenkező irányban rendelé. Júl. 7—18-ig ugyanis Szent-Kereszten időzött, ekkor az orosz fővezértől parancsot kap, hogy Zólyomon és Dévényen keresztül siessen L o s o n e z r a, bevágni Görgei előtt az utat. Ebből azonban semmi sem lön. Grabbe R. Szombathra júl. 23-án, Putnokra júl. 26-án, Miskolczra júl. 27-én érkezik, s csak miután 23 napig távol kalandozott a bányavárosokból, érkezett vissza aug. 12-én Zólyomra. (Oest. 28.1.) Haynau megunva a várakozást, s Komárom zárolására Csorichot és egyidőre Schlicket hátrahagyván, főerejével júl. 16-án elindult a vár alól. (Y. Ö. júl. 15. jegyz.).

Grotenlielm portyázó csapata Nagy-Sajónál Beszterezcz mellett Damaszkín alezredes jobbszárnyának egyik osztályát viradatkor megtámadja s szélyelverí. A székelyek 60 halottat és 4 foglyot vesztenek.

Ber. I. 143. 1. Feldz. 511. 1. Czetz 366. 1.

Júl. 14. Szombat.

Kossuth kormányzó Szegeden az ország törvényhatóságaihoz körlevelet indít, mely szerint a kormány székhelye

Pestről Szegedre hadműveleti helyes szempontokból tétetett át, mi aggodalomra nem adhat okot, annál kevésbé, mert a tiszántúli terület egészen tiszta az ellenségtől s e tér és a Duna-Tisza köze hadaink birtokában van. Dunántúl 50 ezer főnyi sereg működik Komáromra támaszkodva, Bács-Bánság és Erdély miénk, a Brassó nál betört oroszok ellen Bem most indul. „Ha a nemzet önmagához és hazájához hiv marad“ kevés hónap alatt le fogja győzni az osztrák-orosz haderőt következő okoknál fogva. 1. Seregeink létszáma az ellenségével legkedvezőbb arányban áll, az egyesült hatalmasságokénál alig 10 ezerrel kevesebb. 2. Mi itthon vagyunk s minden helyen gyáwolításra találunk, az ellenség pedig idegen földön mozog, hol a víz, levegő, éghajlat, és az emberek ártalmára vannak. 3. „A népharcz legyőzhetetlen,“ ha valamely vidéken átvonul az ellenség, háta mögött főikéi a vidék lakossága. 4. A nép, mely önmagáért harczol s honszeretettől van áthatva, leigázhatatlan. — Felhivatnak tohát a hatóságok, hogy mindezeket a nép hitévétén, azt a lehető legnagyobb erőfeszítésre buzdítsák.

A rend. Honv. 178. 179. sz. (E rendelet alá júl. 14. van írva, de miután benne Guyon hegyeai győzelméről is van szó, melyről Kosuth júl. 14-én még nem értesülhetett, kétségen kívül áll, hogy az okmány később ivatott és adatott ki).

Hegyesi csata. Jellacic bán V e l l e r altábornagy támadó föllépését megelőzendő, Verbászon összpontosított hadával (15 zászlóalj, 22 lovasszázad és 79 ágyú), a miéink meglépésére éjszakra indul; de a jólértesült Guyon tábornok (mintegy 7 ezer ember s 42 ágyú) elkészülve várja támadását. Hajnali 3. óra tájon Hegyes, Szeghegy és Feketehegy előtt egyszerre felvillannak a magyar őrtűzek s megdördülnek az ir vezér ágyúi. Jellacic ekkor Hegyes ellen balszárnyával két gyalog dandár élén Dietrichet küldi, de a ki a miéink ágyútűze és szuronyai által visszaüzetik. Ez alatt balszárnyunk Szeghegynél Puffer ezredes dandárét Verbász felé visszaveti. A bán rendbe szedi s új előnyomulásra vezetí ugyan a futókat, de midőn híret veszi, hogy egyik csapatunk Feketehegy felől hátrálási vonalát fenyegeti, Horváth vezérőrnagy földözete alatt Verbász felé visszahúzódik, majd a csatorna jobb partján

vett állodásából is kiveretve Kis-Kérre futamodik. Ezalatt Veprovác és Keresztül felől K m e t y tábornok is megtámadja a K u l á n fekvő L e d e r e r - dandárt, F ő l d v á r ról indult csapataink pedig d. u. 4. órakor Láng- dandárnokot támadják meg, ki a mieinket visszanyomva M o s s o r i n felé húzódik el. Jellacic éjfélnél után 2. órakor K á t y nál szedi össze szétszóródott csapatait. Veszteségünk 81 halott s 141 sebesült, az ellenségé 200 halott s 500 sebesült.

Feldz. 254—267. I. R ü s t. II. 181—189. I. B e r. I. 159. I. Frey III. 160—162. I. Kossuth hiv. jelentése H o n v. 175. sz. v. ö. 195-sz. (A hivatalos „Feldz ug“ általában mindenütt túlzott kímélettel sőt hízelgéssel tárgyalja Jellačićé, e „grata persona“ hadműveleteit.-így „fontos sztratégiai eredményiiek“nek mondja a kátyi és óbecsei harcokat, holott tudva van, hogy a kátyi ütközetre Újvidék eszélytelen ostromlása és haszon nélküli elpusztítása *következett*, O-Becsét pedig miután Jellacic meg nem erősíté, 4-ed napra Vetter ismét elfoglalta s ily módon a taktika folytán nyert pillanatnyi előnyök a sztratégiai hibák által tökéletesen elvesztek. A bán a helyett, hogy, mint a Főlség kívánata magával hozta volna (214. 1.), gyors előnyomulással kezdte volna meg a támadó hadjáratot, egy a hosszas háború alatt elpusztított s az ő támpontjától is elszigetelt területen, egy ellenséges várat háta mögött hagyva, várakozásban tékozolá az időt, miközben a honvédsereg nyakára nőtt s három oldalról körülfogta. A fentebbi vereség után Szalánkeménél átkelvén a Dunán, Karlovicz és Kamenicz közt helyezte el seregét s ezen állásban hagyta mindaddig, míg Haynau a Bánságból kezét nem nyújt neki (aug. 16.), midőn azonban már nem volt kivel verekednie.

D e r r a őrnagy a verbászi ágyúzás hallattára a B e g a mentén álló osztrák-szerb őrhadat P e r l á s z nál reggeli 8. órakor megrohanja, de az átjárást négy órai folytonos harc után sem képes birtokába keríteni. Veszteségünk néhány halott és 41 sebesült, az ellenségé 6 halott és 27 sebesült.

Feldz. 268. I. Hiv. jel. H o n v. 182. sz.

Júl. 15. Vasárnap.

Aulich tábornok rendes hadügyminiszternek kinevezetik.

Klap. Mem. 420. I. Feldz. 283. I. (júl. 16.).

Második vácsi ütközet. Görgei hadseregének a Paskevics fővezérlete alatt álló orosz erő, melyet a magyar vezér Szolnoknál lenni hitt, útját szegi. Előhadunk Görgei Ármin őrnagy vezérlete alatt kora reggel érkezik Vácra, honnan Beboutoff muzulmán és kaukázusi lovasait rövid csatározás után Kis-Ujfalura kergeti. E hírre Rüdiger tábornok Sasért küld, hogy Godöllőről 22 lovasszázaddal és 8 ágyúval Vác ellen nyomuljon elő, mi déltájon megtörténik, azon különbséggel, hogy Sas egész seregét (8 zászlóalj, 22 lovasszázad és 32 ágyú) magával hozza. Ezalatt Rüdiger Offenbergtábornokot is (48 lovasszázad) Újfaluba rendeli Sas támogatására. Déltájon Sas és Offenberg egyesülve támadást intéznek s velök a Hétkápolnánál állást vett Görgei Ármin és Nagy-Sándor (I. hadtest) tábornok tűznek össze, mégpedig kedvező eredménnyel, a szödi szőlőkből s a dukai hegyekből elervén a kozákokat. D. u. 3. órakor a Gombáspatak mentén elhelyezkedett Leningen tábornok (3. hadtest) támad Sas újabb lovassággal erősítétt jobbszárnya ellen, ki ugyanekkor Nagy-Sándorra intéz egy erős lovastámadást, melyel a császárhuszár-ezred erejét megtöri. A kölcsönös ágyúzás késő estig tart, miközben az ellenség csapatai a dukai hegy és a szödi szőlők előtti szabad térségen védelmi állásban tartják magokat, az éj beálltával pedig visszahúzódnak a harcztérrel.

Görg. II. 255 — 259. I. Bcr. I. 179 — 183. I. Feildz. 188. s köv. I. Lapin s. 130—134. I. Görg. és a Vil. 18 — 22. I. Szil. F. Tört. 391. I. Paskievics Kuprianoff és Rüdiger hadtesteikkel júl. 9-én indult el Miskolczról és vidékéről s azon szándékkal igyekezett Hatvan felé, hogy Görgői előtt a pesti és vácsi utat, hol Vysockival egyesülhet vala, bevághassa. Júl. 12-én Beboutoff vezérőrnagyot küldi Vácra, hogy hozzon hírt Görgeiről. Júl. 14-én éjjel már értesül, hogy ellenfele Szobbonvan s ehhez képest következő tervet adja ki. Sas menjen Godöllőre Görgeinek Vysockival való egyesülése megáttalására, Kuprianoff és Rüdiger (összesen mintegy 45 ezer ember) Aszódon maradjanak s innen egyenes vonalban induljanak Görgei ellen. Az élelmi szekerek (mintegy 4 ezer db.) Hatvanon, Cseodaeff hadteste Mezőkövesden álljanak. Paskevics szándéka volt csak júl. 16-án lépni fel támadólag s Rüdiger is azért rendelt csupán lovasságot Beboutoff segítségére, hogy ekkép nem leend kénytelen idő előtt megkezdeni a harcot. De Sas egész erejét harcza vezetésén, a

fővezér tervét elrontotta. — Görgei Komáromból lett kiindulásáról a kormányt egy igével sem tudósítá, s ez és a nagy közönség egy darabig egyáltalában semmit sem tudott sorsáról; a kósza hír néha győzelméről, majd tönkre veretéséről, majd az oroszokkal szövetségkötéséről szólt, júl. 26-án pedig egy hivatalos közlemény annyit mond róla, hogy Pozsony nál Radeckzivel csatázik (H o n v. 179. sz.). Perczel számítva arra, hogy Görgei Vác felé a Duna balpartján is vonulhat le, ennek megkönnyebbitésére júl. 13-án S z o l n o k ról előuyomnl, júl. 15-én Abony nál állott s parancsa volt hátulról megtámadni az oroszokat, mihelyst értesül, hogy Görgei Vácraól délnek indul.

C1 a m - G a 11 a s Ede altábornagy a B e m által márczius-bau és májusban Oláhországba kivert osztrák sereget (11⁵/₆ zászlóalj, 16 lovasszázad és 36 ágyú) a töröcsvári szoron át E r d é l y be vezetí s vele Brassót megszállja, hol L ü ders tábornagy Rennenkampf vezérőrnagy dandárát (2 zászlóalj, 8 lovasszázad és 8 ágyú) Clam rendelkezése alá bo-csátja.

F e l d z. 49b. 1. 15 e r. I. 152. 1. S o m. 88. 1. K ő v. E. T. 252. 256. 1. Clam aug. 4-én kiáltványt intéz a székelyekhez, kiknek, „eltán-torodottságból eredt boldogtalanságukat tekintve és sajnálva,“ engedelmesség esetére közbocsánatot ígér. De ha meg neín térnek „a legke-ményebben fog velök bánni s azon helységeket porrá téteti, melyek csak a legkisebb ellenkezésben találatnának.“ E szózat még nagyon kegyelmes azon nyilatkozmányhoz képest, melylyel Dániel es. k. osztrák biztos a Bein után Moldvából bejött M o l l e r táborából aug. 10-én megtisztelé székely atyánkfiait. Dániel megparancsolja, hogy senki tovább „e piszkos forradalom gyalázatos eszközévé felhasználtatni“ magát ne engedje, hanem „császár Ófelségéhez“ visszatérjen. „E nemes nézettől vezéreltetve legfelsőbb helyről nyert kegyelmes utasításnál fogva“ megrendeli, hogy a fegyverek és löszerek 24, illetőleg 36 és 48 óra alatt beadassanak, mert a kinél ezentúl találatnak „mint pártütő azonnal főbe lövetik... Egész faluk, melyek e rendeletet pontosan tel-jesíteni elmulasztnák, mint megátalkodott pártütő fészkek kizsákmányol-tatván, azonnal porrá tétetnek“ stb. (A kiáltvány Kőv.-nál O. 201. 202. 1.). E derék férfi, ki a dsingiskámiizmusban a muszkát nagyon sokkal túlhaladni akarta, hazánkfia volt.

Júl. 16. Hétfő.

Szeretfalvai ütközet. Grotenhielm altábornagy Bem elutazásáról értesülvén (1. júl. 9.) P a w l o f f dandárnok-

kal Damaszkín alezredes székelyeit (mintegy 3 ezer ember s 14 ágyú) Szeretfalvánál megtámadatja. Damaszkín, ki nek Bilakon és Galacson lévő jobbszárnyai csapatait egyideűleg maga Grotenbielm szétkergette stekei hátrálási vonalát is elvágta, csakhamar feladja állodását s csapatai egy részével, T á c z o n át véresen tíldözttetve Szent-Györgyre hátrál. Kálnoki őrnagy. Nagy eső. Veszteségünk csupán Táczon mintegy 50 halott s 2 ágyú, az ellenségé összesen 7 halott és 27 sebesült.

B er. I. 144. 1. F e l d z, 514. J. Som. 84. 85. 1. Kőv. E. T. 254. 255. 1. Kővári szerint a hátráló sereg még azon éjjel Szász-Régenbe érkezvén, ott az elkésett I u z é d i Samuval egyesül s kívánni kezdi, hogy az utóbbik vegye át Damaszkíntól a vezényletet (R.d.g.r ezt valótlannak mondja; szerinte „Inczédi köztünk sem volt s a sereg nem In c z é d i t, hanem K á l n o k i t őhajtá vezérül“).

Seregmozdulatok Váczon. Paskevic s tábornagy éjjel (júl. 15. és 16. közt) Hártján nál rendezi csapatait, várva G ő r g e i támadását s Haynau megjelenését annak háta mögött. Görgei azonban az orosz főerő jelenlétéről meggyőződév, délben arra határozza el magát, hogy a túlnyomó ellenséges erővel harzba ereszkedni nem fog s ez okból a Gödöllő felé való áttörés eszméjével felhagy, hanem miután annak is híret vette, hogy Ram be rg hadteste a Duna balpartján Pest felől húzódik fel ellene, a l o s o n c z - m i s k o l c z - t o k a j i kerülőn vonuland le a délvidékre. D. u. 4. órakor az orosz előhad (Kaufman tábornok) Vác ellen ágyúzást kezd, melyet azonban Paskevic s nemsokára megszüntetni parancsol. Görgei hadserege éjjel a postaúton R é t s á g felé megkezd elvonulását, mi azonban a sereghez csatlakozott polgárrendű menekülők több százra menő szekerei miatt főleg a város északi szélén lévő hídnál annyira akadályozva és feltartóztatva lön, hogy reggelre csapataink fele része sem hagyhatta el Vácot. Födözeten Lein gen tábornok (3. hadtest). Másnap

Júl. 17. Kedd.

Harmadik váczi csata. Paskevic s tábornagy virradtkor erős lovascsapatot küld Vác ellen szem legezésre. E lo-

vas had, miután Nagy-Sándor tábornok (1. hadtest) előőrseit gondatlanul visszavonta, a Hétkápolnánál állást vett Görgei Ármin őrnagy balszárnyát megkergeti s a város utczáiba űzi. Görgei Ármin ugyan mihamar rendbeszedi s a városból délre kivezeti hadát, azonban Leiningen tábornok (3. hadtest) egyik érkező csapatát félreértésből ellenségnek véelve, Vác nyugoti szélén a Duna hosszában ismét futásnak ered. Az oroszok ekkor ellenállás nélkül benyomulnak a városba, de a honnét Leiningen említett csapata s a magát másodsor is rendbeszedett Görgei által nemsokára kiveretnek. Ezalatt a 3. hadtest másik fele a Gombás patakon túl vesz állodást, Görgei Arthur tábornok pedig rettenthetetlen bátorsággal rendezi seregének északra vonulását, miközben a város szélén lévő hídnál ismét tömérdek vesződsége és akadályoztatása volt a futó csapatok s a málhás szekerek miatt. Paskevicss ekközben, a magyar vezér tervén keresztül látván, R ü d i g e r tábornokot rendelí a város ellen, egy másik csapatot pedig Vác keleti részének indíttat. Leiningen ekkor a s z ö d i szőlők felé tesz egy győződelmes előnyomulást s hadteste egyik részével Rétságon vétet állást, másikkal pedig Görgei Ármin ágyúinak védelme alatt ettől jobbra Vác északi része előtt helyezkedik el, hol utolsó katonái a felgyújtott hídon épen akkor vonulnak keresztül midőn a nyomában lévő Rüdiger az északi kijárást megtámadja. Leiningen R é t s á g nál Pöltenberg tábornokkal egyesülve késő estig vív az oroszok ellen, midőn a község felgyújtatik. Görgei főerege e nap Vadkerten száll táborba. Veszteségünk a júl. 15. és 17. harcokban összesen ezer fogoly, 1 ágyú, 2 zászló s csupán a váci kórházakban hátramaradt 130 sebesültünk, az oroszok vesztesége 146 halott, 303 sebesült.

Görg: II. 259 — 275. 1. Ber. I. 182—190. 1. F e l d z. 191. s köv. 1. Éfist. II. 231 — 236. 1. Szil. F. Férf. 26. 1. Vah. III. 147 s köv. 1. Paskevicss Váczon Görgei *teljes megsemmisítésére számított* s hogy ez nem történt, Haynaura vetett, ki júl. 10. abbeli ígéretét, hogy Gürgeit a Duna bal partján üldözni fogja, nem váltotta be. Haynau, hogy magát Paskevicssnak alá ne kelljen rendelnie s legyőzetésünk dicsőségét az osztrák fegyvereknek szerezhesse meg, igyekezett mentül messzebbre távozni az orosz főerőtől. Paskevicss viszont óvakodott neki támogatására lenni s csupán a végző esetet tartotta szem előtt, hogy t. i.

Haynaut „megmenthesse,“ ha netalán túlnyomó erő által szorongattatnák. Ily módon lehetségessé vált, hogy hadaink a roppant túlnyomó erő ellenében is tovább húzassák a háborút, sőt az is, hogy Görgei Vácraól visszafordulva Bécsset rohanja meg és foglalja el. Haynau ugyan a váci ütközet után felhívta az oroszot, hogy Grabbét állítsa Komárom elébe, egy hadtestet küldjön Szolnok és Nagy-Várads felé, többi csapataival pedig üldözze Görgeit a felvidéken, de a különben is bosszús Paskevics ezen tervet, mint a mely az ő erejét a magyar főhadsereggel szemben nagyon megoszlatta volna, „visszaütötte,“ egyszersmint júl. 19-én megírta Haynau-nak, hogy a Közép-Tisza védelmére ő küldjön egy hadtestet, különben Panutinét visszaveszi tőle. Haynau Szolnok megerősítését elvállalta, de nem fogatosította (Ber. II. 14. 15. 1.) mindaddig, mígnem Paskevics egy másik fenyegető levelet küldött hozzá, a midőn Benedek dandára csakugyan megszállja Szolnokot (júl. 27.) Haynau úgy bosszulta meg magát, hogy Pesten az orosz sereg számára felhalmozott élelmi készleteket lefoglalta, s Zichynek kijelenté, hogy ő még az élelmiszereket szállító előfogatókat sem engedheti át, mert szüksége van rájuk. (Ber. II. 63. 1.) Paskevics Görgeit markából kisiklani látván, sőt mint az orosz munka bevallja, egyidőre még nyomát is elveszítvén, nem tudta mihez fogjon. Egyelőre Kuprianoffot és Rüdigert Vác tájékán hagyja „bevévárni, mihez kezd Görgei.“ E hűleiséget az osztrák kommentáló így emeli ki: „Hogyha nyert csata után oly óriási túlnyomóság mellett, mint a minő itt volt, semmi megerősített pont által, semmi területi akadály által sem gátoltatva megállunk, bevévárni azt a mit az ellen tenni fog, a helyett, hogy mi szabnék elibe a törvényt, akkor természetesen minden további kombináció lehetetlen és fölösleges.“ (Oest. 13. 1.) Majd hírére vevén Paskevics, hogy Gyöngyös és Hatvan tájáról Perczel által hátban fenyegettetik, málhás szekereit Pestre rendeli s ennek védelmére T o l s t o y tábornokot küldi egy erős hadosztállal. Görgei nyomába Rüdiger A n r e p tábornokot mozdítja előre Vadkertről B.-Gyarmathig, ettől kezdve pedig csak Chroul e f f ezredet (3 lovasszázad és 2 ágyú). Végre a fővezér Görgei l o s o nézi útjáról értesülvén, üldözésére júl. 19-én Sass tábornokot (22 lovasszázad s 8 ágyú) indítja útnak, maga főerejével, a hegyi utaktól s az ellenséges érzelmi lakosságától féltében, utána nyomulni nem mervén. E helyett Kuprianoffot és Rüdigert Gyöngyös re, Cseodaefet Kápolnárol M. K ö v e s d re rendeli, czélul tűzvén ki Görgeinek a Tiszaán átkelését megakadályozni. Majd attól tartván, hogy Görgei közléki vonalait elvágja s Kassán és Eperjesen lévő raktárai ellen fordul, júl. 2 2 én Rüdigert P a t á ról Pétervásárára mozdítja, azon utasítással, hogy ha Görgei északra nyomulna, mindenütt üldözze. Másnap azonban Pétervásárárol ismét visszarendeli Hatvan irányában, s meghagyja neki, hogy júl. 26-ra Kerecsendnél legyen, hová Kuprianoffot

is rendelő. Ezalatt a miskolcz-tokaji vonalon Görgői sarkába Cseodaeff parancsoltatott, de júl. 21-én Miskolczról ez is visszarendeltetett Ábrányba, minek következtében Görgei a Sajó-vonalt háborítás nélkül megszállhatta. Hogy micsoda okszerűség és összhang volt ezen ide-oda szaladgálásokban, annak előadását még a hivatalos B e r. sem meri megkísérlem. A zűrzavart csak Haynau történetírója deríté fel, ki világosan kimondja, hogy Paskevics ez időben tökéletesen elvesztette tájékozását s anyira desperált, hogy egész hadseregével vissza akart hátrálni Kassára, nehogy Görgei közléki vonalait és raktárait hatalmába kerítse. „Szerencsére“ úgymond a történész „ezen hátramenő mozdulat eszméjével ismét felhagyott.“ (0 e s t. 17. I.).

Júl. 18. Szerda.

Pöltenberg tábornok (7. hadtest) Görgei északra húzódását fődözendő, d. e. Balassa-Gyarmath és Vadkert közt a Ló kos pataknál az üldözésre kiindult Anrep tábornok ellen (28 lovasszázad s 8 ágyú) ágyúzást kezd, majd folytonosan harczolva B.-Gyarmathig húzódik, hol a hátvéd tisztét Nagy-Sándor tábornok (1. hadtest) veszi át, azonban ő feladatát nagyon silányul teljesíti, mert az ellenség előtt egyetlen egyszer sem állapodik meg, hanem hátráló csapataival minduntalan a főserég sarkában jár, éjjel pedig egy vaklárma következtében rémült zavarba esik s ezzel az egész kifáradt hadsereget féket és rendet vesztett ijedelembekeveri. Görgei fejsebében beteg.

Görgei II. 278. 279. 332. I. B e r. II. 4. 1.

Júl. 19. Csütörtök.

Haynau osztrák fővezér Buda-Pestre teszi át főhadszállását s kemény fenyegetődzések közt dorgálja a főváros lakosságát. Midőn az osztrák csapatok kevés idővel ezelőtt elhagyták a fővárost, lehetetlennek tartották, hogy „ismét blitlenül és ellenségesen“ lépjenek fel ellenükben annak lakosai, de ebbeli hitőkben „keserűen csalatkoztak.“ „Ti nagyobb részt németek nyelv és erkölcs dolgában, részt vettetek azon törekvésben, hogy egy istentelen szájhős kíséretében egy magyar köztársaság ábrándszerű épületén dolgozzatok. A nemes H e n t z i

és vitéz bajtársai vére részben a ti fejetökre száll... Üldözték a jó érzelmiteket magatok között... Én saját elpusztításokkal és várostokéval bosszút állhatnék rajtatok, de császárom és uram nagylelkúségét követem. Fogadjátok azonban egy régi hadfi intő szavát, ki megmutatta, hogyan váltja be adott szavát. Halálfia lesz rang- és nem különbség nélkül a legrövidebb idő alatt a bűntény színhelyén mind az, a ki szóval, tettel vagy forradalmi jelvények viselésével a lázadók ügyét gyámolítani merészkedik, a ki osztrák vagy orosz katonát szóval vagy tettel megsért s a ki magánál fegyvert rejteget.“ — Egy másik kibocsájtvány szerint a fővezér a pesti és ó-budai zsidóközsegekre, melyek „többszöri valóban gyalázatos és törvényellenes magaviseletöknek átalában, különösen pedig a lázadók ügyének többszöri felkarolásával és gyámolításával“ nyilvános bizonyítékát adták, következő sarcz vették: 40 ezer db. gyalog katonaköpeny, 8 ezer db. lovas katonaköpeny, 40 ezer gyalog nadrág, 24 ezer lovas nadrág, 12 ezer lovas felsőnadrág, 60 ezer pár német csizma, 20 ezer pár magyar csizma, 15 ezer bakkancs, 60 ezer ing, 6 ezer gatyá, 20 ezer nyakravaló, 16 ezer nyakfátyol, 16 ezer rőf szürke posztó, 30 ezer rőf fehér posztó, 800 mázsa talpbőr, 400 mázsa felsőbőr, 300 mázsa középs talpbőr stb. stb. stb. késedelmi sarcz az első napra 500 ft. a 2 ikra kétszer, a 3-ikra háromszor anyi, s így tovább.

A két okmány Samml. 126—128. 1. V. ö. F e l d z. 155. 1. Más nap közzé teszi a fővezér, hogy a lakházak a netalán elrejtett fegyverekért sorra motoztatnak s üres lakásokban lévő fegyverekért „a halálbüntetés a felügyelőt vagy házmestert éri; utczákon 10 embernek együttállani nem szabad, ellenkező esetben egyszerű felszólítás után az örök tüzet adnak; a nemzeti ruha, háromszínű jelvények vagy vöröspántlika viselői „kérdés nélkül... rögtönbíróság elibe állítatnak és agyonlövetnek.“ (A hird. i. m. 129. h.) Haynau júl. 24-én hagyta el serege egyik főrezével (Liechtenstein Ferencz) a fővárost, mit egy kegyetlen hangú fenyegető szózatban tudat a lakossággal, melynek, ha a rendet megtörné s hátrahagyott katonáit megsértené, világosan megígéré, hogy városukat „Brescia a sorsára“ fogja juttatni. (E szörnykiáltvány i. m. 131. 1.).

Guyon tábornok a titteli főnsík ellen reggeli 6. óra kor Vilovánál szemlegezést erőltet s két óra hosszat ágyúz-

tat, mit azonban az ellenség csak gyöngén viszonzoz. Guyon ekkor Kovil-Szent-Iv anyra visszahúzódik.

Feldz. 270. 1.

R ü d i g e r orosz tábornok Balassa-Gyarmathról egy udvarias hangú levélben felszólítja Görgei Arthurt, hogy miután hadserege az oroszoktól győzödelmesen üzelve veszélyes helyzetbe jutott, lépjen „az alkudozások ösvényére, s közölje vele föltételeit, melyek mellett a reá nézve egyenetlen küzdelemnek végét szakíthatná, s ő igyekezni fog azokat Paskevicsnél szorgalmazni“ (solliciter). — Görgei e levelet júl. 23. és 24. közti éjen Alsó-Zsolcán vévén, júl. 24-én válaszul írja Rüdigernek, hogy miután nem arról van szó, hogy a veszélyből magát és seregét, hanem hogy „szegény szorongatott hazája politikai léteit megmentse,“ hadseregével „mindaddig kénytelen harcolni, míg békés polgártársai a leigáztatás veszélyétől meg szabadítva nem lesznek, vagy magunk is dicsőséggel elveszünk az egyenetlen harcban.“ Egyébiránt az egyes hadvezérekkel való alkudozással aligha lehet czélt érni. Ha Paskevics az ország ideiglenes kormányával alkudozni akar, közölje vele (Görgeivel) föltételeit, ő kötelességének tartandja a titkok értekeződések megnyitását eszközölni.

Rüd. lev. Görgeihez s ennek válasza Szem.-nél II. 103—107.1. Rüd. levele még Görg.-nél II. 301. 1. Mindkét levél kézbesítője egy hölgy, Laplnski szerint Görgei nőrokona volt, ki ez utóbbik levelével júl. 24-én éjjel Szikszón hált, hol Nagy-Sándor, gyanakodván Görgeire, ennek Rüdigerhez írott levelét titkon hatalmába ejti, feltöri, elolvassa, s ismét lepecsételve a hölgy holmija közé visszadugja. Nagy-Sándor néhányad magával ellenpártot képezett Görgei táborában „de“ mint egy hadtestebeli tiszt írja „sokkal gyöngébb és következetlenebb volt, hogysen az ügyes és hatalmas cselszövő (Görgei) ellen valamit kivinni képes lett volna. Hiába ösztönözték meghittéi, hogy válják külön, s utazzék el saját felelősségére, midőn a többiek példáját önként követni fognák. Többször elszánta erre magát, de egy negyed óra múlva ismét megváltoztatta szándékát.“ (Lap in s. 145.1.) Rüdigernek valószínű célja volt e levél Írásában, miután maga visszarendeltetett, biztonságot szerezni a Görgei nyomában lévő Chrouleffnek.

Júl. 30. Péntek.

Az első orosz tábornöket Görgei hadi-szállásán. Chrouleff ezredes (3 lovasszázad s 2 ágyú) Losoncra előnyomulván, onnan Nagy-Sándor előőrseihez egy tisztet és egy trombitást azon üzenettel küld át, hogy tegyék le a fegyvert, különben megtámadja őket. Az ezredes N agy-Sándortól Görgeihez utasítatva, ebhez éjjel két követet (Kotlaroff százados és Rüdiger alhadnagy) indit, megígérván, hogy míg a követek vissza nem térnek, addig nem támadja meg a mieinket. A követek Görgeihez Rima - Szombathba érkezvén, Paskevics nevében, kitől azonban semmi megbízó levelük sem volt, fegyverletételre és seregén ek szétosztására szólítják fel a magyar vezért s előlegésen 48 órai fegyvernyugvást kérvén, és kívánván, hogy nemcsak a tartalék, hanem az előőrök is még azon éjjel Losonc mögé húzódjának vissza. Görgei a követekkel való beszélgetést ravaszul használja fel, hogy kitudja az orosz hadak állását, s míg a követek a fegyverletétel föltételeit írásba teszik, addig ő levelet irPas- k évi esnek (Rima-Szombat, júl. 21. hajnali 2. óra) hogy a fegyvernyugvára nem áll rá, a fegyverletétel dolgában pedig magától nem adhat feleletet, miután e tárgyban előbb meg kell kérdeznie hadseregét. Négyszem közt azonban Kotlaroff- nak kijelenti, hogy Magyarország szorultság esetén inkább elvállalna egy orosz fejedelmet, mint egy osztrákot, s hogy Paskevics ezen ügyben a magyar kormányval alkudozhatik. Reggel felé a követek visszatérnek Losoncra, Sass tábornok pedig ugyan oda Chrouleff támogatására s Görgei üldözésére megérkezik.

Ber. II. 11. 12. 1. Görg. II. 283 — 287. 1. Görgei levele Paskevicshez s alvezéreihez Szem.-nél II. 99 —102. 1. Ez utóbbik még L a p i n s.-nál 143. 1. K ü s t. II, 242 — 246. 1. A vácz-losonci hátrálás alatt csapataink igen sok sanyarúságot láttak. „Vácztól kezdve sem kenyeret, sem húst nem láttunk“ így ír Lapinski, „s a szegény katonák kénytelenek voltak kiásni a burgonyát a szántóföldeken és megsütni, hogy éhes gyomrukat valamivel megtölthessék. Egy ital bor sem üdíté fel a lankadozót, ki éjjel ört állni s nappal harczolni kény-

szertült. . . A lovak csak rősz szénát és szalmát kaptak, néha semmit; zabra gondolni sem lehetett, s gyakran kidőltek a szegény párok s ott kellett hagyni őket az útfélen. A lovasság egy nehány nap alatt többet szenvedett, mint az egész hadjárat alatt. . . Végre Losoncra értünk, hol a katonák kenyeret és húst kaptak.“ E nyomorú utazás alatt egy képtelen hiedelem gyökerezett meg hadfiainknál, hogy t. i. az oroszok készek velünk szövetségre lépni Ausztria ellen. Az oroszok emberséges bánásmódja a hadifoglyokkal s a megszállott vidékekkel és nyíltan kimutatott gyűlöletük az osztrák katonák iránt elősegítették e balvélemény kifejlődését. „A hiszékeny magyarok“ így ír a lengyel Lapinski „annyira el hagyták magokat bolondíttatni, hogy sokan Konstantin nagyherceget már valósággal a magyar királyi trónon látták, főképp miután egydő óta sok efféle hírek keringtek a hadseregben, melyeket Görgei emberei terjesztettek. Ezen eszme már annyira hatott, hogy midőn az ellenséges táborkövetek bekötött szemekkel keresztülvezettek a táboron, hosszas Éljen kiáltások fogadták az oroszokat.“ — A táborkövetek által Írásba tett föltételek a fegyverletételre vonatkozólag ezek voltak: 1. a tisztek rangjuk megtartásával orosz szolgálatba léphetnek vagy szabadon bocsáttatnak; 2. a legénység fegyverét lerakja s azután az osztrákokhoz átmehet vagy haza bocsátatik. (A követek irata S z e m.-nél II. 98. 1.). E föltételek legkézzelfoghatóbban bizonyítják, hogy az oroszok célja a követküldésben csupán Görgei és katonái félrevezetése volt, főképp oly célból, hogy miután Chrouleff csekély erejével igen veszélyes közelségig nyomult elő csapatainkhoz, ezektől meg ne semmisíttessék, hanem S a s s megérkeztéig békességben maradjon. Ez alkalommal történt, hogy a két táborkövet Görgei környezetéből két tiszttel katonajelt (Dienstzichen) cserélt. E dolognak Sass és Chrouleff azon értelmet adták, hogy az orosz táborköveteket maga Görgei ajándékozta meg s ennélfogva a szentpéterei levelet (I. júl. 2 3.) vivő magyar táborkövetektől Görgei számára viszon ajándékkul pisztolyaikat küldötték el. Görgei erre a két orosznak saját pisztolyaiból küldött egy párt. Paskevics azonban aug. 4-én alkalmilag visszaküldette Görgeinek pisztolyait, nem tartván megengedhetőnek, hogy tisztjei Ausztria ellenségeitől ajándékokat fogadjanak el. Görgei tehát szintén vissza akarta küldeni Sassnak és Chrouleffnek fegyvereiket, de a táborkövet nem érzé magát felhatalmazottnak arra, hogy azokat magához vegye s Görgei pisztolyait visszavitte az orosz-táborba. — Ez volt a történet, melyet az izgatott kor közvéleménye a legképtelenebb hírek alapítására és terjesztésére zsákmányolt ki.

Túrai ütközet. Ferczel Mór tábornok (17 lovasszásad s 12 ágyú) Nagy-Rátáról Fénsszarura nyomulván elő, innen az orosz uhlánokat lovashada egy részével kora hajnalban Tarára kergetteti. Ez eset hírére T o l s t o y tábornok (Rü-

diger hadtestéből) A s z ó d ról előre indul s hadát (8 zászlóalj, 21 lovasszázad, összesen 10,500 ember és 38 ágyú) Túra előtt harcizrendben kiállítja, azonban a magyar lovasságot igen túlnyomó erejűnek tartván, lőtávolon kívül veszteg marad. A miéinknél a jobbszárnyon Thworznicki, a balon Perceze I., a középben Dessewffy vezényelt, jelen lévén Mészáros és Dembinski fővezérek is. Vége d. u. I. óraker jobbszárnyunkon Dembinski megkezdi a tüzelést, melyet Tolstoy is viszonzoz. Kölsönös ágyúzásban körülbelől egy óra telik el, midőn mindkét szárnyunkról lovastámadás intéztetik az ellenség ellen, melynek lovas csapatai több ízben visszaveretnek, de az orosz ágyúk tovább nyomulásukban mindannyiszor feltartóztatják a mieinket. Estefelé Labintzoff tábornok tetemes erővel érkezik az oroszok segítségére, mit észrevévén a mieink, az egész vonalon félbeszakítják a harcot, s miután Vysocki is hozzájuk csatkozott a Felső-Szent-Györgyön maradt gyalogsággal, Nagy-Kátára s A b o n y b a hátrálnak, a nélkül, hogy üldöztetnének. Veszteségünk összesen 100 ember holtakban és sebesültekben, az ellenségé 9 halott és 59 sebesült.

Függ. III. 332 — 334. I. (Mészáros emlékiratai után). Ber. III. 8—1 I. I. F e l d z. 196. I. E harcznak, mint maga Perczel írja, célja lett volna „a Pest, Hatvan és Gyöngyös körül összpontosuló ellenséget a szegedi irányból s Görgei üldözésétől elvonni s tervében megzavarni“ (Perczel a Feldz.-nál i. h.), mi végett neki szándékában volt az ütközet után Jász-Berényen át Kápolnára előnyomulni, de ezen mozdulatnak a fővezérek ellenszögeztek magokat, kik a tiszai átkelés s a Bács-Bánságba vezető vonal védelmét sürgették. Perczel, bár a fővezérségnek már előbb kereken felmondta az engedelmességet, az oroszok túlnyomó ereje felől meggyőződván s az osztrákok előnyomulásától meglepetvén, maga is letett nemcsak minden támadó, hanem minden védelmi tervről is. Júl. 23-án Nagy-Körösön, 25-én Kecskeméten, 26-án F é l e g y h á z á n, s 28. és 29-én Szegeden volt, hátán hordozván mindenütt egy napi távolban az osztrákokat. (F r o n y á l — III. 164. 165. I.— Dembinskinék egy Kossuthhoz írt harci tudósítása közöltetik (Gyöngyös júl. 24.) mely szerint ő júl. 24-én hajnali 2. órától d. e. 10. óráig az orosz sereget Hatvanon meglepven zavarba hozta s roppant veszteséggel (12 ágyú, 800 fogoly s minden podgyász) visszakergette. E tudósítás azonban valami koholt mű, miután tartalma nyilvános valótanságról szól).

Lüders tábornagy Talmácsnál Ihász alezredest (mintegy 2 ezer ember s 8 ágyú) korán reggel megtámadja s a természettől is megerősített állodásából kivervén, B o i c z á n át a vöröstoronyi szorosba nyomja, melynek hátulról különben sem védhető sánczait rohammal szintén birtokába veszi. Ihász a vesztegháznál még egy utolsó állodást vesz, de majd megkerültetvén, ezt is feladja s folytonos üldöztetés közben Oláliországba hátrál, hol Ki ni ennél megmaradt csapatai déltájon török katonaság előtt lerakják fegyvereiket, melyek az oroszoknak kiadatnak. Vesztességünk 300 fogoly, az oroszoké 14 halott és 66 sebesült. A törökök előtt meghódolt 31 tiszt és 987 közlegény, kik W i d d i n be vitetnek.

Ber. I. 153. 1. Fel d z. 501. Som. 90. 1. Köv. E. T. 257. 1. C z e t z Bem's 337. 1. V a h. III. 55 1. Lüders júl. 18-án Szakadát-nál kelt át az 0 11 o n, s hogy a mieinket megkerülje, Hermányon és Vestényen át nyomult a talmácsvöröstoronyi úton.

A Brassó elfoglalására törekvő Bem altábornagy Clam-Gallas osztrák altábornagy középhadát (Van-der Null) Sepsi-Szent-Györgyről elveri, jobbszárnyát (Rennenkampforosz dandára) aFekete-Ügytől szintén elszoritja, s a várost d. u. 5. óraker megszállja. Más nap

Júl. 21. Szombat.

Bem Uzőn és Sepsi-Szent-Györgynél megújítja támadását, azután pedig a vezényletet G á l Sándor ezredesnek adván át, hadának egy részével az o j t o z i szoros felé Moldva ország nak indul, melynek határát júl. 23-án lépi át.

Köv. E. T. 257.1. Czetz. 237. 1. Feldz. 520. 1. (v. ö. júl. 10. jegyz.). Clam ezután a mieink tulnyomósága felől ábrándozva, sietve . irt Lüdersnek, hogy jöjön segítségére, minélfogva Lüders Gyula-Fehérvár fölmentését egy időre elhalasztani kényszerült.

Lüders tábornagy Nagy-Szebent megszállja. Az 500 főnyi s 2 ágyúval ellátott őrség a szászok fővárosából előző nap Medgyesre elvonul.

Ber. I. 155. I.Köv. E. T. 257. 1. S z i 1. F. Férf. 83. 1.'

Damaszkin alezredes Grotenhielm altábornagynak Tekénél, Inczedy alezredes Wladislawlevics tábornoknak Nagy-Sajónál útját állják. Amott rövid harc fejlődik ki, melyből Damaszkin Szász-Régen felé hátrál, minek hírére Inczedy is visszahúzódik. Másnap Grotenhielm D é d r á d előtt egyesíti hadoszlopait, honnan csapatainkat rövid ágyútűz után Szász-Régenbe szorítja.

K ö v. E. T. 255.1. Som. 36. 1. B e r. III. 42. 1. S z i l. F. Férf. 82. 1. F. Napj. 45. 1.

A képviselőház első ülése Szegeden Palóczy korelnöksége alatt. Szemere miniszterelnök az ország állását, haderejét s ennek elhelyezését tárgyalván, abbeli reményét fejtegeti, hogy az osztrák-orosz seregek, melyek létszámához képest a honvéderő soha kedvezőbb arányban nem állott mint most, lefognak győzteni, hogy a fellázadt idegen népfajok békésen le fognak csöndesedni, s hogy Franciaország segélyét, a többi európai udvarok pedig elismerésüket adandják a „jogszerű forradaloméban függetlenné lett Magyarországnak. Utána Hunfalvy Pál szól s kívánja, hogy a külföldi udvarokkal folytatott levelezés és a kormány viszonya Görgeihez terjesztesenek a ház elébe s adassék felvilágosítás az iránt, kicsoda követte el tulajdonképen a sztratégiai hibát Buda ostromoltatásával? S z e m e r e és Irinyi azonban kijelentik, hogy a kívánnaknak nem lehet eleget tenni.

Szeg. Hírl. 1849. 20. sz. Szemere beszéde még S z i l.-nál F. Napj. 47—54. 1. F. Férf. 393—403. 1. V. ö. Füg. III. 353. 1. (hol az ülés napja hibásan tétetik júl. 20-ikára).

Szemere miniszterelnök lemond hivataláról s felszólítja K o s s u t h o t, hogy miután ő mint kormányzó a minisztérium kezéből a hatalmat kiragadta s a formákon tényleg túltevéen magát, egy maga kormányoz, a felelősség pedig mégis a minisztériumra nehezedik, s miután az egyeduralkodás jövőre szükségessé is vált, hogy a rendeletek végrehajtása körül a sok pártvezér és korlátlan hatalmú tábornok ellenében rendszeres és erőteljes szigor gyakoroltathassék: mindezen okoknál fogva működjék oda, hogy diktátorság állíttassék fel, s vagy ő (Kos-

suth) vagy méginkább Görgei vegye kezébe a diktátorságot, miután ellenkező esetben „a vezetők közti egyenetlenkedés el fogja veszíteni a hazát.“

Sz. emlékirata K.-hoz S z e m-nél III. 153—159. 1. Kossuth Szemerének lemondására vonatkozólag azt felelte, hogy ne idézzen most elő zavart és rázkódtatást a kormányban, hanem maradjon helyén, minek következtében Szemere lemondását maga visszavette, diktátorsági tervével azonban nem hagyott fel. Miután ugyanis Kossuth Görgei vei találkozásra elindult, írt Kossuthnak júl. 25-ről, baráti hangon figyelmeztetvén, hogy ne becsülje túl saját tehetségeit, s őszintén kiegyezkedve Görgeivel, osztozzék meg ezzel a főhatalmon, — a polgári ügyekben legyen Kossuth, a katonaiakban Görgei a diktátor, s ugyanazon napról fölkerlte Görgeit is, hogy legyen közlékeny Kossuth előtt, jelentse ki őszintén vágyait, egyezkedjék ki ezzel, s hogy a nemzet hiába ne ontsa vérét, vagy lépjen vissza egyikőjük vagy oszszak meg egymás közt a főhatalmat, mely esetben a minisztérium kész rögtön lemondani. (Szemere levele Kossuthhoz és Görgeihez S z e m-nél II. 87—97: 1.). Szemere ezen lépéseire az is szolgált alapul, hogy a szegedi közvélemény szemében Kossuth naponként sülyedt. Görgei pedig hihetetlen magasra emelkedett, vagyis mint maga kifejezi „Kossuth erkölcsi tehetetlensége már ténynyé vált, benne senki sem bízott már, míg Görgei mint valami bizonytalan remény tündöklött a homályos távolban, a mennyiben t. i. jó szándékában bízni lehetett.“ A Szegedi Hírlap, mely a kormány Szegedre költözése után egyszerre kiemelkedett eddigi homályából a igénytelenségéből s a Közlöny mellett egyetlen lap volt a székhelyen, megróttá Kossuthot, a miért magát egy veszélyes udvarszerű női környezet befolyása alá engedő át, mely Görgei iránt gyűlölettel viseltetik, kimondá, hogy a „fényes orációk kora lejárt, a politikai kapacitás tűrjön míg béke lesz s a fenhangú orátor magyarazza ügyünket a népnél,“ hogy „a hadi kapacitások működését a kormánynak szabályozni nem szabad, hogy minisztérium döntson a haditervek felett s a harcban járatlan emberek jelöljék ki a vezérek utát,“ — hogy a kormánynak kötelessége Görgeit fővezérre tenni, hadd legyen ő Magyarhonban az, a mi 11 e m Erdélyben, Kossuthnál pedig maradjon a politikai kormányzat (A Szeg. Hírl. czikke Szil.-nál F. Napj. 68—71. 1.). Ugyan ezen lap júl. 21. számában ily cím alatt „So r-sunk és Görgei“ miután ez utóbbitak égig magasztaló, többek közt így nyilatkozik: „Ügyünk szent igazsága kezeskedik, hogy lesz mindig magasztos lekületű s lángtehetségű egyéniségünk a csatamezőn is, ki a forradalom anyagából merítve tetterejét, annak érdekeit kardja hatalmával érvényesítendő. Görgei volt ilyen férfiú ... a jövő titkai közé tartozik, vájjon nem lesz-e reá ezentúl még nagyobb szükség, mint eddigelé volt. Azt tudjuk minden bizonynyal, m i k é p ő meg-

bíztatás nélkül is, mindent megteend, mi hatásköréhez képest hatalmában álland, szabadságharcunknak óhajtott céljához vezetésére.“ Ájúl. 25. számban pedig ez áll: „Görgeinek közelebbről! elhatározó csatái fölemelték nevét s hazánk egy kijelölt harci rév kell, minő Washingtoné volt Amérikában vagy Napóleóné Frankhonban, kinek pusztá neve is páni rettegéssel töltse el az ellent.. . Magyarhon legnagyobb csatáinak hőse Görgei... Görgeit a sors megkínálni látszik a halhatatlanság koszorújával, ... legyen ő katona, legyen fővezér és semmi más, míg a nemzet nem fogja őt más kötelességekre szólítani“ stb. E cikkek kétségen kívülvé teszik, hogy a közvélemény örömmel üdvözölte volna Görgeit a diktátori polczon is, habár Kossuth iránt való kíméletből a dolog ily világosan nevéen nem szólított. A Szemere kettős diktátorsága azonban nemcsak tárgyi ellenmondást foglalt magában, hanem mint félrendszabály épen a legfőbb bajt, mitől mindenki szabadulni vágyott, hagyta volna orvosolatlanul. Kossuth mint szívnyomás az alvóra nehezedett a kormányra, Szemere ezt belátta, s a közvéleménnyel együtt meg volt győződve a kormányzó „erkölcsei tehetetlenségéről,“ és mégis őt a diktátorság részesévé akarja tenni. Micsoda ez más: mint ingatagság, és a személyes érdekek simogatása a haza kárával.

Júl. 22. Vasárnap.

Görgei tábornok Sajó-Szent-Péteren az 1.3. és 7. hadtest megkérdezése után a tábornokok és tisztek nevében válaszul írja P a s k e v i c s nek, hogy hadserege az 1848. alkotmányra esküdött fel, s ezen alkotmány fenntartásáért küzd, fegyverét tehát csak akkor teheti le, ha ezen alkotmány újból garantiroztatik s Magyarország hatáiról minden ellenséges erő kiszorittatik. V. ö. j u l. 20.

G. levele Pask.-hez. S z e m.-nél II. 102. 1. Kossuth általában rész néven vette Görgeitől, hogy alkudozott, különösen sérté pedig, hogy Görgei: 1. az orosz követek ajánlatait közölvén a hadtestparancsnokokkal, ez alkalommal azt írta nekik, hogy a választ azért akarja a hadsereg többsége véleménye szerint formulázni, mert ő „azon a napon, midőn a kormány által letétezt, s a sereg tisztikara által önként főparancsnoknak választatott, politikai tekintetben is megszűnt lenni a sereg korlátlan parancsnoka, hanem csupán a többség képviselője marad;“ 2. az ápr. 14. határozatot egy szóval sem érinté; hanem csak az 1848. törvényekre hivatkozott, noha a Görgei levelében érintett „ellenséges erő“ alatt, miután a korona már fel volt ajánlva Kotlároff útján a czárnak, az oroszokat érteni alig lehetett. Egyébiránt Kossuth hiúsá-

gáról és becsvágyáról feltehető, hogy neki az is zokon esett, hogy a korona felajánlásában Görgei megelőzte, a dologba azonban utólagosan belenyugodott, mert júl. 28-án a táborba küldött minisztereknek azon utasítást akarta adni, hogy a trónnal valamelyik orosz főherceget kínálják meg. (Szem. III. 48. 1.). V. ö. Aug. 4.

Júl. 23. Hétfő.

Harsányi ütközet. A Görgeitől szemlegezésre küldött Pöltenberg tábornok (7. hadtest) előcsapatai (4zászlóalj, 1 lovasezred és 4 ágyú) Kousnetzoff hetmannel, (9 zászlóalj, 24 lovasszázad és 42 ágyú), ki Cseodaeff előhadát képezé, déltájon Harsány és Vatta közt az erdőben össze csap. A mieink a túlnyomó erejű oroszok elől mihamar visszahúzódnak s az aranyosi csárda előtt vesznek új állodást. Itt egy óra hosszáig védik magokat, midőn a kozákok jobbszárnyukat hátban támadják meg, egy zászlóaljat pedig egészen bekerítnek és belőle mintegy 100 embert leöldösnek s 32-öt elfognak. Mintegy 4V₂ éra hosszat tart már az erdőben a harcz, midőn a mieink Görömbölyre hátrálnak, hol Pöltenberg főhada várta készen a miskolezi országúton előnyomuló ellenséget. Kousnetzoff túlnyomó erőttől tartva ekkor V a 11 á ra visszahúzódik. Az oroszok vesztesége 3 halott s 5 sebesült.

Ber. III. 18. 19. 1. Görg. II. 335. 1. Rüst. II. 252. 1. Előző nap Cseodaeff hadteste Abrányon volt, s az elővéd örsei Vattáról kiindulva Miskolcz irányában már e napon is összeütköztek a mi őrszeminkkel s ezeket elkergetvén, közülök 9-et foglyul ejtettek.

Negyedik támadás Tittel ellen. Vetter altábornagy s délvidéki fővezér G u y o n tábornokkal a titteli fensik ellen utolsó támadást tétet. Hajnali 3. óraker V i l o v á t (Láng ezredes) és Mossorint (Knisanin tábornok) külön hadoszlopokban támadják meg a mieink, de az előbbik helyen idő előtt megkezdett ágyúzás G u y o n tervét elárulja. A vilovai csapatok 7. órára már Szent-Ivány felé visszahúzódnak, Mossorinnál pedig, hol Guyon személyesen vezényelt, roham oszlopaink egy keskeny töltésen nyomulnak elő, mely mocsáros lapályon nyúlik keresztül. Knisanin lőtávolságba várván a mieinket, egy-

szerre minden ágyúit kisütteti s az összeszorult hadlábát golyó és gránátzáporral borítja el. Ekkor az élve maradtak visszafutnak. Reggeli 6. órára ágyúink is megszüntetik tüzelésüket. D. u. 2. órákor azonban Guyon nagyobb erővel (15 zászlóalj, 5 lovasszázad és 24 ágyú) indul Mossorin ellen s a töltés mindkét oldalán az ingoványon keresztül is rendel rohamoszlopokat. A roppant elszántsággal vitt harc d. u. 5. órákor a válság pontját éri el. Egyik csapatunk már a fősikra lép, de a vezérség hibájából újabb erővel nem támogattván, a segédhadakat nyert ellenség által visszaveretik s nagy részt a mocsárba fojtatik. Guyon ekkor minden irányban elrendeli a hátrálást Gyúrgyevóra, a foganatlan ágyúzás azonban esteli 8. óráig nyúlik. Vesztességünk mintegy ezer ember, kiknek legnagyobb része a mocsárokba fuladt, szerb osztrák részen 8 halott s 25 sebesült. D. u. 2. és 4. órákor Kámen irányában és Perlaszról is intéztetnek cseltámadások a fősik ellen, melyek azonban szintén visszaveretnek.

Feldz. 270—273.1. Rüst. II. 271—274. 1. Füg. III. 392. 1. Vettere meghiúsult kísérlet után Jellacic szemmel tartására, Kmetyt (10 ezer ember s 33 ágyú) hátrahagyván, serege nagyobb részével a kormány rendelete szerint Szegedre húzódik fel, hol Kosuth és Dembinski hadügyi intézkedéseivel elégedetlen lévén, augusztus elején hivataláról leköszön. Helyét a 4. hadtest parancsnokságában Guyon foglalta el. A hadtest (18,991 ember és 86 ágyú) júl. 25-én Beodrán, 26-án Adánál volt összpontosítva, s 30. és 31-én ért Szegedre.

Szászrégeni ütközet. Grotenhielm altábornagy (7½, zászlóalj, 5 lovasszázad és 23 ágyú) Damaszkín alvezredes csapatait reggeli ó. órákor Teke felől három oszlopban támadja meg Szász-Régen előtt. A mieink a túlnyomó erő által csakhamar minden ponton visszanyomatva Szász-Régent is feladják. Radnótfája mellett a Görgény vizénél még egyszer helyezkedik el hátvédük, de itteni állodásából is kiveretik, midőn a nagyobb részben szétriadt sereg az oroszoktól Sáromberkeig Üldöztetve Nagy-Ernyénél a hegyek közé csap be, Maros-Vasárhelyet ész nélkül mellőzvé. Vesztességünk 70 halott, 100 sebesült s 95 fogoly, az oroszoké 9 halott s 44 sebesült.

Bér, II. 43.1. Feldz. 517. 1. Som- 86. 1. K ö v. E. T. 256. 256. 1. Új. Ism. III. 108. 1. (hibás). Bejn az északi vigyázóserg felbomlásáról értesülvén, júl. 28-án Maros-Vásárhelyen termett s ott összegyűjté harczosait, de távozásával a székelyek ismét hátrahúzódtak, úgy hogy aug. 3-án Grotenhielm már ellenállás nélkül megszállá Maros-Vásárhelyt, miután előbb a vidéket lefegyvereztette s a fegyvereket osztrák biztosoknak kiadta.

Szemeriai ütközet. Clam Gallas osztrák altábornagy ahétúriésillyefalvai vonalon támad Gál Sándor ezredes ellen, ki székely csapatait Szemeria előtt állítá fel. D. u. 5. óraker Van der Null ezredes az erdőkön át tör jobbszárnyunkra, míg Stutterheim ezredes dandára (osztrák közép) az országúton arczvonaltban nyomul előre, Rennenkampf tábornok oroszai pedig Sepsi-Szent-Györgynél az Olthid felé száguldónak, hol az erős ágyúzás a késő éjbe nyúlik. Székelyeink két ízben támadnak szuronyaikkal Van-der Null dandára ellen, de ez végerőfeszítéssel megtartja állodását, ellenben esteli 10. óraker, midőn a sötétség miatt az ágyúkat már nem lehetett használni, Schönberger ezredes lovasait (osztrák jobbszárny) honvédeink rohammal szétkergetik, hasonló sorsra jut E i s l e r őrnagy tartalékdandára is, mely segélyadásra nyomult elő, mígnem egy gránátos zászlóalj a mieinket szuronyal visszanyomja. Gál, kinek löszere egészen elfogyott, ekkor Sepsi-Szent-Györgyre húzódik vissza. Szemeria lángban. Veszteségünk mintegy 20 halott és 40 sebesült, az osztrákoké 26 halott és 84 sebesült.

Feldz. 620. 521. 1. Gál jelentése H o n v. 182. v. ö. 185. sz. Köv. E. T. 252. 1. Czetz 338. 1. Gál júl. 26-án midőn Bem Udvarhelyen állott, hagyja oda Szent-Györgyöt Ólamtól nem üldöztetve.

Bem Moldvában. Az altábornagy (2 ezer ember 8 4 ágyú) viradatkor az ojtosi szoroson át elhagyván Erdély földét, Ustragow vezérőrnagy határszéli csapatait H i r s á nál megrohanja s állodásaiból egymásután kivervén Grozesdig üldözi. Az újcsapatokkal s 4 ágyúval erősbödött ellenség itt délben ismét állodást vesz, de a melyből három órai harcz után szintén kiveretik. Veszteségünk 12 ember sebesültekben és holtakban, ez utóbbiak közt Egyed főhadnagy. Bem ezután

(júl. 24.) O k n á t elfoglalja s ott a hadiszertárt kizsákmányolván, Moldva lakosait az orosz elnyomók ellen fegyveres szövetségre és csatlakozásra szólítja fel. De látható siker nélkül. — Végre M o l l e r orosz altábornagy túlnyomó ereje által fenyegettetvén, s a szászrégeni vesztett harcokról is értesülvén, júl. 25-én visszahúzódik Erdélybe s elhagyja Moldva földét.

Bem hív. tud Honv. 183. sz. egy másik S z i l.-nál F. Napj. 65. 1. Föld z. 526. 1. Ber. III. 46. 1. Som. 94. 1. Köv. E.T. 253.1. Legbővebb a „Honvéd“ magán tudósítása 126. sz. Bem, kinek hadjáratait általában némi kalandosság jellemzé, úgylátszik régóta tervezett már egy moldvai hadjárat felől s szándékainak Kossuthot is megnyerd, ki sztratégiai dolgokban képzelmenek még szabadabb tért engedett. Ez utóbbik júl. 16-ról többik közt ír á Bemnek: „Polaxes és Bolliák, oláhországi emigráns urak ajánlatot tettek oláh légiót alakítani. Elfogadtam az elvet, detaille-ok végett altábornagy úrhoz utaltam őket. Ajánlom őket. A dolog igen fontos. Ha ön Oláhországba nyomulna, (mit igen szeretnék), e zászlóalj az avantgarde-ot képezhetné. A következmény felszámíthatatlan volna. Ha a dolog oláhhonbai menetlelre kerül, kérem ez urakat pár nappal azelőtt tanácskozára hívni fel, hogy előre intézkedhessenek; mert óhajtanó, hogy ottan barátoknak tekintsenek. Igen szükségesnek vélem megmondani a proclamációban: „„mint a törökök és oláhok barátai jövünk, felszabadítani őket az orosz nyomás alól.““ A törökök kétes politikát követnek, il faut les compromettre.“ (Köss. lev. Szi l.-nál F. Napj. 43. 1.). Kossuth a porta jóakarátának kinyerhető végett Beöthy Ödönt már előzőleg ki-nevezte konstánczinápolyi követnek, ki, mint Horváth tudósít, egy láda arannyal s egy rakás Zichy féle ékszerrel Brassóban várakozott, török útlevélre. Az ajándékok Ibrahim bégnél és O m e r basánál a porta oláhországi hadparancsnokánál nem is tévesztették el hatásukat s az útlevél megjött, de az oláhországi kormány megtagadta az útlevelet Beöthy és segédei (Teleki Sándor és Bethlen Olivér) számára. A kormány tehát Andrassy Gyulát más utakon küldé Konstánczinápolyba (Függ. III. 301. 302. 1.). Bem maga is igyekezett érintkezésbe jöni Omerrel, kit e végből júl. 3 án találkozásra kért fel. Levelére sokáig késvén a válasz, innen azt következtéé, hogy Omért az oroszok már lekenyerezték. Júl. 17-én tehát felszólítja Kossuthot, hogy hasonló módon („un présent considérable“ által) kísértse meg a basát ügyünknek megnyerni. (Bem lev. Ko».-hoz. Feldz. 511.1.). Pár nappal ezután Lüders tökéletesen elállta az Oláhországba vezető utakat s lhász elkergetéi védelmi állásából, midőn lhász honvédéit a törökök rögtön lefegyverzé, míg az osztrák és orosz csapatok több mint egy félév óta szabadon barangolhattak Oláhországban. Bemnek e szerint nem maradt más hátra, mint Moldvában kísérleni szerencsét. Az itteni lakosokhoz

intézett kiáltványát az ojtosi szorosban júl. 22-én adta ki. Ebben értesíté őket, hogy seregével országukba lépend, felszabadítani őket az „ország járom“ alól s biztatván egyszersmind, „hogy a magas porta nem fog segítségével késni.“ (Bem kiáltványai Honv. 184. sz. Köv. 0. 194. 1. Lev. I. 169. 1.). A moldvai székelyek meglepetésükben bámulták honvédeinket s az ezüst pénzt, melylyel fizettek, de az egész megjelenés oly tüneményes volt, hogy sem ők, sem a különben is indolens oláhok el nem határozhatták magokat a cselekvésre. A kiáltványt még el sem olvashatták a lakosok, midőn Bem már a faképnél hagyni kényszerült őket.

Júl. 24. Kedd

Görömbölyi ütközet. Cseodaeff tábornok Miskolcz ellen rendeletet kapván, hadtestét A b r á n y b é l k i m o z d í t j a, K o u s n e t z o f f e l ő h a d i s e r e g é v e l e g y e s í t i s ö s s z e s e r e j é v e l (m i n t e g y 5 2 - e z e r e m b e r é e 1 6 0 á g y ú) a b a r s á n y i o r s z á g ú t o n G ö r ö m b ö l y f e l é n y o m u l e l ő r e. P ö l t e n b e r g t á b o r n o k (7. h a d t e s t) a h a r s á n y i e r d ő é s z a k i r é s z é n e l h e l y e z k e d v e, e r ő s á g y ú t ú z z e l f o g a d j a e l l e n e i t, d e b á r a k o z á k o k t á m a d á s á t v i s s z a v e r i, k é s ő b b f e l a d j a á l l o d á s á t s G ö r ö m b ö l y h e z k ö z e l l e b b f o g l a l ú j a t. M i d ő n p e d i g é s z r e v e s z i, h o g y M á l y i n á l l é v ő b a l s z á r n y a a z E m ő d f e l ő l t ó d u l o o r o s z o k t ó l v i s s z a n y o m a t i k, C s a b a e l i b e h á t r á l, s I t t m é g e g y s z e r m e g á l l a p o d v á n, M i s k o l c z r a, i n n e n v é g r e, m i u t á n a D i ó s - G y ő r b e n l é v ő h a d o s z l o p o t m a g á h o z v e t t e, s ő t é t b e n F e l s ő - Z s o l c z á r a h ú z ó d i k. E g y e r ő s o r o s z c s a p a t é j s z a k á r a M i s k o l c z e l ő t t v e s z á l l o d á s t. V e s z t e s é g ű n k m i n t e g y 2 0 h a l o t t, 1 0 0 s e b e s ű l t é s 1 0 f o g o l y, a z o r o s z o k é 2 1 e m b e r h o l t a k b a n é s s e b e s ű l t e k b e n.

Görg. II. 306. 1. Ber. III. 20. 2 1. 1. Hiv. jel. S z i l - n á l F. N a p j. 6 0. 1. v. ő. 5 7. 1.

G ö r g e i l e v e l é t R ü d i g e r h e z 1. j ú l. 1 9.

Júl. 25. Szerda.

Miskolczi ütközet. Görgei tábornok a Sajó vona Ion Vámostól Ónodig állítván fel Leiningen és Pöltenberg hadtesteiket, ez utóbbik (7. hadtest) Alsó- és F e l s ő - Z s o l c z á n d. e. 10. órákor erős ágyútúzzal támadja meg Cseodaeff hadát, mely a Miskolcz alatt elterülő la-

pályon a Sajó túlsó partján foglalt helyet. Nem sokára az arnót-keresztúri úton a Cseodaeffel tegnap egyesült C h r o u l e f f ezredes is előnyomul kozákjaival s jobbszárnyunkon V á m o s irányában egy század huszárt megfutamít, de majd ágyúink s egy új huszártámadás visszavonulni kényszerítik, midőn a felvidékről épen érkező S a s s tábornokkal egyesül. Miután a S a j ó - P e t r i felé küldött csapatok azon a vidéken alkalmas gázlót nem találva tértek vissza s a miskolcz-zsolczai Sajóhidnál fölállított ellenséges röppentyüket G ó z o n alezredesnek vakmerő bátorsággal visszaüzni. sikerült, Cseodaeff esteli 6. óra-kor megszünteti a tüzelést s visszavonul a harcztérről. Görgei, kinek részére a S a j ó vonal különben is kevés biztonságot nyújtott, éjjel szintén elhagyja hadállásait sa Hernád bal partja felé indul. Veszteség az oroszoknál 14 halott s 21 sebesült, részünkön még kevesebb.

Görg. II. 306—309.1. Ber. III. 27—29. F e l d z. 398.1. Szil. F. Tört. 400.1. *Görgei ezen mánoeuvcirozással kettőt ért el, először ügyesen feltartóztatta az orosz haderőt a másodsor önczéljaira nézve félrevezette* Paskevicset, minék *következtében* minden harc nélkül kelhetett át a Tiszán s érheté el Debreczent. E sajói hadi fogást az ellenség szakértő történésze (F e l d z. 408. I.) kitűnőnek és „igen szép“-nek ismeri el, habár Görgei azon hiedelemben tervezte, hogy Miskolczról az orosz főerő fenyegeti.

Képviselőházi zárt ülés. A képviselők többségi megállapodás szerint interpellálják a kormányt a hadügyek mi-benléte felől, mire igen hiányos választ nyervén, vádat emelnek a kormány ellen, mint a mely Görgeivel való ujjhuzása által a haza romlását előidézte, s hogy a nemzeti ügy a végelbukástól megmentessék, Görgeit fővezérnek azonnal kikiáltják, oly fel-hatalmazással, hogy a hadjáratokat mindenkitől függetlenül ő vezesse. Szem ere ekkor körülményesen előadja Görgei pár-tos magaviseletét, leleplezi a Görgei és a kormány közt junius vége óta kifejlett eseményeket, melyek ügyeink alászállását okozták, Előadását kiegészíti és támogatja Vukovics. A kép-viselők ekkor elállnak szándékuktól s a következő ülésben Görgei fővezérségét szóba sem hozzák többé.

Függ. III. 371—376. 1. Szil. F. Napj. 79.1. (a nap: júl. 27. Görg. II. 346. 368. 1. A képviselők ezen erélyes föllépését, kik eddig a kormánynyal Bzemben általában semmi önállást sem mutattak s csupán szolgai visszhangja voltak Kossuthnak, főleg a közvélemény azon változása fejt meg, mit júl. 21-ke alatt megjegyeztünk. Növelé az izgatottságot az, hogy Szegedre az oroszok előnyomulásáról s az északi táborból semmi biztos tudósítás sem érkezett, ellenben annak hirt terjedt, hogy H a y n a u elindult Pestről, Szegedre nyomulandó. Ez utóbbi hír annál rémitőbb vala, mert köztudomáson volt, hogy a jelenlegi fővezérségben sem erély, sem egység nincs, miután Kossuth és Perczel a fővezérek rendelkezéseit keresztül kasul húzgálják, s hogy anánlfogva a haderőt továbbra is ily fővezérelt alatt hagyni bizonyos veszedelem. Tudva volt, hogy a kormány és Görgei közt viszály támadt, de a közönség azt hitte, hogy e viszályban a kormány hibásabb, s ha valaki, csupán Görgei lehet még az, ki a hazát megmentheti. Kossuthnak azonban szándéka volt, hogy maga veszi kézihez a fővezérséget s úgy látszik, leginkább ezen ügyben indult találkozásra Görgeihez. A képviselők ekkor azon férfias elhatározást tették, hogy ezt mindenáron meg fogják akadályozni. Azonban midőn a tanácskozmány elején Kossuthot bűnösnek tarták, ellene fenyegetőleg föllépni nem mertek, s midőn a miniszterek beszédéből arról győződtek meg, hogy Görgei még bűnösebb, ezt sem helyezték vád alá, mely gyámoltalanságukkal a további versengéseknek szabad folyást biztosítottak. Talán az interpellációra s Görgei kikiáltására is csupán azon körülményből merítették bátorságot, hogy Kossuth távol volt Szegedtől.

Klapka tábornok Komáromból a csekély őrséggel ellátott Tatára éjjel (júl. 25. és 26. közt) Kosztolányi ezredes által kirontást eszközöltet, minek következtében élelmi szerkekben tetemes zsákmányra tesz szert s egy postakocsit is elfog, melynek tartalmából egyebek közt arról is értesül, hogy a vár alól már Schlick is lehuzódott, s a zárlatot mintegy 12 ezer főnyi sereggel csupán C s o r i c h serege képezi.

K I ap. Mem. 199. 1.

El d ő d i György százados (3 század gyalog s 2 ágyú) Tótfalunál a gyula-fehérvári ostromló sereget háborgató A x e n t e praefectet (mintegy 5 ezer oláh) hátra nyomja s megkergeti. Veszteségünk 1 halott s 2 sebesült, az ellenségé 50 halott. Estére seregünk átkel a Maroson s Váradj á ra húzódik, minek következtében a vár zárlata megszűnik.

Honv. 191. sz. A szerdahelyi harcot lásd aug. 1. jegyz.

Poroszlónál a tiszafüredi töltésen Gorcsakoff tábornok (17 zászlóalj, 22 lovasszázad és 16 ágyú) Korponay ezredessel (mintegy 2500 ember és 8 ágyú) viaskodik. A harc d. u. 5. órakor az első hídnál kezdődik el, s mire beesteledik, az oroszok már az egész töltést hatalmukba kerítik s a Tisza partjáig nyomulnak elő, azonban a hidat felgyújtva s égve találják, mely éjszakára összerogyik. Másnap délre

Júl. 26. Csüt.

Gorcsakoff a hevenyészett Tiszahidat elkészíteti, miközben az orosz ágyúk rendkívül erős tüzelését Korponay csak gyöngén viszonzhatja. Aztán az ellenség megszállja Tisza-Füredet, Korponay pedig Debreczenbe húzódik. Veszteség a két napi harcban az oroszoknál 3 halott s 56 sebesült.

Ber. III. 23 — 25. I. H o n v. 189. sz. (az Alf. Hírl. — debreczeni újság — után). Goresaboffot Kerecsendről küldi Páskevic-s Poroszló s Tisza-Füred elfoglalására, s aztán a Kuprianoff egész hadtestét átküldte a Tiszán Füredre, oly célból, hogy Görgei Miskolcz és Tokaj közt való állását és a Tiszán átkelését fenyegetse s Perczellel lehető egyesülését meggátolja, aztán pedig, hogy Füredtől Debreczen s Nagy-Várad felé vonuljon le, hol L ü d e r s szel egyesülni szándékozik. (V. ö. Paskevics levele O e st. 15.1. s júl. 29. jegyz.).

Cs eodaeff tábornok Sass tábornokkal Görgei seregének egy részét (Pöltenberg) Ónod mellett Póga és Köröm közt megtámadtatja. Paskevics azonban hirt vévén a felől, hogy Gorcsakoff már Füreden áll, az ágyúzást megszünteti, s Cseodaeffet Miskolczra parancsolja vissza, Görgei további üldözése, kinek Tiszán túl akarta útját szegni, tervén kívül esvén.

Ber. III. 29. I. Görg. II. 309. I. Rüst. II. 258. v. ö. 25S 1. Paskevics másnap G r a b b e (Miskolcz) és S a c k e n (Kassa) egyésítendő hadaikra bízza, hogy Tokajra nyomuljanak s Görgeit tartsák szemmel, Cseodaeffet pedig szintén Füredre rendeli, hol már Kuprianoff állott. Rüdiger a 3-ik hadtesttel e nap Poroszlón és Kerecsen d e n szállásolt.

V é c s e y tábornok Temesvárat éjjel (júl. 25. és 26. közt) minden ágyúiból löveti s a harmadik táborlatvonal megnyithatása végett az északi és északkeleti vártért sürti csatártömegekkel robatatja meg, melyeket azonban az éber őrség szuronyaival visszaver. Vécsey a következő napokban is szórhatja bombáit s júl. 31-én egyik 60 fontos lövete egy bástyát és egy lőporraktárt szétrombol és légbe röpit.

F e l d z. 380. 381. 1. Vécseynek már ekkor 98 ágyúja volt. A várban pedig a házak jobbára *leégve* és összerombolva voltak s Rukavina a betegei pinczékben és kásmátákban találtak menhelyet.

Júl. 28. Szombat.

S z e m e r e miniszterelnök a.képviselőházban a legújabb hadi események vázolósa után egy máj. 24-én elkészült törvényjavaslat szerint indítványozza a hazánkbeli ktlönbező nemzetiségek egyenjogosítását s a zsidók felszabadítását, ide értvén a keresztyénekkal való házasodhatást is. „A mi forradalmunknak“ úgymond Szemere „három alapeszméi vannak, melyeken, mint megannyi oszlopokon nyugszik.“ Első a kormányforma megigazítása a népképviselőlet által. Második a jog- és köteleességbeli egyenlőség a kiváltságok és a királyi hatalom eltörlése által. Harmadik a nemzetiségek szabad kifejlődése. Miután a két első eszme már elfogadva és életbeléptetve van, „bekövetkezett a legvégső idő“ az utolsó megadására is. A ház Szemere javaslatait egyhangúlag elfogadja s törvény erejére emeli. E szerint országlati, közigazgatási, törvénykezési és hadllgyekben diplomatikus nyelv ugyan a m agyar, de a községi életben (tanácskozmányok, jegyzőkönyvek, anyakönyvek, tanodák, magánosait folyamodványai) mindenütt a lakosság anyanyelve használható. A görög szertartásunk önkormányzatot s az államtól a többi hitfelekezetekével egyenlő kedvezményeket, Buda-Pesten külön hittani kart nyernek. A zsidók mindenuemü politikai és polgári jogokban részesülnek s hitágazataik leendő reformálhatása tekintetében intézkedés fog tétetni. — E javaslatokon kívül Szemere még két előterjesztést tesz. Egyik: hogy a kormány S z e g e d ről másúvá teendő szé-

két, másik: hogy a ház függeszse fel egyidőre üléseit s ha a hadműködések a tanácskozmányokat ismét megengedni fogják, a kormány szólítsa fel a korelnököt a ház illéseinek folytatására. Ezen előterjesztések elfogadtatván, Duschek pénzügyminiszter kéri, hogy miután a múlt évi augusztusban megszavazott 61 millió frtnyi hitel ideje nem sokára lejár, az állam jövedelmi forrásai pedig jelenleg semmit sem hoznak be, a ház a közköltségek fedezésére 60 millió írtig új hitelt szavazzon, mi egyhangú felkiáltással megtörténik.

Szem. beszéde s a t. cikk H o n y. 186 —189- az. Töredékek Szil.-nál P. Napj. 81-85. 1. Köv.-nál O. 196—198. 1. (a. t. cikk). Füg. III. 358—360. 384. 1. (Ez utóbbi mű, mely a szegedi dolgokról egyébként számos merőben új fölleplezéseket tesz, a képviselőház itteni üléseinek napjait általában hibásan közli. Hibás azon állítás, hogy a nemzetiségi javaslat tárgyalása júl. 21-én nyilvános ülésben megkezdődött volna, miután Szemere leveléből (Szem. II. 87 1.) melyet egyébként Horváth is használt, világosan kitűnik, hogy az előleges tanácskozmányok e tárgyban júl. 25-én folytak, midőn törtétek mindazon dolgok, melyeket Horváth júl. 21-re tesz. Azután téves azon adat, hogy a keresztülment javaslat júl. 30-án olvastatott s hirdettetett volna ki a házban, miután ennek napját a Szeg. Hírlap, a Honvéd és Szilágyi, ki, ha nem csalódom, a kormányt Szegedre lekísérte, egyezően júl. 28-ra teszik. A mi végezetül a pénzügyi előterjesztést és a ház elnapolását illeti, miután Horváth maga is azt mondja, hogy azok a nemzetiségi t. javaslattal kapcsolatban s egy alkalommal vétettek fel(384.1.), alig marad fenn kétség, hogy azon dolgok is júl. 28-án merültek fel, midőn a ház utolsó ülése volt). — A zsidók emancipációja iránt már az 18^{39/10} országgyűlésen tétett indítvány, de a mely az akkori kormány részéről is kevés részvételre talált. 1848. nyarán egy képviselő e tárgyban ismét indítványt tett s nemsokkal ezután (júl. 25.) a magyarországi zsidók nevében Pesten összegyűlt választmány kérelemlevelet nyújtott be a háznak, az általános emancipáció iránt, mely akkor a kérvényi választmányhoz utasított (Közl. 1848. 48. sz.). P o z s o n y város azonban, mely, mint láttuk (1848. ápr. 23.), féktelenkedéseirel is nevezetességet vívott ki a zsidók ellenében, azon évi aug. 18-án a házhoz ellenfolyamodást intézett, melyben az emancipáció „boldogabb időkre halasztását“ kéri. (P. H. 1848. 140. sz.) Hasonló tartalmú kérvény érkezett aug. 24-én Nagy-S zombath és T r e n c s é n város részéről (i. m. 138. sz.) Kossuth, ki semmit sem volt hajlandó nyilvánosan cselekedni, a miért az uralkodó közvéleménytől rögtön visszhangot nem remélt, a dolgot halogatá, miután a közönség nagyobb része tagadhatatlanul kedvezőtlen érzelmeket ápol a zsidók iránt.

Zsidó testvéreink azonban szabadsági harcunkban mindvégig igen tevékeny és nagy részt vévén, s az emanczipáció kimondása, ha csak a zászlóinkra tűzött jogegyenlőséget megcsúfolni nem akartuk, a műveit korszellem elutasíthatatlan követelménye lévén, Szemere többször sürgette a kormányzót, ne halogassa már tovább ezt a kérdést (Szem. III. 76. 1.), s végre Kossuth távollétét felhasználta a nemzetiségi t. javaslat, a képviselőház utóbbi napjainak ezen fénypontja, szőnyegre hozatalára s keresztülvitelére. Egyébiránt ő az emanczipációt már jun. 18-án tette életbe léptette azzal, hogy több zsidókat (ezek közt a derék Heilprinton) a belügyminisztériumban hivatalnokoknak kinevezett és alkalmazott. De Kossuth nem engedhette meg, hogy ő a nagy tömeg előtt szabadelvűségben bárki által is tulszárnyaltassék, s azokból maga részéről a kormányhoz Diósi Mártont nevezé ki. (Közl. 135. sz. Resp. 6. sz.).

Gesztelyi ütközet. Grabbé tábornok (11 zászlóalj, 16 lovasszázad s 32 ágyú) előcsapatai Leiningen (3. hadtest) őrszemeit Ongárol elkergetik. Grabbe ezután Paskevics habozó intézkedései által félrevezettetvén, seregét Miskolczról kiindítja, s Ongárol a Hernád vonal ellen szertelen nagy távolból ágyúzni kezd. A mieink közel Gesztelyhez eleinte veszteg maradnak, de midőn Grabbe lőtávolba érkezik, Leiningen egyszerre oly hatalmas ágyútűzzel fogadja, hogy az orosz sereg zavarba jő s holtjai és sebesültjei hátrahagyásával a Sajó mögé Miskolczra visszaszalad. Vesztesség az orosznál 47 halott s 56 sebesült, részünkön 1 sebesült.

Görg. II. 323. 324. v. ö. 319. 353. 1. Ber. III. 32. 37. 1. Lapins. 149—151. Szil. F. Napj. 59.1. Grabbe ezután azon alaptalan félelemből, hogy Miskolcz lakosai a portyázó csapatokkal kezdet fogva őt bekeríteni szándékoznak, még júl. 28-én Puttonokra hátrált, honnan Paskevics visszaküldte az északi megyékbe a „rerid fenntartása“ végett. — Görgei miután Füredről az oroszok ottani átkelése felől saját és Korponay hibája miatt semmi értesítést nem kapott, azt vélte, hogy Miskolczon az orosz főerővel volt dolga (1. júl. 25.), s e miatt a vácz-miskolczi gyors utazásban kifáradt seregét szándékosan pihentette a Hernádon, oly célból, hogy a vélt főerőt Miskolczról kicsalja, s a Máramarosban fekvő Kazinczynak is időt szerezzen a dél felé levonulásra, hol Görgei véleménye szerint különben is első teendő volt Temesvárat elfoglalni, s aztán támadólag lépni fel az osztrákok ellen, mely célból szintén kívánatos vala távoltartani az orosz főerőt a Marosvonaltól. De miután megtudta, hogy azalatt míg ő a Hernádnál tölti az időt, az orosz főerő Fürednél átkelt a Tiszán,

bár Kazinczyt magához vonni kívánta, még júl. 23. éjjelén megkezdte Tokaj felé vonulását. Ő maga személyesen e nap Nyíregyházán volt, útban Karczag felé, hová Kossuth Aulich aláírása mellett találkozásra hívta meg. Korponaytól azonban Nyíregyházán a fűredi dolgok felől értesítettén, azonnal visszatért főhadiszállására, Szerecsre. — Kossuth szintén megindult e találkozásra, hogy Görgeivel a vezérség felett, melyet maga akart kezébe venni, kiegyezkedjék. Azonban Madarasnál orosz előőrsökre akadt. Ezek Chrouleff (600 lovas és 4 ágyú) kozákjai közül valók voltak, kit Paskevics küldött Szent-Miklósrá, hogy Haynau kérelme folytán a Szolnokon lévő Benedek dandárát támogassa.

Új-Szegeden a lőporraktár tüzet kap s iszonyú robaj jal légberöptül; áldozatul több mint 800 ember esik.

Szil. F. Napj. 86. 1. Feldz. 308. 1. (júl. 29-éu, reggeli 9. órakor, mely alkalommal 100 tüzér és 300 napszámos veszti életét s 15 0 mázsa lőpor lobban fel).

Jellacic bán Rumából kiáltványt intéz a horvátokban, szlavónokhoz és határőrökhöz. „A f. e. márcz. 4. legfelsőbb nyilatkozományban,“ így kezdi J. „cs. k. fölsége az ausztriai összállamnak alkotmánylevelet adott, mely minden kívánatainkat kielégíti.“ Ez alkotmány „még többet megadott, mint a mennyit a császári állam egysége fenntartásáért való fölkelésünk kezdetén... remélhattünk,“ s ehhez képest, az alkotmány kedvezményeit és jelességét kiemelvén, tudatja, hogy azt megküldi honfitársainak, kötelességökké tévén, hogy az alkotmány értelmében teendő szervezési munkálatokat azonnal megtegyék. A bán bizalmat kér maga iránt s figyelmezteli honfiai, hogy ne hallgassanak „azon kevés meggondolatlanokra, vagy gonosz szándékuakra, kik minden törvényes rend ellenségei lévén, egyenetlenkedést, bizalmatlanságot s háborút prédikálnak,“ s ezek „bőbeszédű szemtelenségét“ megvetéssel fogadják stb.

A kiáltv. P e j.-nál 215 s köv. 1. E fölhívás által kihívott „meggondolatlanok“ stb. nem késtek sokáig a felelettel. Aug. 4-én a báni tanács kijelenté a bánnak, hogy „az alkotmányt, mely nemalkotmányos úton jött létre“ addig nem hirdeti ki, míg a nemzeti gyűlés elibe nem terjesztetik, annyival kevésbbé, mert „az oktroyált alkotmány nem csak a királyság politikai és históriai jogait, a báni méltóságot s a nemzet jövőjét rontja meg, hanem általa a hon régi határai is megsértetnek, elszakíttatván attól a horvát-szlavon határország“ stb. s egyszersmint emlé-

kezteté a bánt azon esküjére, melyet a háromegy királyság színe előtt letett. A báni tanács mint láttuk az előző évben „egységes Ausztriát“ kívánt, de utólagosan beismerte, hogy nem tudta mit cselekedett, s az aug. 4. ki felterjesztvényben már az ősi törvények, az 1791. 10. 12. és 58., érvényére hivatkozik, vagyis ugyanazon törvény ezekre, melynek kötelező erejét 14 hónappal előbb, midőn Magyarországhoz való viszonyról volt szó, nem átalotta megtagadni! (1848. j u A. 2). E felterjesztmény oly időben, midőn Jellacié diktátori hatalommal hirt, bizonyosággal szolgál, hogy mily keservesen érzé megcsalattatását a horvát nemzeti párt, mely az „egységes Ausztria“ elvét programjába becsempésztetni engedé. (A báni tanács feltörj. P ej. 218.1). Jellaóó azonban a forradalom után grófi rangra emeltetett, de kiábrándult honfiai szeretetétől elhagyatva halt meg 1859. máj. 20-án.

Júl. 29. Vasárnap.

A minisztertanács éjjel (júl. 29. és 30. közt) Szegeden a Szeged vidékén és a Bánságban lévő magyar seregek főparancsnokává, ideiglenesen t. i. addig, míg Görgei csapatai megérkeznek, Kossuth Lajos ajánlatára Dembinszki tábornokot nevezi ki, mellé tábornokari főnök gyanánt Mészáros Lázárt rendelvén. Továbbá a középtiszai hadsereg vezérségét P e r c z e l Mór tábornoktól elveszi s ideiglenesen V y s o c k i tábornokra ruházza. Végre Görgeitől értesítettvén, hogy az oroszok vele alkudozni akarnak, Szemere és Batthyány Kázmér minisztereket Görgei táborába küldi, hogy ott az alkudozás fonalát fölvegyék, Görgeit szemmel tartsák, s délre vonulását sietessék.

Függ. Hl. 379 — 385. 1. Feldz. 283—284.1. S z e m. II. 108. 1. A miniszteri rend. Perczel napiparancsában Szil.-nál F. Napj. 77. 1. (Vysocki nem akarván Dembinski alatt, kivel meghasonlott, szolgálni. a neki szánt tisztséget betegség ürügye alatt nem vállalá el s ezért Gaallal helyettesített). — Azóta hogy a fővezérség Görgei kezéből kivétetett, e legfontosabb állás nagy árvaságra jutott s némiképp csáakiszalmájává lön, a menyiben a pártfőnökük közül reá mindenki igényt tartott s kellő tekintetbe senki sem vette. A legtöbb zavart és bajt azonban Kossuth maga okozta. Júl. 8-án láttuk minő túlkapasokat engedett meg magának a sztrategiai ügyek vezérlésében. Majd nemsokára elérkezettnek látván az időt, hogy a fővezéri botot saját ügyvédi kezeibe vegye, ebbeli óhaját nyilván kijelenté a miniszterek előtt, s kívánta, hogy tábornoknak nevezessék ki. De a miniszterek többsége kíván-

ságának ellene szegült. Miután azonban Haynau már Félégyházán, Szegedtől 3—4 óra járásnyira állott, Mészáros pedig Dembinskivel együtt már előbb elhagyta táborunkat s tisztségét tényleg letette, halaszthatatlan szükség volt, valakit a hadak vezérletével megbízni. Kossuth, bár bizalma Dembinskiben sem volt, Dembinskit ajánlá a vezérségre, remélvén talán, hogy ha Bem, kit ismét meghitt a fővezérségre, Erdélyből megérkezendik, Dembinskit legkönnyebb szerrel elmozdíthatja tisztségétől. P e r c z e l elküldésének következő oka volt. Damjanics aradi hadparancsnok elzáratta P e r c z e l Miklóst, Aradvár parancsnokát, a miatt, mert ez neki az engedelmességet megtagadta, s egyszersmind kívánta Damjanics, hogy Perczel Miklós a fegyvelemsértésért haditörvénytisztségbe elibe állíttassék. A kormány, miután Damjanics kinevező levelében tévedésből csak ugyan nem volt benne, hogy neki a várparancsnok is alárendeltetik, Perczel Miklóst szabadon bocsátatá, de állomásától mégis elmozdítá. Öcsésének ily sorsán felingerülvén Perczel Mór, mielőtt Szegedre érkezett (júl. 29-én), Kossuthhoz sietett, kinél épen a miniszterek tanácskoztak, s rögtön a legdurvább sértésekkel tett szemrehányást a kormánynak. E föllépésnek aztán nem lehetett más következménye, minthogy ő is letéttetett hivatalából. (Perczel ezen esetét, melyet Szilágyi egészen elferdít, Horváth írja le először). Perczel Mór ekkor elbúcsúzik új hadseregétől, eredménytelen hadjáratát szokott modorában azon mondattal dicsérvén fel, hogy azzal „a hazának dicsőséget és végtelen hasznot szerzett.“ (V. ö. j u l. 20. j e g y z).

G ö r g e i tábornok serege Tokaj nál átkel a Tiszán s miután háta mögött a hidat elrontá, Nyíregyház felé indul. Paskevicz tábornagy pedig ugyanezen nap Ósegénél vezet át főerejét a T i s z á n.

Görgei II. 324. 1. Ber. III. 33- 1. Rüst. II. 262. 1. Paskevicz, ki, mint láttuk (júl. 26.), előbb már Tisza-Füreden összpontosítá Kuprianofif és Rüdiger hadtesteit, azért változtatta meg az átkelési pontot, mert köztudomás szerint Csege közelebb esik M i s k o l e z hoz és Debreczen hez mint Füred, annálfogva Ósegéről könnyebben szemmel tartható volt Görgei mint Füredről. Az orosz ugyanis meghagyván magát csalattatni Gorgeinek saját hadifogásai által, azt képzelé, hogy Görgei még mindig Miskolczon áll (e várost már júl. 25-én Paskevicz katonái szállották meg), nem más czélből, minthogy onnan északnak forduljon, Grabbe és Sacken seregeiket megtörje s azután a kassai főraktárt elfoglalja és a gallicziai közléki vonalat az orosz főerő háta mögött elzárja. Ebbéli remegésében Fürednél a Tiszán ismét átvonja hadait s azokat Csegénél szállítja át ismét a folyamon, minek következtében az utazgatással és az új hídveréssel négy napot elveszteget. Csegén azonban ismét nem tudta mihez fogjon. „Az ellenségről semmi bizonyos

tudósítást sem lehetett kapni“ így ír az orosz hivatalos könyv „s alakosok közül a legnagyobb pénzajánlatok mellett sem lehetett kémet szerezni.“ (E bajt Windisch — Gratz és Haynau is — ez utóbbiak F e l d z. 205. t. elpanaszolják). Ily körülmények közt a fővezéri intézkedések merő ingadozásokból és ellenrendeletekből állottak. Végre megunván a Görgeire való tovább várakozást, júl. 30-án Kuprianoff hadtestét ismét visszazállíttatja a Tiszán s C s á t h r a küldi, hogy Cseodaeffel egyesülve hajtja már át Görgeit a vízén. Másnap azonban a tokaji átkelésről hírt vévén, Kuprianoffot ismét visszarendeli Csegéire s Rüdigerrel egyesítvén Görgei útjának elvágására Debrec z e n felé küldi. Cseodaeff és Sacken, kiknek feladatuk volt Görgeit a főerő torkába hajtani, Tokajba érkezvén már csak hült helyét találják a magyar seregnek s előbbik aztán csak aug. 12-én csatlakozik Debreczenben a főerőhöz. Általában a vácz-tokaji útban fényesen tűnt ki Görgei hadvezéri jelessége az orosz hűség és lassúság ellenében, habár (mint júl. 28. alatt láttuk) az orosz főerő füredi állásáról idejében ő sem lévén értesülve, hernádi késedelmezésével, mint utólagosan maga is bevallja, „sztratégiai esztelenséget“ követett el. Paskevics aránytalanul túlnyomó erővel vadászott reá, egyszerre 4 hadtesttel fogta körül, melyeknek mindenike részint túlnyomó, részint a Görgeiével felérő haderővel rendelkezett. Ez azonban nem gátolta Görgeit, hogy tervszerű útját végrehajtsa. „Ezen ember engemet minduntalan megcsal,“ mondá felőle Paskevics maga, bizalmas környezetében. (L e v. t. 76. 1.).

C1 am-Ga 11 a8 osztrák altábornagy Tasnádon Csife-sz ék ben Gál Sándor ezredes székelyeit megtámadja s rendetlen hátrálásra bírja.

C z e t z. 346. 1. R ü s t. II. 302. 1. (Kövári nem említi).

Júl. 30. Hétfő.

D y k orosz tábornok F o g a r a s ról előnyomulván, K ő halomésGarádköztDobay ezredest (mintegy 2500 gyalog, 1 lovasszázad és 8 ágyú) megtámadja s visszanyomja. Dobay ennek következtében Homoród és Mirkvásár irányában elhúzódik.

Som. 112. 1.

Szentpéteri ütközet. Klapka várparancsnok K o m á r o m ból kitörést rendelvén, Kosztolányi ezredes (mintegy 4 zászlóalj, 2 lovasszázad és 8 ágyú) Pott vezérőrnagyot (5 zászlóalj, 2 lovasszázad és 6 ágyú) H e t é n y nél megtámadja

s hátranyomja. Pott, azon célból, hogy segédbadait bevárja, Szent-Péter és Bagotta közt új állodást vesz, melyben mindaddig védi magát, mígnem jobbszárnya Schulz ezredes által B a j c s ra elveretik, a midőn 7 órai folytonos harcz után maga is Érsek-Újvárra futamodik. Veszteség az osztrákok Tészén 219 ember holtakban és sebesültekben, nálunk kevesebb.

Hírlap. Mem. 202. 204. 1. F e l d z. 459. 1.

Haynau fővezér s cs. helytartó Félegyházán hadi parancsban közzé teszi azon főelveket, melyeket a forradalom részesei ellenében követni kell. Az elfogott egyének Pestre és Pozsonyba küldessenek. A legénység őrmestertől lefelé, a mennyiben hadi szolgálatra alkalmas, besoroztassék, akár önkéntesen adja meg magát, akár elfogatik. A hadifoglyok, tekintet nélkül a sor- és honvédezredekre, Bécsbe s onnan az Olaszországban állomásozó ezredekhez küldessenek, még pedig mint besorozott közlegények, habár a honvédseregnél tiszték voltak légyen is. A szolgálatra nem alkalmas egykori cs. k. katonákat haditörvényszék elibe kell állítani, a honvédeket pedig politikai hatóság útján hazájukba visszaküldeni. A hadifogly tiszteket a szervezett politikai és hadi vizsgáló-bizottságok elibe kell állítani. Mindezen egyének számára az élelmi díj is megszabatik. A politikai egyének azonban, ha magán vagyonuk van, tartási díjt (naponkint 6 p. kr. és kenyér) nem kapnak.

A hadiparancs S a in ml. 136. 1.

Csongrádvárost Haynau fölgyujtja és kirabol-tatja. Júl. 27-én B r u s e l l e őrnagy alatt két század osztrák lovasság szállja mega várost, s a hatóságtól élelmiszereket követelvén és nyervén, másnap reggel Félegyházára visszahúzódik. Ugyanezen napról a Szentesen időző Kossuth egy fölhívást intéz a csongrádiakhoz, hogy „mossák le becsületökről azon gyalázatot,“ melyet magokra vettek a midőn a cs. lovasokat beszállásolni engedték, holott „kicsiny ellenséges csapatokat agyon kell verni; — ez a legjobb szabadulás.“ Júl. 29-én Brusel le értesülvén e levélről, visszatér a városba, s durva kihágások közben, melyeket tisztai az utczai védtelen nép iránt

maguknak megengedtek, előköveteli a levelet, valamint a hadikaszákat is. A Szentesen lévő magyar sereg előőrsei ezalatt a császáriak előőrseit a Tiszántúlról megtámadják sellenők ágyúval is tüzelnek. Az ágyúszó hallattára a városban rekviráló katonák összefutnak s Bruselle, a mieink részéről komoly támadást véelve, sietve kiszalad a városból. Ekkor a toronybeli harang félreveretik s a botokkal és rögekkel fegyverzett lakosság azon katonákat, kik a város 8 előkelő polgárát kocsin Bruselle után kísérték, megtámadja, s részben elkergeti, részben (7 ember) agyonveri. Ezen eset visszatörlesztéséről a nép bizonyos lévén, miután Szentesről honvéderőt segítségül nem nyerhetett, a városból nagyobb részt a mezőre s Tiszántúltra vonult. Júl. 30-án Haynau Félegyházáról Thun dandárát indítja az üresen maradt város ellen, kinek katonái a lakházakat kirabolják s majd egyszerre minden oldalról felgyújtják, minek következtében a szélcsendben mintegy 39 ház a lángok martalékaul esik. Másnap Thun dolgát végezvén visszaindul Félegyházára.

Szeg. Híradó. Szerk. Szabados. 1866. évf. 1. sz. (hol É d e r István csongrádi ügyvéd e sorok írójának nyilvános felszólítása folytán a történeteket hiteles szemtanukra támaszkodva érdekesen és körülményesen leírja). F e l d z. 295. 1. (hol Kossuth levele a Csongrádiakhoz). „A gyújtás indoka“ nem állja imi e hivatalos munka, „nem jutott tudomásra, azonban . . . hihető, hogy u. n. pátrióták gyújtották fel a várost, hogy az osztrákok ne tudhassák megszállva tartani.“ E d e r megdönthetetlen igazsággal írja: „Mínd a rablás mind a felgyújtás parancsszerűleg történt, t. i. Gyorai János nagypiaczon lévő házában (hol italt is mértek) volt a katonatisztek nagyobb része összeseregelve, ezek parancsolatjára egy akó pálinka a gazda pincéjéből felhozatván, a konyhába a kémény alá helyzetetett s egy üstben meggyújtott, ezt a tiszték körülállván, papírt és kártyát dobáltak belá, zsebóráikat folytonosan nézték, midőn az égő anyag alkonyaikor teljes lángban volt, egy vödör vizet parancsoltak behozatni, melyet egyszerre az égő szeszebe öntvén, a láng a kéményen kitört, s mintegy 15—16 öl magasságra felhatolt. Úgy látszik, ez volt jeladás a gyújtásra, mert azon perczen, midőn a lángok láthatók voltak, a piacon összesereglett egész katonaság kezdett a városból kivonulni, s a bentmaradottak, leginkább lovasok, kis csapatokra oszolva a város különféle utcaín szétoszlottak és minden 4 és 5-ik házra tüzet dobtak . . . Őrcsapatok körözték minden irányban, kik az oltani szándékozókat fegyverrel üldözték és bántalmazták, miközben az utcán járó-kelő még honn maradt csekély

számú öreg emberek közül sokan bántalmaztattak, sőt karddal oly sérelmes sebeket kaptak, hogy ezek következtében ki előbb ki utóbb meg is halt, kiket én mind személyesen ismertem .. . Hogy Csongrádnak teljes leégetése a főhadiszállásról nyert parancs következtében volt megrendelve, de hogy ezt Liechtenstein tábornok lehetőleg enyhítette és egész szigorral végrehajtani nem engedte, azt a tiszteknek német nyelven folytatott magok közti társalgásukból értették meg némely egységnek, kik a német nyelvben kis jártasságai bírtak.“

Júl. 31. Kedd.

Klapka tábornok éjjel K o m á r o m ból kirontást tétet, minek folytán a mieink (3 század gyalog, ½ lovasszázad és 3 ágya) L i e b l e r vezérőrnagy balszárnyát Keszegfalvánál megtámadván szétkergetik, mely alkalommal a meglepett osztrákok teljes rendtelenségben Aranyosra szaladnak.

F e l d z. 456. 1. K. 1 a p. Mem.

Segesvári csata. Bem altábornagy csekély seregével (5 ezer ember s 11 ágyú) az öt bekeríteni szándékozó L U d e r s tábornagyot (mintegy 12 ezer ember s 32 ágya) d. e. 11. óra-kor Segesvárnál Udvarhely felől vakmerően megtámadja. Líder8, Bem haderejének kicsiny voltából Ítéelve, a támadási helyen (jobbszárnyán) mindössze is csak tüntetést vélvén, seregét I v i n alvezérre bízza s személyesen a balszárnyra Maros-Vásárhelyre siet, hogy a hiedelme szerint onnan előnyomulandó főszeregünknek útját állja. — Fehér-Egyháza ezalatt az orosz előhadtól elfoglaltatik, s míg a mieink jobbszárnyukon e falura támaszkodva erősen ágyúznak, azalatt Bem a balszárnyával ismételt támadásokat tétet a völgyben. De majd visszaérkezik Lüders M.-Vásárhely tői, új útegeket és friss csapatokat vegyit a harcába, s Fehér-Egyházából a mieinket kiveri. Alkonyaiig tartja magát maroknyi seregünk, mígnem végre az orosz lovasság Bem jobbszárnyát, tartalékuszárait, majd gyalogságát is megtöri, midőn egész táborunk rendetlen futásban keres menekülést, miközben az üldözésére kelt ublánok és kozákok nagy öldöklést visznek véghez. Veszteségünk mintegy ezer halott, 309 fogoly, 8 ágyú, 2 zászló, töménytelen lőszer stb., az oroszoké 41 halott (ezek közt S k a r i a t i n tábor-

nok) és 205 sebesült. Bem a csatából életveszély közt menekülve aug. 2-án M.-Vásárhelyen szedi össze serege romjait,

Küst. II. 298—301.1. Feldz. 530. I. B e r. III. 48- 1. Som. 106—111. 1. Köv. E. T. 258. 259. 1. Czetz. 339. 340. 1. E csatában veszett el nyom nélkül Petőfi őrnagy, Bem segéde, a genialis költő. Elesését s levágatását határozottan és körülményesen előadja Vah. II. 131. s köv. 1. ellenben ugyanazon mocsárba veszését, melynek szélére Bem húzódott, a szitáskereszturi bíró Maoskásy tanúságára hivatkozva, kihez Bem a menekvés közben beszáll ott, állítja a S o m. i. li. Halála körülményeit és hollétét sokáig de kellő eredmény nélkül nyomozta a V. Ujs. Szerk. Pákh. 1860. évf. 42. 45. 47. 48. 49. 52. és 53. 1861. évf. 3. 4. 6. 9, 10. és 11. sz. E harc elvészése után, melyet Bem Gál Sándor hadtestének magához vonása s több óvatosság által elkerülhetett volna, Lüders Bem egyik elfogott leveléből értesül, hogy a lengyel G á l f a l v á n á l a K o l o z s v á r r ó l o d a érkezt Kern öny Farkast akarja bevárni. Ezen összpontosítás meggátálása végett tehát aug. 4-én estére Gálfalvára siet, hol azonban a mieinket nem találja, sőt hírül veszi, hogy Bem mintegy 7 ezer emberrel s 17 ágyúval aug. 2. és 3. közti éjen már M e d g y e s irányában, tehát az orosz sereg háta mögött, húzódik, Hasfordot e mozdulatával a fűerőtől elvágván. Lüders e váratlan híre elámul, s tervét megváltoztatván Nagy-Szebenbe siet, hogy, ha még nem késő, Hasfordot a megsemmisítéstől megmentse. Az ellenség történetírója a segesvári csata leírásánál a lengyel hősnek következő elismeréssel adózik: „Valóban e vezér (Bem) hadjáratának igazságot keli szolgáltatnunk. Kevésbé fegyverezett csapatokból álló csekély erővel, mely a gyulafehérvári ostromsereg és a Mócz földön álló hadi erők levonásával oly sok kiállott vereség és veszteség után még keze alatt maradt, túlnyomó hadierőktől bekerítve s naponként mindinkább összébb szoruló térre kényszerítve, ezen harcban tapasztalt vezér mindig kellő időben a döntő ponton jelenik meg, hogy jelenléte és példája által a csapatokat bátorítsa s a támadót egyenetlen küzdelmet oly makacssággal és ügyességgel húzza tovább, a mint csak ezen sok jó utak által keresztül-kasul szeldelt hegyi tartományban lehetséges. Jelesül fel tudja használni közepes helyzetének előnyeit s csapatainak különös mozgékonyága által támogatva, minden fenyegetett pontra, ha nem túlnyomó is, de elegendő erőt vezet, hogy a hegyi földegel előnyei mellett tovább harcoljon s a támadót majd itt majd ott tartóztassa föl. Ezen ügyes és gyors hadifogások által megsokszorozza mintegy erejét, sőt több ízben még döntő harcot is merészel. Valahányszor a szerencse s a haderők viszonya kedvezőtlen reá nézve, mindig kellő időben el tud vonulni a tökéletes megverettetés elől, sőt olykor egyik vagy másik szárny irányában intézi hátrálását, hogy a győztes felet rövid idő alatt ismét fenyegetse. Váratlanul és bátran jelen meg mindig ismét, ott hol megsemmi-

síttetését hitték, s nem ritkán az ellen elszánt támadását meglepő módon előzi meg.“ (Feldz. 531. J.).

Aug. 1. Szerda.

A magyar kormány és képviselők sietve oda hagyják Szegedet, hol tömérdek gabna- és tűzérési készlet marad az ellenségnek zsákmányul. Éjszakára kelve (aug. 1. és 2. közt) D c m b i n 8 k i fővezér is feladja a júl. eleje óta nagy erőfeszítéssel hányt s jobbára kész szegedi sánczokat, s T i s z á n túl a szőregi Marós-töltés mögött vesz állodást, a folyam jobb partját önként Haynaunak engedvén át, ki azt másnap, t. i. aug. 2-án, Simbschen és Jablonowsky dandáraikkal megszállatja.

Feldz. 299 — 309. 1. Rüst. II. 282—285. 290.1. Görg.

II. 290. 1. Szil. F. Napj. 88. 1. A szegedi sánczok, melyek a városon alól M á t y i pusztán a Tiszánál kezdődtek, félköralakban Dorosmát is magukba záriák s másik végén Tápé nál érintkeztek a Tiszával. A sánczok Gál tábornok vezetése alatt készültek s szertelen nagy hosszúságuk (3 mérföld) és gyöngeségök miatt RammingésRüstow szerint legalább is 90 ezer emberből és 240 ágyúból álló védelmi erőt vettek igénybe, hogy ezéljoknak megfelelhessenek, Dembinskinek pedig összes hadereje 33 ezer emberre és 104 lövegre terjedt. Egyszóval az erődítmény clsánczolt tábornak gyöngé, hidfői czélokra kiterjedt és hibás volt. Ily körülmények közt V e l l e r azt az okos tanácsot adta Dembinskinek, hogy miután itt védelmi harcban úgy sem tarthatja fel magát, lépjen fel gyorsan támadólag Haynau ellen, kinek ez időben nem volt több együtt 26 ezer emberénél. Szerencsétlenségre Dembinski nem az az ember volt, ki a maga keze alá beszélni hagyjon, s különös hiúsága vala saját terveit követni; a jó tanács tehát elvetetett. Alaposabb körültekintés után azonban maga is belátta, hogy a sáncz védelemre nem való, s ekkor visszavonulásra határozta el magát. — Hadseregének alkatrészei a „Feldzug“ szerint ezek voltak. ATiszajobb partján: Gál és Dessewffy 20,800 ember s 48 ágyú, Guyon 10,500 ember s 50 ágyú, Zambelly osztálya, mely Bajáról húzódott fel, 2000 ember, Asbóth tartalékosztálya, melyet Kossuth gyűjtött, hogy közvetlenül maga vezérelje, 5000 ember. A Tisza balpartján: Lenkey Vásárhelynél 7000 ember s 5 ágyú, Kmety a Csajkás-kerületben (a Járosy, Bene és Rákóczy stb. csapataikkal Perlasztól Panosváig) 18,300 ember s 69 ágyú, összesen 63,600 ember és 176 ágyú.

S z e r d a h e l y i ü t k ö z e t . A Nagy-Szebentől előre moz-

dult H a s f o r d orosz tábornok (4 zászlóalj, 2 lovasszázad s 8 ágyú) s a fehérvári osztrák őrség Stein ezredes mintegy 4 ezer főnyi s 15 ágyúval ellátott seregét Szász-Sebes és Szerdahely közt megtámadják. A harcot megnyitó erős ágyúzást, mely több mint két óra hosszáig tartott, a miénk derekasan kibírják, később azonban, miután az orosz gyalogság arcvonalban tört elő, a kozákok pedig oldalt támadtak majd hátulkerültek, egész seregünk, mely vezérébe rég óta nem bízott, féktelen zavarba jő és vad futásnak ered, melyből Stein csak Szász-Sebesnél tud némi rendet csinálni. Veszteségünk mintegy 200 halott, 1185 fogoly (s ezek közt 190 sebesült), 2 ágyú és különféle lőszerrek. Gyula-Fehérvár az ostromzár alól végkép felszabadul.

Feldz. 335. 1. (aug. 1.) Som. 121.1. (aug. 1.). Ber. III. 105. 106. 1. (aug. 1.). Köv. E. T. 260. 1. (júl. 31.). Hasford serege egyik részével a „Feldz.“ szerint már júl. 25-én (Szil. F. Férf. 132.1. szerint júl. 26-án) is győzödelmesen tűzött össze Stein előhadával Szerdahelyen. (Az orosz munka nem írja). Aug. 2-án Hasford visszatér Szebenbe.

C I a m - G a l l a s osztrák altábornagy főerejével K é z d i -Vásár helyről előnyomulván, Kászon-Ujfalunál Gál Sándor ezredes székelyei (2 zászlóalj s 8 ágyú) ellen harcol, kik, két szárnyukon bekerítettéstől fenyegettetvén, csakhamar hátrahúzódnak. GálTusnádés Kozmáé közt a Nyerges hegyen új viadalt kezd, azonban d. u. 2. órakor az orosz röppentyűk s gyalogsági rohamok innen is hátrálni kényszerítik. Egyideűleg Coppet tábornok is megtámadja Eisler erősített dandárával (4% zászlóalj, 3 lovasszázad és 9 ágyú) Gál seregének Bukszád előtt álló másik részét (3 zászlóalj és 7 ágyú), hol a székelyek a természettől is nagyon megerősített M i t á c s-szorost mindaddig védelmezik, mígnem a nyergesi hátrálás felől hirt vesznek, midőn a fegyelmetlen csapatok 6 ágyújuk, minden lőszerük és podgyászuk odahagyásával Csík-szereda felé futnak. A katonáitól elhagyott vezér néhány hű bajtárs kíséretében járatlan erdei utakon Oláhfaivára menekül, hol a csíki ágyúkat s D o b a y alezredesnek K ő h a -lomtól érkező zászlóaljját magához veszi, minek folytán hadereje 1100 emberre s 21 ágyúra növekedik.

HONV, 194. sz. (Júl. 31-én Mitácsbán és Nyergesen már előőrsi csatározások voltak). Feldz. 527—530. l. Som. 114—118. l. K ó v. E. T. 265. l. (mindkét harcz aug. 1-én). V. ö. Czetz 346. l. és R ü s t. II. 302. l. (e két utóbbi szerző az időt eltéveszti). — A harczból szétfutott székelyek jobbra Csik-Szent - Márton felé menekülvén, itt tőlök Grotenhielm 117 láda löport és a podgyász egy részét elfoglalja (B e r. III. 99. l. aug. 6-án). Gál csapatja pedig aug. 5-én Magyaróra érkezvén, vezérének Dobayt választó meg, aztán pedig tömérdek nélkülözések és sok bolyongás közt, miután magát Körtvélyfájánál az orosz előcsapatokon keresztülvágtá, Vaj d a-Szent-Iványon, Mező-Rücsön, Nagy-Sármáson (hol aug. 8-án ismét oroszokra bukkantak) és Mócson keresztül, ágyúit a nehéz hegyi oldalúinon mindenütt magával hordozva, aug. 9-én K o-lozsvárra érkezik. (V. ö. Kor. 166. 16 9. l). Clam pedig ezalatt az egész székely földet meghódította s lefegyverezte, támogatva Dorschner csiki ezredes által, ki szülőtteföldét kegyetlenül kínzá.

Palmerston angol külügyminiszter Ponsonby bécsi angol követhoz kimerítő diplomáciai jegyzéket küld, melyben a magyar nemzeti szabadságnak pártjára kél s a forradalmi háború bevégzésére közvetítését felajánlja. E jegyzék aug. 13-án nyújtatik be Schwarzenberg osztrák külügyminiszternek, ki egyelőre azt válaszolja Ponsonbynak, hogy az osztrák kormány a maga dolgait legjobban meg tudja ítélni. Pétervárad meghódolása után pedig Schwarzenberg a közvetítést kereken visszautasítja, kimondván, hogy Angliának idegen országok ügyeibe avatkozni joga nincs, hogy Palmerston a magyar dolgok felől félre van vezetve, nemes gerjedelemnek nevezve oly tetteket, melyeket az angol törvények mint fölségsértést száműzetéssel és halállal büntetnek s melyeket ő K e f a l ó n i á b á n, Irland b á n és K a n a d á b á n maga is vérontással nyomott el.

Correspondence relatif to the Affairs of Hungary M 322. 384. l. (Majl.-nál II. 301.302. l.). Osborne képviselő júl. 21-én a parlamenti ülésbe vitte a magyarországi ügyeket, s kívánta, hogy az angol kormány ne nézze el közönyösen az oroszok fegyveres betörését. Palmerston ekkor kijelenté, hogy „Ausztria az európai egyensúly egyik legfontosabb eleme,“ Angliának régi szövetségstársa, s kell hogy Ausztria nagyhatalmi állása jövőre is fennmaradjon; mindazáltal kívánatos lévén, hogy a magyarországi harcz, mely Ausztria erejét is emészti, megszűnjön, „barátságosan minden erejét

rá fordítandja, hogy az ügyek a hadakozó felek közt elintéztessenek.“ (E kérdés tárgyalása az angol parlamentben: Füg. III. 69—,73. 1.). Aug. elején Wimmerev. lelkész ment K o s s u t h tól utasítva Berlinbe, s az ottani kormánynak a magyar ügyek felől terjedelmes emlékiratot nyújtott be. Brandenburg miniszter azonban tudtára adá, hogy a király nem akar forradalmi kormánnyal szövetkezni s Wimmer megintetett, hogy Berlin melőbb hagyja el. (Majl. i. h.).

Aug. 2. Csütörtök.

Szemere és Batthyány Kázmér miniszterek mint a kormány küldöttei Vámos-Pércsen Görget tábornok főhadiszállásán. Szemere azon kérdésére, hogy mennyire haladt Görgei az oroszokkal való alkudozásban, Görgei azt feleli, hogy ő az erre vonatkozó iratokat a kormányhoz elküldötte s maga részéről azt tartja, hogy miután Hüdigerhez Írott levelére (1. júl. 19.) válasz nem érkezett, kormányunk az oroszoktól nem várhat békeajánlatot, s e részben a kormánynak kell kezdeményeznie. Szemere ekkor kijelenti, hogy Paskevicsnek levelet fog írni, mely aug. 5 én Nagy-Váradon el is készül s egy akkor történetesen a táborba érkező orosz parlamentaireknek átadatik. E levélben a miniszterelnök panaszt emel Ausztria ellen s sejtetni engedi, hogy a Magyarhoo és Ausztria közt fennforgó viszályból Oroszország hasznot húzhatna. Görgei a levél hatása felől megkérdezettvén, azt jósolja, hogy arra, miután igen homályos és burkolt értelmű, válasz sem érkezendik. V. ö. júl. 29. aug. 7.

Görg. II. 354—356. 1. R ü s t. II. 344—346. 1. Feldz. 412. 1. Görgei előadása szerint Szemere már e találkozás előtt irt neki, hogy jelen a pillanat Kossuth megbuktatására s Görgein áll, hogy a legfőbb hatalmat Szemerével megosztva kezéhez vegye, — s ehez képest első kérdése volt Vámos-Pércsen Görgeihez, hogy vette e levelét? Görgei, meg akarván büntetni Szemerét e tettéért, egy darabig maga elibe sem bocsátá s környezete tisztei gúnyainak dobta ki, kiknek gorombaságáról aztán Szemere a kormány előtt keservesen panaszkodott. Szemere azonban nem ismeri be, hogy ő Görgeivel Kossuth ellenében ily módon szövetkezni akart volna, s egészben közli azt a levelet, melyet Görgeihez júl. 25-én irt (Szem. II, 91 —97.1.), s melynek tartalmát júl. 21. alatt már röviden előadtuk. „Midőn Görgei táborába értünk“ így panaszkodik Szemere „öt udvariasnak, de hidegnek találtuk; került bennünket, míg csak tehette,

daczos és zárkózott, bizalmatlan és közlékenytelen volt... Környezete már gúnyt űzött a szent ügyből, melynek azelőtt bajnokai voltak. A seregben semmiféle lelkesedés sem ápolgatott. A fegyelem egészen eltűnt. A betegek, a hullározók, a gyávák napi: kint százával szöktek meg... Véletlen megjelenésünk nagy bámulatot sőt ijedséget szült, azt hitték, azért jövénk, hogy Görgeit letegyük. Ő még akkor maga is az oroszokkal való alkudozás ellen volt, midőn megmondtuk neki, hogy csak ki akarjuk tapogatni őket, hogy majd csak az oroszoktól kiejtendő első szóra akarunk válaszolni. Később ebbe bele egyezett, sőt azonfelül sürgetett bennünket, hogy Magyarország koronáját ajánljuk fel kereken az oroszoknak, a mit azonban nem tettünk.“ A kormány előtt pedig aug. 5-ről kemény vádat emelt Görgei ellen. „Mély sajnálattal mondom ki, hogy Görgei nem az, a minek őt véltem... Fel ivóm a kormányt, hogy vezér után nézzen, de addig ne, míg ez a sereg is nem egyesült a többiekkel. Felhívom arra, hogy ezt a sereget valószínűleg fel kell oszlatni, azaz az osztályokat megcserélni, a parancsnokokat változtatni. E politikát már rég követni kellett volna. E sereg, úgy látszik, hogy mindinkább magára ölti nem a Wallenstein, hanem a M o n k táborra jellemét. Görgei eljárásában oly titkos politikát látok, melynek következtében a hadsereg elveszhet, a nélkül hogy a vezér maga vereiséget szenvedne“ (Szem. II. 109—115. 1.). Az átirat tartalmát azonban Szemere maga sehol egy szóval sem említi.

Debreczeni csata. Nagy-Sándor tábornok (7500 ember és 41 ágyú), kit Görgei azon világos parancscsal rendelt ki oldalfedezetre, hogy minden egyenetlen harcztot kerüljön, a Balmaz-Ujváros felől nyomuló Paskevics tábornagygyal (Kuprianoff és Küdiger hadtesteik, összesen mintegy 90 ezer ember s 320 ágyú) vigyázatlanul harcztba ereszkedik. D. u. 2. órakor egy ezred uhlán kezdi meg a támadást négy század huszárság ellen, melyet midőn üzőbe vesz, vakon ágyúink lőtávolába rohan, s azok erős tüze által visszavetetik. Ekkor az orosz tábor is megkezdi ágyúzását. Nagy-Sándort, kit a harczt kezdete benn a városban lakománál talált, tisztikara két ízben kísérli meg rábírní, hogy a vezér parancsa szerint vonuljon vissza, de hasztalanul. Ő balszárnya (Korponay ezredes) ágyúit is kirendeli a szőlőskert mellett, s azzal az orosz lovasútegeket visszahúzódní kényszeríti. Négy óra tájon az ellenség két gyalog hadosztályt 48 ágyúval (Gillenschmidt tábornok) mozdít elő jobbszárnyunk ellen a Nagyerdő felé s a mieinket oldalt kezdi lőnı, mire útegeink állodásaikat oda hagy-

ják. Paskevics ekkor más két dandárt egyenesen a város ellen küld, egy lovas hadosztályt s 6 század muzulmán (Beboutoff tábornok) és kaukazi lovasságot pedig jobbszárnyunk megkerülésére hasonló irányban indít. E roppant erő megtöri a város előtt álló huszáraink ellenállását, kik rendetlen futásban menekülnek. A jobbszárnyi gyalog zászlóaljkat a város előtti szőlőskertben érik utói Beboutoff lovasai, s honvédeinket a város utczáin keresztülüzve nagy részben leöldösik s ágyúiktól megfosztják. Ellenben a balszárny és közép gyalogsága, a kozákok előtt tömegeket formál s 4 század huszár és 8 ágyú által fődözve szárnyékain, a szőlőskerteken át rendben hátrál Szóvá t h ra, honnan tovább utazva másnap estére a sereg többi romjaival együtt Várad —Püspököt szállja meg. Veszteségünk, a mint néhány nap múlva összeszámoltatott, 53 halott, 90 sebesült s 1273 hiányzó, ezenkívül Korponay csapatából holtakban és sebesültekben 500 ember, 4 ágyú, 1 zászló, sok podgyász, az oroszok vesztesége 60 halott 277 sebesült ezt utóbbiak közt Kuprianoff tábornok kinek jobb lábát gránát szakítá cl.

Ö r g. II. 327 — 331. 1. Ber. III. 58 — 63. 1. Lapins. 153 — 162. 1. Rüst. II. 340 — 343.1. Szil.F. Férf. 29.120.1. Fényes Geogr. Szót. II. 247.1. V a s. U j s. Szerk. Pákh. 1866. évf. 7. 25. sz. Nagy-Sándor, mint Kossuth mondja (Köss. 38. 1.) már a harc előtt titkos megbízottat küldött a kormányzóhoz, azon tudósítással, hogy Görgei Nagy-Sándort és hadtestét készakarva igyekszik tönkre tenni, hogy mindig öt teszi ki a legnagyobb veszélyeknek s minden támogatás nélkül. E feladás túlzott félelemből származott, a meny nyiben elvitázhatatlan tény, hogy a vácz-tokaji útban Pöltenberg és Leiningen hadtesteik sokkal több harcban és veszélyben forogtak mint a Nagy-Sándoré, kiben a vezérnek különben is kevés bizodalma volt, s ki épen e miatt júl. 15. óta ütközetben nem is forgott. Kossuth és Szilágyi a fentebbi vereséget Görgei „árulásának és ármányának“ tulajdonítják bűnül. Elfogulatlan szakértők azonban kénytelenek bevallani, hogy a vezér menetrendében, melynél fogva Nagy-Sándor Debreczenbe küldetett, semmi olyas sincs, mi az „ármány és árulást“ indokolná, sőt az a sztrategiai közönségesen vallott elvnek pontosan megfelel. Görgei maga Nagy-Sándort vádolja e három dologban. 1. Nem állított szemlegezö előőrsöket s meg hagyta magát lepetni. 2. Komoly harcba vegyült visszavonulás helyett. 3. Keresztes és Várad-Püspöki felé futott Görgei háta mögé minden kényszerűség nélkül,

minek következtében a Berettyóvonal védelmi terve füstbe ment s a sereg balszárnya fedezet nélkül maradt. Az előleges határozott parancs ellen való ezen harmas vétségért csak azért nem állíttatá Nagysándort haditörvényszék elé, mert erre már nem volt idő. — Paskevics a helyett hogy Görgéit nyomban üldöznék, Debreczenben 10 napot pihen, s gondját arra terjeszti ki, hogy a kivívt győzelemért táborig Te Deumot tartson s z reformátusok Nagyttemploma falairól az ápr. 14-ki ezentségtelenítést egy a császárait rendelt könyörgéssel lemosassa. Végre Görgői délre húzódásából badvezéri éles pillantással belátván, hogy annak nem lehet más czélja, mint a szedvidéki honvédseregrez csatlakozni s azzal egyesülten Haynaut megsemmisíteni, aug. 7-én Rüdiger 48 lovasszázaddal Görgéi üldözésére s az osztrákok segítségére rendeli előre Nagy-Várad irányában „siettetett menetekben,“ azonban, mintáz orosz munka (Ber. III. 09. 1.) elárulja, Rüdiger ezen sietős útjában is ráért a különböző falvakban 60 ezer, Nagy-Váradon pedig 120 ezer kenyeret készíttetni. Maga a fővezér serege zömével csak aug. 14-re igyekezik Váradra, oly szándékkal, hogy ott 50 ezer embert egyesítvén, ezzel aug. 15-én Arad felé előnyomuljon, s ott „a szövetséges seregek egyesült működésüket megkezdjék.“ Haynau azonban, ki valamivel kevesebb kenyeret süttetett, de annál több sztrategiai előnyöket vívott ki, aug. 9-én már mezejti a temesvári csatát, s aug. 13-án Görgéi önként letette fegyvereit. És így a harcz befejezve volt, mielőtt Paskevics a kombinált működést megkezdhetne volna.

Azalatt míg e mű sajtó alatt volt, a debreczeni harc ügyében érdekes adatok és vallomások jöttek napfényre a legilletékesebb forrásokból. Értjük azok alatt a Jókai által szerkesztett „Hon“-ban (1867. 157. és 205. sz.) megjelent közleményeket, melyeknek dologra tartozó részük ez. Pongrácz István, ki a debreczeni csata idején tábornari főnök volt Nagy-Sándor hadtestében, Rüstownak azon, Görgéitől vett állítását, hogy Nagy-Sándornak nem volt feladata Debreczennél komolyan ütközni, tévesnek bizonyítja, a mennyiben közzé teszi, hogy a táborhoz, melyben már aug. 2. hajnalán tudva volt az orosz főerőnek Újvárosra léte, ugyan ezen nap a reggeli órákban ez a parancs érkezett (németből fordítva): „Az első hadtesthez. Az első hadtest álljon kiDebreczentől Újváros felé jobbra-balra az úttól (á cheval dér Strasse), s ha föltűnik az ellenség, támadja meg és verje meg. Görgéi m. p.“ E parancs vétele után rögtön összegyűlt a haditanács, melynek folyamát Pongrácz így írja le: „Az ellenség állását *amerre*, az előbbi rendelkezre útvalva, és hogy jelen helyzetünkben még egy győzedelmes csatázás sem felel meg azon ezélnak, mely után törekedünk, említett rendelet megtartását veszélyesnek tartottam, és a haditanácsban ellene szavaztam, sőt mai napig is megfoghatlan előttem, hogy lehetett a főhadiszállásnak az ily modorú parancsot kiadni. Nagy-Sándor és a többi főtisztek a komáromi viszályok óta el valának keseredve, nem hitték,

hogy már az idővesztés végett az alsó seregekkel egyesülhetünk, vagy hogy, tekintve az európai viszonyokat, képesek lehetnénk magunkat sokáig fen tartani, ily kedélyállapotban, de a hazai ügyért lelkesedve, helyezze magát a tisztelt olvasó, hogy a haditanács rövid végzését megérthesse, már nem mint értelmes katonák, de mint a hazának elkeseredett hű szolgálói akartak egy végső harcot vívni, utalva az utolsó rendeletre, mely azt nékik úgyis parancsolja. A mindig tüzes és harcvágyó Máriásy János, az öreg bátor Bobich, és ezen rendelet által mégjobban feltűzelt tábornokom a parancs szigorú megtartása mellett szóltak; a finom műveltségű Mesterházy ingadozott, Korpunay mellettem szólt a többi jelenlévő tiszteteknek nézeteit, bocsánat, de már nem tudom. Nagy Sándor többször említé, hogy az ily parancs el nem fogadása után még bátorságát is kétségbe vonhatnák; végre indítványoztam, hogy engedjék nékem a lovassággal és könnyű útegekkel hátramaradni, az oroszokat megtámadni, mialatt seregünk hihetőleg csata nélkül visszavonulhat; de az ily nézetek nem találtak a megjött rendelet után visszhangra, a koczka eldőlt, a > sa'át elfogadni, ha az ellen támad, elhatároztatott. Most kérдем tehát, hogyan képzi Illető, hogy a főtábornoknak ezen rendeletről nem lett volna tudomása? Hogyan képzelhető, hogy említett rendeletet Görgei Ármin merte volna (akkoriban már Bayer ezredes kegyet veszte, mint mondták, és Görgei Ármin lett az irodai igazgató —) a főtábornok tudta nélkül nekünk küldeni? És midőn a 43 lövegünk dörgését Váinos-Fércsen hallhatták, mit jelentsen egyik főtisztje felkiáltása „most mutassa a vitéz, hogy mit tud“ — ez egyenest Nagy-Sándorra volt czélozva, és erősíti azt, hogy azon említett parancsról a főhadiszálláson tudomásuk volt. Végre miért nem vont minket a főtábornok felelősségre? Sőt midőn Nagy-Váradon átvonúltunkban, személyesen tettem néhai Belnner püspök előtt jelentésemet, miért nem nyilatkozott akkor hadaink fővezére oly értelemben, hogy rendeleté ellen fogadtuk el a csatát? Nagy-Sándor és a főtisztek, szoros katonai szempontból véve aényt, csak a kötelességet vélték teljesíteni. “Eddig az érdekes tudósítás, melynek szerzője czikke elején többek közt mondja, hogy „szerem sétlentábornokom“ (Nagy-Sándor) „már egy néhány nap óta gyöngélgedő és buskoinor állapotban lévén, a sereg tovább“ (júl. 30. ótai) „menetét és ügyeit nekem kelletett elintéznem.“ E közleményre Görgei Arthur helyett, ki, miután pár hóval ezelőtt megjelent „Gazdátlan Levelei“-ben úgyis tüzetesen igazolni törekvék magát a debreczeni barcz ügyében is, úgy látszik semmi újat sem tudott volna már mondani, öcsese, Görgei Ármin felelt. Válasza egészben következő.

„Pongrácz István az 1849 ki I. honvéhadtest tábornoki főnöke a „Hon“ idei 157. számában Arthur testvér öcsém ellen tárczaczikkeznén, egy „Görgei“ aláírású (különböen kelet nélküli támadási parancsot közöl, mely állítása szerint 1849. éri aug. 2-án reggel a

Debrecczen alatt tanyázó I. honvéd hadtest parancsnokságához érkezett s ezáltal okává lett volna minden az nap délután történt szerencsétlenségnek.

A katonai dolgokhoz kevésbé hozzáértő olvasó közönség — úgy látszik — megczáfolhatlanoknak vette Pongrácz Istvánnak ily parancs létezéséből levont következtetéseit; különben nem szólítottak volna fel Arthur öcsém tisztelői közül annyian arra, hogy a P. I. közlötte támadási parancs létezését, mint szerintük lehetetlent, nyilvánosan tagadjam én, mint (P. I. szerint) akkori igazgatója a hadműveleti irodának a főhadiszálláson.

Pusztán tagadni, avagy csak kétségbe vonni is valamely — eredeti és valódi gyanánt közzétett — történeti okmány létezését, felette bajos! minthogy egyáltalán úgy érzem, hogy lelkiismerettel járó dolog, falsificatumnak valódi okmány kép közrebocsátását bárkiről is föltenni. Másfelől azonban szintoly lehetetlen nekem, e támadási parancs létezését constataílnom, lehetetlen már csak azon egy okból is, minthogy a hadműveleti iroda igazgatásával csak pár nappal adebrecczenicsataután bízáttam meg Kis-Marján, — nem pedig már a debreczeni csata előtt, mint P. I. tévesen állítja. Lehet, hogy e parancs nem létez; lehet hogy létez, de falsum; lehet, hogy létez és valódi is, de más időben, egy korábbi, lényegesen különböző momentumban (talan előlegesen figyelmeztetőleg) volt kiadva; lehet végre, hogy e támadási parancs azért kelt, nehogy Nagy-Sándor valamikép kelleténél jobban siettesse hátravonulását. Mindezen lehetőségekbe én, míg ama közlemény eredetijét nem látom, belé nem bocsátkozhatom; csupán annyit mondhatok, hogy ily parancs léteztéről tudomásom nincsen.

Hanem hiszen e parancs létezésének tagadása merőben fölösleges is végve, — azon c-él tekintetéből t. i., mely mindazoknak szeme előtt lebeg, kik netalán a „gazdátlan levelek“ állításainak egy-némelyikét ez oldalról való megingattatástól féltik.

Ugyanis:

Az I. honvédhadtest rendeltetése aug. 1-től egészen 4-kéig (Debreczentől Berettyó-Ujfaluig) az volt, hogy a Vámos-Pércstől Kis-marjáig vonuló hadzöm oldala (illetőleg háta) az Újváros felől fenyegető oroszok ellen megvédessék s egyszersmind annyi idő biztossittassék hadzömünknek, a mennyi a mondott hadműveletnek erő-tűlfeszítés nélküli kiviteléhez szükséges vala.

E feladatnak Nagy-Sándor többféleképcn felelhetett meg: jól, — kevésbé jól, — vagy legkevésbé jól.

Jól megfelelhetett feladatának Nagy-Sándor, ha ő felváltva — hadtestének mindig csak egyrészével ügyesen és meglepő elszántán intéz villámszerű rajtaütéseket a bárhol, bármikor s bármekkora erővel feyuegetődző ellenségre, — minden ilyen (rendszerint jó sikerrel merészeltető) roham után nyomban, váratlanul, gyorsan, de jó

rendben visszavonul, de csak oly távolra, hogy az ellen-erő további mozdulatainak folytonos kipuhatolása meg ne szakadjon, s ha az ily magatartás ismétlése által Nagy-Sándor az ellenséget mindannyiszor meghökkeníti, zavarba ejti, aránytalan nagymérvű ellenintézkedések megtételére, majd óvatosabb előnyomulásra kényszeríti, s így időt vesztet véle, mi ilyenkor mindég a fődolog.

Csak kevésbéjől felelhetett meg feladatának Nagy-Sándor, ha ő folyvást csak szenvedőlegesen viseli magát, még az ellenség előcsapatai ellenében is; minthogy olyankor az ellenség, felbátorítva az ily túlvátos magaviselet által, még a megszbott menetrend megtartására sem engedett volna elegendő időt Nagy-sándornak, s ekkor hadzömünknek még sokkal nagyobb mérvben kellett volna siettetnie meneteit, nehogy a Berettyó déli (bal) partját az oroszok érijék el hamarább a magyar hadzömnél. — Egy előnye azonban mégis meglett volna az ily módoni folytonos csatakerülésnek: az t. i. hogy legalább nem esett volna semmi kár holtakban és sebesültekben I. hadtestünknel.

Mindezek után magában érthető dolog, hngy elébb tönkre menni engedni I. hadtestünket és csak azután tenni meg annak szét szórt maradványával, még ugyanaz nap aug. 2-án egyhuzomban azon meneteket, melyek az előleges dispositiók szerint, csak a következő két napon valónak végbeviendők, minden kifejtett hősiesség mellett is, oly megoldása volt a szóban forgó feladatnak, hogy nálánál még tökéletlenebbet már alig képzelhetni.

Nagy-Sándor — fájdalom — így és nem másképen oldá meg feladatát. Pongrácz István pedig most kénytelennek akarja kimutatni e megoldást — se kényszerűséget egy állítólag birtokában levő eredeti támadási parancsból akarja bebizonyítani, melynek magyar fordítását ő maga így adja:

„az I. hadtest álljon ki Újváros felé jobbra balra az úttól, és ha az ellen mutatkozik, támadja és verje meg azt.“

Pongrácz I. említett tárczaczikkénék más helyén maga magáról ezt beszéli: „végre indítványoztam, (az e parancs felett tartott haditanácsban) hogy engedjék nekem a lovassággal és könnyű ütegekkel hátramaradni, az oroszokat megtámadni, mialatt seregünk hihetőleg csata nélkül visszavonulhat“ s ezzel katonai értelmességének oly kitűnő jelét adta, melylyel szemközt mérő lehetetlenség elképzelni, hogy ő mind abban, mit ő Nagy-Sándor ment-ségére ama támadási parancsból következtet, maga higgyen.

Minden értelmes katona Ugyanis tudja:

hogy az ellenséggel közvetlenül szemközt önállólág működő alvezérnek jogában, sőt (mikor saját belátásához nem bízik) kötelességében áll, távol levő fővezérétől érkező bármily hadműveleti parancsot — ha kivitele a helyi körülményekkel szemben kétes vagy egyenesen

káros következményének látszik előtte, — egy rögtön alakítandó haditanács elibe vinni komoly megítélés illetőleg helybenhagyás vagy módosítás végett;

hogy azon pillanatban, melyben e kiegészítő eszközhez folyamodik azideiglen önálló alvezér: reá nézve az ily veszélyesnek látszó fővezéri parancs azonnal elveszti föltétien engedelmességre kötelező erejét;

hogy e pillanattól fogva már nem a távol eső fővezér többé, hanem a helyszínén tanakodó alkalmi haditanács többsége parancsol ideig óráig helyben;

hogy tehát a felelősség is mindenért, mely ily rendkívüli esetben azontúl történik, nem a fővezért többé, hanem már csakis a mondott haditanács többségét illetheti.

Mindezeket jól tudva Pongrácz István, ha szakértő olvasó előtt akarta bevádolni Arthur öcsémet, — hogy akkor miért constatálja 8 maga amaz állítólagos eredeti parancsnak fogantatba vétel előtt haditanács eleibe lett terjesztését? valóban nehéz megérteni!

Hogy katona-dolgokhoz nemértő olvasóra lehetett és bizonyosan volt is hatással P. I. czikke: azt természetesnek találok. Kelt Késmárkon, augusztusban 1867. Görgei Ármin.“

Aug. 3. Pént.

S z e m e r e miniszterelnök Nagy-Váradon fölhívást intéz Magyar hon népéhez, melynek czíme: „Az ellenség elhaladt, keljenfel a nép!“ Hazánkba valami 70 ezer orosz katona tört be, de ebből 30—40 ezernél több nem alkalmazható csatában. Ugyanis a merre elvonul az orosz, mindenütt őrséget kénytelen hagyni maga után, mely igen meggyöngíti. Ha a nép saját vezérei alatt csoportosulva az orosz főerő háta mögött főikéi, ekkor az egyes őrskéket meg kellend erősíteni az ellenségnek, midőn főserege annyira megfog, hogy honvédeink könnyít szerrel el fognak vele bálni. „A muszka tábor már most is vékony mint a fonalszál, mert Varsótól Debreczenig nyúlt el. A nép szakítsa ketté e gyenge fonalt az ellenségnek s kígyói élete meg van ölvé.“ Csupán a nép kebeliből elő lépendő hős fogja megmenteni a hont s a szabadságot. E hős tán már megvan s valahol, de még most nem ismeretik. Keljen fel tehát a nép saját vezérei alatt, s „pusztán ordító hangjára is leteszik az elmaradott őrskégek fegyvereiket“ stb.

A fölhívás Honv. 193. vagyis aug. 9. sz.

Komáromi ütközet. Klapka várparancsnok egy ki-
rontással fölmenti a várat a további zár alól. A harcot hajnali
2½ órakor Assermann ezredes kezdi meg Almás mellett,
Sternfeld őrnagy meglepett csapatait elriasztván, mely egy
lélekzettel Bicskéig szalad. Ezalatt Kosztolányi ezre-
des és K r i v á c s y alezredes dél felé Mócsa ellen támadnak
s az ottani őrséget majdnem egy lábíg foglyul ejtik. Ez alka-
lommal a huszárok egy 2750 darabra menő s Haynaunak
szánt ökörcsordát s nagy mennyiségű zabszállítmányt is zsák-
mányul vesznek. Nagyobb mérvben ujul meg a harcz d. u. 4.
órákor, midőn t. i. S c h u l z és Janik ezredesek Pusztá-
Herkás az ácsi erdő mellett az osztrák főerővel (Barco
vezérőrnagy, mintegy 4 ezer ember és 26 ágyú) tűznek össze.
Egy órai harcz után a mieink kivívják a győzelmet, s az osztrák-
kok Lovadra hátrálnak, honnan L i e b l e r rel egyesülve esteli
8. órákor Csallóköz be húzódnak át, a Dunahidat elrontván
hátuk mögött. Az ellenség, kit C o l l o r e d o altábornagy ve-
zenyelt, vesztesége több mint ezer ember holtakban, sebesül-
tekben és foglyokban, 30 ágyú, 3600 db fegyver s 700 mázsa
lőpor.

Klap. Mem. 208—214. 1. Feldz. 457—464. 1. Rüst. II.
319. 385—387. 1. Klapka a győzelem alkalmával Berg tábornok
Miklós czárhoz intézett egyik levelét is elfogja, melyből meggyőző-
dött, hogy az oroszok igen aggódnak a közelgető ősz miatt, s el voltak
rá készülve, hogy a háborút az 1850. évben is folytatniok kellend.
Klapka elküldé e levél másolatát Kossuthhoz és Görgeihez, de az csak
Törökországban ez pedig Nagy-Váradon orosz fogságban
veszi tudósítását s a diadal hírét Klapka ezután Győrig nyomul elő-
re, hol nagy mennyiségű élelmiszereket foglal el. Haynau pedig az
aug. 3-ki vereségről aug. 7 -én Ó-Besenyőn értesül s P e s t és a
nagyobb városok fölkelésétől tartva, Jablonowskyt (4 zászlóalj,
3 lovasszázad és 12 ágyú) Szent-Miklósról azonnal visszaküldi a fő-
város felé ly megbízással, hogy a főserég közléki vonalát megszakit-
tatni ne engedje. Csak most látta át, mily iszonyú felelősséget vállalt
magára, midőn Komáromnál oly csekély erejű zárlatot hagyott s
matra a főerővel oly messzire húzódott le! Valóban, ha Klapka nyírt
előnyeit oly éles pillantással s oly villáin gyorsan képes lett volna
felhasználni, mint lehetett volna, e harcz után egyenesen Bécsset fog-
lalthatta volna el.

Új-szegedi ütközet. Haynau tábornagy a tiszai átjárás elfoglalása s az elrontott híd fölépíthetése végett S z e g e d ről a folyamon át támadást rendel D e m b i n s k i ellen Liechtenstein altábornagy e rendeletet foganatosítandó, a várat és a parti házakat megrakja osztrák és orosz vadászokkal, kiknek tüzelése közben d. u. 3. órakor a folyam partján ágyúkat helyez el, melyek 4. órakor teljes erőből megkezdik tttzelésüket. Ezalatt Jablonowsky vezérőrnagyot (2 zászlóalj s 12 ágyú) Szeged északi széléről dereglyéken, majd, a híd helyre állíttatváu, Benedek vezérőrnagyot (mintegy 3 zászlóalj) a vártól indítja Új-Szeged ellen, honnan ez utóbbiának, miután az osztrák röppentyűk a falut lángokba boríták, többszörös támadás után végre sikerül kivenni a mieinket, kiknek soraiban az ellenség számos ágyúi nem kevés kárt okoztak. Áz esteli sötétben még egy kísérletet tesznek a mieink a hídfő visszafoglalására, azonban kezdetben győztes előnyomulásuknak az Emilgránátosok és orosz vadászok szuronnyal szegülnek ellene s őket mintegy 70 halottnyi veszteséggel Szőregre kergetik. Haynau vesztesége 4 halott s 22 sebesült, az utóbbiak közt Liechtenstein, Benedek és Gordon tábornokok.

Feldz. 309. a köv. 1. Rüst. II. 291. 1. 8 z il. F. Férf. 95. 1. — Haynau Pestről három vonalban érkezett le délre, seregét három felé osztván, u. m. a soroksár-kunszentmiklós-izsák-szabadka-szegedi (Ramberg hadteste), a pest-kecskemétszegedi (Bechtold és Panutine) s végre az üllő-alberti-czegléd-szolnok-nagykörös-szegedi (Liechtenstein Ferencz hadteste) vonalon. E hadoszlopok júl. 22. 23. és 24-én indultak ki Buda-Pestről, hol Haynau fenyegető rendszabályok és rémkiáltványok készítésével 5—6 napig pihent. A két utóbbik hadoszlop júl. 30. — aug. 1-ig Félégyházán időzött, várva Schlick előnyomulását, ki egy külön terv szerint aug. 4-re (1. e.) Makóra volt rendelve a főerővel közreműködni. A „Feldz.“ hivatalos jellemű munka Haynau délre vonulását azzal indokolja, hogy „Arad meghódolt és tudva vala, hogy Temesvár sokkal erősebben szorongattatik, hogysem néhány hétnél tovább ellenállni képes lenne .. . Temesvár fölmentésére sürgető szükség volt.“ Miután ez indokolás őszinteségét a Buda-Pesten való hosszas időzés megtámadja, alaposabb azon föltevés, hogy Haynau nem akart együttesen működni Paskevicscsel s azért siettet tőle minél nagyobb távolságra elvonulni, hogy ott hadaink leverése dicsőségéből az osztrák

fegyvereknek egy külön önálló részt szerezzen meg, mely gondolkodás az ő szempontjából tökéletesen helyén is volt.

Ramberg altábornagy (17 zászlóalj, 14 lovasszázad és 48 ágyú) O-Kanizsán a Tiszát este áthidalni törekszik, azonban dereglyéit a túlparton álló magyar had összelövéldözi s éjfélig tartó ágyútüzevel az átkelést meggátolja. Éjfélkor Ramberg riadót veretvén egész táborát Horgosra rendeli, hol, hamis hírektől félrevezettetve, D e m b i n s k i áttörését várta.

Peldz. 313. 314. 1.

Aug. 4. Szombat.

A Hód-Mező-Vásárcelyen lévő S c h l i c k tábornok előhada (8 lovasszázad és 6 ágyú) M a k ó nál a Gajdoscsárda körül Szerdahelyi őrnagy vezetése alatt lévő előhadi csapatainkkal viaskodik. Szerdahelyi mindaddig feltartóztatja elleneit, mígnem L e n k e y tábornok (7 ezer ember s 5 ágyú) Makóról a Maros balpartján elhúzódik, a midőn (d. e. 10. óraker maga is átkel a folyón s háta mögött a hidat szétrombolván, d. u. 3. óráig a kis-zombori töltésről ágyúztat a várost megszálló lovasság (Ludwig-dandár) ellen. Makón az osztrákok élelmiszerekben tetemes zsákmányt nyernek.

Feldz. 306. v. ö. 318. 1. — Schlick júl. 23-án indult el Komárom alól (v. ö. júl. 13. jegyz.) s Pesten, Körösen, Alpáron és Szentesen át sietett a délvidékre Haynau támogatására. Aug. 3-án H.-M.-Vásárhelyt éri el a nélkül, hogy útjában bárhol is ellenállásra talált volna. Innen még az nap egy lovas osztályt indít Mező-Hegyesre, mely az ottani királyi ménest (mintegy 4 — 5 száz ló) aug. 6 án lefoglalja.

Kossuth kormányzó a debreczeni harcvesztés és az osztrák sereg marosvidéki előnyomulása híret vévén, Aradon hajnali 2. óraker utasítja a Görgei táborában lévő kormányképviselőket (v. ö. aug. 2.), hogy miután Magyarország az osztrák házzal soha ki nem egyezkedhetik s miután a nemzet ereje még elég tekintélyes arra, hogy szükség esetén keletet lázadásba borítsa, az oroszokkal való alkudozásba vegyék fel Magyarország-nak az 1848. törvények alapján az orosz császári ház uralkodása alá térése kérdését.

Kossuth utasítása, melyet Kemény Zsigmond a Pesti Napló 1867. 221. sz.-ban azalatt tett közzé, míg e mű sajtó alatt vala, egészen így hangzik: „Szemere miniszterelnök és Baththy ány Kázmér külügyminiszter urnák. Arad, aug. 4-én, reggeli 2. órakor. Most veszem a tudósítást, hogy Nagy-Sándort szétverték Debreczennél, legalább ma“ (tollhiba „tegnap“ helyett) reggel futamodóinak minden neme Váradon volt. E mellett hallom, hogy Benedek 8000 emberrel Hód-Mező-Vásár helyen van. Nekünk 15,000 emberünk Makónál, 10 Szőregen s Új-Szegeden, 10 ezren Gyuláig van. Írtam Dembinski nek, hogy Benedeket támadja meg. Mit tett Görgei a debreczeni veszteség helyrehozására? A dolog e helyzetében az oroszszali értekezésnek nézetem szerint nyitabb alapot lehetne adni. 1-ső alap: hogy a hitszegő ausztriai ház elannyira kitépte a bizodalomnak minden alapját a népből, hogy ő alá vissza nem térünk semmi áron. 2-dik: ne gondoljon minket oly könnyen legyőzhetni, mert mintsem Ausztria alá kerüljünk, későbbek vagyunk minden erőnkkel (mi nem csekélység) Valachiába, Törökországba vetni magunkat s felgyújtani Oriens-t, mint Ausztriának megadni magunkat; ezt soha, soha! 3-dik kérdés: mit mondanak egy orosz fejedelmi házból uralkodóhoz az 1848. alkotmányról? — Emlekezteti a párisi, bécsi, békekötésekre, melyeknél az autocraton nem mutatkozott szenvedelmes ellenségnek az alkotmányosság irányában. 4-dik: ha Paskevicznek erre nincs felhatalmazása, adjon salva guardiát sütlevelet egy pár követünknek, kik egyenesen Pétervárra mehessenek a csárhoz. — Ezek privát nézeteim. Kossuth, kormányzó.“

A magyar minisztérium Aradon rendeletet ad ki, melyben köztudomásra hozza, hogy harczias viszonyok közt a kormány nem kötheti székét állandóan egyes helyekhez s Ugyeszik a felől meggyőzni a közönséget, hogy a kormány székének változtatása semmi aggodalomra sem adhat okot. Mostantól fogva Arad lesz székhelye a kormánynak, e helycsere azonban „nem változtat semmit a kormány munkásságán s minden vidékre egyaránt terjedő gondoskodásán.“ Utasítatnak a hatóságok, hogy levelezéseiket ezentúl ide intézzék, a nép pedig felhivatik bizodalomra, egyetértésre, kitörésre és erős akaratra.

A rend. Szilágyi nál, Főr. N. 105. 1.

A képviselőház zárt ülésében Aradon kérdés intéztetik a kormányhoz a hadügyek állása felől. Szemere miniszterelnök helyett, ki távol volt, Hajnik Pál belügyminiszteri

osztályfőnök feleli, hogy e tárgyban körülményesebb tudósítás a K ö z l ö n y ben fog adatni, egyébiránt a ház mostani székhelye biztosítva vagyon. Utolsó összegyűlése a forradalmi képviselőháznak.

Szil. Forr. Napj. 107. 1.

Vécsey tábornok Temesvár ellen a kormány parancsából utolsó rohamot intéz. A támadás esteli 9. órákor két hadoszlopban történik a vártér foka ellen, hol a mieink az elsán-ezolt tábornok úgyszintén a vár déli részét is szuronnyal elfoglalni törekednek, azonban, bár háromszor újul meg a küzdelem, határozottan visszaveretnek. Veszteségünk 8 halott és 53 sebesült, az ellenségé 2 halott és 4 sebesült. Másnap Vécsey becsületes föltételek mellett megadásra szólítja az őrséget, de ez ki-nyilatkoztatja, hogy az „utolsó töltényig“ védeni fogja magát.

Feldz. 381. 1. Vécsey aug. 5-én megkezdi elvonulását a vár alól, 2 zászlóalj, 2 lovasszázadot és néhány ágyút Arad felé útnak indítván, aug. 7-én pedig már ostromágyút és lőszerét is elküldte ugyan-oda, hol kormányunk minden hadi erejét összpontosítani törekedett. Az őrség mindezekről pontosan értesülvén, aug. 6. 7. 8-án támadólag lép fel, Vécsey ütegeit löveti s földmunkálatait szétrombolni törekszik.

Aug. 5. Vasárnap.

Ramberg altábornagy (17 zászlóalj, 14 lovasszázad és 48 ágyú) Ó-Kanizsán korán reggel újra kezdi a Tisza áthidalását s míg ágyúival Guyon tábornok (3 zászlóalj, 4 lovasszázad és 12 ágyú) túlsó parton álló seregét löveti, az alatt egy zászlóalj gyalogságot és 6 ágyút hajókon a balpartra átszállit-tat, minek következtében a mieink meglepetve 3 ágyú veszteség-gel visszahúzódnak. Guyon ekkor tartalékhadával tör az átkelt gyalogokra, azonban ezalatt még több ellenséges csapatok szá-líttatván át, támadása vissza veretik. Ramberg Rác-Kereszt u r irányában csak gyöngén üldözteti a mieinket, kik Szent- I v á n y o n Dembinskihez csatlakoznak, míg az ellenséges vezér estére Szőr égnél teszi magát összeköttetésbe Haynau-val. Veszteségünk 60 halott és 3 ágyú.

Feldz. 316. 317. 1. R ü s t. II. 289. 1.

Szöregi csata. Haynau osztrák fővezér (38 ezer ember s 230 ágyú) az épen elvonuló félben lévő Dembinski tábornokot (41 ezer ember és 100 ágyú), kinek hadserege Szöregen, Deszkens-Szent-Iványon volt elhelyezve, tü-zérségi főereje pedig az u j s z e g e d i hid átellenében a szöregi töltés végén állott, Új-Szegedről megtámadja. A harc kezde-tén (d. u. 4. óra) balszárnyünk megkerülése végett túlnyomó erejű orosz-osztrák csapatok foglalják el a szentiványi erdőt, s Bechtold altábornagy Dessewffy tábornoknak balszár-nyunkról előremozdult huszárait visszazüzi, a meredek töltéstől azonban, melyen lovasait keresztül nem vezetheti, visszafordul. D. u. 5½ órakor Haynau az újszegedi hídfőtől kimozdított 99 ágyúból arcvonalban löveti a töltést. Ez iszonyú ágyúzás, melyet H a u s l a b tábornok vezényel, s melyet a mieink csak gyöngén viszonzhatnak, másfél óráig tart. Ágyúink teljes el-némulása után Benedek vezérőrnagy dandára a Maros partján tör elő s utána jobbról Jablonowsky. A honvédek azonban már ekkor elhúzódtak a töltés mögül 8 útban voltak Temesvár felé. Csupán Jablonowsky talált még néhány gyalog zászlóaljakra, melyek ágyúfödözetten hátramaradván, az ő roha-mát visszaverték, de a melyek, miután ellenökben még a Thun dandára is kiállított, később a töltéstől hátrahuzódni kényszerültek. Ezalatt az osztrák utászok Bechtold lovas-had-osztályára nézve is járhatóvá teszik a vonalt, s Bechtold a töl-tésen belől balszárnyunk megkerülésére Szent-Ivány felé nyomul előre, a töltés és Szöreg közt ellenében felállított huszár-ezredeket pedig 18 ágyúból löveti. Ez ágyúk védelme alatt 8 uhlán századdal Simbschen dandárnok gyorsan nyomul előre s Szent-Ivány .előtt elhelyezett huszárcsapatainkat visszaveti. Ezalatt a beállott szürkületben a töltés és Le derer dandár-nok lovasai közti téren huszáraink elővágtatván, Bechtold ágyúira vetik magokat s azokat már már elfoglalják, midőn Lederer túlnyomó számú vérteseitől megtámadtatva visszaveret-nek. Huszáraink ekkor Szöreg irányában húzódnak el s in-nen a töltésen már átnyomult osztrákokat kikergetik, a falut azonban, mely tavasz óta romban hevert, Benedek rohamára hátvédünk nemsokára feladja. Dembinski az éjét B é b á n tölti,

Haynau pedig Szőreg, Deszk és Szent-Ivány között száll éjjeli táborba. Veszteségünk mintegy 400 ember holtakban és sebesültekben, 300 fogoly s 6 ágyú, az ellenségé 45 halott s 195 sebesült. Benedek és Dembinski tábornokok sebet kapnak.

Feldz. 318 — 333. 1. (itt van a csata térrajza is). B e r. III. 120—122. 1. Riist. II. 311—317. 1.

Nagy-szebeni harmadik csata. Bem altábornagy (14 zászlóalj, 8 lovasszázad és 20 ágyú) H a s f o r d orosz tábornok szebeni őrségét (6 zászlóalj, 4 lovasszázad és 12 ágyú) déltájon Nagy-Csürnől megtámadja. A harcot a mieink erős ágyútüze nyitja meg, mit ismételt rohamok követnek az ellenség jobb- és balszárnyára. Hasford két órai viadal után bekerítettéstől fenyegettetve hátravonul s a város falai mögül védi magát. Estére azonban innen is kiveretik, midőn T a l m ácsra húzódik. Az oroszok vesztesége 78 halott s 251 sebesült. A szászok virágokat szórnak győztes honvédeink útjára.

Köv. E. T. 260. 261. 1. Czetz. 343. 344. 1. Ber. III. 107.1. Feldz. 541. 1. Som. 122. s köv. 1. Riist. II. 305. 306. 1. Szil. F. Férf. 412. 413. 1.

Szemere levelét Paskevicshez 1. aug. 2.

Aug. 6. Hétfő.

Nagy-Szebeni negyedik csata. Lüders tábornagy (11 zászlóalj, 15 lovasszázad és 50 ágyú) a szászok fővárosa visszafoglalása végett Bem altábornagyot reggeli 8. órakor megtámadja. A küzdelem a kozákok támadásával's ezt követő erős ágyútűzzel kezdődik, melynek szüntével az orosz balszárny Nagy-Csürt elfoglalja, Bem, kinek ágyúit az ellenség tüzérsége hallgatásra kényszerüire, hasztalan kísérli meg visszafoglalni a falut. Végre az uhlánok balszárnyukat elnyomják s megkergetik, azután pedig a fődözet nélkül maradt középre rohannak, de a hol egy darabig gyilkos tűz tartóztatja fel őket. Bem Nagy-Szebenen keresztül üzelve K i s - T o r o n y a r a hátrál, szokása szerint személyesen fődözvéen ágyúival a vo-

mulást, miközben az üldözésre kelt kozákokat visszariasztja. Veszteségünk mintegy 600 halott, 500 sebesült, 1034 fogoly, 15 ágyú, 3 zászló és sok fegyver, az oroszoké 16 halott s 48 sebesült. A szászok ablakaikból lövöldözik a futó honvédeket.

L. a legutóbb felhozott kútfőket.

V e i g l vezérőrnagy R a m b e r g hadteste előhadával (5 lovasszázad és 6 ágyú) Dembinski tábornok hátvédét Ó-Besenyőnél megtámadja s huszárainkat ismételt rohamok után a városba kergeti. Ramberg ezután egész erejét (17 zászlóalj, 14 lovasszázad és 48 ágyú) harci rendben küldi előre s d. u. 4 órakor Kis-Teremiánál ismét utóléri hátvédünket, mely épen főzés végett táborba szállott, s azt haladék nélkül megrohanván Nagy-Teremiára kergeti, hol derékseregünk állott. Veszteségünk 700 fogoly, az ellenségé 1 halott és 2 sebesült.

F e l d z. 333—335. R ü s t. II. 318- 1.

Szemere és Batthyány Kázmér kormánybiztosok Gyapjún, Nagy-Várad és Szalonta' közt, Görgei főhadiszállásán, Görgeit az oroszokkal alkudozás ügyében titkos értekezletre szólítják; ez alkalommal Szemere egy új átirat szövegét olvassa fel, melyben Paskevics előtt a nagyváradi levél némely pontjait körülírja. Görgei kijelenti, hogy ezen levélnek sem lesz semmi eredménye, mert egy olyan hadvezér, ki annyira túlnyomó erejű sereggel bir mint Paskevics, nem szokott alkudozni. A kormány tehát úgy szerkesztsze ajánlatát, hogy erre vonatkozólag a hallgatást is feleletnek vehesse, vagyis kínálja meg kereken az orosz Magyarországnak koronájával. Szemere azonban kinyilatkoztatja, hogy diplomáciai jegyzékekben ily teketória nélkül beszélni nem szokás, mindazáltal megígéri, hogy levele szerkezetén változtatni fog. Az elkészült levelet, a nélkül hogy Görgeinek bemutatnák, más nap Pöltenberg tábor* nők viszi az ellenséges táborba.

Görg. II. 356 — 353. 1. A „Feldzug“ (412 1.) e tárgyban ennnyit mond: „Aug. 8-án megjelent Pöltenberg fölkelővezér, Béni c z k y tól és b. B e t h l e n től kísértetve R ü d i g e r főhadiszállásán Nagy-Várad közelében, hogy egy Görgeitől alájegyzett, a varsói

herzeg tábornaghoz intézett levelet adjon által, s annak tartalmával összhangzásban előleges lépéseket tegyen a békealkudozásokra, melyeket a szerencsétlen Magyarhon ideiglenes kormánya Oroszország fegyveres erejével megkötni magát jogosultnak tartá . . . Gürgei fentebbi levelének főczélja volt az orosz czár Őfelségének közvetítését kikérni Magyarország pacificatiojára nézve.“ E tudósítással egyezőleg az orosz hivatalos munka is azt állítja, hogy Pöltenberg aug. 8-án Görgei levelével jelent meg Rüdiger előtt. E tárgyban tehát még e hivatalos írók sem közölheték a valóságot.

A magyar kormány székét A r a d ról elteszi 8 Lúgos irányában hurczolóskodik, hová a bankógyár már előző nap útnak indíttatott.

Fe ldz. 870. 1. Aradon a költözködést akkor kezdték meg, midőn értesültek, hogy Schlick aug. 4-én Makóra érkezett s egy csapat lovasságot Apátfalva és Csanád irányában előre küldött. A miniszterek azonban, mint látni fogjuk, személyesen még tovább is Aradon maradtak.

Aug. 7. Kedd.

B o c z k ó erdélyi kormánybiztos K o l o z s v á r t körlevelet bocsát ki, melyben el panasolja, hogy az ércpénznek s a biztos alapon nyugvó apró bankjegyeknek a közforgalomból eltűnése miatt a katonaságot fizetni s a háborút kellőleg folytatni nem lehet, valamint a polgárok is meggátolva vannak mindennapi szükségleteik beszerzésében; ennélfogva „mindazok, kik akár a reakció, akár uzsoráskodási haszonvadászat érdekében az apró pénzt elvonják a forgalomból, nagyobb bankjegyeinket felváltani vonakodnak, vagy azokat értékük alatti áron váltják fel, úgy tekintethetvén, mint veszélyessé könnyen válható zavarok okozói, hitelünk csökkentői s szent ügyünk ellenségei: mulasztthatatlan kötelességévé tétetik ezennel a hatóságok minden tisztviselőinek, hogy az ilyeneket nyomoztassák ki, s tényök bebizonyosodván, nevüket az országos biztosságnak jelentsék fel, a hírlapok útjání kövöztetés s megbüntetésök eszközölhetése végett.“

A rend. H o n v. 192. az. A kolozsvári ekkori állapotokat így festi egy szemtanú. „A 34-re felgyűlt törzstisztek nagyobb része játékasztalnál bűnösen tölté azon órákat, miket kötelességöknek kell

vala szentelniük. Az apró bankjegyek eltűntek, a közvitéz ötös, tizesre ivá fertály borát, a tiszt százásra kívánt ebédelni; erőszakolások jöttek napirendre, hogy végre alig vala egy pár vendéglő, vagy italház, hol a sereg a magasra emelt ár mellett is szívesen látatott. Boltosok, tőkepénzeseknek bizonyos mennyiségű százast kelle koronkint apróra váltaniok, hogy a legénység százassal ne fiztessék. Szóval: a főnökök kéjbemerültsége s a pénzjegyek nagysága, hitelének csökkenése sejtítették, hogy a magyar ügy alkonya felé jár. Elveszett még mindenik hadsereg, mely fegyelmet nem tarta, s melyet kormánya rendetlenül fizetett.“ (Kor. 168. 1.) A bankjegy-hiányról 1. még jun. 29.

Aug. 8. Szerda.

Pöltenberg mint táborkövet a kormány levelével d. e. 10^{3/4}. óraker Á r t á n d o n, Nagy-Várad mellett, megjelen R ü d i g e r tábornok főhadiszállásán. Rüdiger a követet Paskevics hez küldi, ki azonban őt el nem fogadja, hanem utasítja Rüdigert, tudatni Görgetvel, hogy az oroszok „egyedüli rendeltetése harcolni, és ha Görgei az önmegadás felől a törvényes uralkodóval alkudozni óhajt, forduljon az osztrák fővezérhez, kinek arra egyedül lehetnek felhatalmazásai.“ Pöltenberg Rüdiger főhadiszállásán beszéd közben kimondja, hogy Görgei kész volna a csár seregei előtt letenni fegyvereit, de osztrákok előtt soha.

Görg. II. 400. 1. Ber. III. 68.1. Rüdigernek Paskevics izeuete értelmében szerkesztett levele aug. 9-ről Görg. i. h. és M aj 1. II. 298.1. V. ö. Asb. I. 11. 1. Kos s. 48. 1. Az osztrák hivatalos jellemű munka Rüdiger levele közlése után így ír: „Miatán Rüdiger. . . részéről a táborkövetnek tudára adatott, hogy csupán a törvényes uralkodó előtt való föltétien hódolás adhatja meg az országnak a kívánt békét, s hogy az orosz fegyveres erő a fölkelőknek csak seregét, mint olyat, veszi tekintetbe s azzal egyezkedhetik“ (ezt az orosz munka nem vallja be) „a forradalom életéből előállott kormányyal pedig soha sem, aug. 8- és 9. közti éjszakán Pöltenberg Aradra visszatért.“ (Szemere és Görgei egyező állításuk szerint Pöltenberg R. levelével aug. 11-én estefelé érkezik Aradra).

Lugosi egyezkedés. A magyar kormány alkudozásai J a n c u praefectel, ki már aug. 3-án semlegességet ajánlott, Lúgoson befejeződnek. Ezek szerint a havasi oláh tábor közbocsánat biztosítása mellett csatlakozandik seregeinkhez

s főkép egy Oláhországba tervezett hadjáratban veendő részt. A román tisztek megfelelő tiszti rangot kapnak, Jancnt az épen érkező Bem altábornagy tábornoknak kinevezi.

Köv. E. T. 268. 1. Jancu levele aug. 3-ról A a b ó th nál I. 44.1. (e levélben még azt írja Jancu, hogy „főkép a magyar haderő távozása s az orosz közeledése miatt.“ béke felől nem alkudozhatik.

R u k a v i n a várparancsnok Temesvár béli a Józsefvárosra kirontást tétet, mely alkalommal zárlatbeli csapataink a B e g a csatorna hidjához visszanyomatnak s 2 ágynt és 55 foglyot vesztenek. Az osztrákok közül 2 meghal, 7 sebet kap.

F e l d z. 383. 1. Vah. I. 23. 1. (nagy képtelenségekkel). Az őrség V écey elvonulás! készülteiről s Haynau közeledéséről már értesülve volt s ebbeli örömeben merészelt e kirontást, noha mint a legilletékesebb helyen elismerik, 10 napnál már nem tarthatta volna tovább fel magát. Vesztesége az egész ostrom alatt: 160 halott s 175 sebesült. Ezen kívül ragályban meghalt mintegy 2400, betegen feküdt 2000 ember. A várból az ostromlókra intézett lövetek száma 42 ezer. Rukavina meghalt 18 49. szept. 9.

Losoncz veszedelme. E várost, azon okból, mert utczáin a guerillák aug. 1-én egy utazó orosz csapatot (9 tiszts s 87 közlegény) megtámadtak s belőle 8 embert leöltek, 7-et megsebesítettek s 5-öt elfogtak, G r a b b e tábornok kirabolatja és egészen leégetteti. Az embertelen dúlás másnap is tart.

Fényes, M. org. Geogr. Szót. Ili. 38— 42. 1. V a h o t, Losonczy Phönix. I. 22 — 27. Szil. F. Férf. 27. 1. A hivatalos orosz munka (Ber. III. 95. 1.) e tárgyban így ír. „G r a b b e alvezérnek szándéka volt Losoncz lakosainak megbüntetése végett“ (kik az aug. 1. támadásban állítólag részt vettek) „a várost felpörzsöltetni. A fővezér azonban oda utasította, hogy hasonlíthatlanul hasznosabb leend ilyen esetekben a főczinkosokat meglövetni, s erre felhatalmazta. Grabbe

alvezér ^{Jul. 22.} _{aug. 8.} osztálya főerejét Losoncz ellen indította, s oda ^{Jul. 26.} _{aug. 7.} megérkezik ... A lakosok teljes hódolatot mutattak, a főczinkosok azon-

ban a hegyek közt voltak. ^{Jul. 27.} _{Aug. 8.} délben a fölkelők több oldalon felgyújtották a várost, valószínűleg, hogy az élelmiszerek kivitelét a városból akadályozzák. A csapatainktól kiküldött emberek nem oltathatták el a tüzet, azonban megmentették a lakosok vagyona egy részét, mely

nekik visszaadott.“ E hivatalos hazugságot hogyan kelljen érteni, azt nálunk, hol még ezek tehetnek mint szemtanuk bizonyosságot az oroszok gyűjtásai és rablásairól, mindenki tudja. Az egész történet azonban, épen úgy mint Csongrád fülégetése is, tanulságot szolgáltat arra nézve, mennyit ért kormányunk azon utasítása, melyben fegyveres elleniséget békés polgárok utczáin apró és semmitérvő támadások által rendelt nyugtalanítani és leöldösteni, miután ily ténynek, a legmíveltebb ellen-ségnél is az illető község fölgyjútása szokott rendes következménye lenni. — A pusztítási rendszernek, mely a század elején Oroszországban még keresztülvihető volt, mint maga bevallja (Szem. III. 77.1.) Szemere volt egyik buzgó hőse a kormányban, a mennyiben ő sürgette Kossuthot, „hogy lásson rendelete foganatosításához, s a galicziai határtól kezdve Miskolczig és Debreczenig környöskörül minden háztétöt, minden élelmi szert és marhát pusztítsanak és távolítsanak el.“ Kossuthnak tetszett az eszme, de a népre való tekintetből nem merete foganatosítani. És itt a népnek ismét helyesebb ösztöne volt, mint kormányának. Áldozataiban a szabadságért nem volt ugyan fukar, de ily iszonyú pusztításokat nem tarthatott célra vezetőknek, midön az orosz sereget jobbjára kétszersülttel és más, Galicziából kényelmes és rövid utakon hozott, élelmi szerekkel táplálkozni látta, míg kormányunk a netalan földön futóvá lett nép élelmezése tekintetében előre kemmi kezességet sem nyújtott, s arról sem volt képes gondoskodni, hogy a bevonuló oroszok hátulról és oldalról gyors hadcsapatok által háborgattassanak, mi nélkül a pusztításnak alig lehet valami haszna. Söt ellenkezöleg a nép azt tapasztalta, hogy a kormány csupán saját biztonságáról gondoskodik, tisztviselői és vezérei rendszerint megszöknek, midön az ellenség közelit, s ekképen ő saját gyámoltalanságára hagyatik. Görgei, mint 1848. decemberében s 1849. jun. 30-án láttuk, ellenszögezte magát e pusztításoknak. Ludvigh kormánybiztos pedig így ír Kossuthhoz júl. 1-ről. „Csak arra kérek, hogy a gyűjtogatási eszmével hagyj fel, mert ez dühössé teszi a népet ellenünk.“ (Ludv. levele Feldz. 132. 1).

A G r a b á c z ról előnyomult Wallmoden altábornagy (Simbschen és Lederer dandáraik, összesen 32 lovasszázad és 13 ágyú) D e m b i n s k i tábornok hátvédét (14 lovasszázad és 12 ágyú) Csatádnál utoléri s a város déli részén megtámadja. A mieink hathatósan viszonzják az osztrák ágyúk tllzét, azonban a túlnyomó számú lovasság támadását ki nem bírhatván, nemsokára Nagy-Jécsára hátrálnak, hol gyalog zászlóaljkat és 8 ágyút nyernek támogatásul s ezek közreműködésével d. u. 3. óraker az üldözö vérteseket visszakergetik. Veszteségünk mintegy 60 ember holtakban és sebesültekben s 1 ágyú, az ellenség vesztesége 16 halott és 16 sebesült.

Feldz. 337. 338. 1. K ü s t. II. 322. 1. Dembinski Nagy-T eremiáról Bánát-Komlóson éa Grabácson át aug. 7 -én C s a t á d ra vezeti seregit. Itt veszi a kormány abbeli ismételt és határozott rendeletét, hogy újtát haladék nélkül Arad felé intézze, hol Gorge i, Vécsey, Kinety, Knezics és Querlonde hadaik együvé várásával mintegy 80 ezer ember összpontosítása tervezetik. Dembinski azonban, bár az Arad felé vonulás, mint egyik leveléből (1. e. Feldz. 333. 1.) látjuk, neki magának is szándékában feküdt, miután Schliek a szeged-aradi utat elállotta, az egyenes irányban való vonulást már lehetetlennek tartá hadseregére nézve s Temesvár felé húzódott, úgy számítván, hogy Temesvártól sokkal biztosabban eljuthat Aradra, mint a kormánytól elibe szabott úton. Kossuthot ez engedetlenkedés nagy felindulásba hozta, s újólág sürgette Bemet, jöjjön minél előbb átvenni e sereg felett a vezérséget.

Aug. 9. Csütörtök.

Temesvári csata. A harczot reggeli 8½ órakor Kis-Becskeken Wallmoden altábornagy kezdi meg D embinski hátvéde megtámadásával, mely ekkor a falut elhagyván Új-Bessenýő felé az Arankapatak mögé, s majd rövid csatározás után innen is tovább a Nyálad patakon túl foglal állodást. Ezalatt Bem altábornagy L u g o s ról a főhadiszállásra érkezik (dél tájon) s Dembinskitől, ki harcz nélkül akarta Aradhoz vezetni csapatainkat, átveszi a főparancsnokságot s a hadat a vár és a Csókaerdő közt lévő állásából a Beregszó és Nyár ad közti térre támadó föllépésre parancsolja ki, céljla lévén H a y n a u t Kis-Becskekről visszakergetni s ézután estére húzódni el Aradra. Ágyúink új állodásukban Wallmoden és Ramberg ellen élénk tüzelést kezdvén, Haynau Kis-Becskekről az Új-Bessenýő előtti magaslatra P a n u t i n e oroszait állítja ki s egyideüleg Liechtenstein Ferencz alvezérének H o d o n y ra rendeletet küld, hogy hadtestével jobbszárnyunk ellen Szent-András felől nyomuljon előre. Ez intézkedésre nagy szükség vala. Bem megjelenésével ugyanis honvédeink bátorsága és szerencséje újból támadni látszék. Jobbszárnyi lovasságunk gyors föllépése a Nyáradon túl felállított osztrák 12 fontosokat oly zavarba ejti, hogy azok Kis-Becskekre felé visszafutván, a mögöttük álló oroszok soraiban is rendetlenséget idéznek elő. Simbschen dandára ugyan nem-

sokára visszanyomja az üldözésbe elmerült huszárokat, de a patak bal partján az ő ereje is megtörik s lovasaival vissza futamodik, hogy Panutine védelme alatt találjon menedéket. Haynau ezután csak pusztá ágyúzásra kényszerül szorítkozni, mi célból tüzérségi főerejét (108 ágyú) a patakkal szemben állítja fel, melynek tulsó partján Bem 120 ágyúval 3 óra hosszaiig tüzelget ellene. Ezalatt Kmety Szakálháznál több sikerült huszártámadást tőn az Auersperg-vértések ellen, s az osztrák jobbszárnyat már már megkerülé. Azonban d. u. 4½ órakor Szent-Andrásnál megdördülnek Liechtestein ágyúi, H e r zinger és Siegenthal dandárnokkal átkelve a Nyáradon a Vadász-erdő felé előnyomulnak, Medvey százados pedig ezalatt Aradra előre küldött ostromszereinket és podgyászsnakat (260 málhás szekér, 4 ágyú, mintegy 280 ember) o r c z i f a l v á n elfogja, minek következtében a menet hátulján lévő csapatok (kaszás újonczok) táborunkhoz visszaszaladnak. Bem, kinek löszere már előbb elfogyott, tartaléklöszere pedig az aradi útról nagy késedelemmel érkezett vissza, szorongatott jobbszárnyunk segítségére két század huszárságot indít, de a mely véletlenül keresztútba jut s Dessewffy tábornok biztatásai daczára rendetlen szaladásuak ered, egyideüleg maga is személyesen siet a vész színhelyére, de útközben lovával elbukik, midőn a további szolgálatra alkalmatlanná válván, a sereg háta mögé vitetik. Darab ideig seregünk vezér nélkül magára hagyatva maradt, Haynau ezalatt arczvonalban megkezdi átvonulását a patakon. Kmety hasztalan kísérle meg Szakálháztól az előnyomulást. A jobbszárny megfutamodása után Gál László és G u y o n hadtesteik is hátrálnak az erdő irányában, de a nélkül, hogy Uldöztetnének. Dembinski a történetekről értesülvén, ekkor ismét átveszi a vezérséget s hátrálási pontul Remetét tüzi ki. Ekkor a temesvár-aradi úton néhány ágyúink minden józan számítás ellenére puffogni kezdenek, minek következtében az ellenség hátrálást vonalunkat fölfödözve, gyilkos löveteket bocsát honvédeink közé, mire ezek minden rendet felbontva vad futásnak erednek s az erdőben összevissza keveredve menekülnek, de ismét a nélkül, hogyü ldöztetnének. Ekkor V é c s e y és K m e t y is, kik a hátvédet képezték, Remete felé meg-

lehetősen rendben elhúzódnak. Előbbik e napon a várbeliek szemmel tartására volt rendelve, s azok kirontását d. u. 3 órakor győzedelmesen verte vissza. Este 9. órakor Haynau egy csapat élén bevonul a várba, mely a zár alól végkép felszabadul. Veszteségünk holtakban és sebesültekben mintegy 300 ember, Haynaué 36 halott és 172 sebesült.

Függ. III. 445 — 452.1. (Mészáros emlékiratait is felhasználva). F e l d z. 341 — 364. 1. (a mi haderőnk: 59 ezer ember s 164 ágyú, az osztrákoké mintegy 28 ezer ember s 162 ágyú). Ber. III. 125. 1. (érdekesen kimutatja Haynaunak a harcz folytán elkövetett balfogásait). V a h. III. 57—63. 1. (adalékok a podgyász történetéhez). H i v. jel. Asb.-nál I. 45 1. E csatában annyira szétszóródtak neki vadult csapataink, hogy, mint Mészáros írja az események benyomása alatt: „Másnap voltak még hadosztályok, de sereg többé nem létezett.“ A honvédek csoportosan hagyták oda zászlóikat azon eltökéléssel, hogy ezentúl nem harcolni, hanem szökni akarnak. De miután a csata egynéhány lovastámadást leszámítva csupán ágyúzásra szorítkozott, mely nagy távolból történvén egyik részen sem okozott nagyobb veszteséget, s miután a hátrálás után csapataink nem üldöztek, kétségbe vonhatatlan tény, hogy a hadsereg ezen állapotát alapszabályok nem Haynau idézte elő, ki erre csak az alkalmat adá meg, hanem a belső felbomlás minden kellékei megvoltak már abban, annyira, hogy csak az első nagyobb szerű rázkódásra volt szükség, hogy a sereg önmagától a közel feloszláshoz vezetessék, mely nemsokára be is következett. Haynau arról, hogy mily eredmények követték győzelmét, egyelőre annyira semmit sem tudott, hogy tetemes lovassággal üldöztetni sem merete a mieinket, s ezek részéről másnapra még támadást várt (F e l d z. 357.) és csak miután portyázó csapatai aug. 10. és 11-én főhadiszállására ezzel hajtották össze az elfogott szőkevény honvédeket, kezdte sejteni, hogy micsoda dolgok történhettek táborunkban, s ekkor (aug. 12-én) hagyta el főerejét Temesvárat. Veszteségünk azonban, mint a következő napok folytán kiderült, korántsem volt oly nagy és megsemmisítő, a mint azok képelték, kik a szerencsétlenség közvetlen szemlélete benyomása alatt írták, vagy mint azok lefesték, kik Haynau szerették átruházni főeregünk ekkori tökéletes megsemmisítése szerepét, akár azon czélból, hogy a szerencsés vezér katonai dicsőségét és érdemeit hízelegve emeljék, akár azon rejtett szándékból, hogy ekkép, bizonyos rájuk is háromló felelőségek alól szabaduljanak. Először is bizonyos, s ezt Haynau történetírója is kénytelen bevallani (F e l d z. 434), hogy Temesvárnál egyetlen egy ágyúnk sem veszett oda, s azok, mint a későbbi fegyverletételek alkalmával részletesen látni fogjuk, csak később kerültek az ellenség birtokába, midőn például Vécseytől 7 8, Lázártól 36, Guyontól 50 ágyúnk s így tovább jut Haynau birtokába. A foglyok számát

ugyancsak Haynau történetírója 6 ezerre 8 azokét, kik fegyvereiket elszórva szanaszét futottak a csatából „több mint 10 ezerre“ teszi (353. l.), de miután ugyan ezen szerző a magyar hadvezérség hiteles irataira támaszkodva Dembinski haderejét a csata kezdetén 59 ezerre számolja, meglehetősen valószínűséggel állíthatjuk, hogy hadseregünk a csatavesztés után még mintegy 40 ezer embert számlált, a mint hogy, mint később látni fogjuk, Bem Facsétnál maga is 40 ezerre tette csapatai létszámát, s a mint ezzel hasonlóképp összhangzásban Szemere is állítja, (Szem. II. 132. l.), hogy honvédeink aug. 15-én Lúgoson mintegy 35 ezren voltak együtt. Ágyúban és katonákban tehát nem volt hiány, s Temesvár alatt hadseregünket nem érte utól a megsemmisülés, mely mint előadni fogjuk még csak exután következett be. Hanem annyi tény, hogy a Lúgosra lassanként egybegyűlt csapatokat már teljességgel nem lelkestíé a harc vágya s azok aggodalma alapos volt, kik azt mondák Kossuthnak, hogy honvédeink az első ágyúszóra szét fognak futni. A demoralisatio tehát oly nagy volt, hogy a katonai fegyelmet tökéletesen elpusztította. Micsoda okok idézték elő e kétségbeejtő állapotot, kísérljük meg kifejtetni. Átalában az ellenséges egyesült erő, bár a miénknél szám szerint több mint kétszerre nagyobb volt, az utóbbi napokban épen nem érezte harczi tulnyomóságát a miénk felett s inkább csak pusztá jelenléte által hatott. Paskevics mozdulatai nehézkesekek és határozatlanságot elárulók voltak s hozzá még, egészen veszélytelen távolban Temesvártól. Mint láttuk, óriás erejével nem hogy bekeríteni, de ütközetre kényszeríteni sem bírta Görgeit egyetlen egyszer sem, s midőn ez vele mégis összetűzött, vagy Görgői ajánlotta a harcot mint Miskolcznál, vagy az alvezérek elhírtelenkedéséből esett az meg, mint Váczon és Debreczennél (amott Sass itt Nagy-Sándor hibájából) a vezérek terve ellenére. Az osztrák fővezér levonulásában sem volt semmi, minélfogva annak, ha tisztán sztratégiai szempontból vétetik, magában döntő eredményeket lehetett volna jósolni, melyeket csak a mi hibáink tettek lehetségessé. Haynau azzal, hogy az erős Komárom zárlatát csupán Csorich hadtestére bízta, maga pedig attól ropant távolságra vonult le, tetemes vétséget követett el, melyet a későbbi fejlemények kézzelfoghatólag kimutattak, mert Csorich tökéletesen szétveretvén, Klapka előtt megnyílt az ut az örökös tartományokba s Bécsbe. Másik hiba volt, a melyet Haynau cselekedett, hogy bár Bukavina és Jellacic megsegítésére sietett el Komárom alól, Pesten mégis 5 — 7 napot hevert, mialatt kormányunk időt nyert déli hadai összpontosítására. A szerencse azonban rendkívül kedvezett e tagadhatatlanul merész hadvezérnek. Perczel a mint Turánál ráiasztottak az oroszok, bár feladata a Közép-Tisza védelme volt, békén engedte átkelni az osztrákokat Alpárnál, s Haynauval, bár ez háromfelé szakító szét különben sem nagy erejét, egyetlen egyszer sem mert harcot kiíserlem, Dembinskinek szintén nem volt belátása és bátorsága egye-

sült haderejével támadólag föllépni az osztrák ellen, kit. Schlick és Lamberg távolléte, ha a mieink gyorsan és bátran járnak el, könnyen a legveszélyesebb helyzetbe juttatható volt. Haynau maga is belátva, hogy levonulását eszélytelenül intézte, midőn Görgei közeledéséről is értesült, aug. 1-én „esdekelve (instiindigst) kérte Rüdigert, hogy egyesüljön vele.“ (Ber. III. 80. 1.). Az aug. 5-ki szőregi csata, bár a „Feldz.“ mindent felhasznál, hogy azt sztratégiai döntő eredményű nek tüntesse fel, Dembinski levonulási tervén, mely már azelőtt ini g volt állapítva, mitsem változtatott, s miután benne a levonulásra már kirendelt gyalogság jóformán részt sem vett, elhatározó fontosságának legkevésbé sem tartható. — A főbaj, mely hadseregünk feloszlását előkészíté az volt, hogy honvédeink Temesvárnál a költővel szólva „megvert reménnyel indultak csatába s hitben már előre feladták a diadalt.“ A nemzeti haderő erkölcsileg meg volt verve és összetörve egy idő óta, mielőtt az ellenségtől döntő csatában megtámadtatott s külsőleg is legyőzött volna. E bajt véleményem szerint a következő okok idézték elő. 1. A közönség elveszté bizalmát a kormány iránt s a katonaságnak sem volt kedve a kormányért, melyet a nemzeti ügygel azonosított, vérét ontani. A félszeg rendszabályok következtében (1. többek közt: jún. 6.) a nép tévhiedelmekben ringtatott az orosz iránt, melyből midőn felocsúdott, elfordult vezetőitől. Kormányunk az oroszok sima politikáját nem ismerve, őket vadállatok és barbárok színében tüntette fel a közönség előtt. A muszka azonban, hol nem ingerelték, emberséges, sőt velünk rokonszenvező bánásmódot mutatott, s ekkép kijátszó kormányunkat; azon túlságos félelem tehát, melybe leginkább kormányi intézkedések döntötték már előre a népet, csakhamar feleslegesnek bizonyult be. Ide járult, hogy a nép nem szánhatta el magát arra, hogy mindenét elpusztítsa az ellenség előtt s keresztes háborúra fölkeljen, miután észrevette, hogy a kormány semmivel sem tudná anyagi veszteségeit kárpótolni, hadseregeit az oroszok előtt folyvást hátráltatja, s a kormány tagjainak legkisebb kedvek sincs élére állani a népháborúnak s kockára tenni életüket oly vállalatban, melyre mindig csak másokat biztatnak. (V. ö. Aug. 8.). Ily módon a közönség megszokta a kormány szavát és parancsait tizedében venni, mi arra mutatott, hogy vezetőinek tekintélyét többé el nem ismeri s bennök nem bízik. De még egy másnemű kiábránduláson is keresztül kellett inenni a népnek. Némely nagy szájú főnökök és hírlapok általában telve voltak bizonyos negédes önteltséggel, mely a közönség nemzeti büszkeség-érzetére számítva saját vitézségünk és az ellenség gyávasága felől a legképtelenebb ámitásokat terjeszté. A közvélemény e miatt mondhatni meg volt vesztegetve s az öndicsékvés mámorában cgyidőre ösztönszerű helyes tapintatát is elveszítni látszék. A nép egy darabig olyasmit hitt, hogy a magyar katonának vitézségben nincs párja a világon, s az ellenség a huszárnak, vagy Görgei nek már neve hallatára is megrémül s

közeledtére szertefut. 13 hiú önámításra csakhamar a legiszonyúbb csalódás következik. Győr, Komárom és Vitéz keserű leczkét adtak arra nézve, mennyire helytelen az elbizakodás, s mily veszélyes dolog megvetni az ellenséget. Az oroszok felől különösen mindjárt az első harcok után kétségtelen lőn, hogy kitűnőleg be vannak gyakorolva, hatalmasan fölszerelve s derekasan állják az ágyútűzet. E tapasztalat s a kormány rémítgetései folytán siettek sokan elbánt az oroszok elől. A nép korábbi vezetői magok jártak elől a példával, s a roppant számú menekülők vitték magokkal mindenüvé a félnkség ragadós betegségét. A közönség pedig saját szemével meggyőződött, hogy az oroszok hadereje óriási, sokkal nagyobb, mint a kormány hirdetheti, s miután népünk általában fatalista s a harczra teljesen fanatizálva soha sem volt, kezdett megbarátkozni azon eszmével, hogy ezentúl hiábavaló minden erőfeszítés, s visszасыledt a mozdulatlanságba. Egyik eredménye lőn, hogy Szegeden, a kormány székhelyén s a katonaság gyűléspontján, mint láttuk (júl. 21 — 26.) Kossuth népszerűsége is nagyon alászállott. A kormány zavara eltitkolhatlan volt. A közönség lassanként lemondott reményeiről, vezetői iránt pedig igen közönyös hangulatit öltött, annyival inkább, mert a kormány a forgalomban s a szegényebb osztály kebelében csakugyan sok bajt és bosszúságot idézett elő azzal is, hogy apró bankjegyeket kellő mennyiségben nem nyomtatott, mi pedig boldogabb időkben módjában állott volna.

2. A kormány ezen hibái által előidézett közérzület átment katonaságunk szellemébe is, s a rémület és kiállott nélkülözések lassanként megtörték honvédóink lelkesedését, mely a katonai képzettség hiányát eddig pótoltd. Majd a kormány iránt való bizalmatlanságot tetőpontra csigázta azon körülmény, hogy a hadseregnek zsoldja nem járt ki rendesen, vagy ha kijárt is. oly nagy bankjegyekben, melyeknek iőleg az alsóbb katonák majdnem semmi hasznát sem vehették. „Már két hétóta“ így ír maga Kossuth „egy fillérünk sem volt, s a hadsereg zsoldot nem kapott. A közlegénység túrt ugyan és várt, de nem úgy a tisztek, melyek nagyrészt mellékutakon elszükdősve a földnépét fizetetlen előfogatokkal podgyászai s kéjhölgyeik számára kegyetlenül kínzák.“ (Koss. 41. 1).

3. A honvédek demoralisatioját legfelsőbb fokra jultatá a kormány Dcmbinski kinevezésével. Mi nem gúnyolódunk, e derék katonának a lengyel forradalomban kimutatott hadvezéri képessége felől, s teljes elismeréssel vagyunk nemzeti ügyünk érdekében táplált részvétéért és lelkesedéséért, de kénytelenek vagyunk kimondani, hogy az ő eddigi szereplése köztünk teljességgel nem olyan volt, hogy neve iránt már előre valami különösebb tiszteletet és lelkesedést gerjeszthetett volna honvédóinkben. Nemsokára pedig azon bizalmat is teljesen elvesztette, melylyel vezéri állása iránt a hadfiak viseltetni tartoztak, s ő e bizalom visszanyerhetése iránt egyetlen egy kis győzelmet vagy előnyös hadműveletet sem tudott hátrálása alatt kivívni. Egymás után

szerved vereséget Ú j-S z e g e d nél, Szőregen, Besenyőn, Kis-T e r e m i á nál és Csatádon, s a mi ezen örökös páholtatások ártó hatását megsokszorozta, a volt, hogy seregét élelmezni nem tudta s a szeged-temesvári vonalon a honvédek iszonyú nélkülözéseket állottak ki. Természetes, hogy oly hadseregben, mely folytonosan hátrál és éhezik, a harczkedvet fenntartani lehetetlen, s ez különösen áll forradalmi csapatoknál, hol a fegyelem rendszerint gyöngé szokott lenni. A harczot kerülő henye tiszték száma különben is egész hadjáratunk alatt légió volt. Ezek ellenében sem a kormány, sem a lapok gyakori fenyegetődzései s felszólalásai nem használtak. Szegeden e léhák csoportozása már a botrányig fajult s példaadásuk ellen, melylyel a közdemoralisatiót mozdították elő, a Szegedi-Híradó nem győzött eléggé tiltakozni. Szegedtől Temesvárig, mint az elleuség történetírója feljegyző, a mellékutakon s a kukoriczaföldekben a köz-honvédek is százként szökdöstek és maradoztak már el a seregből, kik jobbára az osztrákok fogságába jutottak. — E három pont alatt mindent elmondunk, mi véleményünk szerint az egyesült déli haderőt a belső feloszlásra megérlelte. Mindent összefogva azon meggyőződésre jutunk, hogy míg egyfelől á nép kiapadhatatlan volt segélyforrásaiban s fiait önként és szívesen küldte a nemzeti szabadság védelmére, a kormány képtelen volt feladatának megfelelni s maga iránt a bizalmat eljátszván hibás intézkedései által, a legnagyobb magyar hadsereg gyáva feloszlásának közvetve egyedüli főokozója volt.

R ü d i g e r levelét G ö r g e i hez 1. a u g. 8.

Aug. 10. Pént.

Sághi ütközet. Görgői tábornok, a temesvári csata kimeneteléről mit sem tudva, hogy a D e m b i n s k i féle hadsereggel egyesüljön, Nagy-Sándor alvezérért (1. hadtest: 8 ezer ember és 40 ágyú) Aradról Temesvár felé útnak indítja. Sághnál (Dreisnitz) azonban Schlick tábornok (9 ezer ember és 60 ágyú) útját állja a mieinknek. Elővédünket d. u. 1. órakor támadják meg az ellenséges ágyúk s csakhamar vissza is riasztják. Ekkor Schlick egész erejét harczyi rendbe állítja ki, s rövid tüzelés után R e i s c h a c h dandárnokot bal-szárnyijuk ellen Alberti alezredest pedig a jobbszárny ellen és hátba küldi rohamra. Nagy-Sándornak az utazás sanyarai által kimerült s elkedvetlenülült serege csekély ellenállás után meghátrál, s estére, üldöztetve az osztrákoktól, Új-Arad előtt vesz állodást. Vesztesség az ellenségnél 1 halott és 14 sebesült.

Feldz. 864—368. 1. Laping. 172. 173.1. Görg. II. 363. 1. Rüst. II. 348.'349. 1. Kossuth (46. 47. 1.) és Szilágyi (ki a sáagi harczon kívül egy ang. 9. vingai és egy aug. 11. újaradi harcról is beszél F. Férf. 122. 1. v. ö. F. Tört. 418. 1. és F. Napj. 120. 1.) ezen ütközet napját hibásan teszik aug. 9-re, mert Nagy-Sándor egykorn jelentése (Görgeinél) és az osztrák hivatalos munka egyező adatai e tekintetben megdönthetetlenek. — Az aug. 11. újaradi harcot (bár azt a B e r. III. 71, 1. és a Magy. Orsz. Szerk. P o i n p. 1861. évf. 191. sz. is említik) szintén nem tartom megtörténtnek. Ugyanis hallgat róla a nagyon részletes „Feldzug“ tagadják Görgei (II. 409. 1.) L síp i n s k i (173. 1., ki a Nagy-Sándor táborában történekről mint szemtanú általában jól van értesülve) és Kossuth (48. 1.) utóbbik azt Írván, hogy a temesvári veszteség híre vételére (aug. 10. és 11. közt éjjel) Görgei a Maros mögé rendelte viasza hadait, mit megerősít a „Feldzug“ is Kossuth és Görgei sajátkezü egykorú kéziratai nyomán kimutatván, hogy aug. 11-én az 1. hadtest Ó - A r a d nál, a 8. B u z s á k o u (ó-arad-pécskai úton) sa 7. a simándi úton állott. Aug. 12-én azonban L i p p á nál volt némi jelentéktelen csatározás, midőn Hovig e r ezredes a Kadnánál átkelt s L i p p á ra törekvő málhásszekereket és a kísérő csapatot a Maroson visszakergeti, (mely esetből az osztrák történetíró azon neveléséges következtetést hozza, hogy akkor is Görgei egyesülni törekedett a Maroson át Dembinski serege romjával, de H a y n a u ebben meggátoló s ekkép egyenesen arra kényserítő, hogy fegyvereit letegyje).

Kormánytanács Aradon. Szemere és Batthyány Kázmér a táborból visszaérkezett kormány biztosok d. e. jelentést tesznek eljárásukról s egyszersmiut felemlítik, hogy az oroszokkal való alkudozási lépéseiket Görgői célhoz nem vezetőeknek állítá. Kossuth ekkor az épen jelenlevő Görgei t felszólítja, hogy fejtse ki ebbeli nézeteit, midőn Görgei ismétli azt, mit már aug. 6-án Gyapjún moudott a biztosoknak s a dolog végleges és gyors megoldása végett ajánlja, hogy az ország koronájával, ne képes beszédben mint eddig tették, hanem világosan és egyenesen kínálják meg a czárt. Kossuth e nézetet jóvá hagyván s ellene a jelenlevő miniszterek közlll senki sem szólalván fel, még Görgei jelenlétében ily értelmű határozat hozatik, melynek Paskevicshez való elvitelére Kossuth keresett alkalmas embert. D. u. Görgei Nagy-Sándor megtámadtatásáról értesülvén, épen a harcz színhelyére akart indulni, midőn Kossuthtól ismét kormánytanácsba biva-

tik. A kormányzó ekkor azon előadással kezdi meg a tanácskozmányt, hogy Bem Temesvárnál átvévén a főparancsnokságot támadólag lépett fel, s remélni lehet, hogy a csatát, melynek kezdetéről Kossuth értesült, mi nyertük meg. Görgei Nagy-Bándor útján vett saját tudósítás alapján e remény valószínűségét kétségbevonja s egyszersmint felvilágosítást kíván az iránt, hogy mikép esketik az, hogy Bem Temesvárnál Dembinski jelenlétében átveszi a parancsnokságot az erdélyi sereg vezérletét oda hagyván. Kossuth ekkor kénytelen bevallani, hogy Bemet már régebben fővezérré nevezte ki Aulich ellenjegyzésével. C s á n y e kinevezést törvénytelennek állítja, miután az országgyűlés Görgeit kívánta fővezérrül. V u k o v i c s pedig a fővezérválasztást nyílt kérdésnek tartván, kívánja, hogy mielőtt ebben valami határozat hozatnék, egyenlítettessenek ki azon differenciák, melyek a kormány és Görgei közt kifejlődtek s ez utóbbit felszólítja, hogj^r igazolja magát azon elterjedt vádak ellenében, mintha ő katonai despotismspra törekednék. Görgei ekkor kijelenti, hogy efféle felületes vádakra, melyek alól egyszerű nyilatkozatával úgy sem tisztázhatná ki magát, itt felelni nem fog, hanem ha a kormány szükségét látja, állítsa haditörvényészék elibe. Ezután elhagyja a tanácskozmányt s ő-aradi szállására siet, hogy a más napi előnyomulás felől intézkedjék. A minisztérium ezután Görgeit fővezérnek kinevezi.

G ö r g. II. 360—361. I. E nevezetes tanácskozmány dolgait Szemere és még inkább Horváth több rendbeli eltéréssel írják le. Előbbik (Sze m. II. 115 l.), — miután előrebocsátja, hogy ő és küldötttársa Batthyány tábori tapasztalataikról aug. 5-ről tudósították Kossuthot, kifejtvén, hogy a vezér és környezete ügyünk elárulására törekszik, s felhíván a kormányt, hogy az egyesülés végrehajtása után Görgei helyett új vezérről gondoskodjék, — elbeszéli, hogy Görgei aug. 9-én este érkezett Aradra s Kossuth ekkor a nélkül, hogy az alkudozás végett kiküldöttek megérkezését bevárná s a nélkül, hogy ezek Paskevicshoz intézett iratát ismerné, Görgeitől új alkutervet fogad el, egyenesen Görgeit bízván meg az alkudozás vezetésével. „Mi“ úgymond Szemére „t. i. Batthyány és én, csak más nap reggeli 10. órakerékztünk meg a minisztertanácsba, épen mikor az új alkutervről tanácskoztak, melyben a czárt föltételesen a koronával is megkínálják. Természetesen, hogy mi, kik a nagyváradi aug. 5. levelet írtuk, ezen eljárást rosszaltuk, és letettük teljhatalmunkat, melyet Kossuth külön-

ben is Görgeire ruházott.“ Kossuth aug. 10-én csak el fogadta a Görgei által ajánlt alkudozási tervet, de a felhatalmazást az alku vezetésére, mint látni fogjuk, csak másnap ruházta rá). Horváth (Függetlenségi harcz Hl. 454—462. 1.) pedig lényegileg így ír, Kossuth és a miniszterek, ezek közt Szemere és Batthyány is, már együtt voltak s ez utóbbiak élőszóval is jelentést tettek eljárásukról, midőn Görgei, ki szintén hivatalos volt, megérkezék. A miniszterek még ekkor semmit sem tudtak arról, hogy Kossuth Bemet már régebben kinevezte fővezérnek. Görgei Kossuth azon előleges kérdésére, hogy elfogadná-e Bem főparancsnokságát, kijelenti, hogy ő, miután csapatai Aradra érkeztek s a déli sereghez csatlakozást többé semmi sem gátolja, szükségesnek tartja, hogy a kormány fővezért nevezzen ki, de ne Bemet, mert Bem harczvesztés esetére a háborút Erdélybe tenné át, hová Görgei nem követné. (Bem fővezérségének kérdésbe tétele s Görgei erre adott válasza, mint mingyárt látni fogjuk, nem e tanácskozmányban, hanem este négy szem közt történt). Aztán kifejti Görgei, hogy a nép, melyet az ellenség és a honvédek egyaránt sanyargatnak, megunta már a háborút s ideje volna békét kötni, annyival inkább, mert a had folytatására szükséges eleség és lőszer úgy is hiányzik. Ő kész harcolni az osztrákok ellen, de az oroszok ellen többé nem; szükségesnek látja, hogy ez utóbbiakkal új alapon t. i. Ferencz József elismerése s a függetlenség visszavonása alapján új alkudozások kezdessenek, (Horváth sehol sem ismeri be, hogy a minisztérium elhatározá a c z á r t megkínálni a koronával), melyek ha nem vezetnének célhoz s ő az osztrákokat Bem tudná visszaverni, később lerakni fegyvereit az oroszok előtt, mintsem honvédeit haszontalanul lövetni. (E nyilatkozat is este történt). A miniszterek meg lévén magok közt állapodva az iránt, hogy a fővezérség Görgeire ruháztassék, nevében Vukovics emelt szót, óhajtván, hogy mielőtt Görgei átvénné a főparancsnokságot, oszlasson el némely róla szállongó gyanúkat, mintha t. i. Görgei a kormány tekintélyét csorbítani, a függetlenséget megdönteni, a polgári elemet megvetőleg lenézni s katonai diktátorságot alapítani törekednék. Aztán Kossuth tesz hasonló szellemben Görgeinek szemrehányásokat, különösen hibáztatván azért, hogy magát a tisztikar által választott vezérnek írta (I. júl. 22.), hogy az oroszok békeajánlatait a tisztikar és nem a kormány megfontolása alá boesátá, s hogy méltán okot adott azon aggodalomra, melyhez képest diktátorságra törekvőnek tartják. Görgei a vádakra azon feleletet adja, melyet fentebb írtam, hozzá tévén még azt is, hogy őt a diktátorságra több képviselő felszólította s el is vállalná azt, ha az országgyűlés neki felajánlaná. Kossuth ekkor, a további vitáknak elejét veendő, kibékülésre inti a tanácsot, Görgeit pedig felhívja, hogy ha kívánsága van kezéhez venni a főhatalmat, jelentse ki, ő kész visszalépni előtte e neki pártot szerezni a nemzetben. (Kossuth viddini szózatában a végnapok eseményével kapcsolatban szintén megemlíti, hogy Görgeit megkínálta

a főhatalommal, de hogy mikor? azt nem írja. Görgei pedig azt vallja, hogy Kossuth márcziusban Tisza-Füreden intézett hozzá ilyen felszólítást s erre az esteli találkozáskor, melyet mingyárt látni fogunk, tett célzásokat); s miután még arra szólítá fel Görgeit, hogy tegye írásba azon pontokat, melyek alapján az oroszokkal való alkudozást célra vezetőnek hiszi, mit Görgei vezéri teendőivel mentegetődzve nem ígér meg, — vége szakad a tanácskozmánynak, hallgatólagosan megegyezvén a miniszterek abban, hogy a seregek egyesülése után Görgei vegye át a főparancsnokságot. — Mi a tanácskozmány menete és dolgai tekintetében Gögei előadását tartjuk legtörténethűbbnek, miután azzal Szemere is több lényeges pontban megegyezik s miután azzal az előző és következő események leginkább összhangzásban állnak. Horváthnak pedig, bár ő a végdolgokról legtöbb s részben új részleteket sorol elő, egynéhány olyan tévedéseit ismerjük, melyekből kiderül, hogy emlékezetében az idő nem maradt meg pontosan s e miatt az események is egymással összekeveredtek.

Kossuth és Görgei utolsó találkozásuk. A kormányelnök késő este az a r a d i várba magához hívatván Görgeit s szemrehányásokat tesz neki, hogy iránta a nemzeti harcz folyamán keresztül nem volt őszinteséggel és bizalommal, mi okozá, hogy az orosz-osztrák hadakat legyőzni nem lehetett. Görgei a nemzeti ügy sülyedéseért Kossuthra hártja vissza a felelőség vádját. Kossuth ezután kérdi, hogy mit szólna hozzá Görgei, ha a kormáuy Bemet ruházná fel a fővezérséggel. Görgei válaszolja, hogy ez esetben ő tüstént elhagyná állását, mert a nem magyar fővezérben nincs kezesség az iránt, hogy a harczot személyes érdekből nem fogná-e még akkor is folytatni, midőn az a nemzetre nézve már semmi erkölcsi eredményt sem ígérndne. Ekkor azt kérdé Kossuth, mit tenne akkor Görgei, ha Temesvárnál Deinbinski fogott volna győzni s a fő parancsnokság Görgeire bízánék? Görgei felelé, hogy egész erejével megtámadná az osztrákokat. És mit tenne akkor, szól újra Kossuth, ha Temesvárnál az osztrákok fogtak volna győzni? Akkor, mond Görgei, leteszem a fegyvert. — A találkozás után pár órával még azon éjjel megérkezik Guyon tábornok tudósítása a kormányzóhoz, melyben azon jelentés volt írva, hogy a temesvári harczban a főereg megsemmisült. Kossuth a lesújtó levelet elolvastván, Görgeinek haladék nélkül megküldi. Görgei

pedig tüstént megparancsolja alvezéreinek, hogy az aug. 11-re már megrendelt új-aradi támadást halaszszák el.

Görg. II. 378—386. 1.

Aug. 11. Szombat.

A kormány lemondása s Görgei diktátorsága. Görgei Arthur szilárdan eltökélve lévén tegnap Kossuth előtt nyilvánított fegyverletételi szándékában, hogy ebbeli törekvése honarulás vagy az államhatóság irányában pártütés színéval ne bírjon, kora hajnalban felszólítja Kossuthot sa kormányt, hogy „a közös hazai jövőjét biztosító czél elérhetése végett“ lépjen le s a legfőbb polgári és katonai hatalmat ruházza ő reá. Kossuth ekkor minisztertanácsot gyűjt össze (reggel), s a nélkül, hogy Görgei hozzá intézett felszólításáról csak említést is tenne, közli a miniszterekkel Guyon tudósítását a temesvári veszteségről, felhíván őket, hogy miután e harcvesztés miatt a kormányt eddigi alakjában s bizonyos helyen fenntartani úgy sem lehet, hatalmaztassék fel Görgei az oroszokkal megkezdett alkudozások folytatására, maga a kormány pedig, melynek e felhatalmazás után hatásköre nem marad, oszoljon fel. A miniszterek a felhatalmazás szükségét elismervén oklevelet állítanak ki, melyben Görgeit az összes nemzeti haderő főparancsnokává kinevezik s teljhatalommal ruházzák fel a béke megkötésére, melyet semmi föltételhez sem szabnak. Görgei ezen iratot vévén azonnal Csányhoz siet s felhívja őt, hogy fejtse ki a kormányzó előtt, hogy ő sem a fővezéri kinevezetésnek, miután saját hadseregén kívül más hadsereg nincs, sem ezen alkudozási felhatalmazásnak hasznát nem veheti, s bírja rá Kossuthot, hogy mondjon le világosan a hatalomról, melynek különben is csak nevét viseli. Csány tehát V u k o v i c s és Aulich miniszterekkel együtt írásilag lemond (délben) s felszólítják a kormányzót, hogy maga és az összes minisztérium nevében hasonlót tegyen, „miután Görgei tábornok azt hiszi, hogy feladatát az oroszokkal való alkudozásra nézve egyébként sikeresen meg nem oldhatja.“ Kossuth ekkor vonakodás nélkül

rögtön lemond s még d. u. 1. óra előtt sietve elhagyja Aradot Lúgos felé indulván.

Függ. III. 462—484.1. Szem. II. 115—118.1. III. 69. 131. 1. Glörg. II. 386. 387. 1. Feldz. 414. 1. Az okmányok Asb.-nál I. 39 — 44.1. (legteljesebb számban). S z i l.-nál F. Kapj. 123. 124. 1. F. Tört. 419. 420. 1. F. Férf. 32. 1. Görg.-nél II. 388. 1. K l a p.-nál. Mem. 227—229.1. S z e m.-nél II. 119. 1. S a m m l. 146.1. Lapins.-nál 175 — 178. 1. Majl.-nál II. 296—298. 1. Midőn Kossuth a minisztertanácsot hajnalban összehitta, mint Szemere mondja, szobájában már minden össze volt pakoha az elutazásra. A kormányzó izgatottan járt fel s alá szobájában, s oly határozott haDgon, mely többé semmi vitatást sem engedett meg, mondá: „Itt van a Guyon levele, Temesvárnál elvesztettük a csatát, a hadsereg megsemmisült.“ stb. „Kossuth,“ így folytatja Szemere, „egészen elvesztette az eszét s nem volt rábírható arra, hogy akár mint kormányzó tovább tanácskozzék, akár mint barát velünk beszédbe ereszkedjék, még csak búcsút sem vett tőlünk e végpillanatban.“ Kossuth elutazása után Szemere és Batthyány Bem táborába siettek Lúgosra. „Út-közben Radna helységben találkoztunk Kossuthtal“ így ír Sz. „s csak akkor tudtuk meg tőle, hogy valósággal lemondott. Még tiltakozásra szólított fel bennünket, s midőn némi gúnnyal és elkeseredéssel megjegyeztem, hogy: Valóban csuda, hogy Görgei a legfőbb hatalomnál fogva, melyet rá ruháztál, el nem fogott! — ekkép felelt: Hozzátettem azt a záradékot, hogy hatalma csak esti 9. órától kezdve lép életbe s azalatt elutaztam.“ — Szemere Lúgosra érkezvén másnap Battyányval egyetértőleg csakugyan irt Görgeihez, hogy Kossuthnak a minisztériumot feloszlatni nem volt joga s a korlátlan hatalomnak egy személyre ruházása tekintetében előre is bizonyos erkölcsi és politikai garancziák kívántatnak; egyszersmint levelet intézett a volt minisztertársakhoz, hogy gyűljenek Lúgosra Bem hadiszállására s ott, miután a Kossuth lemondása törvénytelen, a főhatalom törvényes átruházásáról intézkedjenek. (Függ. 483.1. Szemere maga e cselekedetét nem vallja be). De leveleinek, melyeket volt tisztársai meg sem kaptak, már semmi foganatja sem lőn. Szemere ekkor Törökország felé indult, magával vivén a koronát, melyet Orsován egy erdőben elásott.

Görgei és hadserege föltétlen hódolatra szánja el magát. A diktátor, miután Pöltenberg Rüdiger levelével (1. aug. 8.) megérkezett, esteli 9. órakerület ir Rüdigernek, előadván, hogy miután az ideiglenes kormány, mely az orosz beavatkozásra okot adott, visszalépett s a főhatalmat Görgeire ruházta, ő pedig „minden további vérontást haszталannak s Magyarhonra nézve vészthozónak talál,“

ennélfogva az embervér megkímélése s a had nyomora megszüntetése végett, elhatározta föltétlenül lerakni fegyvereit az oroszok előtt, de később egész erejét megsemmisíttetni egy kétségbeesett harcban, mintsem az osztrákok előtt föltétlenül hódolni. Bízik a czár nagylelkűségében, hogy Magyarhon népeit általában s különösen azon honvédeket, kik előbb osztrák szolgálatban voltak, a bizonytalan sorsnak s elleneik hosszúdúhének nem fogja kitenni, magát (Görgeit) áldozatni önként felajánlván. Továbbá megírja, hogy seregét aug. 12-én Világosra, 13-án Boros-Jenőre s 14-én Béelre vezetendi Nagy-Várad irányában, s felkéri Rüdigert, hogy oroszaival álljon az ő serege és az osztrákok közé s válaszsza el utóbbiaktól.— Görgei e levelet elkészítvén a hadiszállásra gyűlt tábornokok és főbb törzstisztekből alakított haditanács jóváhagyása alá terjeszti, melynek Rüdiger ártándi levelét is átnyújtja s tudtára adja, hogy a czár nagylelkűségére való hivatkozástól a tábornokok és tisztek épen semmit sem várhatnak, sőt mindenki legyen készen arra, hogy osztrák haditörvényszék elibe fog állíttatni. Aztán magára hagyja a tanácsot azon nyilatkozattal, hogy bármi határozatot hozzon, előre kötelezi magát annak végrehajtására. A tanács elégtelennek tartván a honvéderőt, hogy az egyesült seregekkel sikeresen megmérközhessék, helyben hagyja Görgei levelét, melylyel még azon este három táborkövet indul Rüdiger szállására; a csapatoknak pedig kiadatik a parancs, hogy Aradról V i l á g o s r a induljanak, hova reggelre (aug. 12.) érkeznek meg.

G ö r g e i. 11. 403. 404. 1. A s b. I. 135. 136. 1. G ö r g e i és a V i l. 40.1. Lapins. 179. 1. Görgei levele Rüdigerhez Klap.-nál Mem. 235. 236.1. Szil.-nál F. Férf. 30.1. F. Napj. 119.120.1. Szm.-nél II. 121. 1. és P r e s b. Allg. Zeit. 1849. évf. 12. sz. — Görgei meg volt győződve, hogy az erdélyi és a bánzági sereg megsemmisülése után, ő a komárom-tokaj-aradi útban (összesen 80 mérföld) különben is nagyon meggyöngült hadseregével nem képes többé megmenteni a hazát s nem foglalhat el oly állást sem, hogy vele a túlnyomó erejű oroszok tisztességes béke iránt komoly alkudozásba ereszkedjenek, és saját állítása szerint ezen oknál fogva akart meghódolni föltétlenül. A fegyverleté telnek gyorsan ineg kellett történnie, mert a hadseregnek már darab idő óta zsoldja nem járt ki, élelmiszere fogytán volt, s főleg mert Schlick Arad előtt állott s Görgei számíthatott rá, hogy az osztrá-

kok nemsokára túlnyomó erővel lépnek fel ellene, midőn egy nem fizetett és rosszul élelmezett sereg élén nagyon kétes eredmények vártak volna rá. A szétveretés vagy belső felbomlás gyalázatának tehát elibetette az önkéntes hódolást. De bár ily módon az önmegadásnak, hacsak Görgei Bemmel egyesülve Erdélybe vagy Oláhországba nem vonul, okvetlen meg kellett történnie, mindazáltal kétségbevonhatatlan, hogy a nagy sietséget, melylyel azt Görgei és haditanácsa végrehajtotta, a hadi körülmények nem kívánták. Ügyeink még a temesvári csata után sem állottak oly nyomorúságos lábon, hogy a kétségbeesés végmenedékéhez ily nyakrafőre kellett volna folyamodni s Görgeinek és tanácsnak kötelességben állott harcolni mindaddig, míg harcolni képesek, s csak midőn ez már reájok nézve egy általában lehetetlenné vált, akkor hódolni, merthiszen irgalom kegyelemre lerakni a fegyvert soha sem késő. Görgei egy legyőzetlen hadsereg élén hódolva, hadvezéri hírnevét mindenestre megmentette, de egyszerűs mint maga adott alkalmat arra, hogy árulónak tartsák, miután a fegyverletétel múlthatlan szükségét harczosai nagyobb része nem látta be. Ma már, midőn a hosszú idő sok szenvedélyeket lehiggasztott, kétségkívül senki sem láthat árulást e tényben, ki igazságos lenni akar; ily erkölcsi elvetemedéstsem Görgei általános jelleméből, sem az akkori s későbbi körülményekből semmivel sem lehetne igazolni, hanem annyi való, hogy elhirtelenkedéseért s vigyázatlanságáért, melylyel magát az oroszok politikája által el hagyta szédítettetni, méltán fordult el tőle az akkori nép véleménye. Mindaáltal el fog jőni az idő, midőn a történelem egészben véve másképp ítéli meg e férfit, mint a kortársak, s ki fogja mondani, hogy e porba ttullott nagyság annyi mocsokra nem volt érdemes, a mennyivel némelyek nevét is átkozat és megvetés tárgyává tenni igyekeztek, s hogy a közvéleménynek nem volt igazsága, midőn a haza kikerülhetetlen leigáztatása okát mindenáron egy bűnbakra akarta háritani, kinek, legnagyobb szerencsétlensége volt, hogy életben hagyatott akkor, midőn számos hason gondolkozású társai vértanuságot szenvedtek s ez által halhatatlanságot nyertek. — Visszatérve a fegyverletételre, főoka annak az volt, mit Kossuth maga is bevallott aug. 11-ki s utolsó hirdetményében: „A szerencsétlen barezok után, melyekkel Isten a legközelebbi napokban meglátogatta e nemzetet, nincs többé remény, hogy az egyesült osztrák és orosz nagy hatalmasságok ellen az önvédelem harczát siker reményével folytathassuk.“ De hogy e főokon kívül mellékokok sem hiányoztak Görgeire nézve, az kétségbevonhatatlan s azt maga Görgei is elárulja. K l a p k á hoz ugyanis három nappal a fegyverletétel után N a g y - V á r a d ról így ír: „Mióta nem láttuk egymást, ha nem is váratlan, de elhatározó dolgok történtek. A kormány örökös féltékenysége, tagjai némelyikének közös féltékenysége oda vitte a dolgot, hová áprilben megmondám. Miután a Tiszán néhány az oroszokkali becsületes csata után átkeltem, kimondá az országgyűlés, hogy főparancsnoknak engem óhajt. Kossuth titkon Bemet nevezte ki. Az ország hitte,

hogy én vagyok, mert Kossuth az országgyűlés ajánlatára jezsuita feleletet adott. Minden későbbi történetet e gazság okozott.“ E szerint kétségen kívül áll, hogy az elkeseredés és méltatlanság érzete is egyik rög volt Görgeinél utolsó dolgaira nézve. Hogy voltak bizonyos Ígéreték az oroszok részéről, melyek által Görgei és a tisztek, kik a fegyverletételt elhatározók, magokat elcsábíttatni engedék, szintén kétségenkívül áll. Láttuk (júl. 20.), hogy már Chrouleff követi azzal igyekeztek megvesztegetni a hadsereg szellemét, hogy a honvéd fő- és altisztek előtt határozottan kilátásba helyezték az oroszokhoz hasonló rangban való átléphetést s az orosz tisztek hadifoglyainkkal oly nyájasan bántak s itt-ott szállásaikon oly rokonszenvet mutattak nemzeti ügyünk s megvetést az osztrákok iránt, hogy ebből sokan már azt következtették, hogy az oroszok barátaink, s nemsokára velők együtt harcolhatunk Ausztria ellen. Bár Görgei emlékirataiban kereken tagadja, hogy ő az oroszok Ígéreteiben valaha legkisebbet is bízott volna, az eseményekből Ítélve mindazonáltal azon következtetésre jutunk, hogy ő szintén várt valamit (tán az ország alkotmánya s a tisztek büntetlensége biztosítását) az oroszok Ígéretétől. Szemere Írja (Szem. II. 128. 1.), hogy Görgei eleinte az osztrákok előtt akart hódolni s már hozzá is fogott az alkupontok írásához, melyeket Schlickhez akart átküldeni, midőn néhány óra múlva Pölte nberg és társai megérkeztek az orosz táborból. Ezek lefestették a lekötelező bánásmódot, melyben részesültek, „azt mondták, hogy nekik mindenesetre jó, habár bizonytalan remény nyújtott; egyideűleg az a hír is eljutott hozzá (Görgeihez), hogy az osztrák hadsereg sietve és gyorsan Arad felé nyomult elő; mindez arra indítá Görgeit, hogy szándékát megváltoztassa és fegyvereit nem az osztrákoknak, hanem az oroszoknak adja át, s így írta a Rüdigernek szóló levelet.“ Klapka pedig arról értesít, hogy midőn Komáromvár küldöttei nagyváradi fogságában fölkeresték Görgeit, oly időben, mikor fogoly tiszteink már az osztrákoknak kiadattak s további sorsuk iránt kétség nem lehetett, az egykori diktátor szomorúnak látszék s oda nyilatkozott, hogy a vár csak tartsa magát s ne higgyen az oroszoknak, így csak reményében csalatkozott ember szólhat I Tudva van végzetre az is, hogy PaskevicS Ferencz-József császárnál a fogoly magyar tisztek számára csakugyan kért kegyelmet, de a Fölségtől visszautasított, azon kijelentéssel, hogy „birodalmam közjava kötelezéseket rak reám, melyeket nem téveszthetek szem elől.“ Annak okát, hogy Görgei miért nem az osztrákok előtt hódolt meg, ő maga így adja elő: „Azon megtiszteltetést, hogy fegyvereinket közvetlen a mi kezeinkből vegyék át, Oroszország beavatkozása után lehetetlen volt az osztrákoknak megszereznem. Az osztrákok e megtiszteltetéshez való igényöket nézetem szerint már régen azon pillanatban eljátszották, midőn az áprilisi hadjáratban megtört bátorságot nem bírták saját önbizalmukkal föléleszteni, hanem csak Oroszország gyors mentő segítségébe vetett

reményükkel. Egyébiránt abbeli elhatározásom, hogy fegyvereimet az osztrákok előtt tegyem le (a mennyiben e tekintetben még szabad választásom volt), azon elv megtagadása lett volna, a melyért a hadsereg, a melyért én személyesen sikra szálltunk. Nem, mintha kezet láttam volna Oroszországban Magyarhon alkotmányos monarchiai államformáját illetőleg, hanem mivel még kevésbé tartottam ilyennek Ausztria kormányát, miután e tekintetben semmi tény sem jutott tudomásomra, a melyből következtethettem volna, hogy Magyarország V. Ferdinánd király által szentesített alkotmányának erőszakos felforgatása talán Oroszországtól, s nem Ausztriától származott. És valóban az általam (s mindenesetre Isten, a nemzet és a történelem előtt saját felelősségemre) elhatározott önkéntes fegyverletétel, a meddig csak vezére vagyok a hadseregnek, csupán azon két esetben történhetett volna meg az osztrákok előtt, hogyha vagy legyőztek volna, beműnket ez utóbbiak az oroszok segítségével nélkül, vagy a vezérletem alatti sereg határozottan kívánta volna, hogy azon önmegadási tény az osztrákok előtt, és ne az oroszok előtt történjék.“ (Görg. II. 403. 1.) Ez indokolást, ha ugyan az aug. 11-én Görgei fejében megfordult, részemről tökéletesen méltányolni tudom, s szintén azon meggyőződésben vagyok, hogy Ausztria, miután ellenünk az oroszokat behívta, megérdemelte azon büntetést és megalázást, melyben részesült a nagy világ előtt az által, hogy Görgei a legvittezebb és még egyetlen nagy sereg fegyvereit M i k l ó s császár katonái előtt rakta le s hogy Görgei és a haditanács ezen elhatározásban a nemzet erkölcsi érzetével összhangzóan járt el. Haynau e miatt rendkívüli ingerültségbe jött s dűliössége leírhatatlan volt azon elleufél iránt, mely őt még bukásában is sértette. A hivatalos osztrák történetíró „kevély nyakaskodásnak, a politikai tényállás félreismerésének, sőt? boszu után való ájzudozó erőlködésnek“ nevezé az osztrákok mellőzését s Görgeinek kemény leczkét ad azért, hogy nem a törvényes király seregei előtt rakta le fegyvereit irgalom-kegyelemre, és utána teszi, hogy „Görgei, úgy szintén mindazok, kik utánozták, az elvakult n~a-kaskodás ezen cselekménye által nemzetének ezreit döntötte mely szerencsétlenségbe és nyomorba s azok átkát, vonta fejére!“ De mi, Görgei és társai ezen átkoztatásában csak a sértett hiúság hangját találjuk, az igazságot pedig nem, és sajátos visszatorlási módnak véljük azon „mély szerencsétlenség és nyomor“ felelősségét, melybe az osztrák kormány a honvédeket és hazánkat a forradalom után beleölni akarta, Görgeire és társaira hárítani akarni. Ugyanis. 1) az orosz hadak a bécsi kormány érdekében s az ő csapatai kisegítésére működtek (lazánkban, tehát ugyanazon célra, melyre az osztrák sereg; 2) Haynau, kinek serege jó részét szintén oroszok (P a n u t i n e) képezték, Görgei megsemmisítését egyenesen Paskevicsre bízta, sajátkezüleg írván ennek júl. elejéről, hogy Paskevics „az osztrákok segítségével nélkül magában is elbánhat Görgeivel.“ (Ber. III. 190. 1.) Jogilag tehát, mindegy volt, akár Pás-

kevics akár Haynau előtt hódoljanak a honvédek, miután e két férfiú egy ugyan azon bevallott főczélra törekedett, s a nemzetközi törvények azt hozták volna magokkal, hogy a meghódoltak mint hadifoglyok tekintessenek s harc végeztével szabadon bocsáttassanak; de 3) Haynau ezt nem tette, még azokkal sem, kik osztrákok előtt hódoltak, sőt ezeket s kivégezteté és börtönözteté, szintúgy mint az oroszoktól átvett foglyokat; s mind ezt tevé 4) oly előlcges intézkedések alapján, melyekben a követendő bünyenyítéki eljárás megsabva volt még mielőtt Görgei és társai az oroszok előtti hódolásra gondoltak volna (Haynau intézkedéseit a forradalom részesei ellen 1, júl. 1. és 30.). Kell-e ennél világosabb bizonyosság arra nézve, hogy Haynaunak s Ausztriának nincs joga az általa elkövetett iszonyatosságokért Görgöire és társaira háritni a felelősséget?

W o h l g e m u t h altábornagy tudatja az erdélyiekkel, hogy a polgári és katonai kormányt a F ő l s é g parancsából személyesen átvette s egyszersmint több rendbeli kiáltványokat bocsát ki, melyek szerint a m. e. okt. 18-án kihirdetett ostromállapotot megújítja, a nemzetiségek jogegyenlőségét kinyilatkoztatja, a magyar pénzjegyek beadását elrendeli, végre Haynau júl. 1. győri hirdetményét közzé teszi, miután a hadi és rögtöntörvényszékek hatásköre Erdélyre is kiterjesztetett.

K ö v. E. T. 271. 1. v. ö. júl. 11.

Aug. 12. Vasárnap.

Szász-sebesi Ütközet. A Gyula-F e h é r v á r felé nyomuló Ltiders tábornagy (8 zászlóalj, 18 lovasszázad és 30 ágyú) a S t e i n ezredes vezérlete alatt álló erdélyi fősereget (7 zászlóalj, 5 lovasszázad s 18 ágyú) napfelköltekor Szász-Sebes előtt megtámadja. Egy óra hosszáig tart az ágyúharc, midőn a mieink, a Maros-Portus felől kirontott várórség s Dyck tábornok által szorongattván, állodásukból visszahúzódnak s Szász-Sebesen keresztül a szászvárosi útra térnek. E közben Kenyérmezejére érkezvén, az előlről és hátulról előtörő ellenséges lovasság által megtámadtatnak, szét szórátanak s majdnem 4 mérföldön keresztül szakadatlanul üldöztetnek. A sereg forgácsai (mintegy 2 ezer ember) Déván szedtetnek össze. Veszteségünk mintegy 500 ember holtakban

és sebesültekben, 400 fogoly, 10 ágyú s 2 röppentyű üteg; az oroszoké 4 halott s 29 sebesült.

Ber. in

Ber. 111 — 114. I. Köv. E. T. 268. I. Czetz. 347 I. Másnap a vert had egy része az oroszoktól üldözöttetvén P i s k i re hátrál, hová azonban a főerő csak aug. 10-ra érkezik. Bem e hátrálás miatt haragra gyuladván, aug. 17-én Steint elmozdítja a vezérségtől s helyére Bekét állítja.

G ö r g e i diktátor tábornokvelei Boros-Jenőn R U d i ger tábornok főhadiszállásán fegyverletételi ajánlattal. Rüdiger az eseményről azonnal jelentést tesz Paskevics fővezérnek, ki „a további vérontás elkerülése végett“ a magyar sereg hódolatának elfogadására s Görgei bekerítésére teljes falhatalmazást ad Rüdigernek. Rüdiger ekkor Új-Szent-Anna felé kozákcsoportot rendel, elzárni a netalán előnyomulni akaró osztrákok elöl a világosi utat, éjszakára pedig tábornkarifőnökét (F r o l o f f) küldi V i l á g o s r a a fegyverlerakás helyiségének megállapítása végeit, ki által arra is felszólíttatja G ö r g e i t, hogy tudassa vele a sereg legsürgösebb kéréseit, hogy azokért Paskevics előtt közben járhasson.

G ö r g. II. 419. 421. s köv. I. Ber. III. 73. a köv. I. A 8 b. I. 137. köv. I.

Aug. 13. Hétfő.

Világosi fegyverletétel. Görgei hadserege (1. 3. és 7. hadtest s az Aradról hozzá csatlakozott tartalék) d. e. 10. órakor kimozdul utolsó táborhelyéről Világosról. Görgei több tisztek, ezek közt Leiningen, Pöltenberg, Nagy-Sándor, Aulich, Kiss Ernő, Lenky és Schwcidel tábornokok kíséretében Szüllös felé előre lovagol, midőn Új - P a n k o t á nál Rüdiger tábornokvelei által személyes találkozásra hívatik fel, hogy Görgei élőszóval is véglegesen jelentse ki fegyverletételi szándékát. Görgei ekkor Rüdigerhez vezeteti magát s átnyújtja ennek serege létszáma és hadereje kimutatását s a táborához csatlakozott tisztek és polgár menekülők azon kérelmét, hogy egyelőre ők is a sereg-nél maradhassanak. Miután még Rüdiger Görgei kérdésére

kijelenté, hogy a fegyverletétel formáságainak meghatározását egészen reá bizza, ez utóbbik visszaindul seregéhez. D. u. 4. órakor a malomcsatorna hidján léptetnek át a mieink s e patak és Szöllös közt a Szöllös előtt felállított orosz hadsereggel átel- lenesen két harczy rendben helyezkednek el, a szárnyakon a lovasezredek, középttt pedig az ágyúk állítatván fel. Atalános tisztelkedés után a gyalogság gúlába rakja fegyvereit s csomó- ba hányja a tölténytáskákat. A huszárok leszállnak lovaikról s kardjukat (a tiszték kivételével) nyeregkápába akasztják. A nap lemenőben volt, midőn Rüdiger az esti fényben szemlét tart a lefegyverkezett hadsereg felett. Paskevics fővezér pedig jelentést tesz az eseményről „a minden oroszokezárjának,“ ezen szavakkal: „Magyarország Fölséged lábai előtt fekszik“ stb.

GÖrg. II. 422. s köv. I. Ber. III. 75—79. I. Asb. I. 141. * küv. I. Itüst. II. 3G9. s köv. I. Szil. F. Tort. 421. I. F. Napj. 125—127. I. (hol Pask. jelentése is). Vali. I. 137. I. Fényes Geogr. Szót. IV. 302. I. Görgei jegyzéke szerint (mely az orosz munkában közöltetik) a lefegyverkezett hadseregben volt 11 tábornok (u. m. Aulich, Görgei, Kiss Ernő, Iinezics, Lalmer, Leiningcn, Lenkei, Nagy-Sándor, Föltenberg, Schweidel és Török), 1426 törzs- és főtiszt, 30,889 ember, 144 ágyú, 7967 ló, 60 zászló, 28,063 ágyútöltény, 34,500 puskatöltény, 42,700 pisztoly töltény, 20,395 puska, 3235 pisztoly, 67813 szablya, 13,848 tölténytáska stb. A tartalék (mintegy 6 ezer ember és 3 ágyú) Knezics parancsnoksága alatt állott. — Görgei a haditanácscsal együtt abban állapotott meg aug. 11-én, hogy a fegyelem könnyebb fenntarthatása végett a fegyverletétel dolga egyelőre egészen eltitkoltassék a csapatok elöl; midőn azért Rüdiger kozák- jai aug. 12. d. e. az aradi úton Új-Szent-Anna felől megjelen- tek, a tábor bekerítettve látván magát, egyelőre nem gondolba!ttt mást, mint hogy el van árulva, s ekkor zajos csoportosulások és lázongások kezdődtek. Görgei hírt vévén a dolgról, személyesen jelent meg, a lázongok közt, elibök adá a fegyverletétel szükségét, s hogy az minélelőbb meg fog történni, cgyszersmint kérte őket, legyenek csöndesen. A rend ckkép helyre lön állítva. A táborba Aradról Csányval egyesülten szá- mos polgármenekülök is jöttek, főleg békepárti képviselők. Ezek elött C s á n y, kit Görgei beavatott terveibe, ez utóbbik megbízásából, nem titjcolá el a küszöbön álló dolgokat, s már aug. 11-én közölte velök, hogy a sereg föltétlenül rakja le fegyvereit, 8 azért a kinek bátorsága nincs mindvégig megosztani a hadfiak sorsát s szemébe nézni a gyalá- zatos halálnak íb, meneküljön haladék nélkül. Hasonlóra szólítá fel

Görgei a tábornokokat 8 főtiszteket. De mindenki jobbnak látta maradni s szégyennek tartá a futást, midőn az oroszok barátsága és jóakarata felőli hírek egyenesen a vezér környezetéből származtak s látták, hogy a vezér maga el van szánva osztolni a sereg sorsában. — Az állam ezüst és aranykészletét, melyet Kossuth Lúgosról Aradra visszaküldött (aug. 11.), Görgei Világosra hozatja, mégpedig, miután Duschckben nem bízott, katonai kísérettel. Itt a pénzkészletet kiosztatja katonái közt, kiknek zsoldjuk már hetek óta elmaradt, az ezüst és aranyrudak felügyeletét pedig továbbra is Duschcknél hagyja, ő reá bízván, hogy adja át tetszése szerint az osztrákoknak vagy az oroszoknak. Az állam kincstárban lévő arany és ezüst összes értéke Szemere szerint (Szem. III. 139. 1.) 12½ millió frank volt; Duschck a kincstárt az osztrákoknak adta át s ezért egyelőre nem lőn semmi bántódása, később napjainkban pedig cs. k. nyugdíjat kapott. Görgei táborának legénysége Szöllős alól S a r l e a d r a kíséretet, aug. 2 3-tól kezdve pedig Aradra kuczolás végett osztrák tiszteknek kiadatott, kiknek a lefegyverezett tábor minden hadiszerei s lovai is kiszolgáltattak. — Miklós czár, ki Magyarországra küldött hadserege felől egy ideig folyvást aggasztó híreket kapott, a mint Görgei fegyverletételéről értesült, e szavakra fakadt: „Mily szerencséje van ennek a Paskevicsnek!“ s ezzel azt értette, hogy érdemtelen szerencséje, mert hogy a vezénylet rossz volt, belátta. „Az orosz hadseregben,“ így tudósít W a r n h a g e n, „heves visszátkodás volt. Paskevicset alárendeltjei szidalmazták, elfogatásáról beszéltek s a császár bizalmatlan ellenséges indulattal volt iránta. Itüdigér már parancsot kapott, hogy' a fővezérséget vegye át s a hadsereget vigye Magyarországból haza. A világosi fegyverletétel mentette meg a fővezért.“ (Warnhagen Naplója után a Pest. Napi. 1862. évf. okt. 7. sz.) Annyit, mint aug. 3-án előadtuk, Bcrg leveléből is lehet érteni, hogy az oroszok nem remélték 1849-ben bevdegzhctni a Magyarország elleni hadjáratot.

Aug. 14. Kedd.

Bem altábornagy L u g o s ról szemrehányásokat tesz Kossuthnak lemondásáért, kijelentvén, hogy ő maga részéről Görgei diktátorságát nem ismeri el s csupán a képviselőház által rendelt hatalomnak fog engedni. Kossuth még e napon Teregováról válaszul írja Bemnek, hogy kész visszavenni a kormányt három feltétel alatt: 1. ha arra Görgei hadserege is felszólítja, 2. ha Bem néhány sikeres hadműveléssel zsarolás nélkül is fenntudja tartani hadseregét, 3. ha a bankgyár a Kossuth rendelkezése alatt dolgozhatnak. E feltételek

nélkül nem fog többé kezet nyújtani a harczra, 8 ha azok kivihetetlenek, ajánlja a lengyelnek, hogy képviselőkből alakíson egy bizottságot, mely a kormányt kezébe veheti. Magyarhon egykori kormányzója ezután magánosan, csupán egyik segédétől kísértetve, folytatja útját a török határok felé s aug. 17-én elhagyva a szerencsétlen haza földét Oláhországba bujdosik.

Czetz. 355. I. Köss. 1. S z i l.-nál F. .Napj. 131. I. K l a p.-uál Mem. 231. I. Mész.-nál 134.1. V. ö. Szem. III. 72. I. Asb. I. 137. s köv. I. Köss. 37. I. Kossuth, ki a világoosi dolgokról még ekkor semmit sem tudhatott, úgy látszik akarta is a további háborút, nem is, „Rám nézve“ úgymond „a had nem ezél, hanem mód a hazát megmenteni; ha nem lehető czélomhoz közelíthetni, nem fogok kezet nyújtani a hadat egyedül a had kedvéért folytatni.¹⁴ E szavaknak más közönséges ember logikája szerint e lett „volna folytatása: „Tehát altábornagy hr s/e nyújtson kezet oly háború vérszeinek növelésére, mely a hazát már meg nem menti.⁴⁴ De Kossuth nem ide gondolt. Megírja Bemnek, hogy alakítson egy kormányt s aztán nyúljon erőszakos rendszabályokhoz a nép ellenében, de a Kossuth nevét hagyja ki az egész játékból. Ismét egy erős vonás, mennyire féltékeny volt Kossuth nevének népszerűségére s a nehéz percekben mennyire elpalástolhatatlan volt féltékenysége. A forradalmi főnökök közül ő futott ki legelőbb az országból, mit a többiek, mint Perczel, Batthyány Kázmér, Mészáros, Űembinski, Bem, oly rősz néven vettek tőle, hogy W i d d i n ben és Kutahiábau eleintén még társaságát is kerülték. Szemere írja: „Nem kell feledni, hogy midőn Kossuth az országot elhagyá, még négy vár volt kezében, ezek közt Komárom és Péter-Várad, a két legnagyobb vár az egész osztrák birodalomban, s a nemzeti hadsereg még 135 ezer emberből állott 3 — 4 száz ágyúval. Nincs példa a világtörténetben, hogy valamelyik államfő ily haderőt hagyván hátra maga után kiszaladt volna országából.“ (Szem. III. 73. 1.). E kemény szemrehányás egészen helyén van, csak annyiban téved Szemere, hogy midőn a haderő létszámát tekintetbe veszi, nem mondja utána, hogy ez csakis „numerus“ volt már, erő és lelkesültég nélkül, a közel felbomlás minden ismérveivel, s elfeledkezik arról, hogy a haderő ily roppant demoralisatiojaért s e szomorú önmegsemmisülésért nemcsak Kossuth, hanem a felelős miniszterek, s ezek közt ő is, számadással tartozik.

Grotenhielm altábornagy előhada (2 század kozák) a Kolozsvárról Makrai alezredes alatt szemlegezésre kiindult csapatainkat (3 század huszár s 2 ágyú) Kis-Czégen

megtámadja s M ócson és K a l j á n o n keresztül A p a h i d á r kergeti. Makrai néhány halottat a egy ágyút veszít.

Ber. III. 101.1. (a nap ang. 13-ra hajlik, de nem világos) Kor. 169. 1. Köv. E. T. 272. 1. SaU. F.Napj. 129. 1,

Déva vára lőporfellobbanás következtében szétvettelve légbe röpül s az őrség (114 honvéd) életét veszti. Stein ezredes, ki P i s k i nél épen harczra kelni akart Lüderssel, a fellobbanás után, az irányában bizalmatlankodó és engedetlenkedő sereget Déva és Lesnyek közt a Branyicska-szorosba vezeti.

E.d.g.r. Som. 131. 1. (szemtanúra hivatkozással állítja, hogy itt honvédek puskatöltény készítés végett mentek a löporraktárba midőn a fellobbanás nemsokára megtörtént). F e l d z. 427. Köv. F.. T. 268. 1.

Aug. 15. Szerda.

Lugosi ütközet. Veigl vezérőrnagy Ramberg hadteste elővédével, Bem altábornagy előcsapatait reggeli 8. órakor K o s t é l y nál megtámadja. A mieink rövid küzdés után L u g o s ra veretnek vissza, honnan a seregzömmel V é c s e y tábornok időközben a f a c s é t i úton elhúzódik. Lugos mögött Kmety tábornok (3 ezer ember s 12 ágyú) földözi hősileg a visszavonulást s miután Ramberg túlnyomó ereje által hátravetetik, Poganyestnél vesz új állodást, melyben mindaddig védi magát, mígnem H e z e r e s felől aSiegenthal dandára is (Liechtenstein hadtestéből) megrohanja, midőn B o z s u r felé elhúzódik.

Feldz. 423. 1. Szil. F. Napj. 133—135. 1. A temesvári csatából rendetlenül hátráló honvédek jobbára Lúgoson állapotak meg, hová egy szemtanú állítása szerint mindjárt az első napokban 25 — 30 ezer ember gyűlt össze lassánként, kik újból rendeztetek. A városban a reakzionárius oláh lakosság volt többségben. „Az oláhok“ úgymond ezen szemtanú „kik kirekesztőleg mind földművelők s csaknem minden élelmiszerek birtokában vannak, a menekült sereg közelettének hírére bőséges gabnagyujteléköket elásták s a magyar sereg megérkezésének már első napján (aug. 10.) az élelmiszerek ára oly roppant magasra hágott, hogy egy darab fekete félig sült kenyérért, mi így is igen ritkán tűnt elő, 1—2 p. firt ígértetett s szerencsés volt az, ki ezen az

áron is kaphatott, a következő napokban pedig már nemcsak hogy a kenyér, de minden gyümölcs és zöldség eltűnt s a minden órán szaporodó menekültek kénytelenek voltak szabad ég alatt, kötetlen sabbal, az oláhok telt gabnavermek felett éhezni.“ (Temes: Egy magyar hadsereg felbomlása. Megjel. Szil.-nál Magy. Emlékl. Pest. 1350. 132. 1.). Jelen voltak a vezérek közül B e m, Guyon, Vécsey és K m e t y s a hadak bátorításában és újra alakításában tevékeny részt vett Kossuth is. Dembinski, kihez Perczel is csatlakozott, a lengyel légió egy részével mingyárt a temesvári csata után különvált s aug. 16-án Facséton volt főhadiszálláson, hol Bemnek, ki őt Lúgosra a többiekhez csatlakozásra rendeli, felmondja az engedelmességet. (I). levele Szil.-nál F. Napj. 183. 1.) D e s s e w f f y és Lázár pedig aug. 14. vagy 15-én indultak el ismét külön egy 5 ezer főnyi sereg élén K a r á n s e b e s felé. Bem, hogy Kossuthal találkozassék, aug. 14-én személyesen elindult az oláhországi úton, de Karánsebesen már nem találván a volt kormányzót, innen visszafordult s aug. 16-án Facséra ért, hová a lugosi harcz után serege is hátrált. A lúgoson lévő sereg többjei aug. 14-én este értesültek a világosi eseményről, a kormány lemondásának híre már azelőtt kiszivárgott. Ezt követő éjjel a legénység is megtudta, hogy Kossuth titkon elhagyta őket, s ekkor minden felbomlásnak indult. A bosszúság és a kétségbeesés a tisztok lelkén átulában erőt vett. Kinek lehetett volna még kedve és reménye küzdeni azon ügyért, melyet legfőbb őrei és képviselői reményvesztetten oda hagytak? Kossuth a vezérek előtt kimondta, hogy a bon ügyét elvesztettek tartja s hogy maga Törökországba menekül, honnan a hazát Anglia segélyével diplomáciai úton véli megmenteni (Szem- III. 7 1. 1.).

Görgei, Magyarhon volt diktátora, K i s - J e n ő n elhagyja bajtársait s Nagy-Váradra, Paskevics fővezér elibe vitetik. Ez eleintén szemrehányásokat tesz Görgeinek makacs ellenszegüléseért, de majd önmegadását méltányolva, minden felhívás nélkül megígéri, hogy megkegyelmeztetéseért lépéseket teend. Görgei következő napokban kifejti Paskevics előtt, hogy a fegyverletételt nem lehet csupán neki egymagának róni fel, mert annak végrehajtása tisztársai készsége és közreműködése nélkül lehetetlen lett volna, s hogy saját megkegyelmeztetését igen kevésre fogná becsülni, ha társai kiadatnának Haynaunak. Paskevics erre azt válaszolja, hogy neki nem áll hatalmában Görgei tisztársai számára kegyelmet nyerni ki, mindazonáltal ennek kieszközlése végett Ferencz-József császár előtt közben fogja magát vetni.

Görg. II. 429. 434. 1. Paskevics ígérését beváltotta. Nyolcz nap múlva a czár részéről már megjő a kegyelem azon tudósítással együtt, hogy ha a trónörökösnek Ferencz - József császárnál nem sikerülne Görgei számára megnyerni az amnesztiát, Görgei Oroszországba fog vitetni; addig míg ez az ügy eldőlné, kardjától és egyenruhájától megfosztatik. Ezalatt a világosi seregben volt magyar tábornokok, tisztek és polgárrendű menekülők alig. 14. és 15-én Kis-Jen öre, aug. 16-án Nagy - Szerindre, 17-én Sarkadra, 19-én Gyulára vitettek, miközben az oroszok (Anrep tábornok) mindenkinek tág részt engedtek az elszökhetésre. Azután pedig, a közlegényekhez és altisztekhez hasonlóan, kiadattak az osztrákoknak. Paskevics közbenjárása itt, mint láttuk, semmit sem használt.

Grottenhielm altábornagy Kolozsvárat megszállja. Jöttének hírére Kemény Farkas ezredes kivezeti seregét (7 ezer ember s 24 ágyú) a városból, hol az ellenség zsákmányául nagy élelmi és lőszerkészlet esik. Az üldöző kozákok Szász - Fenesnél utólérik a mieinket s útközben 16 lőszer kocsi s 86 honvédet elfognak, mintegy 60-at pedig leöldösnek.

Ber. III. 101. 1. Som. 135. 1. Kört. E. T. 272. 1.

Aug. 16. Csütörtök.

Klapka tábornok a szövetséges ellenfelek győzelmei hírére hallván, visszaérkezik Komáromba Győrből, hol néhány nap alatt 5 ezer újonczczal erősíté hadseregét s honnan már épen indulni akart mozgó csapatával Steyermark felé, nyugtalanítani az osztrákokat.

Klap. Mem. 216 — 224. 1. Feldz. 464. 1. A vár zárata ezután tetemesen erősült. A bécsi hadügyminisztérium ugyanis a mint meghallotta, hogy aug. 3-án Corsich szétverett, Nobili altábornagyot (1. tartalékhadtest) Alsó-Ausztriából és Nugent tábornagyot (2. tartalékhadtest) Pécs vidékéről gyors segítségre szólította, s Gyulay hadügyminiszter az előnyomulás elrendelésére az oszvári főhadiszálláson személyesen jelent meg. Aug. 20-án az osztrák dandárok már ismét a Czónzó patak mögött állottak. Nugent azonban csak szept. 1-én érkezett Komárom alá, hol a zárlat parancsnokságát nyerte. Baranya-Zala és Tolna megyék féken tartására Pálffy gr. altábornagyot (4 zászlóalj, némi lovasság és 15 ágyú) hagyván. Szept. elején a zárlat ereje már 47⁵/₆ zászlóalj, 22¹/₂ lovasszázad és 154 ágyú, összesen mintegy 44 ezer ember (Grabbet is ide számítva: 60 ezer) ember volt.

A magyar déli hadsereg feloszlása. Facsét-nál, a Lugosról rendetlenségben elhúzódtott Guyon, Vécsey és Kmety hadaik táborban. Bem fővezér Karánsebesről megérkezvén, este haditanácsot tart, a sereg tisztikarát a háború további folytatására buzdítja s felhívja, hogy vele együtt Erdélybe Dobrára induljanak. A honvéd tiszteket azonban már elhagyta a barcsi lelkesedés s Bemre nem hallgatván, jobbára V é c 8 e y tábornok mellé állanak, ki G ö r g e i től kapott levél következtében az oroszok elibe való menetelre határozza el magát. Másnap reggel Guyon parancsnoksága alatt csak kevesen indulnak Dobra felé, a nagyobb rész Vécseyt kíséri északra, legtöbben pedig elhagyják zászlóikat s fegyvereiket eldobva szétszakadozott csoportokban szöknek meg s indulnak haza szülőföldjükre, miközben tömegestül esnek az osztrákok fogóságába. R a m b e r g hadteste még' az napon megszállja Facsétot, hol 6 ágyút és nagy mennyiségű élelmikészletet talál, melyeket a micink hagytak ott.

Temes: Egy magyar hadsereg felbomlása. Megjel. S z i l-nál Magy. Emléklapok 1850. 1S4. s köv. 1. F e l d z. 424. 425. I. Előbbik helyen egy szemtanú így részletezi a dolgot: Vécsey gyalog kocsija körül összegyülekezvén a haditanács, az érkező Bem leugrik kocsijáról s a legénység éljenzései közt a körbe lépven, tört németsséggel így szól: „Uraim, én a kormány s magam nevében jövök önökhöz mint főparancsnok s minden zászlóaljak, lovasszázadok és ágyúütegek parancsnokait fölszólítom, holnap reggeli 6. órára csatarendben állni, Erdély felé Dobrára vonulandók.“ Itt félbe szakítá egy magas szál, jelentékteljes arcú és fekete szakállú ezredes a körből, eme szavakkal: „Altábornagy úr! Mi kormányt nem ismerünk. A kormány bennünket gyalázatosan elhagyott, annak nem volt ereje azon ügy végrehajtására, melyet mi oly dicsően kezdtünk meg, és a melyért mi szívünk vérével áldoztunk. Az a sereget a legtermékenyebb vidéken éhezni hagyta, az nemcsak hogy erélytelenséget tanúsított a küllellenség irányában, de tehetetlen is volt a nemzet erejét, mely oly bőven kínálkozott, használni. Az, azon feladatra, mit a végzet neki kiszabott, méltatlannak tanúsítá magát.“ E szavakra, melyekben a forradalmi kormány oly keményen de igazságosan volt elítélve, Bem nyersen válaszolá: „De miért szaladnak hát önök? Harcoljanak és a seregnek lesz kenyere; egy szaladó sereg mindig éhezik, míg a győző mindig jól van lakva.“ Majd Vécsey szólott: „Altábornagy úr, mi Dobra felé nem megyünk, mi Görgei felhívását követjük s átmegyünk a Maroson. Bem megnézte keményen a beszélőt,

kivel már áprilisban is volt egy becsületbeli ügye, s aztán nyugodtan felelt. „Uraim, én sem gyilkos sem hóhér nem vagyok. Hivatalomnál fogva hatalmam lenne önöket kényszeríteni is, de az úgy, melyért harcolunk, szabad harcosokat kíván,” s ekkor ismétli előbbi felhívását, hogy t. i. a ki vele akar tartani, másnap reggel készen álljon az indulásra Dobra felé, hol kedvező állandóság vár a honvédseregére. „Ne higyük önök” így végzi „hogy gyöngék lennénk; mi ha akaránk, még erősek, hatalmasok lehetünk, gyalázat volna 40 ezer emberrel magunkat megadni.” Itt Vécsey szaktíá félbe. „De kérem, altábornagy úr, miként gondolja seregét élelmezhetni. Bem így felelt: „Ha az oláh egész éven át máléval élélhet, akkor a katona is, ki az emberiség legszentebb ügyéért harcol, ugyanezen koszttal megélhet.” Bem a legénység ismételt „éljen”-ei közt távozóék, mely semmit sem tudott arról, mi történt a haditanácsban. Itt pedig nagy elkeseredettséggel folyt tovább a vita. Majd egyes csoportokban gyűltek össze a különböző tisztek s a tábornok a szenvedélyes kitérőek hangjai járták keresztül-kasul. A Görgeitől Vécseyhez küldött levelet, melyből e szó „fegyverletétel” hiányzott, sokan oda magyarázták, hogy Görgei már szövetségre lépett az oroszokkal s egyesülésre hívja fel Vécseyt is, s számosán voltak, kik azt hitték, hogy ezután a muszkával kezét fogva harcolandnak az osztrákok ellen, sejtelmük sem lévén arról, hogy világosi bajtársaik rabok s maga Görgei is orosz fogságban ül! Nagy-Váradon. (Görg. és a V i l. 55. 1.). Reggelre a honvédsereg megtette kötelességét és fegyverben kiállott; de „sem a csapatok” úgymond ismét Temes „sem ezek egyes osztályai nem tudták bizonyosan, hogy parancsnokuk merre akarja őket vezetni És most már elkezdődött a sereg felbomlása, mely leginkább egy vegytani széteszláshoz volt hasonlítható. A zászlóaljok századokra s még kisebb részekre is oszoltak, ezek némelyike Bemhez, mások meg Vécseyhez hajlottak. Vécsey hadtestéből csekély számú csapatok váltak el, de Kmety és Guyon hadtestei rendetlenül oszolva fel, azoktól egész szakaszok Görgei bizalmas barátjához csatlakoztak. Az országúton és benn a helységi utczáin pedig nagy zűrzavar keletkezett. Bem követői keletre, a többiek pedig nyugot felé akartak visszamenni. Mindenféle egybekapások, kiabálások és czivakodások voltak. . . Az egész olyan volt mint egy kétségbeesett szaladás. . . Bem még a Facsétól három órányira eső Dobráig sem mehetett, serege uég az úton széteszlott. A közlegénység csak most világosodott fel a dolgok mikénti állásáról s az egyesek is eltökélten pártokra szakadtak. Némelyike hazájába akart menni, sokan az oroszokkal szövetségre lépni.” E jelenetet egy másik szemtanú így egészíti ki: „Facsétról egyik ut jobbra E r d é l y be visz, a másik egyenesen Boros-Jenőnek. Ez útfordulón mindenki megállt, s kezdte számot vetni magával; latra veté sovány reményeit forradalmi vétségeinek ellenében s a szerint ment jobbra vagy előre, de mindkét esetben nehéz öntudattal s látszólag ingadozva. A minden

perczen változó s minden ajkról különböző értelemben jajveszékelt kétségbeejtő hírek hangzavara csapdosta lelkeinket s maga a vigasztaló remény anygala ijesztő rémalakká változott, mely legfőlebb akasztófa helyett sötét börtönnel biztosított. S mindezek közt végjje legnyugodtabb az volt, ki semmit nem remélt, a legrosszabbat várta s reá elkészült. Rendről, fegyveletről szó sem volt. Ha kocsin ültél, nem annyira lovaidd húztak, mint szomszédaid szekerei, melyek a tieddel összeakadtak. Egy perczig mentél, tízig állottál. A tulajdonjog elenyészett; ha leszálltál szekeredről, mások elfoglalták, ha ismerőid nem voltak, senki nem könyörült, mindenki magáról gondoskodott. Rekedt, porette torkok lár-mája, egyetlenkedők vitája, félénk nők sírása, a gyávábbak ijesztő hirtárogatója, kétségbeesett arcok vonaglása — mit gyakran a jőtevő por elfödött szemeid elől — s ittas honvédek puska kilövöldözéseinek ropogása között állottál s szármakat óhajtál magadnak, hogy kirepülhess e zavarból, mert reményed megszűnt kihatolni belőle. Közepette ez irtózatos zűrzavarnak, hol a legbátrabb is legfőlebb pörlekedni, de parancsolni semmi esetre esetre sem mert, találkozott egy ember, ki az összefonnyadt keblű tömeg bámulatára nemcsak parancsolt, sőt büntetett is. Kocsim mellett, melyen (feledtemben) szivarozva azon elhatározottsággal ültem, hogy senkire nem hallgatok, nem nézek, egy sivitő hangon s rossz magyarsággal ejtett káromkodás s parancsolás vonta magára figyelmemet. Guyon tábornok egy pár suitejebeli tiszt kíséretében, vászonkabátban, kard és rangjelek nélkül a megadásra vezető útfélen megindult tömeget igyekezett visszaparancsolni. Egy lovas különösen pirongatott s parancsolá neki, hogy forduljon vissza. A huszár azonban mereven állott s a fölött látszék elmélkedni: ki lehet ez az egyéniség, ki még most is parancsolni erőlködik. Guyon azonban kijöven a phlegmából, lekapta oldaláról kardját s azt tokostól két kézre fogva, úgy vágta föbe a huszárt, hogy az a parancsnok kiléte felőli elmélkedéstől rögtön elállott, mert hanyathomlok földre zuhant. De ez még nem volt elég. A Facsét melletti csatornán lévő hidat bontatni kezdte, hogy senki Boros-Jenő felé ne mehessen; de ez mit sem használt, mert a megadási föltételben állhatatos csoport a folyamon keresztülgázolt néhány összetört kocsi veszteséggel.“ stb. (Kor. 198—200.1.). A közdemoralisatio okait 1. aug. 9. és 15. jegyz.

Aug. 17. Pént.

Dévai fegyverletétel. Bem és Guyon a Facsét-ről hozott csapatokat D é v á nál a Stein vezérlete alatti erdélyi sereggel egyesítik, útközben Guyont Liechtenstein hadtestparancsnok fegyverletételre hasztalanul szólítván fel. Este felé Bem szemlét tart sorakozott honvédei felett s harcra-

szólítja azokat, kik szóval mindenre ígérekének. Valósággal azonban semmi akaratuk sem volt már a további háborúra s így történt, hogy midőn Lüders békekövete a tábor vezérért Görgei példája követésére felszólítja, 24 órai fegyvernugvás létesül. Éjjel seregünk azon része, mely még rendet tartott, megszállja az orosz előőrsöktől átengedett Dévát, hol Bem haditanácsot tart. Itt kiderül, hogy a magyar seregnek nincs szándékában többé harcolni. Bem és Guyon tehát másnap d. e. 11. órakor néhány bajtárs kíséretében oda hagyják Dévát s titkon Törökország felé menekülnek. Távoztukkal féktelen kavargás üt ki e seregben s az alkalmat felhasználva mintegy 4 ezer ember megszökik. D. u. 5. órakor B e k e ezredes személyesen jelenti Lüdersnek, hogy a sereg le akarja tenni fegyvereit, a mi alkonyaikor meg is történik. A táborban volt még ekkor 7760 közlegény, 850 tiszt és 64 ágyú. A lefegyverzett honvédek Nagyszébenbe és Gyula-Fehérvárba kísértetnek az osztrákok hatalmába.

Czetz 357—359. 1. Ber. III. 116.1. Feidz. 427. 428.

546.1. R.d.g.r. Köv. E. T. 270. 1. Allg. Zeit. P r e s b. 1849. 4. ez. Szil. F. Tört. 423. 1. A „Feldzug“ (424. L) ezerint Guyon 8 zászlóalj, 12 lovasszázadot és 42 ágyút hozott volna magával Faesettől. melyek alatt azonban csak romokat lehet értenünk. R.d.g.r e tárgyban így ír: „Dobra és Lesnek közt találkoztam Steinnal; átadtam neki mindakettőt“ (a pénztárt és Bem sürgönyét). „Ez a sürgönyt felbontá, átolvasta és újból átadta, hogy vigyem Beke ezredesnek. Ezen sürgöny rendelet vala Steinhoz, hogy a piskii híd tartsa, mert Bem 12 ezer embernyi erősítéssel; jö. E hír némi bizalmat öntött elcsigázott csapatainkba, de mekkora lön a csalódás, midőn déltájban szállongani kezdtek (a vélt 12 ezer főnyi erősítés helyett) a Lúgoson szétvert seregnek romjai, melyek minden vezénylet és rend nélkül apró csapatokban érkezének. Jöttek hadszeri kocsik, köztük ágyúk, megint egy kis csapat gyalogság vagy lovasság. Ez így tartott d. u. 4. óráig. Ekkor jött Bem Guyonnal stb. de rendezett sereg sehol.“ Bem és társai a begyek közt való 3 napi bujdosás után mintegy 400 főnyi katonaság kíséretében aug. 20-án Mörulba érkeznek (Karánsebes mellett) s itt a helységbíró által letartóztatott Kmetyt, kinek honvédéi a lúgosi harc után részint haza szöktek, részint Vécseyhez csatlakoztak, kiszabadítják s harmadnapra a S c h i 11 - völgyön át Oláhországot elérik. — A fegyverletét elől menekült nagyszámú honvédek összefogdosása végett pedig osztrák partyzócsoportok járták fel a vidéket, A hivatalos „F e l d z u g“ ide-

546.2. vonatkozólag azt írja: „Ezen menekülők sorsa... szánalomra méltó volt. Csaknem ruházat és élelem nélkül bolyongtak a hegyek közt irányukban ellenséges érzelmű lakosság közepette; mert mindenütt felkeltek ekkor az u. n. móczok (oláhok) régóta táplált bosszúvágyaikkal s megrohanták a szerencsétleneket, úgyhogy a mi portyázócsapataink feladata inkább az üldözöttek magukhoz vételében s védelmezésében, mint megsemmisítésében állott.“

Aradvár feladása. A várat legelőször aug. 14-én az Új-Aradot megszálló S c h l i c k osztrák tábornok szólítja fel hódolásra. Damjanics várparancsnok azonban a haditanács végzése szerint e felszólítást visszautasítja, hanem még azon nap ír R ü d i g e r orosz tábornoknak, hogy a vár föltételek mellett kész megadni magát. Rüdiger ekkor felszólíttatja a K i s - Jenőben időző Görgeit, nyilatkoztassa ki Arad küldötteinek, hogy mennyire helytelen abbéli várakozásuk, hogy föltételeket kívánnak kinyerni. Görgei értekezvén a küldöttekkel, általuk levelet küld Damjanicsnak, melyben ezt a föltétlen meghódolásra szólítja fel. E levél vétele után másnap (aug. 15.) Buturlin orosz tábornokövet jelenik meg a várban s cselfogásaival oda viszi a dolgot, hogy az őrség beleegyezik az orosz csapatok előtt formyszerű alku nélkül is felnyitni a kapukat, biztosítván Buturlin által, hogy az önmegadásnál osztrák csapatok nem fognak jelen lenni. H a y n a u fővezér, Temesvárt, az osztrákok ily modorú mellőztetése miatt ingerültségbe jővén, Schlicknek a vár ellen nyomulási rendeletet küld, de a melyet az oroszok hathatós fenyegetőzéseire visszavon, az orosz és osztrák csapatok összeütközését azonbau leginkább csak Schlick bölcs késedelmezése hártja el. A vár lefegyverkezése aug. 17-én d. u. 5. órakor történik, midőn Buturlin tábornok Radeckyhuszárokkal megszállja a várat s Damjanicsot, Nagy-Vára d-ra, az őrséget pedig Sarkad felé kísérteti. Egy órával később az orosz Schlick csapatainak engedi át az erősséget. A várban volt 3768 ember, 143 ágyú, (300 várágyú), 6 hónapra való élelmi és löszerkészlet, a bankgyár stb.

Ber. 111. 81 — 84. 1. Feldz. 30, 414.1. (utóbbi helyen a várágyúk száma 200-ra a 37 lapon pedig 300-ra tétetik). As b. I. 143. 1. Görg. II. 455. 430. 1. Allg. Zeit. Presb. 1849. évf.

4. sz. Asbóth szerint az orosz hadsereg fővezére kötelező magát a feladásnál a várbeli őrség számára kegyelmet eszközölni a cárnál. Ily kötelezésnek az orosz hivatalos munka kereken ellentmond, azonban a körülmények csakugyan oda mutatnak, hogy Paskevics és a cár nevével az ügyefogyott őrség elámitására valaki visszaélt és játékot űzött, még 1849. végén jelent meg ugyanis angol lapokban Damjanics egyik segédtszitének levele Buturlinhoz intézve, melyből kiderül, hogy Buturlin az őrséget biztosította a cár rokonszenvéről Magyarország iránt s abbeli ígéretéről, hogy a honvédek az osztrákok további üldözése elől megoltalmazandja, s egyszersmint Buturlin mindazoknak, kik orosz védelem alá menekülnek, tökéletes amnesztiát s vagyonuk és fegyverük megtartását garantírozta és csak ezen Ünnepelesen fogadott ígéretre adta meg magát az Őrség. (Az érdekes levél Freyuál III. 17. 6. 1). E szerint kétségen kívül való, hogy Aradvár őrsége éppen azon politika által hagyta magát rászédetni, mely Görgeit és seregét is oly csúfosan jégre vitte.

U r b á n osztrák ezredes (3 zászlóalj gyalog, 4 lovasszázad és 6 ágyú) a Gál Sándor vezérlete alatt lévő sereg (mintegy ö ezer gyalog, (300 lovas és 23 ágyú) utóhadát S á r v á s á r nál alkonyaikor megtámadja, B á n f i - H u n y a d i g visszaveti s a város utczáin keresztülkergeti. A városon alul azonban Gál vadászai állodást vévén, néhány ágyú s egy század Würtemberg huszárság közreműködésével az üldözőket visszaverik. Veszteségünk mintegy »30 ember holtakban és sebesültekben, 400 fogoly., s 1 zászló. Ekkor értesíti a honvédtábor a világosi fegyverletételről. Másnap

Aug. 18. Szombat.

U r b á n Gál seregét B á n f i - H u n y a d nál ismét megtámadja. A mieink, kik e nap már Dobay ezredes vezérlete alatt állottak, bárom órai harcban védik magukat, mígnem állodásaikból kiveretve Csúcsáig üldöztetnek, honnan Sibó ra húzódnak el. Veszteségünk 150 halott, 500 fogoly s 2 ágyú, az osztrákoké 11 halott s 23 sebesült.

Köv. E.T. 273. 1. F e l d z. 547. I. (az aug. I 3. harczról semmit sem tud). Ber. III. 101. 102. (nap nélkül). Czetz 343. 1 Küst II. 374. 1. (aug. 16.). A betegségéből felgyógyult Urbánt saját seregével s egy kozák csapattal Grotenhielm mozdítá előre G á l ellen, ki a bizalmat elveszített Kemény Farkastól az aug. 17. harcz előtt pár órával vette át a vezérséget.

Aug. 19. Vasárnap.

Karánsebesi fegyverletétel. Lázár Vilmos ezredes, ki az egykori 9. hadtest romjait Karánsebesre vezette, Wallmoden osztrák tábornok előtt leteszi fegyvereit. E hadtestben volt 3 ezer ember, (500 ló és 3(5 ágyú. JDessewffy tábornok kíséretével együtt ez alkalommal szintén bejelenti magát Wallmodeu előtt.

Feldz. 430. I. Szil. P. Férf. 118. 1. Lázár és Dessewffy ezen tettükért, hogy t. i. nem orosz hanem osztrák csapatok előtt hódoltak, azon kegyelemben részesültek, hogy kivégezettek kötél helyett golyó útján.

Első tábor követek Komáromban. Liebler vezérőrnagy Csórich altábornagy nevében Klapka várparancsnokot Görgei példája követésére szólhatja fel. A várbeli haditanács a kissé nevetséges felszólításra (v. ö. júl. 31. aug. 3.) azt válaszolja, hogy az őrség nem lévén hivatalosan tudósítva a délvidéki eseményekről, semmiféle alkudozásba sem ereszkedik.

Az eredeti levelek K 1 a p.-nál Mera. 2 25—227. I. és Allg. Zeit. Presb. 1849. évf. 2. sz.

Aug. 20. Hétfő.

Új tábor követek Komáromban. Alcaini osztrák alezredes a bécsi hadügyminisztérium nevében föltétlen hódolatra szólítja a várat. I s a k o w orosz alezredes pedig G ö r g e i aug. 11-ki Rüdigerhez intézett levelét adja át Klapkának. A várbeli haditanács a feltétlen hódolatra való felszólítást visszautasítja.

K I a p. Metn. 234. 6 köv. 1.

V y s o c k i tábornok, a lengyel légió főparancsnoka, 0-0 r-so várói búcsúsót intéz a magyar nemzethez. E szerint a légiónak az orsovai közlekedést kelle fedeznie és fenntartania; e feladata bevégzése után nem maradt egyéb hátra számára, mint hogy elhagyja Magyarország földét s fegyverét a török kezébe letegyé. A nemzet tudja, hogy szabadságharczában a lengyelek

azon reményben vettek részt, „hogyan a szabadság kiküzdése & abban vett részük egy további barcz alapszlopaik képezendik, éltök folytonos céljának Leugyelhon szabadságáérti harcoknak.“ Céljok volt továbbá még a lengyeleknek, a magyarok és a szláv-román törzsek közt közbenjáróul szolgálani. „Étn lékezék meg a nemzet, hogy ők mindvégig vele maradtak.“

V. kiáltványa Sz i l.-nál F. Napj. 136. 1.

Aug. 21. Kedd.

A komáromi haditanács főleg a sima Isakow mesterkedéseire fegyverszünet kötésébe egyezik bele, mely déltől számitva 14 napon át tartand. Ez alatt az ellenségeskedések kölcsönösen megszüntetettek. Klapka portyázócsapatai (ezek közt Noszlopy és Mednyánszky) a várba bevonulhatnak, s a vár küldöttei elutazván, a többi magyar hadak meghódolásáról helyszínén meggyőződhetnek.

Klap. Mem. 234—238. 1. Feldz. 467. 1. L a p i n s. 201. 1. (erősen kárhoztatva a fegyverszünet megkötéséért Klapkát V. ö. Szept. 20.). Osztrák részen a fegyverszünetet a főhadparancsnokság előleges megkérdezése nélkül, s úgy látszik bosszúságára, G y u l a y hadügy-miniszter kötötte meg. (Noszlópyról bővebben Frey III. 81. 1.).

Boros-jenői fegyverletétel. Vécsey tábornok, miután 2 ezer szekérből álló podgyászát aug. 17.-én elveszté, a bája-szlatinai úton pedig 76 ágyúját a hegyszakadékokba hányta, folytonos szökdősések és elfogdosások által megapadt s minden fegyelmet széttépett táborával együtt Boros-Jenőn az oroszok kezébe föltétlenül lerakja fegyvereit. Vele volt 505 fő-tiszt, 7443 közlegény, 1067 ló, 8 zászló, 2 ágyú és 400 darab fegyver.

Ber. III. 87.1. Feldz. 427. 1. K o r. 197—202. 1. (a sereg nyomom hangulatát érdekesen festi a lugos-b.-jenői útról). Vécsey már aug. 19.-én jelenté Rüdiger előtt, hogy Görgői módjára hódolni kíván, 8 aug. 19. és 20.-án a V y s o c k i-féle hadtestből már 9 lovaszszázad állított be 5 ágyúval és 4 zászlóval önkéntesen Nagy-Váradra. Ezekkel volt személyesen Vécsey is.

Hátszegi fegyverletétel Frummer alezredes, ki

a L á z á r - dandárból egy csapatot Erdélybe vezetett át, Hátzegen Hasford orosz tábornok előtt föltétlenül lerakja fegyvereit. Vele volt 1 zászlóalj, 9 vadász osztály, 4 lovasszázad, összesen 1800 ember és 8 ágyú.

R.d.g.r. — Prummet nevét a „Feldzug“ (429.1.) Rmmraernek Írván B fegyverletételét még. 19-re tévén, utána Rüstow, Kővári és Horváth sorra eltévednek s „Brunner“ meghódolását mindnyájan aug. 19-re teszik. Azonban már az orosz „Ber.“ (III. 117. 1.) világosan írja hogy „Prummer őrnagy... aug. 9-én (ó-naptár) adta meg magát.“

Aug. 23. Csütörtök.

Ferencz-József császár Schönbunban kelt napiparancsában elismeri, hogy „vitéz hadserege új és enyészhetetlen érdemeket szerzett az uralkodóház és a haza“ iránt. Ennélfogva „a haza nevében“ köszönetét szavaz katonáinak. „Bátor tetteiknek, hős kitartásuknak lehet köszönni, hogy benn vissza tért a birodalom békéje, kllnn pedig hatalma erősbödött.“ Megvárja tőlök, hogy „maradjanak ezután is büszkesége és dísze Ausztriának, rendíthetetlen támasza a trónnak s a társadalmi rendnek.“

A napiparancs a m m l. 151. 1.

Mehádiai ütközet. Mertens osztrák alezredes, ki előző nap T e r e g o v á nál is szétvert egy honvédcsapatot, a V o g t n e r ezredes vezérlete alatt lévő lengyeleket és olaszokat (mintegy 2 ezer ember s 16 ágyú) M e h á d i á nál megtámadja sa BelaRakán keresztül nyomja. A mieink ekkor a M e hádia-kulcsában vesznek erős állodást s több mint két óra hosszágig ágyúval védik a szorost, mely ellen Mertens komoly támadást tenni nem mer. Éjjel azonban erősítéseket nyernek az osztrákok, a mieink pedig O r s o v á ra húzódnak, melyet aug. 24-én szintén elhagynak, s nagyobb részt török földre lépnek, hol lefegyvereztetvén W i d d i n be kísértetnek.

Peldz. 430. 431. 1. R ü a t. II.

Aug. 24. Pént.

Sibói fegyverletétel. Kazinczy tábornok, ki az aug. 18-án hozzá csatlakozott kolozsvári sereg felett is átveszi a vezérséget, aug. 24-én Sibón haditanácsot tart, melyben tudtul adja, hogy Timascheff orosz százados, mint Grotenhielm követe, azon felszólítással érkezett a táborba, hogy a sereg haladék nélkül tegye le fegyvereit, s továbbá előmutatja Görgeinek egy aug. 16-ról kelts az erdélyi hadsereg parancsnokához címzett levelét, melylyel Grotenhielm gr. Kornist küldé aug. 18-án a táborba s melyben föltétlen fegyverletétel ajánlatik, s végezetre kinyilatkoztatja, hogy ő a maga részéről már el is tökélte magát a föltétien hódolásra. De a tanács tagjai közül sokan, köztük leginkább Váradi Gábor nemzetőr őrnagy, ellenmondanak. A gyűlés zúg és zajong, mignem Kazinczy fölfüggeszti, Timascheffnek pedig hírül adja, hogy tábora kész föltétlenül lerakni fegyvereit. E határozat a legénységgel is közöltetik, midőn az a fegyelmet felbontja s az éjét kétségbeesett hangulatban és vad kihágásokban tölti el. Másnap aug. 25-én Grotenhielm oroszai előtt megtörténik a lefegyverkezés.

Köv. E. T. 77 — 279.1. Ber. III. 102.1. Szil. F. Férf. 129. 1. Gör. levele Steinhoz az erdélyi fővezérhez Kőv.-nak i. h. és O. 202. 203. I. úgyszintén Kor. 170. 1. Kazinczy sajtáságos tétlen szerepet vitt a forradalom végső korszakában. Vysociki tói júniusban elszakittatván, sem Görgei-vei sem Bessel nem egyesült, sem az oroszok háta mögött támadó föllépéseket és portyázásokat nem tön. Aug. 17-én Dézsen volt. 18-án Sibóra érkezett, s ekkor hadereje a „Feldzug“ szerint 11 ezer ember s 37 ágyú, jniután pedig az erdélyiek hozzá csatlakoztak, 12—15 ezer ember s 50 ágyú volt. Kővári szerint, ki itt szemtanú volt, a fegyverek átadása aug. 26-án történt volna, miután 25-én az oroszok nem érkeztek meg. A „Feldzug“ (433. 548. 1.) és a „Béri eh t“ (II. 103. 1.) hivatalos munkák azonban az átadás napját egyezőleg aug. 25-re teszik, mi Kővári tévedését hihetővé teszi. Előbbik azt állítja, hogy a legénységből még ekkor 4 ezer lett volna együtt, mi azonban sem az orosz munka sem Kővári előadásával nem fér össze. Az esemény lefolyásából kiemelünk itt némely részleteket az orosz tudósítás nyomán, melyeket Kővári nem említ. Aug. 23-án az egész sereg beleegyezett volna a fegyverletételbe. Aug. 24-én a lengyel tisztok (élükön Jordán őrnagy) lá-

zongást idéztek elő a táborban a magyar tisztek ellen, Már megindult a sereg Magyarhon felé, midőn Kazinczy a dologról értesülvén, tisztikarával utána indul s visszavezeti. A lengyelek azonban és Váradi Nagy-Bánya felé folytatták útjokat. Aug. 25-én Grottenhielm némi orosz csapattal megérkezik Sibóra. De már akkor „a magyar katonák majdnem mindnyájan elhánták fegyvereiket s hazájokba oszlottak szét, csak a törzs- és főtisztek maradtak ott, összesen 100-an, továbbá 56 ágyú, 7 6 löporosláda s fegyverek.“ Nagy-Bányán 5 ágyú, 2 zászló, sok fegyver s 100 mázsa lópor jutott Urbán kezébe, kit Grottenhielm oda azonnal útnak indított. V. aradi csapatja útközben elhánta fegyvereit s feloszlott.

Aug. 26. Vasárnap.

Munkácsvár, miután biztosai állal Görgői hódolásáról meggyőződött, K a r l o v i c s orosz tábornok előtt esteli 7. órakor föltétlenül megnyitja kapuit. A várban volt 32 tiszt, 329 közlegény, 23 ágyú, több mint 500 fegyver, 1 zászló, 12 ezer töltény és kevés élelmiszer.

Ber. III. 88. 92.1. F e l d z. 433. 1. Szil. F. Tört. 423. 1. Napj. 137. 1. Ezen időtájon történt, valószínűleg Munkács hódolása után, hogy Selvan tábornok Kembovszy csapatát (mintegy ezer ember s 4 ágyú) Ungváron túlnyomó erővel megtámadván megveri s Ungvárt elfoglalja. Veszteségünk 40 halott s 14 fogoly, az oroszoké 3 sebesült s 4 hiányzó. (Ber. III. 90. 1).

Tábor követek Komáromban. Paskevics fővezér segéde s egy osztrák alezredes a várat föltétien hódolatra hívják fel, előbbik G ö r g e i től is hozván Klapkához egy aug. ltí-án kelt levelet, melyben a volt diktátor előadja, hogy ő a harcz sikerét nem remélvén, békeség okáért föltétlenül lerakta fegyvereit s Klapkát arra szólítja fel, hogy „fontolja meg mit tehet s mit kell tennie.“ Az őrség kijelenti, hogy „békére hajlandó, azonban szétküldött biztosai visszaérkezte előtt alkudozásokra nem gondolhat.“

K l a p. Mein. 430. 431. 1. Görg. levele Klap.-hoz. S z i l.-nál F. Napj. 138. 1. L a p i n s. nál 194. 1. és Allg. Zeit. Presb, 1849. évf. 12. sz.

H a y n a u fővezér e napról kelt levelében tudatja G ö r g e i Arthurral, hogy az osztrák császár neki megbocsátott,

azonban a Magyarországon való további tartózkodás nem engedték meg, hanem Görgei köteleztetik Karinthiába elutazni, hová, a volt diktátor nejjével együtt, másnap, Andrassy Róbert őrnagy kíséretében, saját költségén Galiczia felé, útnak indítottatik.'

Görg. II. 430, 431. 1. Paskevics aug. 26-án este megtudván, hogy Görgei nem államköltségen fog utazni, s hogy ennek egyelőre annyi vagyona sincs a miből megéljen, 500 darab félimperialaranyat adott át neki személyesen, u. n. kölcsön alakjában, s ezen kívül ugyanezen alkalommal még 300 db. imperiált nyújtott át neki, hogy ossza szét a Váradra érkezett honvédtisztek közt, oly célból, hogy rajta polgári ruhát vegyenek; miután egyenruhájukat le kell venniük. A segílyt mind Görgei, mint a tiszték elfogadták. Görgeinek saját vallomása szerint a fegyverletétel után összes vagyona 50 db. arany és mintegy 2 ezer frt Kossuthbankó volt, melyet tőle az orosz seregbeli osztrák biztosok Váradon elvettek. Görgei ennek következtében kényszerült lovait eladni és cselédeit elbocsátani. Paskevics erről történetesen értesülvén, 300 db. félimperialt küldött neki. E szerint Görgei összesen 800 db. imperialaranyat kapott Paskevics barátságából.

Aug. 30. Csütörtök.

Paskevics főhadiszállása Nagy-Váradról eltéteik és az orosz főszereg Lengyelországba visszautazni megindul.

B e r. III. 93. 1. Paskevics Arad meghódolása után inegkérdezte H a y n a u tól, hogy meddig maradjanak még csapatai Magyarországon. Haynau oda nyilatkozott, hogy az oroszok Komárom átadása s az egyes magyar csapatok meghódolása után még 3—4 hétig tartásuk megállva Kolozsvárat, Beszterczét, M. Vásárhelyet, Segesváru. N. Szebent, Gy. Fehérvárat, N. Váradot, Debreczent, Kassát, Eperjest, Lőcsét, Egert és Munkácsot. Paskevics e terv keresztülvitelére a R ü d i ger hadtestét, a Lüders és Grotenhielm néhány hadosztályát elegendőnek vélvén, a többiekkel megtétette az útikészületeket. Grabbe, ki az osztrák minisztérium kérésére Komárom zárlatához csatlakozni nem akart s csak a czár aug. 22. világos parancsára ment a vár alá, okt. 1-én indul vissza Lengyelországba. Az oroszok összes veszteségét a magyarhoni és erdélyi hadjárat alatt a hivatalos munka így számítja: harcban elesett 543 ember, megsebesült 1670 (ezek közül sebeiben meghalt 343), kholerában megbetegedett 20,200, meghalt 781 9, egyéb okból beteg lett 8735 s meghalt 3209 ember, a harc folyama alatt összesen elveszett 13,554 ember. Paskevics, kinek az osztrák császár „hálája jeleni“ a Mária-Theresia-rend nagy keresztjét küldte meg

(a régi kézirat Allg. Zeit. Preeb. 1849. évf. 13. Bz.), mintegy 65 magyar zászlót vitt el tőlünk győzelme jeleül, melyek Szent-Pétervár utczáin meghordoztattak. (i. m. 21. sz).

Szept. 1. Szombat.

Haynau idéző levele Pestről. „A magyar forradalomnak“ úgymond a császári helyettes „vége van. Felszólítok azért minden cs. k. tisztet, katonai és polgári tisztviselőt, ki a főkelőkhöz átment vagy a forradalomban egyébként részt vett, — minden tagját a képviselők kamrájának, valamint a inágnási táblának, ki a m. e. okt. 3. nyilatkozmányának, mely a magyar országgyűlést feloszlató, közzétételése után annak tárgyalásai-ban és harározataiban okt. 8. óta részes volt, — minden tagját a volt u. n. honvédelmi bizottmányának, a mennyiben abban m. e. okt. 8. után szolgált, — mindenkit, ki a főkelőknél mint kormánybiztos, mint hadtestparancsnok, vagy önálló csapatvezér, vagy mint valami katonai és polgári kormányzási ág előjárója szolgált, — végre mindenkit, ki a forradalmi törvényszékek-nél vádtói, vagy bírói minőségben közreműködött., hogy magát a cs. k. katonai parancsnokság előtt, vagyis azon kerület törvényszéke előtt melyben lakik vagy lak ott, mátol számítandó három hó alatt igazolás végett följelentse, ellenkező esetben a törvények rendszabása szerint ellenében megindítandó közkere-sel következményeit ömagának tulajdonítsa.“

A hirdetmény, melyet itt egész terjedelmében küzlénk, megvan S a m l. 155. l. és A l l g. Z e i t. P r e s b. l 849. évf. 8. sz. (Haynau aug. 21-ig maradt Temesváron. Ekkor A radra, a hó végével pedig ismét P e s t re tette át főhadiszállását).

Komárom vár alkudozni kezd. Az őrség Csorich osztrák tábornok abbéli felszólítására, hogy közölje vele a hódolati föltételeket, 11 pontot állapít meg, melyek közül a négy első, mint az egész hont érdeklő, a következő kikötéseket tesz: Adassék általános közbocsánat az országnak s az összes magyar hadseregnek, a nemzeti pénzjegyek értékesíthet-senek, és mind azon honfiak, kik külföldre akarnak utazni, fa-levelekkel láttassanak el. B pontok Csőrichnak s alkalmazko-dás végett Péter-Váradra is elküldetnek.

K l a p. Mem. 248—252. I. A vár küldöttei már ekkor visszatértek Nagy-Váradról és Aradról. T h a l y, ki Aradon Haynautól volt, hírt hozott azon bánásmódról, melyben az osztrákok az önkéntesen meghódoltakat részesítik, egyszersmint egy „pimasz“ (brutal) levelet kézbesített Haynautól Klapkának, melyben a föltétlen önmegadás követeltek.

Szept. 2. Vasárnap.

N u g e n t altábornagy, ki a komáromi zárlatparancsnokságot e napon átveszi, felmondja a várnak a fegyverszünetet s egyúttal H a y n a u cs. fővezér aug. 26. levelét közli K l a p k á val, melyben a várparancsnok óva intetik, nehogy az oroszok előtt hódoljon, mi az őrségnek csak kárára válnék, míg hogy ha a vár az osztrákoknak föltétlenül megnyitja kapuit, ezen esetben Klapka a maga személyére nézve számíthat Haynau „nagylelkűségére.“ Az őrség e levélre kinyilatkoztatja, hogy Csorich tábornokkal már megkezdte az alkudozást, föltétlen megadásról pedig egyáltalában szó sem lehet.

Klap. Mem. 254—257. I. Nugent átvévén a parancsnokságot, komolyan készül a vár vívásához A Duna jobb partján sánczolatokát és köröndöket készített 2—3 ezer lépésnyi távolban az elsánczolt magyar tábornoktól, egy részt a vár lőtávolában. P. P á l nál új hidat veret, A l m á s nál gőzhajókat tart készen a két parton lévő osztrákok közt fenntartani az összeköttetést, s mindezt egész kényelemmel végzi, a nélkül, hogy az aluszékony őrség által legkevésbé is háborgattatnék.

W o h l g e m u t h cs. k. kormányzó Nagy-Szebenben ismételve megparancsolja a „román nemzetnek,“ hogy miután a forradalomnak vége van, a fölkelőség oszoljon szét dolgára, fegyvereit pedig az illető hatóságoknak adja be, s midőn „mind a vezetőknek, mind egyeseknek, a mennyiben jót műveltek, köszönetét és elismerését“ nyilvánítja, egyszersmint megrendeli, hogy „senki a múltakért bosszút ne álljon, annál kevésbé jogkeresés ürügye alatt ne lopjon és ne raboljon, a mint ez fájdalom, elég gyakran történt,“ miért is keményen megdorgálja a románokat, miután „még mindig alapos panaszok érkeznek, melyek az erkölcsi érzés teljes elfajulására s az anárkhia iránt

való hajlamra mutatnak, miből a társadalmi rendre nézve a legkomolyabb következmények háramolhatnak“ stb.

A bird. S amink Anh. 84. 1. V. ü. febr. 25. j egy z.

Szept. 5. Szerda.

Péter-Várad, miután küldöttei által a magyar hadsereg megsemmisülése felől értesült, az osztrákok előtt föltétlenül meghódol. Várparancsnok Kiss Pál. Vele volt 8 ezer ember, 392 agyú, 4749 lőfegyver, több hónapra való lőszer és élelem. A vár és a fegyverek szept. 7-én adatnak át.

F e l d z. 489. 1. (a vár küldöttei inár aug. 24-én megjelentek az osztrák főhadiszálláson, hogy a magyar kormány és a honvédsereg feloszlásáról meggyőződjenek). Iiiv. jel. Samud. 150. 1. Szil. F. Napj. 18 7. 1. E hatalmas erősség ily korai és ily gyáva hódolása okai felől mondhatni semmi sem jutott a nyilvánosság elibe s óhajtandó volna, ha valaki e tekintetben felvilágosítást adna a történelem számára. L a pinski (241. 1.) c tekintetben ennyit mond „okt. 2-án megérkeztek“ (Komáromba az onnan Péterváradra küldött) „futárok a szomorú hírrrel. Péter-Várad nemcsak elesett hanem gyalázatosán is esett el. Nehány tiszt áruló módra megnyitotta a kapukat, elfogta a várparancsnokot Kiss ezredest és átadta az osztrákoknak. Míg az őrség két pártra szakadva a vár belsejében egymás ellen harczolt, (?) benyomult az ellenség és elfoglalta a várat.“

Szept. 11. Kedd

Táborkövetek Komáromban. Haynau cs. fővezér két békekövet által levelet küld Klapka várparancsnoknak, melyben tudatja P é t e r - V á r a d föltétien hódolását s felhívja e példa követésére. Klapka a haditanács megkérdesése után válaszul írja, hogy Komárom csupán becsületes föltételek mellett nyitja fel kapuit, ellenkező esetben utolsó emberig védi magát.

Feldz. 471. 1. (Hol Haynau és Klapka leveleik is). Rüst. II. 400. 1. Klapka ezen esetről hallgat. Szerinte Péter-Várad elesését N u g e n t szept. 7-én tudatja vele, de ezen állítás tévesnek látszik, miután az osztrák hivatalos munka szerint Péter-Várad üuraegadása hire az ostromlók táborába is csak szept. 11-én érkezett meg.

Szept. 15. Szombat.

Szökések és kivégezések Komáromban. A 61. zászló aljbeli jobbára tót és oláh újonczok közül szept. 12-én 48-án elszöknek a várból, de nagy részben (30-an) foglyokként visszahurczoltatnak. A B o c s k a y-huszárok egy százada pedig, megtudván, hogy az ezredből három osztály, mely a temesvári csatából elfutott, már otthon van, hangosan kívánja elbocsáttatását azon az okon, mert szolgálati ideje letelt. Klapka beszédére a Bocskayak ugyan elállnak kívánságuktól s lecsillapodni látszanak, de nemsokára nyíltan fölmondják az engedelmességet s hazabocsáttatásukat fenyegetődzések közt kezdik újra követelni. Ekkor közülök 75-en halálra ítéltetnek. Klapka azonban kegyelmes akarván lenni, a huszárok közül csak 7-et lövet agyon, a szökevény honvédek közül pedig 8-on hatatja végre a halálítéletet (szept. 15 én). Másnap a vödrös republikáns, Thalyt, harmadnap a „Komáromi Lapok“ ifjú szerkesztőjét zárhatja el a várparancsnok, mivelhogy mindketten izgattak ellene.

K l a p. Mem. 261—267.1. Riist. II. 368—403.1. Thaly és társainak céljuk volt az őrséget arra bírniok, hogy az alkupontolónegy első tételétől, melyek az egész ország számára közbocsánatot sürgettek, el ne álljon. V. ö. Szept. 17.

Szept. 17. Hétfő.

Klapka várparancsnok egy hitvány gazembert, ki meggyilkolására volt kibérelve, azonban a gonosztettet megkísérlem sem bírt elég bátorsággal, Komáromban föbelövet.

Klap. Mem. 267. 1.

Szept. 19. Szerda.

Táborkövetek Komáromban. N u g e n t zárlatparancsnok közli Klapkával Bécsből érkezett utasításait a várőrség alkufeltételeire nézve, egyszersmint arra szólítja fel, hogy a föltételek közül a 4 első pontot terjeszsze föl az ör-

ség kérelem alakjában a Fölséghez, a a további alkudozást tisztán katonai szerződési pontok alapjára fektesse.

Klap. Mem. 269. I. Bil 9 t. II. 401. 1. A követek ezúttal Kiss Ernőtől is hoztak levelet Klapkának, melyben ez baráti hangon igen siirgetőleg kéretik, hogy a várat adja fel minélelőbb föltétlenül, mert sorsa enyhülése ettől függ. Több fogoly tisztok levelei is érkeztek ez időtájon a várba, melyek mindanyian azon meggyőződést tolmácsolták, hogy az ifjú császár kegyelmezési hajlamának csupán Komárom makacsága állja útját.

Szept. 20. Csütörtök.

Komárom egyszerre nagyon sokat leenged föltételeiből. Klapka, Nugent tegnapi izenete fontosságától indítatva, bővített haditanácsot gyűjt maga köré, melybe a törzstiszteken kívül mindenik zászlóaljából még két tisztet hiv meg. E haditanács elvégezi, hogy a megadási föltételek közül az egész országot illető négy első pont kihagyassék s a további alkudozásokban nem említettén, levélben kérelmeztessék a Fölségtől. Az egység tárgyál szolgáló föltételekkel 11 tagú küldöttség megy Nugenthez. Hogy Péter-Várad sorsa felől az őrség teljesen biztos tudósítást nyerhessen, a hely színére a várból Nugent hajóján négy küldött útnak indítatik.

Klap. Mem. 269 — 273. I. A föltételek (lényegileg a szept. 27-ki ekkol azonosak) megvannak Feldz. 472. 1. A komáromi állapotok jellemzésére ide igtatjuk L a p i n s k i nyers észrevételeit, ki a világozi fegyverletétel után a várba vette magát s az őrség egyik tagja volt. „A világozi árulás a Komáromban lévő számos és foglalkozás nélküli törzstisztek közt a legnagyobb ijedséget idézte elő. Valamint az egész hadsereg elveszését a rossz és alkalmatlan törzstisztek nagy sokasága okozta, így történt Komáromban is. Az arany gallérú, illatos urak, kik közül sok sem a fegyvert forgatni, sem 3 embert vezényelni képes nem vala, tökéletesen megrémülve futkosott ide-oda, s azon törte a fejét, hogyan mentse meg bőrét mindenáron. Ezek, — kik utánjárásaikkal kivitték, hogy mindenféle ürügy alatt elválhassanak a főseregtől és a bevehetetlen vár kedélyes biztosságába húzzák meg magukat minden egyéb foglalkozás nélkül, minthogy hónaponként megírják a nyugtatványt a pontosan megkapott illetékről, — megijedtek ezen gondolattól: „Védelem, életre halálra.“ Mily iszonyú érzés olyan emberekre nézve, kik megszokták a halált a legborzasztóbbnak tekinteni s kiknek most

kilátásuk volt, hogy verekedniük kell. Inkább elhatározták volna magukat arra, hogy ellenségeik lábainál kegyelemért kolduljanak, mintsem a halállal dacoljanak. E nyomorultak voltak azok, kik a tábornoknak rémképeket hazudtak belső nyugtalanságról, lázadásról stb. azért hogy öt a vár átadására oly gyorsan rábíriák, a mint csak lehetséges. Hogy vájjon a kapituláció jó vagy rossz lesz-e a hazára nézve, vájjon ezáltal az elfogott és elárult testvérek kiszabadulnak-e vagy sem, azt ezen emberek nem kérdezték, csak magukat és vagyonukat helyezték biztonságba. Ez utóbbi sok embernek nyomta a szívét, mert a forradalom alatt egész törekvésük a volt, hogy megszédjék magukat, a mi egynémelyiknek sikerült is. A meggazdagodás némely egyéneknek igen könnyen ment, mert néha egy félév is eltelt, a nélkül, hogy az átvett pénzről számolt volna. S miután ez a hűtlenségnek és a csalásnak kedvezett, egy némelyik mélyebben is belenyúlhatott a pénztárba, mintsem hogy arról felelhetett volna. E körülménynek szintén volt behatása a Világosnál s egyéb helyeken történt fegyverletételre. Sokan tehát biztosították magukat a jövőre, s a nélkül, hogy honszeretetők vagy katonai becsületek lett volna, féltek a haláltól. Nagy számú efféle emberek vették körül Klapkát, s libe folyvást rémképeket festettek} úgy hogy végre nem tudta, kinek higgyen. Mindent rátenni egy kártyára nem merészelt, miután ily sok, teljességgel nem halni-kész alakokat látott maga körül, kik csak akkor mosolyogtak, ha kapitulációról és elutazásról volt szó. Természetes, hogy nem csupán ily nyomorultakból állott az őrség; a tisztek többsége nem gondolt átadásra és hibáztatta a fegyverszünetet, mint az első lépést a kapitulációra. Azonban Klapka iránt nagy volt a bizodalom és senki sem gondolt arra, hogy ellene föllépjen. A katonákra természetesen fájdalmasan hatott a világosi katasztrófa, de egyáltalában nem csüggesztette el, s távolról sem gondoltak átadásra. A világosi hír óta bizonyos gyanakodó szellem fürta be magát a csapatok közé, gyanakodtak előjáróikra s mindenik tábornokövetben, ki a várat elhagyta, egy-egy árulót láttak. A fegyverszünet elhatározása után, midőn a tábornok kiadta a parancsot, hogy a sánczokon és előőrseken fekvő csapatok húzódjanak vissza és a szomszédos falvakipa szállásra menjenek, vonakodtak a katonák elhagyni a sánczokat, elarultaknak vélvén magukat, s csak miután a tisztek komolyan szólottak hozzájuk s a fegyverszünet jelentését nekik megmagyarázták, sikerült őket meggyőzni s a parancs végrehajtására birni. A fegyverszünet megkötetett; de hogyan használták fel? A várban lévő s egy esztendőre szóló élelmiszerekből szükségtelen nagy adagokat vittek ki a fálvakra, ellenben a környékből élelmiszert nem hoztak be; még a legközelebbi falukban lévő parasztok szénáját és zabját is, a kik kérték, hogy vegyék meg tőlök, ott hagyták, s néhány héttel később kozák lovak emésztették fel a parasztok vagyonát, míg mi a várban szüregségről panaszkodtunk. Az itt lévő vágómarhákat, azon ürügy alatt, hogy nincs elegendő takar-

mány számukra, a városon kívül eladták. Assermann ezredes hihetőleg nem tudta, hogy a húst besózni is lehet. A gabna nagy részét szintén eladták, azon indokolás mellett, hogy megdohosodik; ez nyíltan történt, titokban még több ... A fegyverszünet 14 napja letelt, a falvakban beszállásolt osztályok visszahúzódtak a várba s előbbi állodásait elfoglalták. Egy rakás férfi, asszony és gyermek, kik az oroszok jövetelétől való féltőkben a várba menekültek, bebocsátott, úgyhogy Komárom az őrséggel együtt mintegy 60 ezev embert tartott falai közt.... A fegyverszünet lefolyása után Komárom megvolt érve az átadásnak. A vár, tömve menekültekkel, Assermann ezredes várparancsnok gondoskodása folytán alig volt e 11 á t v a 3 hónapra élelmiszeikkel. Miután a kormány megugrott és az ország pénztára D u s c h e k l pénzügyminiszter gazsága következtében az osztrákok kezeibe esett, ily. módon mi Komáromban pénzt nem kaphattunk többé, s hogy a csapatokat fizetni lehessen, a polgári kormányzó Új h á z y László kényszerült egy új bankóprést csináltatni.“

Szept. 21. Péntek.

Nugent zárlatparancsnok „becsületszavával kezeskedik“ Klapka várparancsnok előtt, hogy számára Komárom átadása esetén nyugdíj rendeltetik, melyet külföldön háboríthatatlanul huzhatand.

K l a p. i. h. Az öreg Nugent mindenféle fát megmozgatott, hogy célját érhesse. Egy idő óta kiáltványokat is csempésztetett be a várba, melyekben a legénységet arra biztatja, hogy pártoljanak át hozzá vagy kényszerítsék hódolatra parancsnokukat. A tiszteket ismét hogyan tette próbára, olvashatni K l a p.-nál.

Szept. 23. Vasárnap.

Táborkövetek Komáromban. A követek egyike, az Uralkodó szárnysegéde, tudatja Klapkával, hogy az őrségnek a nemzetet illető kérelmeit személyesen átnyújtá a Főlségnek, s biztosítja az őrséget, hogy „ámbár az országot illetőleg végleges rendszabályok még nem hozattak, mindazáltal az iránt, mint szintén a fogoly magyar katonák ügyében is, bizvást a legjobb reményeket táplálhatni.“ A követ Nugent számára is hozott utasításokat Bécsből, melyek szerint épen nem várhatni, hogy a szept. 20. pontok, főkép a huszárok és á

sorkatonaság szabadon bocsátása, helybenhagyást nyerhesse-
nek. Klapka ekkor haditanácsot tart, melylyel határozatba té-
teti, hogy az őrség többé nem enged föltételeiből, s ha azok meg
nem adatnak, megújítja ellenállását s utolsó emberig védi magát.

K lap. Mem. 272. 1. R ü s t. II. 402. 1.

Szept. 26. Szerda.

A Komárom várát ostromló osztrákok O-Szönyt, melyet a mieink megszállva tartottak, reggel megtámadják-
Elénk puskatüz után, minthogy a nagy köd miatt ágyút hasz-
nálni nem lehetett, az ellenség visszavonul. A csatározás azonban,
mely e nap más helyt is megújult, estig tart.

L a p i n s. 224. L. R ü s t. II.

H a y n a u cs. fővezér személyesen Ácsra érkezik s dél-
után egy szokatlanul szelíd és illedelmes hangú levélben Klap-
kát másnap délelőttre értekezletre hívja meg, ennek helyi
sége meghatározását a várparancsnokra bízván. Klapka, kinek
az értekezleten megjelenni nem volt kedve, haditanács elibe-
terjeszti a levelet. Másnap

Szept. 21. Csütörtök.

Pusztaherkáli egyezkedés. A haditanács ha-
tározatából ugyanis reggel egy 11 tagú bizottság indul, Klap-
ka a nélkül Pusztaherkálra alkudozni az osztrák fővezér-
rel a vár átadása iránt. Két órai meglehetősen heves értekezés
után elkészül a vár átadását tárgyzó szerződvény, Haynau
csekély változtatással elfogadván és megerősítvén a szept. 21-én
Nugenthez áttett pontokat. Ezek szerint 1. az őrség fegyverte-
lenül szabadon elvonul, a tisztek kardjukat megtartván. A tisz-
tek bántatlanul hazamehetnek vagy, a mennyiben azelőtt cs.
k. szolgálatban voltak, útlevelet nyerhetnek, ha akarnak, kül-
földre. A cs. k. szolgálatban volt legénység őrmestertől lefelé
büntetlenül szabadon bocsátatik, (a honvédeleguységről semmi
említés). 2. Útlevelet külföldre mindenki kap, a ki 30 nap alatt

jelenti magát. 3. Tisztek számára egy havi díj s a közlegénységnek 10 napi fizetés adatik a cs. k. hadidíj számítás szerint osztrák bankjegyekben. 4. Az őrség számára kibocsátott Ujházyféle bankók s egyéb utalványok beváltására 500 ezer pfít. fizettetik szintén osztrák bankjegyekben. 5. A Komárombeli nyomorékok és kórházi beteg katonák ápoltatnak. 6. Ingó és ingatlan magán vagyon megtartatik. 7. A fegyverletétel helye, módja és ideje utólagosan fog meghatározatni. 8. Az ellenségeskedés mindkét részen megszünttetetik. 9. A vár hadi szokás szerint s bekövetkezett mindkét részről jóahagyáss után adatik át.

Klap. Mem. 279—283. 1. hol az egyezvény is. Ugyanez még L a p i n s.-nál 228. I. S a m m l. bán Anh. 161. 1. Prey-nál III. 189. I. S z i l.-nál F. Napj. 140. 1. F. Férf. 110. F. Tört. 423. 1 V. ö. F e l d z. 473. 1. E pontok bírálatát és Haynau által lett meg nem tartatását I. Lapins. 245—252. 1. Utóbbik szerző arról értesít, hogy szept 25-én este az eddigi alkudozásokkal elégtelen tisztek egy része (sokan nem lehettek) titkon összeült, s ez alkalommal a többség véleménye oda ütött ki, hogy el kell fogni Klapkát táborkarával együtt, a rögtöntörvényt ki kell hirdetni a várban s új várparancsnokságot előállítani stb. De midőn a kérdés arra kerül, ki legyen az új várparancsnok, mindenki elnémult, mert senkit sem ismertek, kiről föltchették volna, hogy ily válságos perczen a tisztséget elvállalja. Végtere is csak abban állapodtak meg, hogy a vár átadását erőszakosan meg fogják gátolni azon esetre, ha Péter-Várad még netalán el nem bukott volna. Klapka, a feladási pontokat közzétévén, az ellenzék megnyugtatta érzé magát, mert ki volt mondva, hogy a vár csak azután adatik át, ha a Péter-Váradra küldött biztosok visszaérkeznek. Szept. 29-én azonban reggeli 4. órakor több tiszteket hirtelen elfogtak s Klapka parancsából zendülés miatt haditörvényszék elibe állítottak. Az elfogottak közt volt egy, ki a szept. 25. tanácskozmányban is jelen volt s akadt olyan ember a ki ezen titkos érkezetlet nagyított és elferdített vonásokkal tudtára adá Klapkának. Ez zendüléstől és belső harcztól félve, több előtte gyanúsaknak látszó tiszteket befogatott, kiket azonban a haditörvényszék, mintán sem vádlók sem bizonyítékok nem voltak, legnagyobb részt szabadon bocsátott. „Átalában“ úgymond a lengyel Lapinski „a gyáva törzstisztek közt oly sok leskelődő és kém volt, hogy végre veszélyes volt az osztrákokról valamit szólni, ha nem akarta az ember hogy bezárják.“ (233—237. 1). Úgy látszik, a felzendülni akarók jobbára lengyelek és idegen származásúak voltak, kiknek a harc elemök és életpályájuk volt.

Szept. 30. Vasárnap.

Klapka várparancsnok Komárom bán az őrség legnagyobb része jelenlétében a forradalmi háború alatt eleséi bajtársak emlékére tábori gyász istenitiszteletet tartat. A csapatok utólszor gyűlnek össze fegyverben.

K I a p. Mem. 284. 1. L a p i n s- 240.).

Okt. 1. Hétfő.

Komáromvár átadásának rende és módja mindkét részről lett közös megegyezés útján elhatároztatik. Klapka napiparancsban tudatja az őrséggel, hogy a vár feladása becsületes föltételek mellett meghatároztatott, erre „az ép emberi értelem“ vezette a vár urait, „mely könnyen beláthatja, mily hasztalan volna folytatni a harcot, továbbá Komáromváros lakosainak sorsa, kiket hosszabb reménytelen harczfolytatással kínozni honárulás volna s végre... azon meggyőződés, hogy az egész magyar hazában a komáromi őrséget kivéve tartható vádpont nincs.“ Másnap (okt. 2.) a pétervárad küldöttek haza érkezvén, a fegyverletétel megkezdődik s 3. és 4-én folyik az osztrákok jelen nem létében. Utóbbik napon már az egész várat megszállják az osztrákok s 5-én reggel legtöbb honvédcsepato igazolój egy gyei ellátva útban voltak szülőföldjeik felé. Klapka maga e napon már Pozsony bán volt, hol 8 nap múlva kényserutlevelet adnak kezébe Anglia és Amerika felé. A várban az osztrákok számára nagy mennyiségű élelmi és lőszerkészlet s összesen 519 löveg marad hátra.

Feldz. 474. 1. Klap. Mem. 288—298. 360.1. A napi parancsok L a p i n s.-nál 238 — 241.1. S z i l.-nál F. Férf. 109 —111.1. F. Napj. 139 —142. 1. az okt. 3-ki L e v.-nél 1. 83. 1. — A vár önmegadási szándékáról Kossuth Widdinben értesülvén, csudálatos dolgokra hagyta magát elragadtatni. Ő, a ki már aug. 11-én minden hatalmáról lemondott, egyszerre magátul ismét föllép mint Magyarország kormányzója, Klapkát a várparancsnokságból leteszi, s az őrséghez okt. 2-ról levelet intéz (olvasható S z e m.-nél III. 134—136. 1. és F ü g g. III. 590 .1. melyet, mintha magát akarná igazolni, így kezd: „Görgei a hazát elárulta“ etb. E levélben előadja, hogy ő ismét kezébe vette a főhatalmat s

Henningsen angol utazót „hazánk ügye legmelegebb barátai egyikét“ korlátlan teljhatalommal küldé hozánk, kinek joga van alkut kötni az ellenséggel s „mindent elkövetni, a mit Komárom megtartására és biztosítására szükségesnek tart, hivatalba tenni, vagy attól elmozdítani a kit jónak lát, a nemzetet jutalmazásokra és kártérítésekre kötelezni.“ Az alkudozásoknál kösse ki a vár az 1848. alkotmány fenntartását, Anglia garantírozása mellett; de 6 hónapig még védje magát, mert ekkor a nemzetet meg fogja menteni, miután „Anglia rokonszenvevi hatalmasan nyilatkoznak s a segély perce közeledik!“ Az egyezmény megkötése Kossuth helyben hagyása és aláírása nélkül „hazaárulás!“ — E levélre méltán jegyzé meg Szemere, hogy az ismeretlen angol turista, kit Kossuth Widdinben életében először látott, ezen teljhatalmánál fogva akár eladhatta volna Magyarországot ha vevője akad?ala.

Okt. 6. Szombat.

Aradi vér nap. A cs. k. haditörvényszék ítélete folytán Aradon felakasztatnak: Aulich, Damjanics, Knezics, Lahner, Leiningen, Nagy-Sándor, Pölte n b e r g, és Vécsey tábornokok, agyon lövetnek Dessewffy, Kiss Ernő, Lázár Vilmos és Schweidel tábornokok. Ugyanezen napon Batthyány Lajos, Magyarország egykori miniszterelnöke, Pesten haditörvényszékileg föbe lövetik. Mindezen kivégzettek javai az állam részére lefoglaltatnak.

Ezen és a többi kivégeztésekről bővebben lásd S z i I. F. Napj. 143—180. I. és Forr. Féri'. L e v. I. II. Klap. Mem. 298—336. I. (hol e véres dolgok felől a külföld Ítélete is feljegyezve vagon). Füg. III. 569— 573. I. Az aradi várban fogva volt és elitét honvédtisztek betűsoros névjegyzéke V a h.-nál II. 141. köv. I. 137. köv. I. Batthyány vértanú haláláról és u. n. elítéltetéséről különösen Füg. III. 551—569. I. Horváth S. Gr. Ludw. Batthyány. Hamburg. 1850. Szem. I. 95—110. I. Perényi végóráiban írt levele okt. 23-ról M. o. Szerk. P omp. 1861. évf. 71. sz. Azalatt míg e Krónika sajtó alatt volt, jelent meg a „S z e g. H í r a d ó“ 1867. évi 56—59 számaiban V i n k l e r Brúnó közleménye, melyben ő az aradi vértanúuk végső perceit s a kivégeztetés folyamatát, mint az ez alkalommal lelkesíi végszolgálatot tevő pap legelőször írja meg teljes hűséggel és részletes-

Toldalék az előszóhoz.

A rövidítésekkel idézett kútfők jegyzőkéből részint tévedésből, részint a műírásakor fennállott sajtóviszonyokra való tekintetből kimaradtak a következő munkák:

Csengeri: Magyar szónokok és státusférfiak. Pest. 1851.

Függetlenségi barcz története 1848. és 1849-ben. Írta Horváth Mihály. Genf, 1865. 3 kötet.

Österreichischer Commentar, ein, zu der russischen Darstellung des ungarischen Kevolutionskrieges. Post, 1851.

(Vége).